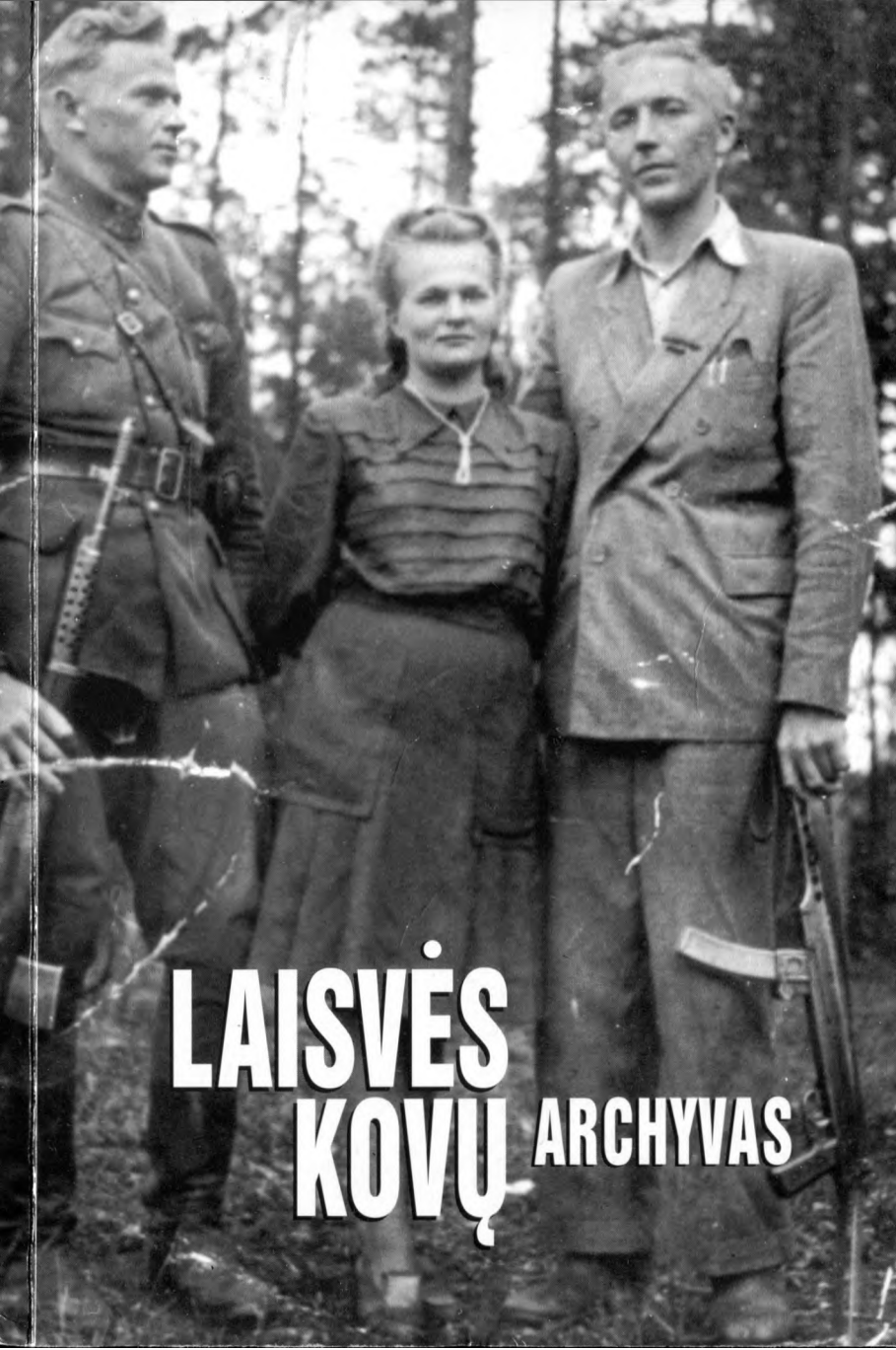

LAISVĒS KOVŲ ARCHYVAS

LAISVĖS KOVŲ ARCHYVAS

29

LAISVĖS KOVŲ ARCHYVAS

ISTORIJOS ŽURNALAS

29

Leidybinė komisija

Balys Gajauskas, Povilas
Jakučionis, Andrius Dručkus
Antanas Lukša (pirmininkas)

Leidinį konsultuoja
rezistencinių kovų dalyviai

Redaktorius

Kęstutis Kasparas

Redakcija

Modesta Baublytė,
Irma Džiugienė,
Vilija Jakučiūnaitė,
Bonifacas Ulevičius

IŠLEISTAS RĖMĖJŲ LĖŠOMIS

Dėkojame už paramą

**Petrei Baciūskienei
paaukojusiai 1000 lt.**

Viršelyje: Petras Jurkšaitis-Beržas, Elena Vitkauskienė ir Viktoras Vitkauskas-Saidokas.

Nuotraukos iš Tremties ir Rezistencijos muziejaus fotonuotraukų fondo.

Laisvės kovų archyvas. Istorijos žurnalas, tomas 29. □ © Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga, 2001. □ SL 176. □ Leidėjas: Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga, Laisvės al. 39, 3000 Kaunas, tel. 32 32 14. □ Redakcija, Vytauto pr. 46, 3000 Kaunas, tel. 32 31 79. □ Spaudė: spaustuvė "MORKŪNAS ir Ko, Draugystės g<, U, LT-3031 Kaunas. □ Užsakymo Nr. 1059 □ Tiražas 2000 egz.

TURINYS

Atsiminimai, liudijimai

Pietų Lietuva

Petras Vėlyvis, Vytautas Vyšniauskas. Prieš smurtą ir
priespaudą. Partizanai Žuvinto paliose 1944-1951 m..... 5

Rytų Lietuva

Partizaninis sąjūdis Salamiesčio apylinkėse. *Parengė Vygintas Dra-*
gūnas..... 111

Ukmergės krašto partizanai (II)

Bronislavas Latvys. Žvyrutas kelias..... 157

Marija Tarvydienė. Apie brolių Stanislovą-Lapą ir mus visus..... 181

Vakarų Lietuva

Celestinas Ajauskas, Kazimieras Banys, Vytautas Bukauskas, Adomas
Lukaševičius. Partizanų vadą Antaną Bakšį-Germantą prisiminus..... 184

Kazimieras Banys. Nemuno-Dubysos-Mituvos trikampio (Kęstučio apy-
gardos Vaidoto rinktinės) partizanai.....198

Tremties keliais

Antanas Valiūnas. Kelionė į Nežinią.....210

Referatai, straipsniai

Antanas Gintautas Bružas. Mato Mažeikos šeimos ir sodybos Rusei-
nių kaime sunaikinimas..... 214

Antanas Gintautas Bružas. Partizanai broliai ir seserys Lisiai.....221

Biografijos

Bonifacas Ulevičius. Tauro apygardos vadas Viktoras
Vitkauskas-Saidokas, Karijotas..... 228

Rezistencijos Enciklopedijos puslapius verčiant

Pranas Petkevičius-Kariūnas.....235

Laiškai..... 237

Asmenvardžių rodyklė.....239

Vietovardžių rodyklė..... 252

SANTRUMPOS

A.	- apyrašas
a.	- amžius
a.sl.	- agentūrinis slapyvardis
apyg.	- apygarda
aps.	- apskritis
B.	- byla
Bb	- Baudžiamos bylos
BDPS	- Bendrasis Demokratinis Pasipriešinimo Sąjūdis
d.	- diena
dail.	- dailininkas
dr.	- daktaras
egz.	- egzempliorius
eil.	- eilutė
F.	- fondas
g.	- gimęs, gimimo
gen.	- generolas
GULAG-	Gosudarstvennoje upravlenije lagerej - Centrinė SSSR lagerių valdyba, visas kalinimo vietų tinklas
j.	- jaunesnysis
JAV	- Jungtinės Amerikos Valstijos
JK	- Jungtinė Kęstučio (apygarda)
K.	- Kaunas
k.	- kaimas
kap.	- kapeikos
KGB	- Komitet Gusudarstvenoj Bezopasnosti - Valstybės saugumo komitetas
kpt.	- kapitonas
L.,1	- lapas
LAF	- Lietuvos aktyvistų frontas
LYA	- Lietuvos ypatingasis archyvas
LLA	- Lietuvos Laisvės Armija
LKA	- Laisvės kovų archyvas
LKP	- Lietuvos komunistų partija
LSSR	- Lietuvos sovietų socialistinė respublika
ltn.	- leitenantas

m.	- metai
mėn.	- mėnuo
MGB	- Ministerstvo Gosudarstvenoj Bezopasnosti - Valstybės saugumo ministerija
mjr.	- majoras
mstl.	- miestelis
MVD	- Ministerstvo Vnutrenich Del - Vidaus reikalų ministerija
NKGB	- Narodnij Komisariat Gosudarstvenoj Bezopasnosti - Valstybės saugumo liaudies komisariatas
NKVD	- Narodnij Komisariat Vnutrenich Del - Vidaus reikalų liaudies komisariatas
Nr.	- numeris
P., psl.	- puslapis
p.	- ponas, ponia
plk.	- pulkininkas
psk.	- puskarininkis
pvz.	- pavyzdžiai
r.	- rajonas
red.	- redakcija
rn.	- rinktinė
rub.	- rubliai
sl.	- slapyvardis
sr.	- sritis
SSRS	- Sovietų socialistinių respublikų sąjunga
Š.	- šaltinis
T., t.	- tomas
TRMA	- Tremties ir Rezistencijos muziejaus archyvas
V.	- Vilnius
val.	- valanda
VLIK	- Vyriausiasis Lietuvos Išlaisvinimo Komitetas
vls.	- valsčius
vnk.	- vienkiemis
vršl.	- viršila
ž.	- žuvęs
žr.	- žiūrėti

ATSIMINIMAI, LIUDIJIMAI

PIETŲ LIETUVA

Petras Vėlyvis, Vytautas Vyšniauskas

PRIEŠ SMURTĄ IR PRIESPAUDĄ

PARTIZANAI ŽUVINTO PALIOSE 1944-1951 M.

GYVASIS ARCHYVAS

Praeitis, istoriniai įvykiai atskleidžiami iš įvairių šaltinių. Patikimiausi iš jų - dokumentai, daiktiniai įrodymai. Atmintyje, žmonių prisiminimuose dažnai aprupa įvairios smulkmenos, pamirštami vardai, o ypač datos. Bet žmonių prisiminimai turi kitą vertę. Tai gyvas, betarpiškas, sakytume, širdies atsiliepimas į praeitį, į buvusius, išgyventus įvykius. Šie žmonių prisiminimai - tai kartu ir jų aiškinimai, ir praeities vertinimas. Labai svarbu surinkti visus sunkios ir didvyriškos kovos faktus, aprašyti įvykius, stebėti, kokį poveikį jie daro žmonių sąmonei šiandien. Kovojo visa tauta, tad kaip dabar ji savo kovą vertina? Vertina ne kitų pasiūlyta nuomone, bet pati, savarankiškai, neįvilkdama į apibrėžimus. Šį vertinimą geriausiai galima pajusti kalbantis su paprastais kaimo žmonėmis, kaip seniau sakydavo, "su liaudimi". Paprastai, be jokių išankstinių pasirengimų, be anketų pasikalbėti su bet kuriuo sutiktu to krašto žmogumi, išklausti jo samprotavimus ir nuomonę, atsargiai įterpiant vietą kitą klausimą, leidžiant laisvai išsipašakoti, dažnai net nukrypstant nuo rūpimos temos. Taip kalbantis ir aki-vaizdžiai nefiksuojant pasakotojo žodžių, pajunti tikrąją žmogaus pažiūrą, lyg tylią gaidelę sugauni jo nuomonę. Tokiu būdu iš daugelio beveik anonimių pasakojimų kuriasi platesnis praeities įvykių vaizdas, ne tikslūs ir dokumentuoti prisiminimai, bet gyva kasdienybė, tų dienų įvykiai. Iš netolimos praeities rūko išnyra vardai ir veidai: Julius, Albinas, Vytas... Žmonės apie juos kalba kaip apie pažįstamus, artimus, beveik čia pat esančius. Kartais suabejoja, pasiginčija, kada kuris bėgo, kur ir ką nušovė... Tokiame pokalbyje svarbiausi pati visuma, jos poveikis žmonių sąmonei.

Įvykiai sukonkretėja, faktai pasidaro aiškesni ir tikresni, kai imi kalbėtis su buvusių įvykių dalyviu, su partizanų, ryšininku ar rėmėju. Renkant medžiagą apie Palių apylinkėse vykusias kovas, teko laimėti susidurti su vienu kitu tokiu žmogumi. Ypač daug padėjo buvęs ryšininkas, o vėliau Palių partizanas Vytautas Vyšniauskas, ilgametis Kolymos lagerininkas ir tremtinys. Jo iniciatyva ir su jo pagalba pavyko aplankyti ir susipažinti su daugeliu šio krašto gyventojų bei kovos dalyvių. Buvę partizanų ryšininkai ir rėmėjai noriau ir atviriau leisdavosi į prisiminimus susitikę su savo bendražygiu. Be to, jis tiesiog paskatindavo ir ragindavo rinkti medžiagą apie savo gimtojo krašto praeitį. Esu jam labai dėkingas; laikau jį tiesiog šio straipsnio bendraautoriumi, nes be jo paramos vargu ar jis būtų atsiradęs.

Teko kalbėtis ir daug žinių pasisemti iš buvusios partizanų ryšininkės Vilties - Aldonos Sabaitytės-Vilutienės, dabar gyvenančios Marijampolėje. Nemaža faktų pateikė buvęs partizanas Jurgis Nevulis, dabar gyvenantis Marijampolėje, daukštietis Jurgis Glaveckas, buvęs ryšininkas Švyturys, ilgametis partizanų ryšininkas ir rėmėjas, Plynių kaimo gyventojas Jonas Deltuva.

Faktas po fakto, žinutė po žinutės kūrėsi šio krašto įvykių mozaika. Kalbėtasi su įvairiais žmonėmis: Geležinių k. gyventoju Vitu Kirtikliu, daukšiečiais Ona Žukauskiene, Juozu Žukausku, Stefa Meškelevičiene, Zigmū Tumeliu, Skiturių kaime gyvenančiais Jonu Leskevičiumi, Onute ir Petru Giniūnais, Kumečių k. - Albina Stasiulevičiūte-Lakickiene (buvusia ryšininke Pušele), partizanų rėmėja, Nenartavo kaimo gyventoją Petronėlę Liutvinienę, simniečiais Edmundu Austrevičiumi, Stase Vaitulevičiene, Juozu Žvinkumi, Ažuolinių k. - Alfonsu Vyšniausku, Stase ir Vytu Jankauskais, Aleknonių k. - Elvyra ir Antanu Varževičiais.

Kai kurie šio krašto žmonės dabar gyvena kitur. Vieną kitą teko aplankyti ir tolimesnėse vietose. Garliavoje gyvena dvi buvusios ryšininkės Birutė Matusevičiūtė-Keturakienė-Žibuoklė ir Stasė Stančikienė. Kauno r., Šlienavos k. - Pranas Tamulis, Kazlų Rūdoje - Elena Tamulionytė, Irena Tamulienė, Jonas Miškinis, Rėčių bažnytkaimyje - Aldona Kazlauskienė, Makrickų k. - Janina Tautvaišienė, Lazdijų r. Barčių k. - Stasys Sardokas.

Įvairūs ir įvairios apimties šių žmonių prisiminimai, bet jie brangūs ir reikalingi. Visiems nuoširdžiai dėkojame.

Laikas daug ką patikrina ir atitaiso. Tautos gynėjų palaikai atkasami, jų kaulai rūpestingai surankiojami ir garbingai palaidojami. Statomi paminklai. Tai šventa Tėvynės pagarba savo sūnams, užstojusiems ją pačią sunkiausią valandą. Bet tai tik dalis privalomos pagarbos. Palaidojus ir pagerbus jų kūnus, reikia tinkamą pagarbą atiduoti jų vardams, jų vargams, jų idealams. Reikia rinkti, tirti ir skelbti visus rezistencinės kovos faktus, visus partizanų darbus ir žygius.

Tai daryti reikia dar ir todėl, kad apie to laiko įvykius labai daug rašyta ir kalbėta tų, kurie patys tą smurtą vykdė, kurie trėmė, žudė, kankino. Naudamiesi sena, dar nuo Dzeržinskio laikų užsilikusią praktika, jie išgaudavo norimus "pripažinimus": kiškį paversdavo drambliu, o beraštę kaimo senutę - prityrusia CŽV agente. Tokios literatūros šviesoje neatpažįstamai pakinta visas dar taip netolimas istorijos laikotarpis. Pakinta priežastys, įvykių prasmė, pasekmės, veiksmų teisėtumas, jų moralinė vertė. Todėl labai svarbu į visa tai pažvelgti plačiau ir išsamiau, leisti prabilti ir kitai pusei, pagaliau visa patikrinti dokumentų šviesoje.

Deja, "antros pusės" ilgą laiką kaip tik ir nebuvo galima išgirsti. Dokumentinė medžiaga buvo giliai paslėpta nežinomose partizanų slėptuvėse ar plieniniuose saugumo seifuose. Žmonių atmintyje užsifiksavę faktai irgi pamažu nyko ir dilo, prarasdami tikslumą bei konkretumą, be to, juos mažai kas rinko. Tik pasikeitus aplinkybėms pagaliau galėjo prabilti ir šių įvykių dalyviai, partizanai ir jų rėmėjai. Pradedant Juozo Daumanto knyga "Partizanai", Adolfo Ramanausko-Vanago "Daugel krito sūnų...", Antano Paulavičiaus "Kraujo upeliai tekėjo", greitai pasipylė visa eilė vertingų knygų ir straipsnių, į dienos šviesą pagaliau pradėjo kilti partizanų dokumentai, pasidarė prieinama bent dalis KGB archyvų. Kukliais leidinėliais pradėti publikuoti šie dokumentai virto solidžiu, jau trečią dešimtį tomų bebaidžiančiu "Laisvės kovų archyvo" periodiniu leidiniu. Gausi dokumentinė medžiaga specialistams, šių įvykių tyrinėtojams sudarė galimybę išleisti tokias knygas kaip "Lietuvos partizanai 1944-1953 m." "Laisvės kovos 1944-1953 metais", "Lietuvos partizanų kovos ir jų slopinimas MVD-MGB dokumentuose 1944-1953 metais", "Lietuvos karas" bei panašią apibendrinančią medžiagą periodikoje.

Žmonių atmintyje išlikę faktai turi vieną trūkumą - jie dažnai būna nelabai tikslūs, o kartais net prieštaringi. Tai yra ne tik todėl, kad žmogus

pamažu kai ką primiršta, bet ir todėl, kad kiekvienas matytą, girdėtą ar išgyventą dalyką supranta savaip, skirtingai, įsidėmi skirtingas to paties įvykio smulkmenas. Be to, paprastų žmonių prisiminimai būna labai lokalizuoti. Kaimo žmogus tiksliau ir smulkiau gali papasakoti apie buvusį įvykį, kuris buvo greta jo - jo sodyboje, jo kaime, jo parapijoje. Kuo toliau, tuo tikslumas ir dalykiškumas mažesnis. Todėl iš žmonių prisiminimų surinkta medžiaga geriausiai atspindi tik tos vietos įvykius, kur tuo metu gyveno prisiminimų autorius.

Įvairios Lietuvos vietovės turi savo ypatybes, kurios darė įtaką partizanų veiklos taktikai. Didesni miškų plotai sudarė vienas, miškų nebuvimas kitas sąlygas. Ten, kur partizanams teko glaustis vienkiemiuose, jie negalėjo telktis į didesnius kovinius dalinius, bunkeriai ir slėptuvės taip pat būdavo įrengiamos beveik tik pas ūkininkus. Ten, kur leido gamtinės sąlygos, tokios slėptuvės buvo įrengiamos ne tik miškuose, bet ir nedideliuose miškeliuose. Ką bekalbėti apie tokią pačios gamtos paruoštą didžiulę slėptuvę kaip Palių pelkės: plačios, klampios, krūmokšniais ir nedideliais medžiais apaugę pelkės atrodė ideali vieta slėptis. Palios atrodė kaip savotiška tvirtovė, sunkiai prieinama priešui, tad prasidėjus mobilizacijoms, terorui ir įvairiems gaudymams čia spietėsi ne tik aplinkinių kaimų, bet ir tolimesnių vietų vyrai.

Kaip šiuos įvykius prisimena, supranta ir vertina aplinkinių kaimų gyventojai, bandė pasidomėti šių eilučių autoriai. Kazlų Rūdos miškai, Prienų šilas, Šilavoto-Igliaukos ruožas ir Palios tuo laiku visoje Suvalkijoje buvo laikoma savotiškomis partizanų "respublikomis". Tad po daugelio metų pamėginome pasidomėti, ką jos gyventojai žino apie jų krašte vykusias rezistencines kovas, apie savo tėvų, brolių ar kaimynų slapstymąsi Paliose, apie čia vykusias kratas, okupantų ir jų talkininkų terorą. Žinios rinktos po truputį, nedideliais gabaliukais, po vieną faktelį, paskui bandant sudaryti bendrą įvykio vaizdą. Nebuvo tikslo (o ir galimybės) išgirstus faktus atsijoti ir patikrinti jų patikimumą dokumentų šviesoje. Viskas palikta taip, kaip tuos dalykus atsimena, supranta ir vertina žmonės, dažniausiai patys savo akimis viską matę, savo ausimis girdėję. Kad Palių įvykiai nebūtų atsiesti nuo įvykių visoje Lietuvoje, paliečiami ir bendresni rezistencinės kovos klausimai.

Kitas čia surinktų žinių trūkumas - jų epizodiškumas. Tai tik pavie-

niai faktai, atskiri gabaliukai, iš kurių dar neįmanoma sudaryti pilnos istorinių įvykių mozaikos, pateikti rišlios šiose vietovėse vykusių kovų eigos. Daug faktų dar liko neišgirsta, nesužinota; duomenys apie čia partizanavusius vyrus yra nepilni ir netikslūs. Reikėtų dar daug ką apklausti, tirti, patikslinti. Šie kuklūs puslapiai tebūnie pirmas bandymas apsistoti prie konkrečios vietos ir čia vykusių kovų. Išsamesnei istorijai reikalingi įvairūs šaltiniai ir dokumentai. Čia panaudotas tik vienas šaltinis - pačių žmonių atmintis. Jei šis bandymas ką nors paskatintų šiuos įvykius patyrinėti išsamiiau, galėtume laikyti savo darbą nebuvus visai beprasmišku.

PALIOS

Maždaug Užnemunės viduryje, Alytaus ir Marijampolės rajonų pakraščiuose, dzūkų ir suvalkiečių paribyje, plyti apie 10000 ha plotą užimančios pelkės. Klampynės, raistai ar liūnai kaitaliojasi su skurdžių medžių miškeliais ir tankiais švendrynais. Pietrytiniame šio pelkyno pakraštyje telkšo didelis, klampiais krantais, maždaug 10 kvadratinį kilometrų ploto Žuvinto ežeras. Į šiaurės rytus nuo šių pelkių, visai netoli plyti, Amališkių pelkės, mažiau apaugusios medeliais ir užimančios tik 3000 ha ploto. Jose telkšo nedidelis Amališkių ežerėlis ir prateka Amalavos upelis. Šios pelkės vadinamos paliomis. Žodis "palios" vartojamas lyg dviem prasmėm: viena - pelkių sinonimas, kita - tikrinis, reiškiantis vietos pavadinimą. Vietiniai gyventojai šia prasme jį daugiausiai ir vartoja. Žodis "Palios" čia reikš vietos, pelkyno ploto pavadinimą. Kai kurios Palių dalys turi atskirus pavadinimus: Žuvinto, Aleknonių, Liepakojų, Miknonių, Riečių, Daukšių, Liūliškio ir kt. Nedidelė salelė pelkėse vadinama Burbuliais, o miško dalis netoli Daukšių kaimo - Daukšių beržynėliu. Į Palias įteka nedidelis Bambenos upelis. Tuoj pat jis patenka į Žuvinto ežerą ir išteka iš jo jau Dovinės vardu. Pagoniškos Lietuvos laikais čia buvusi šventa upė Dievine, savo neilgame, tik 68 km turinčiame kelyje spėjusi įsigyti net keturis vardus: Sutra, Sperna, Bambena, Dovinė. Iš pietų į Žuvinto ežerą įteka 20 km ilgio Kiaulyčios upelis - kairysis Dovinės intakas. Per Palių vidurį prateka mažutis Rudės upelis.

Ledynmečio suformuotame plote telkšo palyginti negilus, iš visų pusių plačių švendrynų apsuptas Žuvinto ežeras. Švendrės įsibrauna ir į patį

ežerą, o įvairūs vandens augalai ir žolės susipina į savotiškus plaustus - plūduriuojančias salas, galinčias išlaikyti net keletą žmonių.

Iš pietvakarių prie Palių prigludęs Buktos miškas, dar kitaip vadinamas Žaliaja giria. Tai seniai, dar prieš Sūduvos apgyvendinimą buvusios didžiulės Alytaus girios dalis, tiksliau sakant, jos liekana. Į Palias, į Rudės upelį iš miško įteka nedidelis Ventupio upelis. Rytinė miško dalis glaudžiai susijusi su Paliomis, yra tarsi jų dalis.

Palias iš visų pusių supa kaimai, kurių laukai ir pievos betarpiškai jas liečia - tai Daukšiai, Plyniai, Varnupiai, Kumečiai, Liūliškis, Gudupiai, Vartai, Naujavalkis, Saltininkai, Zailiai, Ažuoliniai, Bambininkai, Žuvintas, Aleknonys, Liepakojis, Riečiai, Miknionys ir kt.

Palių apylinkėse yra ir keletas piliakalnių - buvusių sūduvių įtvirtinimų liekanos. Žymiausias ir žinomiausias - Varnupių piliakalnis, gražiai išskylantis Amalviškių pelkių fone. Palios turėjo garbės patekti į viduramžių dokumentus. Pirmą kartą jos paminėtos 1384 m. kryžiuočių žygio į Merkinę aprašyme. Palios paminėtos kaip plati upė, kurios jie negalėję pereiti ir turėję pasukti į Lazdijų pusę. Kryžiuočiai žinojo ir Amalviškes, nes mini Amalvos upę.

Sunkiai prieinamos šlapios ir pelkėtos vietos (o senovėje jos buvo dar klampesnės ir didesnės) visais laikais traukė pabėgėlius ir ieškančius prieglobsčio. XVII ir XVIII a. švedų karų ir XVI a. rusų invazijos metu čia slėpėsi net atbėgę iš Vilniaus kilmingieji didikai. Palios glausdavo nuo ponų besislapstančius baudžiauninkus ar caro kariuomenės vengiančius rekrūtus. Visais laikais čia prisiglausdavo nenuolaidžiausi ir energingiausi, kažko vengę, kažkam nenorėję paklusti. Tuo Palios ir buvo žinomos visoje Užnemunėje. Tad nenuostabu, kad prasidėjus okupantų priespaudai ir terorui į jas nukrypo daugelio besislapstančių vyrų žvilgsniai. Palios tapo vienu iš atsparos punktų. Kazlų Rūdos miškai ir Palios buvo patogiausios vietovės, gamtos paruoštos tvirtovės Suvalkijos kovotojams.

PIRMOSIOS KREGŽDĖS

1944 m. vasara. Nepavykęs pasikėsinimas prieš Hitlerį. Staiga kažkur apie Vitebską vokiečių katastrofa Rytų fronte. Dviejų šalių armijos, puolančioji ir besitraukiančioji, kruvina banga rieda iš rytų į vakarus,

vis arčiau ir arčiau nelaimingos Lietuvėlės, to amžinai trempiamo slenksčio, esančio pačiame Europos centre. Grėsmingas fronto riaumojimas jau girdėti Lietuvoje. Jau ir čia liepsnoja sodybos.

*Murmėjo ir grūmės juodi debesys,
Audros ir žaibų pritvinę.
O tu neramiai audros gando klausei,
Nuvarginta mano Tėvyne.*

(Iš partizanų dainos)

Du okupantai, du besikauną žvėrys savo mirtinose grumtynėse trypia ir niokoja mūsų žemele. Žmonės su nerimu klausosi patrankų griausmo ir mąsto, ką daryti. Kas bus, kaip elgsis grįžę bolševikai? Jų nagų ir kruvinų letenų skonį jau patyrėme. Dar kraujuoja tautos kūne ir sieloje prieš trejus metus padarytos žaizdos. Kas bus dabar? Kaip pasielgti? Ar likti savo namuose, savo gimtojoje žemėje, ar viską palikus trauktis į vakarus? Vieni sprendžia vienaip, kiti kitaip. Dauguma lieka, o kiti bėga tolyn nuo fronto į vakarus, į svetimą ir nesvetingą žemę, kad tik išsigelbėtų, kad tik išvengtų raudonojo teroro.

Pačiame Alytaus apskrities pakraštyje, į pietryčius nuo Palių, yra Ažuolinių kaimas. Vieną gražią liepos mėnesio dieną į šį kaimą dviem sunkvežimiais atvažiavo maždaug 40 lietuvių policininkų, besitraukiančių nuo artėjančio fronto, kuris dundėjo kiek toliau rytuose, gal net jau šiaupus Nemuno. Jie pasuko į kaimo viduryje lapuočių paunksmėje dunksančią Juozo Vyšniausko sodybą. Tarp atvykusiųjų buvo ir Vyšniausko žentas Pranas Zailskas, su kitais ginklo draugais besitraukias nuo fronto. Atvažiavusieji dar galutinai neapsisprendę: važiuoti toliau (už keliasdešimties kilometrų jau Vokietija) ar likti čia, Lietuvoje. Paėjėję ant kalniuko jie žvelgia į Palias ir tariasi. Vieni siūlo trauktis toliau, bandyti patekti pas amerikiečius ar anglus, kiti mano likti, pasislėpti Paliose, čia praleisti frontą ir priešintis naujam okupantui. Juk vis tik ši okupacija turėtų būti ne amžina. Keturiasdešimtaisiais metais nesipriešino, nes vyriausybė matė, kad pagalbos iš niekur nesulauks, pasipriešinimas beviltiškas. Tikėjosi kaip nors susitarti, išlikti. Pasirodo, apsirikta. Prasidėjus vokiečių ir rusų karui, tartum norėdama atitaisyti klaidą, tauta kilo į kovą. Ir vėl teko nusi-

vilti. Rudasis okupantas pasirodė esąs beveik toks pat kaip ir raudonasis. Bet dabar?! Dabar galima pasitikėti didelių, galingų demokratiškų valstybių vadovais, jų tvirtais ir iškilmingais pareiškimais, kad sutriuškinus agresorius pavergtos tautos bus išlaisvintos, buvusios sienos atstatytos ir bus grįžta prie buvusios padėties. Kuo labiau galima tikėti, jei ne rimtų pasaulio politikų viešais ir iškilmingais pareiškimais, visiems daug vilčių teikiančiu oficialiu dokumentu - 1942 m. Ruzvelto ir Čerčilio paskelbta Atlanto chartija. Po Pirmojo pasaulinio karo daug kam padėjo Vilsono doktrina. Dabar visiems padės panašus dokumentas - ši chartija. Tad kam tolti nuo Lietuvos, kam išsklaidyti ir taip nedidelias tautos jėgas? Juk bus tarptautinės konferencijos, taikos sutartys, bus tvarkomi tarptautiniai pokario reikalai ir tada, aišku, iškils Lietuvos klausimas. Valstybė, kuri šventai vykde visus tarptautinius susitarimus, laikėsi griežčiausio neutraliteto, lenkų - vokiečių konflikte nestojo į agresoriaus pusę, nepasidavė gundymams ir siūlymams pasinaudoti proga ir atsiimti Vilnių, liko ištikima taikos ir demokratijos principams, negali būti pamiršta. Galingos demokratinės valstybės, kovojančios už teisingumą ir demokratijos atstatymą, aišku, nepaliks Lietuvos neteisėtoje padėtyje. Negi jos nesugebės priversti savo išgelbėtą sąjungininkę vykdyti tų pažadų, vardan kurių ir buvo kariaujama?

Šiais pažadais ir visais Vakarų politikų pareiškimais tvirtai tikėjo ne tik eiliniai žmonės, bet ir inteligentai, karininkai, politikai, rezistencijos prieš hitlerinę okupaciją dalyviai. Tikėjo ir šie lietuviai policininkai, kurie dabar sustoję Ažuolinių kaime ant kalnelio svarstė, ką toliau daryti.

Pagaliau apie 15 vyrų tvirtai apsisprendė pasilikti, o kiti išvažiavo. Pasilikusieji patraukė į Palias.

Palios visiems atrodė patikima vieta, aplinkiniai gyventojai palankūs ir nusiteikę prieš okupantus, Juozas Vyšniauskas - patikimas ryšininkas, jo sodyba - pirmasis atramos punktas, gera ryšio vieta. Supažindinęs pasiliekančius su savo uošviu, Pranas Zailskas išvažiavo toliau į vakarus. Su juo išvyko ir jo žmona - Vyšniausko duktė Natalija Zailskienė. Likimas juos perskyrė prie Elbės. Žmonai pavyko patekti pas amerikiečius, o Zailskas liko rusų pusėje. Prasidėjo kita jo odisėja, po kelių metų parvedusi į Palias.

Pravažiuojančių policininkų pasilikimas Paliose - tai tik trumpas ir gal net nežymus epizodėlis. Dėl jo partizaninis pasipriešinimas šiose apylinkėse gal ir nebūtų kilęs, jei po kelių mėnesių, jau praūžus frontui, į Palias

nebūtų patraukę aplinkinių kaimų vyrai, pasislėpti nuo mobilizacijos, įvairių gaudymų ir prasidėjusio teroro. Vienas kitas pasilikusių policininkų ar vėliau užklydusių kariškių padėjo besislapstantiems vyrams organizuotis, pamokė vartoti ginklus ir t.t. Svarbiausios ir gausiausios partizanų pajėgos buvo aplinkinių kaimų artojai, kovęsi ir žuvę savo tėvų žemėje. Ir kai kurie pirmųjų partizanų būrių organizatoriai ir vadai buvo vietos gyventojai, buvę nepriklausomos Lietuvos kariai ar puskarininkiai.

LIKTI SAVO ŽEMĖJE

Į šiaurę nuo Ažuolinių kaimo, kitoje Palių pusėje, jau Marijampolės apskrities ribose - Daukšių bažnytkaimis. Tai lyg pelkynų sostinė, nes iš vienos šio kaimo pusės - Palios, iš kitos - Amalviškių pelkės, mažesnės ir menkiau apžėlę krūmokšniais, bet taip pat galinčios teikti besislapstantiems prieglobstį. Šių sunkiai prieinamų vietų apsuptyje Daukšių, Varnupių, Kumečių, Gudupių ir kitų kaimų vyrai jautėsi kiek saugiau, daugelis net negalvojo paklusti okupantų primestai neteisėtai valdžiai ir jos skelbiamoms mobilizacijoms. Eiti į priešų kariuomenę, guldyti galvas už savo pavergėjus? Ne! Gera praktika buvo įgyta jau vokiečių okupacijos metais, kai siūlomą ginklą sutikdavo paimti tik tuomet, kai jį buvo galima panaudoti savo krašto ir savo žmonių gynimui. Kariauti už vokiečius - jokių būdu. Ir savisaugos daliniai, ir policija, ir Plechavičiaus organizuojama rinktinė buvo reikalinga tik tiek, kiek galėjo padėti saugoti kraštą ne tik nuo banditų, plėšikų, bet ir nuo tų pačių vokiečių arba pasitarnauti atsikuriančiai Lietuvos valstybei. Ši patirtis, mokėjimas laviuoti turėjo būti panaudota ir prieš naująją okupantą. Likti savo žemėje, ruošti būsimos valstybės tarnybai - mintis, nors ir ne taip aiškiai išreikšta, glūdėjo kaimo žmonių sąmonėje. Be to, visi tvirtai tikėjo, kad viskas greitai pasikeis, kad amerikiečiai pareikalaus rusų išeiti, o jei ne - netrukus kils karas. Tad kam žūti už okupantus, kam guldyti galvą už svetimus reikalus, jei tuoj reikės ginti savo kraštą, savo Tėvynę.

Nedaug kas iš šaukiamojo amžiaus vyrų pakluso mobilizaciniam įsakymui ir išėjo į kariuomenę. Kiti paprasčiausiai šaukimų nevykdė. Vieni slapstėsi namuose, kiti rūpinosi įsidarbinti tokiuose darbuose, kuriuose būdavo atleidžiama nuo karinės prievolės: prie geležinkelio, kai ku-

riose gamyklose ir pan. Kiti iš karto ginklavosi ir traukėsi į saugesnes vietas. Ginklų apylinkėse buvo nemažai. Kai kas buvo spėjęs įsigyti vokiečių okupacijos metais, kai kas pasinaudojo praūžiančiu frontu, dar šiek tiek ginklų buvo likę iš Nepriklausomos Lietuvos laikų, todėl ginklai buvo įvairūs. Be visokių pistoletų ar revolverių, vieni turėjo šautuvus, karabinus, kiti vokiškus ar rusiškus automatus, vokiškus, čekiškus ir rusiškus lengvuosius kulkosvaidžius. Nelengva buvo tokiai įvairiai ginkluotei parūpinti šaudmenų, tačiau daugiau ar mažiau šovinių vis dėlto buvo. Vėliau, kovų metu, ginkluotę papildė iš priešo paimti rusiški ginklai ir šoviniai. Daug kas turėjo po keletą granatų. Buvo net ir prieštankinių, vėliau panaudotų puolant sribų būstines ar rengiant pasalas pakelėse.

Saugiausios vietos atrodė miškai, miškeliai, o ypač Palios. Juk tai sunaikiai prieinamos balos, pelkynai, krūmynai. Palios atrodė pati saugiausia vieta, neprieinama atraminė teritorija. Palių pusėn pasuko ne tik artimiausių, aplinkinių kaimų vyrai: čia atsidurdavo partizanų ir iš tolimiausių vietų. Tais pačiais iš liaudies atminties "archyvo" gautais duomenimis, Paliose kovojo ar slapstėsi maždaug 55-ių kaimų vyrai. Tai ne tik Ažuolinių, Zailių, Vytautiškių, Saltininkų, Naujavalakių, Vartų, Gudupių, Kumečių, Daukšių, Riečių, Verabiejų, Liepakojų, Žuvinto ar Bambininkų kaimų, bet ir Brazavos, Sūsnykų, Uosupio, Ožkasvilių ir kitų tolimesnių, Kalvarijos, Liudvinavo, Simno, Gudelių, Marijampolės valsčių kaimų. Nepilnai ir toli gražu netiksliais duomenimis, čia ilgiau ar trumpiau kovojo virš 150 žmonių. Daugelis jų žuvo, vienas kitas buvo suimtas, legalizavosi ar tyliai pasitraukęs įsidarbino ar slapstėsi. Bene daugiausia į Palias patraukė Daukšių kaimo vyrų - apie 10, iš netolimų Varnupių - 6, Vytautiškių - 4, Bambininkų, Kampininkų, Zailių - po 3 ir t.t.

Didžiausi būriai kūrėsi apie Daukšius, Varnupius, Gudupius, Žaliosios girios pakraštyje. Vieną tokį sutelkė ir jai vadovauti ėmė iš Pasiauriškių kaimo kilęs vaikas, Lietuvos kariuomenės puskarininkis Albinas Liūdžius, 1945 m. žuvęs Paliose. (Jo palaikai šiuo metu Kumečių kaimo kapinėse pagerbti marmurinio akmens paminklu.)

Kitas didelis būrys, 1944 m. rudenį turėjęs apie 30 vyrų, susidarė iš Daukšių kaimo gyventojų ir buvo vadinamas Daukšių būriu. Jo pradžią sudarė iš vokiečių kariuomenės pasitraukęs daukšietis Motiejus Overa ir Kalinauskas, kurio žmona buvo kilusi iš Daukšių. Iš pradžią gal tik jiedu ir

□ Pietų Lietuvos partizanų srities vadas Sergijus Staniškis-Litas, Viltis (1899-1953)

□ Palių partizanų būrio vadas Albinas Liūdžius (1916-1945)

□ Palių partizanas Juozas Liūdžius. Tardomas kankintas apkurto

□ Palių partizano Albino Liūdžiaus kapas Kumečių kapinėse

buvo pirmieji partizanai. Rusams pradėjus gaudyti vyrus į kariuomenę, Daukšių būrys staiga keliariopai išaugo. Iš pradžių jo vadu buvo Overa. Telkėsi jie Paliose prie Žuvinto ežero, plūduriuojančiose salelėse. Čia jie buvo įsirusę savo stovyklėse, iš šakų pasistatę palapines, turėjo valčių. Ginklai buvo įvairūs, kiekvienas jų pasirūpindavo pats. Uniformotų buvo mažai, o ir pačios uniformos buvo įvairios.

Varnupių vyrai susitelkė į kitą būrį. Kitame Palių šone, netoli Žaliosios girios ir jos pakraštyje telkėsi gerai organizuotas partizanų dalinys, vadovaujamas majoro Sergijaus Staniškio. Ištrūkęs iš besitraukiančių vokiečių nagų šis gabus Lietuvos kariuomenės karininkas pasirodė tikras partizaninio karo specialistas, vėliau kurį laiką vadovavęs Dainavos apygardai, o dar vėliau visai Pietų Lietuvos partizanų sričiai. Jis savo veiklą pradėjo Paliose, netoli gimtojo Geležinių kaimo, kur jam buvo pažįstamos ir apylinkės, ir jų žmonės. Būdamas apdairus ir atsargus, be to, gerai orientuodamasis partizaninio karo sąlygose, jis jau iš pat pradžių ėmė naudoti partizaninio karo taktiką. 1945 m. pavasarį rusams suruošus didelę valymo operaciją ir kai kuriems būriams susidūrus su priešu, jis savo dalinį išdėstė pelkių pakraštyje ir laikė parengtyje, bet į frontines kautynes nesivėlė, matyt, laikydamas greito atsitraukimo bei išsisklaidymo taktiką veiksmingesne. Juk išsaugoti partizanų jėgas buvo svarbiau negu kautis su gausesniu priešu, rizikuojant būti apsuptiems. Netikėtai pasirodyti ir nepastebėtai dingti - tai partizaninio karo taktika, viena iš jo ypatybių. Į dideles kautynes partizanai stodavo tik būtino reikalo verčiami, kaip tai įvyko gegužės 16 d. netoli Seirijų Kalniškių vietovėje - šis didvyriškas mūšis kainavo net 45 partizanų gyvybes.

Kitoje Palių pusėje, apie Vytaiškių, Zailių, Ažuolinių ir Babininkų kaimus telkėsi kiti, tų ir tolimesnių kaimų vyrai. Ryšius būriai palaikė daugiausia per ryšininkus. Eiliniai kovotojai susitikdavo rečiau. Pradžioje ne-siėmė ir aktyvesnių veiksmų.

Pietiniame Palių pakraštyje, apie Babininkų-Zailių kaimus besitelkiantys partizanai pirmą savo akciją įvykdė 1944 m. lapkričio mėn. Šiose apylinkėse nuo seno reikėsi Ažuolinių kaimo gyventojas Pranas Buzas. Labai mylėdamas komunizmą ir visą sovietinę tvarką, jis daug metų pasisakydavo už ją. Pradėjus vyrams slapstyti nuo rusų, jis, matyt, ėmė teikti žinias saugumui. Pasidarė pavojingas ne tik kalbomis, bet ir veiksmais. Vie-

□ Palių partizanas Motiejus Overa (1919-1945)

□ Palių partizanas Vincas Kubertavičius-Vidugiris, Siaubas, Jovaras

□ Daukšių kaimo vyrai Lietuvos kariuomenės naujokų šaukimo komisijoje. Sėdi 3-as Motiejus Overa, stovi 2-as Vincas Kubertavičius , . .

ną lapkričio vakarą pas Zailių kaimo ūkininką Juozą Vyšniauską buvo susirinkę keletas šio kaimo vyrų. Tai įprastas dalykas namuose, kuriuose yra jaunų merginų, vakarais po darbo sueina kaimynų vaikinai, pasišneka, papolitikuoja, pakortuoja. Taip buvo ir tą vakarą. Be jaunimo, čia buvo atėjęs ir Pranas Buzas. Staiga pasigirdo beldimas į langą. Paklausus kas beldžiasi ir ko reikia, už lango atsiliėpė Buzo sūnus, apie dešimties metų vaikas ieškodamas tėvo, kad šis eitų namo, nes atvažiavo svečių. Buzas pakilo ir išėjo. Vos išėjus į kiemą, pasigirdo automato serija, o po pusvalandžio užsiliėpsnojo Bužo sodyba.

Pasirodo, partizanai buvo nusprendę Buzą, kaip pavojingą saugumo informatorių, likviduoti, bet šis, vos tik iš priemenės išžengęs į kiemą, griuvo ant žemės ir, pasinaudodamas tamsa, paspruko. Vėliau su šeima, kurios partizanai nelietė, išsikėlė į Simną ir čia kurį laiką buvo kalėjimo viršininku. Taip šiame krašte partizanai pirmą kartą veiksmu parodė savo buvimą.

Kitoje Palių pusėje 1945 m. žiemos pabaigoje Daukšių partizanai puolė Gudelių miestelį ir išvaikė vietinius sribus. Šis gyventojų prisimenamas Gudelių puolimas yra tas pats, kurį aprašo Juozas Petraška¹. Ten sakoma, kad Gudelius partizanai puolė 1945 m. sausio mėn., vadovaujami Leono Junelio.

Aktyvėjo enkavedistų ir sribų veikla. Juozas Petraška rašo, kad jau 1944 m. pabaigoje kraštą užgriuvo masinės generolo Vetrovo žudikų kretos ir žudynės, kad 1945 m. kovo 7 d. partizanų stovyklą Balbieriškio miške netikėtai užpuolė Gudelių igulos čekistai ir sribai ir šio puolimo metu žuvo net 10 partizanų. Panašūs dalykai vyko ir netolimose Palių apylinkėse. Partizanai buvo priversti imtis atsakomųjų veiksmų.

AUDRA STIPRĖJA

Žmonės gyveno ramiai, taikiai, dirbo žemę, augino vaikus. Lietuvis žemdirbys nemėgo staigmenų ir didelių pakitimų. Jis visuomet mąstė ramiai ir kiek lėtokai. Neskubėdamas, bet kantriai ir atkakliai tvarkė savo reikalus. Žemė nemėgsta staigmenų: pamažu augina javą, brandina grūdą.

¹ Petraška J. *Žvilgsnis atgal*. V. 1992. P.24.

Dabar staiga užgriuvo kiti laikai, kita tvarka. Į ramų ramių žemdirbių pasaulį įsiveržė klajūno, bastūno dvasia, kuri ėmė viską keisti, griauti, laužyti... Daug kalbų, maža darbų, tikrumo ir tvarkos... Okupantai atnešė savo įstatymus, tvarką, reikalavimus. Ne pasiūlymus - reikalavimus ir prievartą. Vykdyk, vykdyk tuojau pat arba būsi sunaikintas! Kaimiečio, žemdirbio psichologijai tai buvo keistas, nesuprantamas ir nesveikas dalykas. Iš miestų atvažiuavę piemengaliai, neskyrę miežių nuo avižių, mokė valstietį dirbti žemę, ragino sėti, pjauti, kirsti rugius, pradėti kūlimą...

Ne tik nurodinėjimai ir raginimai trikdė ir erzino kaimietį. Dar labiau jį pykdė kišimasis į asmeninį gyvenimą. Daryk taip, elkis šitaip, nešvęsk švenčių, netikėk, nesimelsk, neik į bažnyčią, eik į susirinkimus, klausyk paskaitų, žiūrėk kiną, skaityk laikraščius, net derlių vežk kartu gurguolėmis, su vėliavomis, plakatais... Valstietis viskuo stebėjosi ir šaipėsi, o dažnai atvirai ir garsiai piktinosi ir keikė...

Jauniausia, sveikiausia ir tvirčiausia tautos dalis buvo pareikalauta kaip patrankų mėsa. Pajėgiausi Lietuvos vyrai, tautos žiedas ir ateitis, turėjo eiti mirti už jiems svetimus priešo ir okupanto idealus. Mobilizacija į rusų kariuomenę virto mobilizacija į Lietuvos partizanų būrius. Už nepaklusnumą okupantui sekė baisios represijos. Tai vienur, tai kitur suliepsnojo sodybos, prasidėjo gaudymai, kratos, šaudymai, masinės žudynės. Pirmiausia nukentėjo paprasti, neginkluoti kaimo žmonės, jauni vyrai, nepaklusę neteisėtiems svetimųjų reikalavimams, ir seni žilagalviai jų tėvai.

1944 m. Kūčių dieną suliepsnojo kaimai anapus Nemuno, į šiaurę nuo Merkinės. Kratos ir teroras siautė ir kitose Lietuvos vietose. Miestų ir miestelių rūšiai prisipildė sugaudytais jaunais ir vyresnio amžiaus vyrais.

1944 m. pabaigoje pradėta organizuoti tiesioginiai enkavedistų pagalbinių - "liaudies gynėjų", istrebitelių, žmonių pašaipiai pavadintų sribiteliais, skrebais, sribais būriai. Kiekviena tauta turi ne tik savo didvyrių, bet ir niekšų. Ilgaliežuvių skundikų atsirado jau pirmosiomis dienomis, vos tik persiritus frontui. Tautos atplaišos stojo į sribų būrius, sutiko būti informatoriais, provokatoriais, šnipeliais. Kiti norėjo tapti "valdininkais": įvairiais tarnautojeliais, agentėliais ir inspektorais. Šalia ginkluotų, senus, sudėvėtus šautuvus ar automatus nešiojančių sribų susidarė nors ir skystokas, bet visur esantis vadinamųjų "aktyvistų" sluoksnis... Ėmė rasti ir vienas kitas komjaunuolis, partietis... Tiesa, į partiją stojo ir buvo

atrenkami tik iš seno žinomi "rusiškos tvarkos" mylėtojai ir skelbėjai, visoki plauko "cicilistai", visą laiką keiksnoję Lietuvos valdžią ir tvarką, tyčiojęsi iš Dievo ir Bažnyčios. Dabar jie gavo naujas pareigas ir naujus uždavinius – jie tapo enkavedistų akimis ir ausimis. Jie virto tiesioginiais ir betarpiškais naujos tvarkos diegėjais kasdieniniame gyvenime. Jie buvo skiriamie pirmininkais, viršininkais, partorgais, vedėjais, sekretoriais, paruošę agentais. Žinoma, greta jų buvo pavaduotojai, visuomet rusai, kurių valią ir nurodymus šie vedėjėliai ir viršininkėliai turėjo klusniai vykdyti. Tauta ėmė skaidytis į pavaldinius ir valdančiuosius, į pavergtuosius ir pavergėjų talkininkus. Pavergėjai buvo kitataučiai, savieji buvo tik ginklanešiai ir batlaižiai.

Lietuvos partizanai atsirado iš nenoro priimti svetimųjų jai primestą tvarką ir valdžią, nenoro vykdyti jos įstatymų ir reikalavimų, tai buvo tautos valios pareiškimas gyventi savarankiškai. Kol kas tauta neturėjo savo valstybės, savo valdžios, savo įstatymų, bet stengėsi nepriimti ir svetimų. Ne taip svarbu, koks ministras išleidžia tą ar kitą įstatymą, svarbu kaip jis vykdomas kaime ar valsčiuje. Betarpiški vykdytojai buvo pirmininkai, sekretoriai, partorgai, taip pat sribai, jėga verčiantys paklusti naujai tvarkai, šnipai bei informatoriai, pranešantys, kas jiems priešinasi. Todėl tautos pasipriešinimas – partizanų ginklo smailgalys ir buvo nukreiptas į šiuos tiesioginius svetimų valios vykdytojus, svetimų tvarkos diegėjus tautos gyvenimam

1944 m. gruodžio pabaigoje, kaip savo prisiminimuose mini partizanas Juozas Petraška¹, prie Daukšių kaimo, Paliose, vokiečių išmestas nusileido 15 lietuvių vyrų būrys. Kaimo gyventojo Kasperavičiaus įskūsti ir Gudelį enkavedistų įgulos bei sribų apsupti, 8 desantininkai žuvo, o likę gyvi išsisklaidė.

Nei besislapstantys ir kovojantys Palių apylinkių, nei vietiniai gyventojai tada nežinojo, kokios divizijos ir kokių dalinių baudėjai vykdo prieš juos operacijas ir kad į šiuos "valymo" darbus įsijungė Alytuje dislokuotas 34-asis NKVD mobilizuotas ir į vakarus nuo jo išdėstytas 24-asis šaulių pulkas. Baudėjus jie skirstė tik į rusų kareivius, daugiausia "žaliakepurius" pasieniečius, ir vietinius talkininkus – sribus, kurių būreliai ėmė kurtis

¹ Petraška J. *Žvilgsnis atgal*. P.18.

valsčių centruose: Simne, Krosnoje, Liudvinave, Gudeliuose. Iš pradžių sribukų buvo nedaug, nes įstoję per klaidą ar tikėdamiesi išvengti karinės prieivolės, greitai iš jų pasitraukė. Liko tik visiškai nusmukę, už judo grašius pasiryžę atlikti juodžiausius darbus. Iš pradžių jiems net alga nebuvo mokama, užtat buvo duota nerašyta teisė vogti, plėšti ir terorizuoti žmones. Jie sugebėdavo kaime ne tik prasimaitinti (valgyti, o ypač degtinės jie reikalaudavo beveik pas kiekvieną gyventoją), bet ir prisigrobti išvežtų ar išbuožintų žmonių turto. Ieškodami "banditų" stalčiuose ir spintose, paimdavo rastus geresnius drabužius, laikrodžius, pinigų ir kitus vertingus daiktus.

*Eina sribas susivėlęs,
Karabinas ant pečių,
Duonos plutą įsikandęs:
- Buože, duoki lašinių!*

Tokiais posmais apibūdindavo kaimo žmonės šiuos "liaudies gynėjus". Beje, liaudies gynėjo "titulas" jiems buvo suteiktas 1945 m. spalio 19 d. LKP CK nutarimu. Nuo tada jiems pradėjo mokėti algą, buvo įkurtos būstinės, duota ginklų. Vietiniai sribai, geriau žinantys, kur slapstosi vyrai, kas pritaria partizanams, kas nepalankus sovietinei valdžiai, pranešinėjo apie tai rusams. Sribų eilėse pasitaikydavo ir žmoniškesnių asmenų, apsirikusių ar patekusių čia per klaidą, visai kitaip įsivaizdavusių būsimą gyvenimą ir "socialinę lygybę", o dabar nesugebančių ar neturinčių drąsos pasitraukti. Tačiau tokių buvo mažuma, išimtis.

1945 m. pavasarį, galutinai griuvus vokiečių "amžinajam reichui" ir kapituliavus jų kariuomenei, rusai Lietuvoje galėjo sutelkti dar daugiau pajėgų. 1945 m. balandžio 15 d. į Lietuvą buvo perkelti 31-asis, 33-asis ir 220-asis pasienio pulkai. Po dviejų mėnesių - III Baltarusijos fronto užnugario apsaugos 86-asis ir 132-asis pulkai ir pasiųsti į Panevėžio, Rokiškio, o vėliau į Marijampolės apskritis. Į Utenos sektorių - Zarasų, Švenčionių, Utenos ir Ukmergės apskritis buvo atkelti 12-asis ir 130-asis pasienio pulkai. Raseinių apskritį "valė" 338-asis pasienio pulkas. Šakių ir Tauragės apskritis - 217-asis pasienio pulkas. 1944 m. rugpjūčio mėn. sudaryta pasienio kariuomenės Lietuvos apygarda, karių skaičiumi prilygstanti divizijai. Prieš Lietuvą, prieš ramius jos žemdirbius, prieš besislapstančius beginklius žmo-

nes, prieš kovai ir mirčiai pasiryžusių partizanų būrelius, dar neturinčius organizacinių struktūrų, štabų ir prityrusių vadų, buvo mesta virš 50000 gerai paruoštų, iki dantų ginkluotų prityrusių galvažudžių. O kur dar visokie pagalbininkai - vietiniai išdavikai, "aktyvistai" ir stribai, kurių 1945 m. pabaigoje jau buvo 289 būriai, virš 10000 žmonių.

Prisiglaudę savo sodybose, klojimų palėpėse, miškeliuose ar pelkynuose, įsirengę slėptuves ar bunkerius, Lietuvos sūnūs, ramūs laukų artojai, dar tiksliai nežinojo, gal daugiau tik nujautė, kad prieš juos telkiamos baissios jėgos.

1945 M. BALANDŽIO MĖN. PALIŲ "VALYMAS"

*Lėkė pilkas balandėlis
Per žalią girelę,
Nešė senai motinėlei,
Liūdnąją žinęlę.*

(Iš partizanų dainos)

Palių puolimas prasidėjo 1945 m. balandžio 23 d. ankstų rytą pietinėje Palių dalyje ir aplink Žuvinto ežerą. Vienos stovyklos sargybinis, pastebėjęs artėjančius rusus, bėgo pranešti, bet skubėdamas nuklydo kelis kilometrus į šalį. Rusų buvo daug, Palias supo iš visų pusių. Tankios kareivių grandinės klampojo per balas, kemsynus, brovėsi per krūmus. Vienas kovotojas, nubėgęs perspėti sargybinių kuria kryptimi trauktis, grįžęs prie stovyklos pamatė, kad rusai jau prie partizanų valčių. Prasidėjo susišaudymas. Daukšių vyrai traukėsi į pelkes. Žuvo vienas sargybinis. Kitas sargyboje buvęs partizanas išliko gyvas ir prie vadinamojo Rago susitiko su kitais, nuo priešo atsiplėšusiais vyrais. Besitraukiančius partizanus kulkosvaidžio ugnimi dengia kovotojas Kirtiklis. Priešo kulkos sužeistas jis atsiskyrė nuo draugų, prarado kulkosvaidį ir prigludo lomelėje. Girdėjo, kaip artėja rusų grandinė, apžiūrinėdama kiekvieną vietelę. Mirtis atrodė neišvengiama, bet iki pasislėpusiojo belikus kokiems 20 žingsnių, pasigirdo komanda kareiviams grįžti atgal. Taip Kirtiklis išliko gyvas. Tačiau tuose būriuose, kurie susidūrė su rusais, aukų buvo. Tuomet žuvo pirmąjį Zailių kaimo vyrų būrį organizavęs Lietuvos kariuomenės puskarininkis Albinas Liū-

džius, Alfonsas Kirtiklis (kulkosvaidininko Vito Kirtiklio brolis), Vaclovas Vyšniauskas, Juozas Burbulis ir šiaip į partizanų stovyklą užėję vyrai: Teofilis Liutkevičius, Jonas Kolys ir Jonas Prūsaitis. Susišaudymai vyko ir kitose Palių vietose.

Prie Rago susirinkę partizanai pasitraukė į Žaliąją girią. Nuo Vartų kaimo pusės, Palių ir Žaliosios girios pakrašty, buvo mjr.Staniškio partizanų dalinio stovykla. Į ją dar kovo mėn. iš Žuvinto ežero stovyklos persikėlė dalis vyrų. Dabar majoro žinioje buvo apie 30 kovotojų, kilusių iš įvairių apylinkės kaimų. Partizanai iš karto pajautė drausmę ir tvarką: be reikalo nė vienas neleisdavo išeiti iš stovyklos, pats vadas statydavo sargybas, pats jas tikrindavo, visur rodė pavyzdį. Buvo atsargus, nesiimdavo nereikalingų veiksmų, greitai suprato partizaninio karo taktiką: pulti staiga ir netikėtai, greitai pasitraukti, nesivelti į ilgas ir nelygias kautynes. Tą balandžio 23 d. viskas ėjo įprastine vaga. Staiga atbėgęs sargybinis pranešė, kad Paliose rusai, o sargybinis Vaclovas Vyšniauskas turbūt jau žuvęs. Mjr.Staniškis, greitai pakėlęs visą stovyklą, kovotojus išdėstė į Palių pusę taip, kad grandinėje kovotojai matytų vienas kitą, kulkosvaidininkams pavedė saugoti keliuką, skiriančią mišką nuo Palių. Parengtas būrys visą dieną pralaukė prieš, bet rusai iki šios vietos taip ir nepriėjo.

Po šio Palių puolimo Staniškis, matyt, nutarė keisti taktiką ir dalinį išskirstė į mažesnius būrelius. Partizanai pasitraukė į skirtingas puses, susigrupuodami pagal savo kilmės vietas. Bambininkų, Zailių, Ažuolinių, Skiturių ir kitų pietinio pakraščio kaimų vyrai persikėlė prie Žuvinto ežero, daukšiečiai nuėjo Daukšių link, kiti pasitraukė arčiau tų vietų, iš kurių kilę. Žuvintiškiai, žygiuodami per Palias, rado savo buvusio pirmojo vado Albino Liūdžiaus kūną. Rusų puolimo metu jis su kitu partizanu skubėjo Staniškio stovyklos link, bet susidūrė su kareiviais ir buvo sužeistas. Negalėdamas eiti toliau, draugui perdavė ginklus, sau pasilikdamas tik granatą, kuria susisprogdino. Su juoėjusiam partizanui Jonui Marčiukaičiui pavyko nuo rusų pasitraukti ir jis kitą dieną laimingai pasiekė Juozo Menčinsko-Ažuolo stovyklą Žuvinto ežero saloje.

Po poros dienų draugai pradėjo ieškoti neatsiradusio sargybinio Vaclovo Vyšniausko. Kitą dieną, toje vietoje, kur jis ėjo sargybą, pušynėlyje aptiko kūną, nudraskytą drabužiais, išverstomis kišenėmis. Kaime buvo padarytas karstas ir žuvusysis buvo ten pat, Paliose, palaidotas. Tik dabar,

□ Palių partizanų ryšininkas Juozas Vyšniauskas-Ūsas (1898-1958)

□ Palių partizanų rėmėja Teofilė Vyšniauskienė

□ Geležinio Vilko, vėliau Vytauto rinktinės partizanas, kulkosvaidininkas Vytautas Vyšniauskas-Drašuolis

□ Palių partizanas Vaclovas Vyšniauskas (1922-1945)

Vaclovo Vyšniausko kūnas perlaidotas Simno kapinėse drauge su žuvusiais Kalniškės mūšyje bei prie Žuvinto ežero.

Praėjus valymams padėtis kiek aprimo, gyvenimas vėl grįžo į įprastines vėžes. Žuvinto ežero salelėse partizanai susitvarkė stovyklą, kurioje dabar buvo apie 20 vyrų būrys, vadovaujamų iš netolimo Žuvinto kaimo kilusio Juozo Menčinsko-Ažuolo. Po šio rusų puolimo ne tik mjr.Staniškis ėmėsi kai kurių patvarkymų, bet ir kitų būrių vyrai, ypač pusiau partizanavę, pusiau šiaip slapstęsi, ėmė ieškoti kitų būdų išlikti ir nuo suėmimų, ir nuo tarnavimo kariuomenėje. Kai kas pasirūpino reikiamus dokumentus, kai kas persikėlė į miestą ar liko toliau nuo savo gyvenamosios vietos. Vėliau kai kas pasinaudojo "amnestija". Didesnė dalis šių iš ginkluotos kovos pasitraukusių vyrų ir toliau liko garbingais žmonėmis, savo krašto patriotais. Kai kurie su partizaniniu sąjūdžiu nenutraukė ryšių, virto aktyviais rėmėjais ar ryšininkais: Jonas Deltuva-Smelstorių-Karklas, Jurgis Glaveckas-Švyturys ir kt. Jie vykdė sunkius ir pavojingus pavedimus, priglausdavo, maitindavo ar kitaip padėdavo partizanams.

Balandžio 23-ios "valymas" ne tik pareikalavo kruvinų aukų, tai buvo savotiškas kovos krikštas Palių partizanams, daugeliui čia prisiglaudusių vyrų, supažindinęs juos su rūsčia tikrove.

ORGANIZACINIAI PERTVARKYMAI

*Naktis. Žaibai padangę plėšo
Ir vagia byrančias žvaigždes.
Be žiburio kas kelią tiesų
Suras ir laisvę juo parneš?..*

(Iš partizanų dainos)

Palių pelkėse ir Žaliosios miške pasilikusiems partizanams vadovauti ėmė mjr.Sergijus Staniškis-Antanaitis*, kilęs iš netolimo Geležinių kaimo, tuo metu galbūt turėjęs ir "švarius" dokumentus prieš karą mirusio tolimo giminaičio Packevičiaus ar Pucėtos vardu. Kaip dabar aiškėja iš nau-

* S.Staniškio slapyvardis, veikimo Paliose laikotarpiu buvo "Pelė". Antanaičiu jis pasivadino 1946 m. pavasarį tapęs PLP štabo viršininku.

□ Palių partizanas, kulkosvaidininkas Juozas Remeikis-Lokys (1920-1945) su žmona Verute, ryšininke

□ Palių partizanas, vėliau ryšininkas Jonas Deltuva-Smelstorių, Karklas

□ Palių partizanų ryšininkas Jurgis Glaveckas-Švyturys

jai surandamų duomenų, stropus Lietuvos kariuomenės karininkas, ramus, rimtas ir apdairus, tikro valstietiško charakterio ir net išvaizdos žmogus, tartum buvo pašauktas vadovauti šiai neišprastai, daug apdairumo ir ypatingo gudrumo bei atsargumo reikalaujančiai kovai. Jis mokėjo ne tik organizuoti žmones, bet ir juos saugoti. Neapgalvotą drąsą jis buvo linkęs pakeisti protingu ir apdairiu atsargumu, aukų išvengimą laikyti laimėjimu. Kaip rašo partizanas Dzūkas savo dienoraštyje, eidamas į susitikimą su Staniškiu, tada vadinamu Tėvuku, ir patekus į jo teritoriją "tuoju pajuntam Tėvuko "rėžimą": Ramunis per laukus eina tiesiog ant galų pirštų, kad tik šunys nesulotų. Ir mes visi einame atsargiai ir stengiamės nepalikti jokių pėdsakų. Ramunis net keliuku vengia eiti, nes šalnos sutrauktas sniegas labai girgžda po kojomis" ¹. Arba kaip teisingai pastebi Jonas Venckevičius, "nenorėdamas rizikuoti žmonių gyvybe, jis paskutiniaisiais savo gyvenimo metais pasitraukė nuo jų sodybų, pasislėpė vidurmišky po žeme ir nesirodė" ².

Spontaniškas viso krašto pasipriešinimas negalėjo toliau tęstis neorganizuotai. Prasidėjo partizanų dalinių ir paskirų skyrių jungimasis į stambesnius vienetus. Buvo kuriamos įvairios struktūros, štabai, einama prie bendros vadovybės. Įvairiose Suvalkijos vietose veikusių partizanų dalinių priešakyje atsistojo gabesni vadai ir Nepriklausomos Lietuvos karininkai. Į rytus nuo Palių, Prienų šile įsitvirtinusiame Prienų būriui, vėliau pasivadinusiam Geležinio Vilko 8-ąja kuopa, vadovavo lttn.Kuzmickas-Briedis, Kazlų Rūdos miškuose veikusiems būriams - B.Abramavičius-Abramaitis-Spyglis, Marijampolės - Kalvarijos apylinkių partizanams - Vytautas Gavenas-Vampyras. Savo vadus turėjo ir kaimyninėse Alytaus bei Lazdijų apskrityse veikę partizanų būriai. Judėjimas ėmė įgauti tvirtesnius organizacinius rėmus, darėsi vieningesnis, kryptingesnis. Reikėjo palaikyti drausmę ir tvarką, kurti patikimus ryšius, stambesnių operacijų vykdymui sujungti mažus būrius į didesnius junginius.

Ypač svarbus buvo vidaus tvarkos ir drausmės klausimas. Į partizanų eiles galėjo patekti ir nedrausmingų, kenkėjų, kurių veiksmai, be abejo, galėjo kompromituoti visą judėjimą. Be atsitiktinių ar savanaudžių, parti-

¹ Laisvės kovų archyvas. T.6. P.58.

² Laisvės kovų archyvas. T2. P.57.

zanų eilėse galėjo atsirasti ir specialiai infiltruotų saugumo agentų ir provokatorių. Juk kovoti teko ne tik su iki dantų ginkluotu, bet ir su gerai organizuotu bei klastingu priešu. Vien tik entuziazmo, drąsos ir ryžto nepakako. Jei partizanų gretas sudarė daugiausia taikūs, ramūs, lėtoki artojai, mažai ar visai neturėję karinės patirties, tai prieš juos stovėjo gerai paruošti, išdresiruoti, azijatiškai žiaurūs kareivos, egzekucijų, žudymų ir trėmimų specialistai, šioje srityje turį nemažą patirtį. Partizaninio sąjūdžio struktūrų kūrimo ir organizavimo iniciatoriai matė šią padėtį, suprato, kad tik tvarka ir jėgų sutelkimas gali duoti gerus rezultatus. Jie ypač bijojo, kad krašte neprasidėtų beprasmiškos žudynės ir kraujo liejimas. Vienas iš Tauro apygardos organizatorių kun. Antanas Ylius rašo: "Aišku, čia galėjo pasitaikyti ir nepateisinamo asmeniškų sąskaitų suvedinėjimo arba neteisingų kontrįskundimų miškiniams iš pavydo. (...) Tokioje aplinkoje kilo rimtas klausimas, kas visa tai daro ir kokių tikslų. Ar vyksta tik asmeniškai kerštai, girtų siautėjimas, savivaliavimas, ar yra kitokie išskaičiavimai, planai, tikslai? (...) Mes nusprendėme, kad toks žudymas yra labai skaudus ir nepakeičiamas dalykas mūsų mažai tautai, kad toks savivaliavimas turi būti juo greičiausiai sustabdytas... Nusprendėme, kad reikia sukurti organizaciją, kuri sudraustų savivaliautojus, o visus veiksmus labai rimtai apgalvotų juridiskai"¹. Ir tai nebuvo vien tik teoriškai išmąstytos išvados. Šiuos tikslus ir uždavinius kėlė pats gyvenimas, žiauri ir sujaukta tikrovė. Viena po kitos sekusios okupacijos ne tik sudrumstė žmonių protus, atšipino moralinį jautrumą, bet paliko daug blogų pavyzdžių, įvairių moralinių šiukšlių ir nuosėdų. "Kai vanduo sudrumstas, visi stengiasi žvejoti", sako kun. A. Ylius. Tokiame teisiniame ir doroviniame pasimetime kartais nelengva buvo susigaudyti ne kartą skaudžiai ir nekaltai nukentėjusiam kaimo žmogui. O čia dar ginklas rankoje ir tave nuskriaudusį taip nesunku nubausti... Tiems, kurie visa tai matė, suprato ir įvertino, reikėjo skubėti tvarkyti, organizuoti, užbėgti neišvengiamiems reiškiniams ir įvykiams už akių.

Pastangas sudrausminti netvarkingus ar atsitiktinai į partizanų eiles patekusius iliustruoja 1946 m. gruodžio 21 d. Vytauto rinktinės vado Vampyro raportas Nr.206 Tauro apygardos vadui. Raporte sakoma, kad vykdyda-

¹ Laisvės kovų archyvas. T.I. P.51-P.52.

mas Apygardos vado įsakymą rinktinės vadas perima buvusios Gedimino (Perkūno) rinktinės I-os kuopos 16 kovotojų, įjungia juos į savo rinktinės ribas ir įkuria 5-ąją kuopą, jos vadu paskirdamas kovotoją Vilką. Tačiau: "tvarkant 5-ąją kuopą pasirodė, kad kovotojai nepripažįsta jokių ant savęs viršininkų, jokių drausmės nuostatų ir jokių L.L.K. Organizacijai nustatytų taisyklių. Gyventojai pradėjo su baime skųstis dėl 5-osios kuopos didelio girtavimo, triukšmo kėlimo, terorizavimo nekaltų tautiečių. Įsakymai duoti raštu ir žodžiu buvo nevykdomi, siunčiamieji raštai liko visai neatsakyti. Prieita prie to, kad kovotojai vienas kitą pradėjo šaudyti"¹. Kaip matyti iš raporto, 5-oji kuopa veikė Marijampolės aps. Liudvinavo vls., vadinasi labai artimoje Palių partizanų kaimynystėje. Geležinio Vilko rinktinėje, kuriai tuo metu priklausė ir Palios, 1945 m. už plėšikavimus buvo sušaudyti keturi, 1946 m. - vienas partizanas.

Po balandžio 23 d. valymų, sumažėjus Palių ir Žaliosios partizanų skaičiui ir likus tik pasiryžusiems iki galo priešintis ginklų, buvo pertvarkomas vadovavimas, išsidėstymas, pasiskirstymas, ryšiai, nustatomos veikimo ribos. Čia, Palių ruože, susidūrė ne tik dviejų rinktinių - Geležinio Vilko ir Vytauto, bet ir dviejų apygardų - suvalkietiškos Tauro ir dzūkiskos A (vėliau pavadintos Dainavos) ribos. Jos buvo kelis kartus tikslinamos ir keičiamos. 1945 m. rugpjūčio 15 d. Skardupių klebonijoje įvykusiame Tauro apygardos partizanų vadų steigiamajame suvažiavime buvo nutarta, kad apygardai priklausys Marijampolės, Vilkaviškio, Šakių ir Lazdijų apskritys, taip pat Alytaus ir Kauno apskričių dalys, esančios kairiajame Nemuno krante. Šioje srityje veikusieji partizanai buvo suskirstyti į penkias rinktines: Stirnos (vėliau Žalgirio), Geležinio Vilko, Vytauto, Perkūno (vėliau Gedimino) ir Patrimpo. Pagal šį nutarimą Geležinio Vilko rinktinei turėjo priklausyti, be kitų, ir Balbieriškio bei Gudelių valsčiai, tuo tarpu, kaip rašo partizanas Juozas Petraška, 1945 m. Balbieriškio miške susitelkęs partizanų dalinys savo veikla apėmė Balbieriškio ir Gudelių valsčius, o tų pačių metų birželio mėnesį Ažuolio sukvistame vadų pasitarime buvo sudaryta Dzūkų rinktinė, į kurią, be Margio, Geležinio Vilko bei Kęstučio grupių, įėjo ir Balbieriškio miško grupė, dabar pavadinta Vaidoto grupe. Jos štabo viršininku buvo paskirtas Petraška-Patrimpas. Pietų ir pietryčių kai-

¹ Laisvės kovų archyvas. T.2. K.1991. P.11.

mynai Palių partizanams buvo Dzūkų rinktinės Kęstučio grupė, veikusi Krokialaukio, Simno, Mirosłavo valsčiuose. Kadangi Dzūkų rinktinė vėliau įėjo į Dainavos apygardą, tai Palios buvo ne tik Tauro, bet ir dzūkiškos Dainavos apygardos paribyje. Dzūkais buvo vadinami net kai kurie Palių partizanų būriai, besitelkiantys pietiniame pelkių pakraštyje (išliko pasakymai: "nuėjo pas dzūkus", "pasitraukė pas dzūkus" ir pan.)

Tvarkant ir centralizuojant vadovavimą, buvo peržiūrimos ir keičiamos dalinių veiklos ribos, atsižvelgiant į padėties ir laiko reikalavimus. Buvo pertvarkomos ar kuriamos naujos rinktinės, keičiamos jų sritys. Kai kurie Palių partizanų rėmėjai dar ir dabar ginčijasi kokiai rinktinei - Geležinio Vilko ar Vytauto jie priklausė tuo ar kitu metu. Mat, ši teritorija priklausė ir vienai, ir kitai rinktinei tik skirtingu laiku. Apie šį ribų kitimą užsimena B.Ulevičius Laisvės kovų archyvo 3-4 tome: "Įkūrus Kęstučio rinktinę, Vytauto rinktinė tapo mažiausia rinktine apygardoje, todėl 1947 m. spalio 10 d. įsakymu Nr.32 šiai rinktinei rugsėjo 24 d. buvo perduota 55-ji gana didelės Geležinio Vilko rinktinės kuopa, turinti Marijampolės ir Liudvinavo valsčiuose bendras su Vytauto rinktine ribas" ¹. Apie pakitimus tikslesnių duomenų neišlaikė atmintyje net aktyvūs tų dienų ryšininkai. Kai kurios šių apylinkių moterys, tada buvusios jaunos ryšininkės ir partizanų rėmėjos, prisimena, kad jos savo pažįstamiems ar broliams siuvo ženklus su geležiniu vilku. Ties Zailių kaimu į Palias ir Žuvintą įtekančio Bambenos upelio dešiniajame krante, vietos gyventojų žodžiais, veikė dzūkai. Eiliniams kovotojams nelabai ir svarbu buvo, kokiai rinktinei ar apygardai jie priklauso. Jei kitose Suvalkijos vietose, kur nėra didesnių miškų, slėptuvės ir bunkeriai daugeliu atvejų būdavo įrengiami ūkininkų sodybose, kartais net netoli miesto ar miestelio, tai čia dalis partizanų telkėsi pačiose Paliose ar Žuvinto ežero salelėse, ant savotiškų augalinių plaustų, susiklosčiusių iš šaknų ir žolių. Gerą prieglobstį teikė ir čia pat esanti Žalioji arba Buktos giria. Nors balandžio mėnesį praėjęs valymas kiek ir sukrėtė pasitikėjimą šiomis gamtinėmis prieglaudomis, vis dėlto Palios atrodė labiausiai patikima ir saugi vieta. Čia ateidavo slėptis vyrai net iš tolimesnių apylinkių. Jau 1945 m. čia yra žuvusių vyrų iš Brazavo (Kalvarijos vls.), Uosupio, Ožkasvilių (Marijampolės vls.) kaimų. Svarbiausias partizanų rūpes-

¹ Laisvės kovų archyvas. T.3-4. P.30.

□ Daukšių kaimo jaunimas. Sėdi iš dešinės Vytas Slenzoka-Lynas

□ Palių pelkėse pastatytas kryžius 1945 m. Paliose žuvusio partizano Vaclovo Vyšniausko palaidojimo vietoje. Palikai perlaidoti 1990 m. Stovi: Alfonsas Vyšniauskas, buvusi Palių partizanų ryšininkė Aldona Sabaitytė-Vilutienė-Viltis, buvęs partizanas Jurgis Nevulis-Klevas

□ Palių partizanas Edmundas Austrevičius-Žiedas, 1945 05 Kalniškės mūšio dalyvis

□ Palių partizanas Petras Austrevičius-Kurtas. 1945 05 žuvo Kalniškės mūšyje

tis ir uždavinys buvo sekti ir stebėti priešą, išvengti pasalų, kovoti su valkautaujančiais sribais, neutralizuoti bolševikinių agentų ir aktyvistų veiklą, ginti savo krašto žmones nuo įvairių plėšikų ir smurtautojų. Kartas nuo karto buvo vykdomos mažesnės ar didesnės operacijos, pasalos ar net sribų būstinių miesteliuose puolimai, per daug aktyvūs valdžios rėmėjai, perspėjami prieš juos nubaudžiant, būdavo po kelis kartus.

NEKASDIENIŠKA KASDIENYBĖ

*Kur miškai žaliuoja,
Čiulba vyturiai,
Tenai mūsų broliai
Kenčia mirtinai.*

(Iš partizanų dainos)

Tai vienur, tai kitur, buvo įruošiamos stovyklos, statomi bunkeriai, slėptuvės ar palapinės. Vadai tvarkė savo dalinius, per ryšininkus susižinodami vieni su kitais. Vis labiau ryškėjo būtinybė kurti bendrą vadovybę, štabus, nustatyti tikslesnes veikimo ribas, vidaus tvarką. Buvo sekamas sribų ir kariuomenės judėjimas. Priešas aktyvėjo. Vis daugiau sribų ir kariuomenės dalinių valkiojosi apylinkėse, dažnėjo pasalos. Vieną tokią pasalą, su-ruoštą prie Bambenos upelio pietiniame Palių pakraštyje vietos gyventojai iki šiol gerai prisimena.

Tai buvo 1945 m. vasarą, birželio ar liepos mėn. Iš vienos partizanų stovyklos, esančios Žuvinto ežero salose netoli Kiaulyčios, dar iš vakaro gavę užduotį, valtimi Bambenos upeliu išsiyrė grupelė Juozo Menčinsko-Ažuolo būrio, vyrų. Atlikę pavedimus, paryčiu grįžo atgal. Netoli upelio, kur buvo palikta jų valtis, staiga susidūrė su rusų ir sribų pasala. Mat partizanai tą naktį apsilankė Giluičių kaime, aršaus stribo Pikūno namuose ir pasiėmę jį su savimi vedėsi į stovyklą. Žmonai buvo įsakyta iki ryto niekur neiti, bet ta, partizanams išėjus, nubėgo į Simną ir pranešė sribams ar rusams. Šie prie Palių, netoli partizanų valtės, surengė pasalą. Grįžtantiems vyrams priartėjus prie upelio ir sulipus į valtį, iš krūmų ir šieno kupetų pasipylė šūviai. Partizanai suvirto į vandenį ir priešingo kranto krūmų priedangoje, net nesužeisti pasitraukę, iš kitos Palių pusės

grįžo į stovyklą. Jų suimtas stribas, pasinaudojęs susišaudymu, pasislėpė po apvirtusią valtį ir tokiu būdu ištrūko iš partizanų rankų.

Tuo tarpu stovykloje buvusieji vyrai (tuo metu ten jų buvo apie 20), išgirdę susišaudymą, suprato, kad jų draugai pateko į pasalą. Ėmė tartis, ką daryti ir nusprendė skubėti užpultiems į pagalbą. Jei pastarieji būtų ir žuvę, tai nors jų kūnus atsiimti, kad nebūtų valkiojami gatvėse. Sėdę į valtį ėmė irtis į Palių pakraštį ir išsilaipinę ant kranto, išsidėstė vorele pievos pakraštyje. Krūmuose landžioję rusai, pastebėję partizanus, ėmė šaudyti. Partizanai atsakė ugnimi. Rusai ėmė trauktis. Išbėgę iš krūmų į atvirą lauką, jie atsidūrė, patogią poziciją prie krūvos akmenų užėmusių Jurgio Krušnio ir Juozo Remeikio-Lokio kulkosvaidžio ugnyje. Matyt, šį pavojų pastebėjo ir rusai ir sutelkė ugnį į partizanų kulkosvaidininkus. Netrukus sprogtamosios kulkos į pažastį buvo sunkiai suželtas Remeikis. Krušnys ir toliau šaudė į rusus, bet po kurio laiko ir jo krūtinę pervėrė kulka. Žuvęs buvo kilęs iš gretimo Zailių kaimo, o Remeikis buvo sužeistas savo gimtojo Babininkų kaimo laukuose, visai šalia tėviškės žemės.

Susišaudymas truko nepilną valandą. Rusai ėmė trauktis Simno link, o partizanai, susirinkę prie valčių, pasiėmę žuvusį Krušnį ir sužeistą Remeikį, grįžo į stovyklą ežere. Pievoje liko nukautų rusų lavonai.

Remeikis buvo sužeistas sunkiai. Nors tarp partizanų buvo gydytojas ir medicinos seselė, bet jie daug padėti negalėjo. Žaizda buvo per daug pavojinga, reikėjo skubios operacijos. Buvo nutarta gabenti į ligoninę. Vadas parinko dešimt vyrų, padarė neštuvus ir partizanai su sužeistuoju per pelkes patraukė į kitą Palių pusę. Sužeistąjį lydėjo gydytojas ir seselė, kartas nuo karto suleisdami vaistus nuo skausmo ir kraujo užkrėtimo. Kumečių kaime buvo gauta pastotė ir Remeikis kartu su jį lydėjusiu gydytoju rėmėjos Marčiukaitytės buvo nuvežtas į Marijampolės ligoninę. Gydytojas prisistatė kaip sužeistojo tėvas ir paaiškino, kad namuose sūnus susižeidė per neatsargumą ir paprašė padėti. Marijampolės gydytojai gal patikėjo, gal nepatikėjo, bet į ligoninę priėmė. Padėjo gal ir tai, kad pačioje ligoninėje partizanai turėjo patikimą gydytoją ir seselę. Remeikis tuojau pat buvo paguldytas ant operacinio stalo, bet kadangi buvo praradęs daug kraujo, operacijos metu mirė. Juozas Remeikis, norėdamas išvengti tarnybos prieš kariuomenėje, iš pradžių blaškėsi šen ir ten. 1945 m. pradžioje buvo įstojęs į stribus, bet draugų partizanų patartas greitai šią tarnybą me-

tė ir nuėjo į Palias. Jis buvo vedęs iš toliau kilusią merginą Verutę. Būdama siuvėja,ėjo per žmones ir atsidūrė Bambininkų kaime, čia susipažino su Juozu ir išteikėjo. Žuvus vyrui, ji iš Bambininkų pasitraukė; matyt, išvyko į savo kraštą.

Žuvusio Jurgio Krušnio lavoną draugai parsigabeno į stovyklą, nunešė į Palias ir, paguldę į valtį, samanose palaidojo.

Juozas Remeikis tyliai ir atsargiai, pasinaudojus tuo metu vykusiomis kito žmogaus laidotuvėmis, buvo palaidotas Marijampolės kapuose. Enkavedistai vis dėlto buvo pajutę, kad į ligoninę atvežtas partizanas ir puolė ieškoti, tik jau nieko nerado.

Prisiminimai apie šią pasalą ir susišaudymą prie Bambenos upelio turi keletą šiek tiek skirtingų variantų. Pavyzdžiui, nurodomas nevienodas tą naktį į kaimus išvykusių partizanų skaičius, Remeikio ir Krušnio, kaip kulkosvaidininkų, skirtingos pareigos (kulkosvaidininkas ar jo padėjėjas), be to, nevienodai pasakojama apie suimtąjį sribą ir jo pabėgimą. Kai kas sako, kad tą naktį sribas Pikūnas nebuvo išvestas, kad sribas Jušinskas iš Zailių kaimo buvo suimtas ir parvestas, bet kitu laiku. Nežiūrint šių skirtumų, įvykis giliai įstrigo žmonių atmintyje - geriau negu visa eilė kitų faktų.

Be stovyklų ir bunkerių Paliose ar Žuvinto ežero salose, partizanai slėpėsi ir aplinkinių kaimų patikimų žmonių sodybose. Apsistoję dienoti jie kartais prabūdavo tris keturias dienas. Miegodavo ant šieno ar šiaudų klojimuose, ant tvartų, kartais kambariuose. Tai buvo rizikinga, nes po kaimus vis dažniau valkiydavosi sribų būriai, ieškodami "banditų", kartais darydami paviršutiniškas ar nuodugnesnes kratas. Štai kartą Riečių kaime į Kazlauskų sodybą ieškodamas partizanų atėjo būrys sribų. Keletas partizanų tuo metu tik miegojo ant tvarto šiauduose. Vienas sribas kiek palypėjęs kopėčiomis pasidairė, bet pamatęs tik šiaudus nulipo žemyn. Taip per plaukelį praslinko pavojus, kuris galėjo baigtis susišaudymu, šeimos suėmimu, tremtimi ir kitokiomis pasekmėmis.

Panašūs dalykai kartodavosi nuolat ir ne vienoje sodyboje, bet žmonės partizanamams padėjo, rėmė juos, o ne sribus, nes partizanai buvo savi, o sribai, kaip ir jų šeimnininkai rusai - svetimi, priešai. Žmonės rizikavo, nors ne kartą ši rizika baigdavosi tragiškai. Štai 1945 m. vasario mėn. Liepkojų kaime ūkininko Gaulės sodyboje netikėtai gausių rusų pajėgų ap-

supti žuvo net 22 čia apsistoję partizanai. Vienos aukos buvo atsitiktinumo, neatsargumo ar dar neįgytos partizaninio karo patirties išdava, kitos - pasalų, valymo ir kratų, trečios - išdavimų bei saugumo infiltruotų agentų bei provokatorių darbas, kai būdavo nurodoma bunkeriai, slėptuvės, partizanų rėmėjai, ryšininkai. Daugiausia nuostolių Palių partizanai patyrė 1945 m. Tais metais, kaip žmonės prisimena, žuvo 40 vyrų, tuo tarpu kai 1944 m. - 2, 1946 m. - 16, 1947 m. - 10, 1948 m. ir 1949 m. - po 5, 1950 m. - 2 ir pan. Tai ne galutiniai ir nevisiškai tikslūs duomenys, greičiau tik proporcinis palyginimas, savaip rodantis ne tik kovų smarkumą, bet ir partizanų patirtį ir taktiką. Šiais apytiksliais duomenimis 1944-1952 m. laikotarpyje žuvo apie 120 vyrų, tuo tarpu kai suimtų žinoma tik 8, o legalizavusiųjų - 5. Simno, Gudelių, Daukšių, Kumečių, Gudakiemio ir kitų apylinkių kaimų kapinėse, taip pat pačiose Paliose ir Krosnos, Kalvarijos, Liudvinavo nežinomose vietose ilsisi daug šio krašto vyrų, Palių partizanų.

KANTRYBĖ IŠSENKA

*Tautą mūs pavergė azijatai,
Išteriojo šventus mūs jausmus,
Išmindžiojo rūtelių darželį
Ir sudegino mūsų namus.*

(Iš partizanų dainos)

1945 m. balandžio mėn. Vetrovo divizijos galvažudžiai siautėjo netoliuose Palių ir Žaliosios girios kaimuose ir apylinkėse. Be jokios priežasties buvo nušauta po keletą vyrų. Dar daugiau jų buvo suimta ir duso saugumo rūsiuose Liudvinave, Marijampolėje ar Alytuje. Saltininkų, Vartų, Naujavalakio ir kituose kaimuose jie išžudė ar suėmė apie 150 nieko nekaltų žmonių, daugiausia vyrų ir paauglių.

Netoli šių vietų, Žaliojoje girioje prie Palių buvo Rickaus būrio partizanų bunkeris. Tai buvo drąsūs ir ryžtingi vyrai, ypač jų vadas Riekus. Jis net dienos metu atjodavo miestelį, valsčiaus centrą, pajodinėdavo gatvėmis, palikdavo raštelį, kad jis čia buvęs, ir be pėdsakų dingdavo. Tame pat Žaliosios girios pakraštyje buvo įsikūręs kitas - Muškietininkų būrys, tuo metu vadovaujamas Vlado Gavėno-Tarzano, kilusio iš Marijampolės

□ Vytauto rinktinės vadas Vytautas Gavėnas-Vampyras, Granitas (1922-1950)

□ Vytauto rinktinės Mušketininkų būrio vadas Vladas Gavėnas-Tarzanas (1917-1945)

□ Perkūno, vėliau Vytauto rinktinės 44 kuopos būrio vadas Albinas Auzelis-Riekus, Medžiotojas (1915-1948)

□ Partizanų būrio vadas Antanas Kušlys-Vilkas (1913-1945)

vls., Ožkasvilių k. (Tai ilgamečio Vytauto rinktinės vado Vyto Gavėno-Vampyro brolis.)

Enkavedistų teroras įsiutino partizanus ir jie vieną dieną užpuolė egzekutorius ir keletą jų nudėjo. Tada rusai stipriomis jėgomis apsupo netoli Vartų kaimo buvusį bunkerį ir čia nelygioje kovoje žuvo penki partizanai: Juozas Pauža, Juozas Rėkus, Juozas Baniulis, Juozas Šmitas ir Juozas Lepšys (kaip žmonės sako, "penki Juozai"). Žuvusiųjų lavonus nuvežė į Krosną ir užkasė prie mokyklos šulinio. Pats Riekus su keliais vyrais buvo išvykęs ir liko gyvas. O po penkių dienų prasidėjo pirmas didelis Palių "šukavimas".

KAUTYNĖS PRIE ŽUVINTO EŽERO

*Kur seniau skambėjo dainos sutartinės,
Kur lakšutė suokė vakarais,
Ten šiandieną siaučia armija laukinė,
Ten šiandien šviečia tėviškės gaisrai...*

*Tyliai šlama baltieji berželiai,
Vėjas staugia aukštojoj pušy,
Ten kaujas už laisvę jaunieji broleliai
Audringam kovos sūkury.*

(Iš partizanų dainų)

Daug smulkesnių, kasdieninių partizanų gyvenimo detalių yra pamiršta, išnykę iš žmonių atminties, tačiau reikšmingesni įvykiai aiškiau prisimenami. Kalniškių mūšis, tragedija Liepakojų kaime, Palių valymas 1945 m. balandžio mėnesį garsusis Žuvinto ežero puolimas tų pačių metų rugpjūčio 6 d. Apie šį mūšį daug ir plačiai kalbėta dar anais laikais net tolimesnėse Suvalkijos apylinkėse, su pasididžiavimu, pagražinimais ir perdėjimais. Šiandien vyresni žmonės jį taip pat gerai prisimena, nors pasakoja gal kiek skirtingai, ypač detales.

Įvairiose Žaliosios girios ir Palių vietose atskiri partizanų būriai turėjo įsirengę savo stovyklas. Keletas tokių stovyklų buvo ir Žuvinto ežero salose. Tos salos buvo nedidelės ir savotiškos. Tai lyg iš žolių, šaknų ir

švendrių susiformavę plaustai. Vandens augalai ir jų šaknys susipindavo į didelį storą "kilimą" ir likdavo plūduriuoti vandens paviršiuje. Jos lengvai išlaikydavo 3-4 žmones. Vandeniui ir klampiais krantais atskirtos nuo sausumos, jos buvo sunkiai prieinamos. Ant šių plaustų ir įsikūrė dalis partizanų. Pasiskirstę po du, tris ar keturis vyrus, iš šakų ar brezento įsiruošę palapines, kiekvienos salos įgula įsitaisė sau valtį ir išsidėstė taip, kad to pačio būrio vyrai būtų netoli vienas kito, gretimose salelėse. Juozo Menčinsko-Ažuolo vadovaujamas 20 partizanų būrys buvo įsirengęs stovyklą pietinėje ežero dalyje, Daukšių būrys - kitoje pusėje. Būdamas sunkiai prieinamos, šios vietos buvo laikomos bene patikimiausiomis. Čia pėdsakų nesuseksi su šunimis, paslapčiomis neprislinksi. Pėdsakas, valčiai praplaukus tarp švendrių, kurį laiką likdavo, bet po kurio laiko ir tas išnykdavo. Blogiausia būdavo pradėjus šalti, kai ežeras užsitraukdavo plonu ledu, per kurį nei praplaukti, nei pereiti negalima, arba anksti pavasarį, kai ledas jau lūžinėdavo, o pievos apie Palias būdavo plačiai apsemtos. Naktimis pašalant, dienomis atleidžiant ledas lūžinėdavo, vyrams dažnai tekdavo bristi per vandenį, batai permirkdavo, kojos sušlapdavo, nuo šalčio jų tiesiog nejausdavo. Laimė, palapinėse turėjo krosneles, kurias naktį pasikūrę džiovindavosi kojines ir batus.

Stiprių jėgų buvimą Paliose juto ir priešas. Laisvai siautėdami kaimuose ir miesteliuose, čia įžengti drįsdavo tik didesni kariuomenės daliniai. Šnipų, stribų, agentų pagalba rusai, be abejo, buvo surinkę daugiau ar mažiau žinių apie partizanų pajėgas ir jų buvimo vietas. Todėl vykdydami nuolatines kratas ir partizanų paieškas apylinkėse, negalėjo palikti ramybės ir Palių. Nedrįsdami čia landžioti mažais būreliais, 1945 m. vasarą surengė didelį puolimą, kuris žmonių vadinamas "Žuvinto kautynėmis" ar "Ežero mūšiu".

Rugpjūčio 7 d. išvakarėse, jau nuo pusiaunakčio, rusai pradėjo supti Palias ir Žuvinto ežerą. Per Skiturių, Bambininkų, Zailių, Ažuolinių, Liepakojų ir kitus kaimus ėmė traukti, ištisos rusų kolonos. Liepakojų kaime ant kalnelio, netoli malūno, pasistatė patrankas. Partizanai stebėjo rusų judėjimą kaimuose, matė kad padėtis grėsminga, bet panikos nebuvo. Jau po vidurdienio staiga pakilo raketa ir prapliupo kulkosvaidžiai.

Pirmiausiai įnirtingas mūšis užvirė netoli pelkių, prie Kiaulyčios upelio. Čia partizanų būrys bandė prasiveržti į Palias, bet rusų daug ir jų ugnis

vis stiprėjo. Nelygioje kovoje žuvo 12 partizanų, bet kitiems vis dėlto pavyko prasiveržti. Rusai vis toliau brovėsi į Palias, iš visų pusių ėmė supti ežerą. Salas apšaudė ne tik nuo kranto, bet ir iš pelkių pusės. Sutelkę daug jėgų ir jas atitinkamai išdėstę, rusai pradėjo ežero puolimą. Trata visų rūšių ginklai, kulkosvaidžių serijos kerta net pušeles. Minosvaidžių sviediniai švilpia salų link, krinta į vandenį, pelkių dumblą ar į salas. Pramušę žalią kilimą neria gilyn ir sprogę išmeta vandens ir purvo fontanus, bet žalos beveik nepadaro. Vienas sviedinys teškia į partizanų valtį, kurioje sudėtos maisto atsargos, kiti krinta daugiausia tarp švendrių. Partizanai sugulę ant žemės, užsimaskavę tarp švendrių ir žolių. Keletas bando prasiveržti į pelkes, bet kelią užtveria ugnis. Vincas Adukauskas krinta negyvas, o Vitas Linionis ir Jonas Marčiukaitis sužeidžiami. Tada jie sėda į valtį ir švendrynais išsiiria į krantą, į pievas ir pasislepia šieno kupetoje. Valties pėdsakais juos atseka rusai ir, radę pasislėpusius šiene, subado durtuvais.

Maždaug po gero pusvalandžio vėl pakyla priešo raketa ir ugnis staiga nutyla. Dabar rusai puola prie valčių, atsivelka duris, lentas, pasidaro plautus ir ima irtis į salas. Partizanai stipriai atsišaudė, jų ugnis skina kareivius, skandina valtis. Aukų daug, tik niekas nepasakys, kiek uniformuotų bolševizmo vergų nugrimzdo į svetimo krašto vandenį. Pasirodo, patekti į salas ne taip langva. "Valymas" tęsiasi ir kitą dieną. Dabar virš ežero ir pelkių pasirodo lėktuvai. Žvalgo Palias, ežerą, salas. Vėl atkakliai bandoma patekti į salas, plaukiojama aplinkui, apšaudoma kiekviena įtartiną vieta. Partizanai valtimis ar brisdami tarp švendrių tyliai pasitraukė iš gynybai nepatogių vietų, kiti čia pat prie salų pasinėrę į vandenį ištūnojo net visą dieną. Rusai dar kurį laiką visur landžiojo, šniukštinėjo, ieškojo pasislėpusių salose partizanų, sunaikino palapines, pasitraukdami padegė valtis. Jų visur buvo pilna. Palias ir ežerą laikė apsupę dar visą savaitę.

Tuo tarpu partizanai išsisklaidė grupelėmis po 3-4 vyrus. Vieni pasitraukė į aplinkinius kaimus, kiti pasislėpė čia pat Paliose, kai kurie sugrįžo pasižiūrėti į salas. Pasitraukdami iš savo stovyklų, partizanai pasiskleidė gana plačiai. Dalis jų, plaukdami trimis valtimis Riečių bažnytkaimio link, prie kranto susidūrė su rusų pasala. Partizanai rusus apšaudė ir šie buvo priversti pasitraukti.

Ežero puolimas buvo didelis ir triukšmingas, tačiau nors aukų ir buvo, Palių partizanų jie nesutriuškino. Ypač skaudi netektis palietė vadina-

mają Dzūkų grupę, kuri neteko dvylikos kovos draugų. Daukšių būrys neteko trijų vyrų. Nesunkiai jiems pavyko prasiveržti ir ties Riečiais, pralaužiant pelkes apsupusių rusų grandinę. Iš daukšiečių žuvo Vitas Lietuvininkas, Juozas Karalius ir Antanas Meškelionis. Žuvo ir Vytas Karalius.

Nepalyginamai didesnius nuostolius patyrė priešas. Kiek iš tikrųjų žuvo rusų, žmonės, aišku, negalėjo žinoti. Tačiau pasakojama labai vaizdžiai, kad partizanai masiškai skandino valtimis ir plaustais besikeliančius kareivius, kad į ežerą jų skendo ne dešimtys, bet šimtai. Kiek tai atitinka tikrovę, neaišku, bet reikia manyti, kad nuostoliai buvo nemaži. Rusai taip pat jautė, kad partizanų jie nelikvidavo, nes dar visą savaitę nesitraukė nuo Palių, laikė apsupę pelkes ir ežerą. Partizanai girdėjo jų komandas ir riksmus, matė liepsnojančius laužus, stebėjo įvairiose vietose beslankiojančius šlapius ir purvinius kareivius, vakarais prie ugnies besidžiovinančius drabužius. Paliose likę partizanai badavo, nes stovykloje buvę maisto atsargos žuvo, ryšiai su kaimais laikinai nutrūko. Teko tenkintis iš milėtų paruošta koše. Tie, kurie galėjo užėti pas ūkininkus, visur buvo maloniai sutinkami ir pavaldydinami.

Pagaliau rusai, nusiaubę partizanų stovyklas ir viską sunaikinę arba pagrobę, apsiaustį nutraukė ir nuo Palių pasitraukė. Dingo kareiviai, iš kaimų išvažinėjo mašinos. Rusams pasitraukus, pas besislapstančius partizanus išskubėjo kaimo žmonės. Partizanų badavimas baigėsi.

Praėjus šiai audrai, partizaninis gyvenimas vėl grįžo į įprastas vėžes. Vėl buvo sutvarkyti būriai, atkurtos stovyklos. Tiesa, kai kurios stovyklos buvo įruoštos kitose vietose. Salų buvo atsisakyta, nes ten ypač nepatogu buvo gyventi pavasario ir žiemos metu. Paliose pastatyti bunkeriai buvo pritaikyti žiemos sąlygoms, bet partizanai dažnai apsistodavo ir patikimų ūkininkų sodybose.

Kova su okupantu vis ryškiau ėmė įgauti du pavidalus: pasyvų ir aktyvų. Pirmoji vyko įvairiais "legaliais" būdais išvengiant tarnybos rusų kariuomenėje, neskubėjimu vykdyti valdžios potvarkių bei reikalavimų, visokiariopu partizanų rėmimu ir kt. Aktyvioji - ginkluotu pasipriešinimu. Tie, kurie pasirinko šį kovos būdą, tvirtai apsisprendė likti partizanų eilėse ir prisiekė kovoti iki Lietuvos laisvės atgavimo arba mirties. Šis pasipriešinimas reikalavo ne tik ryžto, pasiaukojimo ir ištvermės, bet ir organizuotumo, drausmės, todėl visuose Lietuvos kraštuose vyko

□ Palių partizanas Juozas Karalius-Gunteris (1908-1945)

□ Palių partizanas Antanas Meškelevičius-Tigras, žuvęs Paliuose 1945 08 7

□ Palių partizanas Juozas Stanynas-Vilkas (1916-1945)

□ Palių partizanas Jurgis Žukauskas-Dagilis (1912-1945)

skubus įvairių partizaninių dalinių tvarkymas, jungimas, vadovybės kūrimas. Patirtis pamokė, kaip surengti pasalas, kaip jų patiems išvengti, kaip numatyti priešo veiksmus, apsisaugoti nuo šnipų ir provokatorių, nepalikti pėdsakų apie savo stovyklas ir t.t. Pati gyvenimo praktika parodė, kaip patogiau įrengti stovyklas, padarant sienas iš rąstelių ir samanų, pasistatant krosnelę, pasidarant gultus, stalelius ir ginklų stovus. Nusistovėjo patikimi ryšiai tarp įvairių dalinių vadų. Visi partizanai buvo prisaikdinti, beveik visi įsigijo uniformas su atitinkamais skiriamaisiais ženklais.

1945-1946 m. Pietų Lietuvoje susikūrė dvi gerai organizuotos A-Dainavos ir Tauro apygardos su aiškiai nustatytomis rinktinių ir kitų dalinių ribomis, vadais, štabais ir vidaus drausmės nuostatais. Eiliniai kovotojai Paliose visų organizacinių darbų, projektų ir užmačių nežinojo, bet drausmę bei kitus pertvarkymus pajuto. Palių, o ir kitų vietų partizanų drausmė, moralė ir elgesys buvo gana geri. Jei ir pasitaikydavo atskirų nusižengimų (kurioje normaliausioje kariuomenėje jų nepasitaiko?), tai į juos būdavo griežtai reaguojama, kaltininkai nubaudžiami. Kokios nors netvarkos ar savivalės faktų tarp Palių partizanų vietos žmonės neprišimena. Tai liudija, kad jų nebuvo arba jie buvo nežymūs.

ŽĄSYS LIKO NEKEPTOS

*Kai tylus vėjas nuo pietų,
Siūbavo rugiai ant laukų.
Kažkoks keleivis sutemoj
Ėjo per mišką keleliu.*

(Iš partizanų dainos)

Tai atsitiko 1950 m. ankstyvą rudenį. Daukšių kaimo gyventojas Vitas Brizgys sumanė pasigaminti naminės degtinės. Pelkių pakraštyje, vadinamajame Daukšių beržynėlyje, įsirengė nedidelį bravorėlį, užsikūrė ugnį ir varvino velnio lašelius. Dūmai matėsi iš toli. Juos pastebėjo į Daukšius užklydę sribai, kurie ten apsistoję saugojo neseniai susikūrusį, bet galintį iširti kolūkį. Pastebėję iš krūmų kylančius dūmus, iš karto suvokė, kad čia reikalas, kvepiantis ruginukės kvapu. Laikinai palikę kolūkį liki-

mo valiai, nudrožė tiesiai į Palias, mintyse gardžiuodamiesi pirmaisiais stipriais ruginukės lašais.

Brizgio "fabrikėlį" jau anksčiau buvo aptikę tikrieji Palių šeimininkai - partizanai. Jų būrelis, žygiuodamas pro šalį, pastebėjo bravorėlį ir gerai pažįstamą prie jo triūsantį žmogų. Partizanai su savimi nešėsi keletą žąsų. Sustojus pasikalbėti, Brizgys maloniai pasiūlė pasivaišinti naminuke ir paslaugiai pasisiūlė nueiti namo ir paruošti užkandį. Paėmęs porą žąsų, sėdo į valtį ir nusiyrė Dovinės upeliu. Nelaimei, pakeliui sutiko prie jo palikto bravoro skubančius sribus. Stribai, žinoma, Brizgį sulaikė, pradėjo kamantinėti, atėmė žąsis, reikalavo pasakyti, iš kur jas gavo, kur neša ir t.t. Matyt, žmogelis prasarė, iš kur jas gavo ir kas dabar prižiūri jo paliktą "gamyklėlę". Stribai Brizgį paleido ir paslapčiom nusėlino toliau, apsupo bravorą ir ten sėdinčius partizanus, ir atidengė ugnį. Netikėtai užklupti trys vyrai žuvo, kiti trys pabėgo. Visi įtarė Brizgį juos išdavus. Tuo labiau, kad po šio įvykio jis persikėlė į Marijampolę.

Po kelių mėnesių, jau žiemą, partizanai, sutikę Brizgį grįžtantį iš kaimo, jį sulaikė ir nusivedė pas Daukšių kaimo ūkininką Pūką. Pūkas, supratęs, kuo čia viskas kvepia, su žmona sėdo į vežimą ir išvažiavo. Neva, nebuvau namuose, nemačiau, negirdėjau, nieko nežinau. Tvarte užsidarę partizanai, matyt, pakalbėjo apie neiškeptas žąsis, sribus, žuvusius draugus ir suruošė teismą. Brizgys buvo pakartas, o po to pakištas po Dovinės upelio ledų.

Tragiškas įvykis. Be jokio reikalo jaunas galvas padėjo partizanai Juozas Vaičiula-Vėjas, Pūkutis ir Ulonas. Žuvo ir Vitas Brizgys dėl savo bailumo ar kvailumo užtraukęs nelaimę sau ir kitiems. Komiškas, nes žąsys šį kartą buvo ne gelbėtojos, kaip kažkada Romos, o kaltininkės, nes pražudė net 4 vyrus. Kalta ir naminė degtinė, savotiška visų okupantų talkininkė. Vietos žmonių atmintyje šis įvykis išliko gal net geriau nei kiti.

Įdomus šis įvykis ir kitu atžvilgiu. Tai pavyzdys, kaip tas pats dalykas užsifiksuoja žmonių atminty, nepriklausomai nuo pačio fakto tikslumo. Pagal kitus duomenis su tomis žąsimis atsitiko taip: Paliose turėjo įvykti Vytauto ir Geležinio Vilko rinktinių partizanų susitikimas. Geležinio Vilko rinktinės atstovai turėjo atvykti į Palias, į Vytauto rinktinės teritoriją. Šeimininkai nutarė svečius pavaišinti. Parūpino užkandžiui žąsų, na, dar paprašė pagaminti "velnio" lašelių ir laukė svečių. Bet čia,

kaip nelaimė, iš Daukšių kolūkio į Palias Dovinės upeliu ėmė irtis sribai. Pakeliui sutiko bravorėlio šeimininką Brizgį, vykusį pas netoli Palių gyvenantį žmogų paruošti partizanų atneštas žąsis. Sribai Brizgį gerokai "užlaužė" ir privertė pasakyti, iš kur jis tas žąsis nešasi. Išsiaiškinę padėtį, apsupo beržynėlyje rūkstantį bravorėlį su prie jo buvusiais partizanais ir Juozą Vaičiulį-Vėją, Antaną Pūką-Dūlį ir latvį Uloną nušovė.

Įvykus šiai tragedijai, ryšininkas Švyturys skubiai nuvyko į Igliauką susitikti su Geležinio Vilko partizanais ir perspėti juos, kad susitikimas įvykti negali.

Atrodo, kad pastarasis variantas arčiau tikrovės, o pirmasis yra jį girdėjusių žmonių apibendrintas vaizdas. Visi kiti įvykiai - Brizgio slapstymasis, jo persikėlimas dirbti į Marijampolę, susitikimas žiemos metu su partizanais, teismas Pūko sodyboje - sutampa.

TRAGEDIJA LIEPAKOJŲ KAIME

*Pasigirdo šūviai
Žaibo greitumu.
Ėmė kilti dūmai,
Kalnų didumu.*

*Prasidėjo mūšis -
Broliai mylimi
Nemuno krantuose
Krito sužeisti.*

(Iš partizanų dainos)

Jei iš vakarų pusės nuo Varnupių ar Kumečių kaimų eitume skersai Palias tiesiai į rytus, tai kitoje jų pusėje prieitume Liepakojų kaimą, esantį jau Alytaus rajone. Švelniai kalvoti jo laukai baigiasi lyguma, nusidriekiančia iki pat pelkių. Netoliese telkšo Žuvinto ežeras, savo rytiniu pakraščiu labiausiai priartėdamas prie sausumos. Pievos nusagstytos krūmais, o tarp kalvelių dunkso gražios, medžiuose skęstančios sodybos. Dabar jos jau gerokai pasikeitusios: apnaikintos, apdraskytos, su praretėjusiais sodai ir medžiais, be tvorų, ūkinių pastatų, praradę savo pirmąją išvaizdą. Kai

kurios visai išnykę ir tik keletas kuplių medžių primena čia anksčiau klesėjusį gyvenimą.

Į vieną tokią sodybą, esančią Liepakojų kaimo pakraštyje, lygumoje netoli Palių, 1945 m. vasario mėn. 20 d. vakare atvyko didelė, maždaug 35 partizanų grupė, vadovaujama kapitono Kušlio*. Grupė jau kelias dienas buvo vykdžiusi kovines užduotis. Vasario 14 dieną buvo smogusi Miroslovo sribams ir aktyvui. Atsipalaidavusi nuo ją persekiojusio priešo, sėkmingai išvengusi nereikalingų susidūrimų, ji priartėjo prie Palių ir apsisusto pas patikimą gyventoją. Keletą dienų persekioti vyrai buvo pavargę. Be to, reikėjo ruošti tolimesniam žygiui, todėl, pastatę trijų žmonių sargybą, greitai sumigo.

Tuo tarpu Simne prieš šių vyrų gyvybę jau buvo galandamas peilis. Partizanams dar tik pasiekus Žuvinto kaimą, Simno okupantų įgulos vadovybė gavo žinią apie jų pasirodymą. Rusai subruzdavo. Buvo pakeltos stiprios pasieniečių pajėgos. Operacijai vadovavo antrosios komendantūros komendantas kpt. Pogarelov. Buvo sudarytos paieškos ir smogiamoji grupės. Ginkluoti ne tik šautuvais, automatais ir granatomis, bet ir kulkosvaidžiais, tarpe jų keletu sunkiųjų, saugumiečiai sėdo į roges ir išvyko Palių kryptimi. Per Babininkus pasiekė Žuvinto kaimą, jie sužinojo, kad partizanai nuėjo Liepakojų link. Tada rusai pasiuntė žvalgų būrį, kuris, tyliai atslinkęs į kaimą, vakariniame jo pakraštyje pastebėjo tris ginkluotus kulkosvaidžiais sargybinius. Gavęs žvalgybos duomenis, operacijai vadovavęs karininkas įsakė sodybą apsupti. Apsigaubę baltais maskavimosi chalatais, rusai nepastebėti išsidėstė aplinkui ir staiga iš visų rūšių ginklų paleido pragariską ugnį, kartu apmėtydami sodybą granatomis. Netikėtos ugnies gūsis turėjo priblokšti besiilsinčius partizanus, tačiau nors ir taip nelauktai užklupti ir apipilti kulku lietumi, partizanai ėmė atsišaudyti ir veržtis iš glaudaus apsupimo žiedo. Jėgos buvo per daug nelygios, išeities pozicijos per daug nepalankios. Čia pat žuvo didesnė pusė vyrų. Nutilo partizanų rankiniai kulkosvaidžiai. Nežiūrint to, kad rusai sodybą buvo apsupę tankiu žiedu ir turėjo keliariopą žmonių ir ginklų persvarą, daugiau nei trečdaliui partizanų pavyko prasiveržti į Palias, nors baudėjai darė viską, kad visus sunaikintų.

* Kušlys nėra buvęs Lietuvos karininku. - Red.

Patekėjusi saulė žvelgė į išdaužtus langus, kulų suvarpytas sienas, kruviną žemę ir 22 jaunų vyrų lavonus, tarpe jų ir vado kpt. Kušlio.

Saugumas, didžiudamasis pergale, stengėsi kuo daugiau sužinoti. Pirmiausia reikėjo išsiaiškinti, kas šie žuvusieji. Tam geriausiai galėjo pasitarnauti vietiniai sribai ir visokio plauko aktyvistai. Jie, kaip šio krašto gyventojai, gali atpažinti žuvusius. Antra - reikėjo prigąsdinti visus gyventojus, parodyti, ką reiškia pakelti ranką prieš galingąją sovietinę santvarką. Kaimuose buvo mobilizuotos pastotės, imant jas iš tų ūkininkų, kurie buvo įtariami palankumu partizanams, iš šeimų, kurių nariai slapstėsi ar partizanavo. Visi žuvusieji buvo parvežti į Simną ir suguldyti aikštėje. Buvo fotografuojami, stebima, kas juos lankys, klausinėjama, ar nepažįsta ir t.t. Tarp pastotinėlių buvo Kalesninkų kaimo ūkininkas Jarmalavičius, kurio 21 metų sūnus Alfonsas gulėjo ant aikštės grindinio tarp kovos draugų. Nesunku suprasti, ką jautė tėvo širdis keliant į roges kruviną sūnaus lavoną. Tėvas neišsigynė sūnaus, nesislėpė, bet paprašė ruso kapitono leidimo jį palaidoti. Budelis, beširdis sovietinis saugumietis, palaidoti neleido. Jarmalavičius nuvežė savo sūnų, paguldė su kitais didvyriais Simno gatvėje ir nuvažiavo namo. Po kelių dienų vėl liepė važiuoti su rogėmis į Simną. Dabar žuvusiuosius metė į roges, kad, nuvežę prie ežero, užkastų į klampią pievą. Tėvas vėl prašė rusų leisti nors dabar sūnų palaidoti. Vėl griežtas ne! Visus suguldė į brolišką kapą pelkėje netoli Simno ežerėlio... Dar daug kartų į bendrą duobę buvo verčiami miestelio gatvėse išvalkioti partizanų kūnai. Dalis palaikų dabar surasta, perkelta į Simno kapines, pastatytas paminklas. Yra paminklas ir Liepakojų aukoms.

Žuvę 1945 m. vasario 21 d. Liepakojų kaime: 1. Antanas Kušlys, g.1911 m.; 2. Feliksas Kušlys, g.1909 m.; 3. Alfonsas Jarmalavičius, g.1924 m.; 4. Stasys Pauža, g.1925 m.; 5. Juozas Stenionis, g.1923 m.; 6. Stasys Nedzinskas, g.1925 m.; 7. Vincas Paršeliūnas, g.1915 m.; 8. Bolius Paršeliūnas, g.1924 m.; 9. Vincas Petrukonis, g.1918 m.; 10. Vladas Petrukonis, g.1919 m.; 11. Bronius Aleksandravičius, g.1924 m.; 12. Antanas Šerkšnas, g.1914 m.; 13. Vincas Šerkšnas, g.1911 m.; 14. Steponas Gaigalas, g.1910 m.; 15. Juozas Berčiūnas, g.1917 m.; 16. Algirdas Berčiūnas, g.1923 m.; 17. Juozas Stadalius, g.1922 m.; 18. Leonas Navickas, g.1922 m.; 19. Juozas Miliauskas, g.1924 m.; 20. Stasys Katalynas, g.1924 m.; 21. Petras Marcinkevičius, g.1911 m.; 22. Vincas Brenkis, g.1926 m.

Šį kartą žinomi ir jų žudikai. Knygoje "SSSR pasienio kariuomenė 1942-1945 Didžiajame tėvynės kare" (Maskva, 1976. rusų k.) 624-627 psl. aprašyta Liepakojų kaimo operacija. Kažkoks mjr. Zubčenko rašo "apie 1945 vasario 21 d. 2-os pasienio komendantūros opergrupės susidūrimą su banda Alytaus apskrities, Simno valsčiaus Liepskoje kaime". (Viskas buvo sveltimųjų iškraipoma. Net vietovardžiai. Liepskoje - tai Liepakojai. Šitaip jie pažymėti kariniame žemėlapyje) 1945 m. vasario 20 d. 20 val. 2-osios komendantūros komendantas kpt. Pogorielov gauna pranešimą, kad apie 35 žmonių grupė, vadovaujama kapitono Kušlio, pasirodė netoli Žuvinto kaimo. Kapitonas tuojau nutaria trijų užkardų jėgomis ją likviduoti. Opergrupė gerai apginkluojama, suskirstoma į tris dalis, susodinama į roges ir išgabenama Bambininkų kaimo link. Žuvinto kaime sužino, kur nužygiavo partizanai ir metasi Liepakojų kryptimi. Sodyba apsupama, išdėstomi kulkosvaidžiai ir staiga atidengiama ugnis. Toliau seka pačių kautynių aprašymas. Minimama visa eilė pavardžių, nurodoma, kiek kuris "didvyris" sunaikino "banditų". Štai jų "nuopelnai": Zimirev ir Sevriukov savo sunkiuoju kulkosvaidžiu nušovė 10 partizanų, Borodaj - 5, Iljin - 3, Kriučkov - 3, Kulinich - 3, Gladich - 3, Sulikašvili - 2, Gusan-Gusinov - 3; trys, pasak jų, pabėgo, bet rytojaus dieną surandami ir du iš jų sunaikinami. Vadinas, pagal šią "ataskaitą" žūsta net 32 partizanai. Taip dešimt prisirašoma "nuopelnams" padidinti. Apibūdinęs mūšio eigą, Zubčenko toliau apibūdina kai kuriuos pasieniečius ir prie anksčiau minėtų prideda dar septynias pavardes. Tai kapitonas Spikin, sunaikinęs 3, jaunesnysis seržantas Sevriukov - 2, Stavčenko - 2, Bikov - 2, Sibirov - 1, o Suchitašvili net keletą. Be to, pamini, kad vieną sulaikė radistas Savčenko, o iš trijų pabėgusių du sunaikinti prie Būdos kaimo. Statistika dar "pagerėja": likviduota virš 42 partizanų, o rytojaus dieną nukauti dar du ir vienas paimtas gyvas. Vadinas, planas viršytas apie trisdešimt procentų, nes iš 35 partizanų grupės sunaikinta daugiau kaip 44, o juos naikinusieji "pasižymėjo" nepaprastu ryžtingumu, narsumu, drąsumu ir sumanumu*. Štai, pavyzdžiui, 2-ojo sun-

* Alytaus aps. NKVD skyriaus viršininko Černyšovo pranešime 1945 03 01 LSSR NKVD komisarui Bartašiūnui apie A. Kušlio grupės sunaikinimą Simno vls. rašoma, kad iš grupėje buvusių 36 žmonių 32 žuvo (vienas, būdamas sužeistas, nenorėjo pasiduoti ir pistoleto šūviu į burną nutraukė savo gyvybę), vienas sužeistasis buvo paimtas gyvas, trims pavyko pabėgti. *LYA. F.3. B.7111. L. 119-120.*

kiojo kulkosvaidžio jefreitorius Sevriukov, partizanų kulkoms pramušus kulkosvaidžio vamzdžio gaubtą, skylę dengė sniegu ir pats sunaikino du "banditus", o jaunesnysis puskarininkis Gladich, net du kartus sužeistas, nesitraukė iš mūšio lauko, o savo automatu nušovė du priešus.

Tai žvilgsnis iš priešo pusės. Keleriopai gausesnėms jėgoms apsupus ir netikėtai užpuolus nuvargusius, miegančius vyrus, jų nugalėjimas laikomas, didvyrišku žygiu, o kruvinas siautėjimas svetimame krašte - teisėtu ir teisingu veiksmu, nepaliekant teisės net tėvui sūnaus palaidoti...

IŠDAVIKAI

*Kur sąžinė tavo, lietuvi?!
Kur meilė gimtųjų namų?!
O pažvelk, pažvelk, išdavike,
Kiek kraujo... skausmingų raudų!..*

*Ar ne tėviškės žemė augino,
Ar ne čia tu išmokai dainų?
Ar ne motina vygėj liūliavo?
Laukė tavo kilniausių darbų.*

(Iš partizanų dainos)

Kiekviena tauta turi savo šventųjų ir niekšų, didvyrių ir išdavikų. Visais amžiais buvo tokių, kurie aukojosi ir kurie išdavinėjo. Mūsų tautos istorijoje bus įrašyti ne tik didvyrių, bet ir išgamų vardai. Pirmuosius įsimena visi, antrųjų nemini niekas.

Nenoriai Palių apylinkių žmonės šiandien prisimena jiems gerai žinomus komunistus, skundikus, šnipus. To ar to "reikėjo pasisaugoti", tas ir tas "skųsdavo, išdavinėdavo, pasirašė dėl išvežimo". Ypač gerai įsiminė stribus. Jų būta nemažai - po dvidešimt, trisdešimt kiekvieno valsčiaus centre. Palias "prižiūrėjo" net keturių aplinkinių valsčių stribai: Simno, Gudelių, Krosnos ir Liudvinavo. Daukšių bažnytkaimis ir kaimas buvo daugiausia Gudelių stribų "globoje", o pietinė jo dalis, Liūliškių kaimelis - Liudvinavo.

Vieni, be stiprių rusų kariuomenė įgulų jie nieko nebūtų galėję padary-

ti, nes buvo bejėgiai prieš partizanus, tačiau kaip šakalai, šliauždami pas-
kui stipresnį plėšrūną, jie buvo pavojingi, pridarydavo daug blogio. Būda-
mi daugiausia vietos gyventojais, jie gerai žinojo sąlygas, žmones, vieto-
ves ir kelius. Turėdami tokius talkininkus, rusai galėjo geriau orientuotis padė-
tyje, išsiaiškinti rėmėjus, sužinoti gyventojų nuotaikas. Stribai šiuo atžvil-
giu buvo daug rimtesnė grėsmė rezistencijai negu tiesioginė jų ginklo jėga.
Kitaip tariant, ne tiek savo ginklu, kiek svetimųjų ginklu jie buvo pavojingi
partizanams. Atsukti savo ginklą į brolių - niekšiška, nukreipti svetimąją -
dar niekšiščiau. Tiesa, dabar žmonės nedega jiems pykčiu, nenešioja šir-
dyje neapykantos, nesiekia keršto, bet nejaucia ir pagarbos, viską prisime-
na su skausmu. Daug skriaudų ir neteisybės patyrė nuo "savų" - sribų ir
komunistų. Kalbant apie kratas, visuomet pasišaipoma, kad stribai "parti-
zanų ieškodavo stalčiuose, spintose ar komodose". Kadangi stribai nuolat
reikalaudavo valgyti, jau tuomet buvo stebimasi, "kiek per dieną jie gali
ėsti?" Žmonių mušimu, partizanų kankinimu, jų palaikų niekinimu ypač
pasizymėjo stribai. Jie spardydavo, trypdavo kojomis net negyvus. Simne
teko girdėti pasakojimą, kad stribas Bronius Blaževičius, grįždamas su pa-
sieniečiais iš kažkokios operacijos Rinkotės miške, be jokios priežasties
nušovė vedamą sužeistą partizaną. Tuo nusistebėjo ir pasipiktino net kar-
tu ėję kareiviai. Tas pats Blaževičius vieną sužeistąjį nuo Rinkotės miško
žiemos metu parsivarė basą. "O dabar jis pats suparalyžuotas, invalidas,"
- prideda pasakotojas, tarsi tai būtų pelnyta bausmė už jo poelgius.

Partizanai, norėdami apsaugoti nuo šnipų, skundėjų, išdavikų rėmėjus
ir save, buvo priversti imtis kartais griežtų priemonių prieš stojusius prie-
šo pusėn. Partizanai jau tada išsiaiškino ir nubaudė Žuvinto kaime Juš-
kauską ir Krašnicką, gretimame Bambininkų kaime - Astykaitę ir Gutaus-
ką už aktyvią paramą saugumui. Bausti, likviduoti savo krašto žmogų, sa-
vo tautietį, gal net kaimyną ar giminę buvo sunkus, skaudus, nemalonus
dalykas, bet šnipas ir išdaviko veikla taip pat yra bjauri ir niekšiška. Ar
pateisinamas dalykas, kad dėl kelių rublių, pavydo, neapykantos, keršto,
tuščios ambicijos ar kvailo įsitikinimo turėjo žūti jauni, savo kraštą teisėtai
gynę vyrai ar ištisos šeimos? Niekuo dėtos moterys, seneliai ir vaikai turė-
jo būti nublokšti iš savo namų ir savo krašto į vargą, šaltį, kančias ir mirtį.
Kieno nors nuodingas liežuvis ar klastingas parašas sutrypdavo, sunaikin-
davo ramią ir taikią žmonių gyvenimą. Nesvarbu, kad toks šnipas ar įskun-

dejas pats nešaudė, nežudė, net išvežant nedalyvavo. Jo nurodymu tai padarė kiti. Nesvarbu kieno pirštas paspaudė šautuvo gaiduką, kai nuo šūvio krito jaunas vyras, svarbu, kas nurodė kur jis eina, kur būna, kada grįžta... Šnipai, skundikai ir išdavikai nužudė arba ilgiems kančių ir vargo metams pasiuntė daug, labai daug Lietuvos sūnų ir dukrų. Nužudė, pražudė tiesiogine šio žodžio prasme, nors ir nelaikydami rankose jokio šaunamojo ginklo, o kiti laikė ir šaudė į savo brolius, į savo tautiečius... Paskum laimėję ar, teisingiaus sakant, svetimiesiems padėję laimėti nelygią kovą, daug metų gyrėsi savo "didvyriškais" žygiais, rašė prisiminimus, fotografavosi, karstėsi medaliais...

Partizanai negalėjo nebausti šnipų ir išdavikų, nekovoti su jais. Šnipas galėjo pražudyti daug nekaltų žmonių. Jis buvo baisi grėsmė ne tik patiems partizanams, bet ypač jų rėmėjams. Partizanai, gavę gyventojų pranešimą, kad tas ar tas žmogus yra skundikas, šnipas, kad nuolat bėga į valsčių, miestą pas sribus ar į saugumą, atsidurdavo keblioje padėtyje. Žmonės kartais tiesiog prašydavo: "... gelbėkite, nes ir jus išduos, ir mus pražudys". Nereaguoti, neginti savo rėmėjų partizanai negalėjo. Bet, jei žmogus apsirinka, jei įtarimas nepagrįstas? Reikėjo tikrinti, išsiaiškinti. Išsiaiškinimo sąlygos buvo nepaprastai sunkios, nenormalios. Čia nepradėsi kviesiti liudininkų, klausinėti, tyrinėti, kaupti įkalčius, daiktinius įrodymus... Viską teko atlikti paslapčiomis ir paskubomis. Kiek kartų apsirinka policijos ar prokuratūros tardytojai, laisvai rinkdami duomenis, nevaržomai apklausinėdami liudininkus, naudodamiesi sudėtinga technika ir plačiais, greitai veikiančiais ryšiais. Tad nuo klaidų ir apsirikimų negalėjo būti apdrausti ir partizanai, veikę tokiomis "antitardytojiškomis aplinkybėmis". "Nagrinėtose bylose sunkiausia būdavo nustatyti, ar liudytojai suteikia teisingas ir neperdėtas žinias, ar kartais net keli asmenys neliudija asmeniško keršto sumetimais. Sprendimas atimti žmogui gyvybę - tai nėra paprastas dalykas. Partizanai kalėjimų ir pataisos namų neturi, o nusikaltėliui kartais griežto perspėjimo būna per mažai. "Savo aplinkraščiuose, įsakymuose, instrukcijose ir nuostatuose partizanų vadovybė visuomet stengdavosi kiek galėdama atkreipti visų partizanų dėmesį į atsakomybę nagrinėjant civilių asmenų bylas" - rašo Pietų Lietuvos partizanų vadas Vanagas¹. Ir Suvalki-

¹ Ramanauskas A. Daugel krito sūnų...P.232.

jos partizanai savo pokalbiuose skųsdavosi: "Kad nors mažą, nors kelių hektarų teritoriją turėtume, kur šeiminingais būtume tik mes, tada galėtume kai kuriuos nusikaltėlius bent laikinai izoliuoti... Priešas turi Sibirą, kalėjimus, lagerius, o mūsų poveikio priemonės ribotos". Iš tų ribotų priemonių mirties bausmė - pati paskutinioji. Partizanai naudojo pokalbius, perspėjimus, pagaliau grasinimus su griežtu perspėjimu. Patys bolševikai savo "istorijose" ir prisiminimuose giriasi, kad nepabijoję grasinimų, neišsigando prie durų prisegto raštelio, nemetė savo pasirinkto išdaviko kelio... Gavęs perspėjimą, ypač su aiškiu nurodymu, kas jo laukia už tolimesnį savo veiklos tęsimą, žmogus pats, sakytume savanoriškai, rinkdavosi jam numatytą bausmę. Kitaip tariant, pats apsisprendavo. Partizanams tekdavo šį apsisprendimą tik įvykdyti. Ne visi, eję niekšišku išdaviko keliu, priėjo liepto galą, kai kurie išvengė bausmės; daugelį pražudę, patys sulaukė senatvės ir mirties. Vienas kitas ir šiandien tūno pasislėpęs, keikia pasikeitimus, nepriklausomą Lietuvą arba kovoja toliau, savo bolševikiniais nuodais, pašaipa, kalbomis, gandais gandeliais stengiasi kiek galėdamas kenkti... Daug perspėtųjų laiku nutraukė ryšius su sribais, saugumu, partija, metė jam primestą "aktyvisto" veiklą, atsisakė stebėti, pranešinėti, metė paskirtą darbą ar tarnybą. Kiti tapo net aktyviais partizanų rėmėjais. Pasi-taikė ir tokių, kurie iš sribų perėjo pas partizanus ir garbingai kovojo arba, būdami sribų eilėse, talkino laisvės kovotojams, teikdami jiems žinias, parūpindami ginklų ir šovinių.

"Žinoma, ir partizanai padarė klaidų, bet už tokius nusikaltimus keli kovotojai susilaukė mirties bausmės, nors jie vadovavosi ne savais tikslais. Jų didžiausia kaltė buvo ta, kad jie lengvabūdiškai patikėjo kitų parodymais, duotais grynai asmeniшко keršto sumetimais"¹. Šie partizanų vado žodžiai rodo, kad intencijos ir norai buvo kuo geriausi. Už klaidas ir apsirikimus, už pokario žiaurumus atsakingi tie, kurie visą tai pradėjo ir vykdė - generolo Vetrovo banditai ir lietuviškieji jų pagalbininkai - sribai.

Palių partizanai taip pat kovojo su sribais ir išdavikais, nes šią teritoriją "šefavo" net keturių valsčių sribai: Liudvinavo, Krosnos, Simno ir Gudelių. Partizanai nusprendė suimti pavojingą Zailių kaimo aktyvistą Praną Bužą, kuris, pabėgęs į Simną, ir toliau buvo veiklus tarybinis darbuotojas:

¹ Ramanauskas A. Daugel krito sūnų... P.233.

žemės komisijos pirmininkas, vietinio kalėjimo viršininkas ir t.t. Mirties bausmė buvo įvykdyta Petruui Jušinskui, Žuvinto kaime likviduota Daugirdų šeima ir mirties bausme nubaustas Vincas Zuikis, kuris 1945 m. balandžio mėn. vedžiojo rusus po Palias.

Gudeliai, kurių puolime dalyvavo ir Daukšių vyrai, buvo pulti 1945 m. vasario mėn. Tą patį mėnesį iš kitapus Palių atvykęs būrys surengė pasalą prie Daukšių-Marijampolės kelio. Partizanai, nesulaukę priešų prie kelio, sunaikino sribus jų pačių namuose. Kasperavičių šeimos suėmimas Daukšių kaime yra gerai išlikęs žmonių atmintyje. Tai - sovietinės valdžios šalininkų ir skundikų šeima. Vienas jos sūnus - Antanas - žiaurus sribas, kitas - Juozas - Daukšių apylinkės pirmininkas, o Daukšių kaimo gyventojai buvo įpareigoti saugoti šių "veikėjų" šeimą! Tačiau išsaugoti nepavyko, nors žmonės buvo priversti prie Kasperavičių sodybos naktimis eiti sargybą. Vieną vasaros dieną, kiek į pavakarę, prie Kasperavičių namų privažiavo vyrų būrys rusiškomis uniformomis. Atvykusieji suėmė visus namuose buvusius. Apylinkės pirmininką Juozą sutiko einantį keliu. Tik sribas Antanas, tuo laiku buvęs Gudeliuose, liko laisvas. Jis, sužinojęs, kad visa šeima jau partizanų rankose, su kitais Gudelių sribais nuskubėjo Daukšių link, susišaudė su partizanais, bet suimtųjų atmušti nepavyko.

1945 m. birželio mėn. Gudelių sribai Palių pakraštyje, ten, kur Doviinės upelis išteka iš Žuvinto ežero, suruošė pasalą. Partizanams išsiyrus valtimis į krantą, įvyko susišaudymas. Juozas Overas ir Motiejus Pūkas krito nuo sribo Alberto Durneikos rankos. Žuvusiuosius nuvežė į Gudelius ir numetė miestelio aikštėje, o po kurio laiko užkasė kapų patvoryje. Dabar, praplėtus kapines, jų palaikai ilsisi pačiose kapinėse, greta kitų to paties likimo kovos draugų.

Kazys Aranskas, neva su reikalais iš Daukšių į Simną plaukdavęs per ežerą, stebėdavo partizanų slėptuves ir pranešinėdavo saugumui. Jį nušovė žuvusio partizano Juozo Pūko brolis Vincas.

Ištisa pyinė tragedijų ir kruvinų įvykių, okupantų atneštos nesantaikos plitimas to pačio krašto, dažnai tarp to paties kaimo žmonių ir net giminių. Tik džiugu, kad šiandien žmonės apie tų kruvinų įvykių kaltininkus kalba be neapykantos ar pagiežos, o tik su skausmu ir liūdesiu... Vadinas, anais laikais siautėjęs neapykantos maras buvo ne vietinės kilmės...

*Žudyt tautą laukiniams padėjo
Lietuvos išgamos-slibinai.
Neužmirš tauta savo gynėjų,
Neužmirš Lietuva amžinai.*

(Iš partizanų dainos)

Krauju užlieta pamažu geso pasipriešinimo ugnis. Tauta baisiai nukraujavo, pavargo, jėgos išseko. Pagalbos iš Vakarų nebuvo, o iš Rytų vis plaukė pastiprinimai, ginklai, įsakymai, pinigai... Į laisvės kovotojų pusę pylėsi ne tik automatų ir kulkosvaidžių ugnis, bet ir kruvini Judo rubliai. Okupantas pamatė, kad vien grubia jėga, nors jos persvara buvo milžiniška, ginkluotą pasipriešinimą palaužti sunku. Atrodo jau sunaikinti partizanų būriai, vėl, tartum feniksas, keliai vėl parodo savo gyvybę, vėl veikia. Imtasi kitos priemonės - klastos. Reikia įsibrauti į partizanų dalinių vidų, gauti tikslesnes žinias, naikinti juos iš vidaus, provokuoti, griauti pasitikėjimą, kelti paniką.

Šnipų, skundikų, išdavikų paslaugomis buvo naudojamosi visą laiką. Kiekviename Lietuvos kampelyje buvo prikaišiota slaptų akių ir ausų, kurios stebėjo ir sekė kiekvieną partizanų judesį. Pavojingiausi buvo ne tiek stribai, kiek nežinomi priešo užverbuoti agentai. Per keletą metų saugumui pavyko surinkti daug žinių apie partizanus, jų rėmėjus, apytikriai išsiaiškinti slapstymosi vietas, judėjimą, dalinių pavadinimus, vadus, net daugelio partizanų slapyvardžius. Į nelaisvę patekė, ypač sužeisti kovotojai, kartais neišlaikydavo žiaurių kankinimų ir išduodavo vadus, kovos draugus, nurodydavo bunkerius, rėmėjus ir ryšininkus. Vienas kitas visiškai palūždavo ir klusniai vedžiodavo priešą po jiems žinomas vietas. Kai ką prasiždavo ir pašaliniai žmonės, tardant neišlaikę baisių kankinimų at suklaidinti prityrusių ir klasingų tardytojų. O kur dar įvairios pasalos, pačių saugumiečių stebėjimai, slėptuvėse aptikti partizanų nesuspėti sunaikinti dokumentai? Trumpai tariant, saugumas jau buvo sukaukęs daug medžiagos apie ginkluotą rezistenciją, jos vadus ir kovos taktiką. Klasingam priešui visa tai padėjo paruošti naujus kovos būdus. Į partizanų gretas vis dažniau imta infiltruoti saugumo agentus-provokatorius. Tam pirmiausia bando-

ma pasinaudoti silpnesnės dvasios, palaužtu, į jų rankas pakliuvusiu kovotoju, ryšininku ar rėmėju. Jei pavykdavo užverbuoti partizaną ar ryšininką - laimėjimas būdavo nemažas. Okupantų saugumas, tuo pasinaudodamas, galėjo sekti to ar kito partizanų dalinio judėjimą, slapstymosi vietas, o kai kada sužinoti net ateities planus. Žinodamas partizanų buvimo ar būsimos akcijos vietą ir laiką, priešas galėjo sutelkti stiprias jėgas, suruošti pasalas, netikėtai užpulti. Dalis partizanų slėptuvių ir net štabų būstinių buvo likviduota ne tik tiesioginio ilgo sekimo ar atsitiktinumo dėka, bet ir gavus tikslus provokatorių nurodymus. Vieną tokių skaudų ir tragišką įvykį šiandien primena paminklas, stovintis toje vietoje, kur nuo partizanų eilėse užsimaskavusio čekisto rankos žuvo keturi kovotojai.

Apie 3 km nuo Riečių bažnytkaimio važiuojant Gudelių link, dešinėje kelio pusėje stovi penki metaliniai kryžiai: vienas aukštas, o iš abiejų pusių - keturi mažesni. Prie aukštojo kryžiaus lentelė su užrašu:

"Šioje vietoje, buvusioje Vinco Stadaliaus sodyboje, 1952.XII.12 žuvo Lietuvos partizanai:

Leonas Kazlauskas-Bijūnas (1930)

Petras Kučinskas-Tyla (1923)

Vytautas Stanaitis-Aidas (1928)

Juozas Vitkauskas (1933)

Sodybos šeimininkas Vincas Stadalius (1895-1947) mirė Archangelsko lageryje."

Prisimena šį įvykį ir apylinkių gyventojai: partizanai ėmė įtarti vieną savo draugą esant nepatikimu. Ruošėsi su juo pasikalbėti. Iš įtariamąjo automato išėmė apkabą, o jį patį paliko kambaryje saugoti vienam partizanui. Kiti trys nuėjo į antrą trobos galą pasitarti. Įtariamąjį saugojęs panorą užsirūkyti ir paprašė degtuko. Saugomasis atsakė neturįs ir patarė nueiti į virtuvę prisidegti. Sargybiniui einant, šis staiga iš bato aulo išsitraukė paslėptą apkabą, įsidėjo į automatą ir čia pat nušovė jį saugojusį. Partizanai, išgirdę šūvius, puolė į kambarį, bet čia juos pasitiko automato serija ir visi žuvo. Žmonės prisimena ir infiltruoto provokatoriaus slapyvardį - Miškas. Po išdavimo jis gavo saugumo leitenanto laipsnį. Sako, jog buvęs dar vienas išdavikas, atvedęs Mišką pas partizanus.

Tai žmonių atminty išlikę duomenys. Apie šį įvykį rašė ir komunistų propaganda: leidinyje "Nematomas frontas" puikuoja ir pats provoka-

torius. Po nuotrauka užrašas: "Juožas Dabulevičius (1951 m. nuotrauka)". Iš teksto ryškėjo kai kurios saugumo veiklos detalės, ypač būdas, kaip jie stengėsi įsiterpti į partizanų gretas. Jonas Dabulevičius, komjaunimo rekomenduotas darbui saugume, po pokalbio su saugumo darbuotoju 1951-ųjų rudenį tariamai ima "vengti karinės tarnybos, pradeda slapstytis, nelegaliai gyventi". Taip besivalkiodamas po kaimus ir ieškodamas kontaktų su partizanais, jis susipažįsta su kažkokiu Jovaru, kuris, pasak autoriaus, taip pat beveik per jėgą buvo priverstas eiti "banditauti". Per šį Jovarą provokatorius patenka į Lito vadovaujamos Dzūkų rinktinės Siaubo būrį. Iš pradžią saugumui perdavinėja vadų instrukcijas ir nurodymus, paskui net ima burti savo grupę. Veikia padedamas to neaiškaus Jovaro, bando susiekti su rinktinės vadu Litu, su kaimyninėmis grupėmis, bet partizanams vis dėlto, kyla įtarimas. Provokatorius, matyt, buvo spėjęs pasidaruoti, nes "vienas po kito žuvo kelių grupių vadai, į pasalas vis dažniau patekdavo banditai". Miško veiklai patikrinti, Litas pasiunčia savo adjutantą Aidą, kuris šį iškviečia į nurodytą vietą susitikimui. Saugumas pasiruošė susitikimui. Miškui į pagalbą davė kitą provokatorių Garsą ir iš tolo stebėjo sodybą į, kurią, ryšininko nurodymu nuėjo provokatoriai. Patys išsidėstė artimiausioje pamiškėje. "Kai Jonas užėjo pas ryšininką, iš miško jį stebėjo jo draugai... Kapitonas su liaudies gynėjais patraukė paskui juos. Pamiškėje jie pasislėpė krūmuose ir laukė"¹.

Susitikimo vietoje Miško laukė rinktinės vado adjutantas. Išimdamas iš automato apkabą, jis provokatorių iš anksto nuginklavo, bet, draugo patiklumas ir neapdairumas davė galimybę vėl užtaisyti automatą ir viskas baigėsi keturių vyrų mirtimi, o vaišingam sodybos šeimininkui - mirtimi tolimoje šiaurėje. Susišaudymo metu pabėgusi ryšininkė Žibuoklė užbėgo ant stribų ir buvo suimta.

Taip šį įvykį vaizduoja pats saugumas. Daug kas čia iškraipyta, suvelta, sumaišyta. Tik provokacijos faktas tikras ir, deja, ne vienintelis... Per buvusį partizaną Romą, vėliau tapusį išdaviku, vos nežuvo veikli ryšininkė Albina Stasiulevičiūtė. Saugumas, išdaviko atvestas į ryšininkės namus, norėjo ją užverbuoti ir šiai teko bėgti net į Šiaulių rajoną.

¹ Nematomas frontas. V, 1967. P.100.

Partizanai patys jautė padidėjusią šnipų ir provokatorių veiklą. "Bolševikai dabar stengsis mus palaužti ne mongolų masėmis, bet siunčiamais šnipais, provokatoriais. Jie bandys į partizanų eiles įstumti išdavikų, kad galėtų mūsų organizaciją išsprogdinti iš vidaus", - savo dienoraštyje rašo Dainavos apygardos partizanas L.Baliukevičius-Dzūkas¹. Be abejo, tai lietė ir Palių partizanus. Žmonės pamena, kad vienas ar kitas paimtas partizanas vedžiojo enkavedistus po sodybas ar bunkerius, bet šie dalykai nėra giliai užsifiksavę atmintyje. Galbūt čia ir nėra buvę didelių išdavysčių ir tragiškų, sukrečiančių įvykių. Galbūt kai kurie eiliniai tų laikų įvykiai yra pamiršti, pridengti kitų faktų, tačiau vienas išdavystės faktas iki šiol gerai atmenamas, gal dėl jo niekšiškumo ir klastingumo.

Tai įvyko 1947 m. gruodžio mėnesį Vytaiškių kaime. Krosnos valsčiaus sekretorius Sigitas Šeštakauskas Kalėdų išvakarėse į savo tėviškę pasikvietė praleisti šventes Dagilio būrio vyrus. Šeštakauskas jau ne kartą buvo su šiais partizanais susitikęs, juos gerai pažinojo, fotografavo. Niekas jo neįtarė, laikė savu, ypač kad būrio vadas Juozas Karašauskas-Liepa buvo jo tėvo giminaitis. Vyrams buvo pasiūlyta pabūti čia keletą dienų, praleisti Kūčias, Kalėdas. Davęs patalynę ir apnakvudinęs partizanus šiauduose ant tvarto, Sigitas Šeštakauskas nuėjo į Krosną ir pranešė saugumui. Sodyba netrukus buvo apsupta stipriomis enksvedistų ir stribų pajėgomis. Nelygioje kovoje žuvo trys partizanai: Juozas Navickas-Liūtas, kilęs iš Varnupių kaimo, Juozas Svinkūnas-Šamas iš Dzingiškių ir Lietuvoje po karo likęs austras Oskaras. Būrio vadas Juozas Karašauskas-Liepa sunkiai sužeistas gyvas pateko į saugumo rankas. Po žiaurių tardymų, buvo teisiamas, atsidūrė Sibire ir lageryje mirė.

Partizanai, turėdami neginčytinus išdavimo duomenis, savo teisme priėmė nuosprendį: išdavikui Sigitui Šeštakauskui mirties bausmė. Ją įvykdyti buvo pavesta jaunam partizanui, anksčiau buvusiam ryšininkui. Šeštakauskas šį ryšininką buvo nufotografavęs kartu su grupe partizanų. Po išdavystės buvo aišku, kad nuotraukos jau saugumo rankose, todėl ir jaunam ryšininkui teko pereiti į nelegalią padėtį ir kovą tęsti jau su ginklu

¹ Laisvės kovų archyvas. T.6. P.61.

□ Palių partizanas, kulkosvaidininkas Juozas Navickas-Liūtas, žuvo 1947 12 23 Vytaiškių k.

□ Žaliosios miško partizanų ryšininkė Albina Stasiulevičiūtė (Lakickienė)-Pušėlė ar Žibutė

□ Palių partizanas, skyrininkas Juozas Svinkūnas-Šamas, žuvo 1947 12 23. Užkastas Krosnoje. 1990 m. perlaidotas Marijampolėje

□ Vytauto rinktinės 44 kuopos būrio vadas Juozas Karašauskas-Liepa, suimtas 1947 12 23. Mirė tremtyje

rankoje. Dabar jam buvo pavesta užduotis - įvykdyti teismo nuosprendį. Prieš vykdamas į Krosną partizanas apsilankė pas jo tėvus, tikėdamasis jį rasti namuose. Deja, jo ten nebuvo. Tėvas pasakė, kad Sigitas išėjęs į Krosną, ir abu su motina ėmė verkti: "Ką jis padarė..."

Apsirengęs valstietiškais drabužiais, į kišenę įsidėjęs pistoletą ir granatų, partizanas nuėjo pas pažįstamą ūkininką Joną Miškinį, paėmė arklį su važeliu ir nuvažiavo į Krosną. Kaip tik buvo turgaus diena. Miestelio aikštėje palikęs kinkinį, užėjęs į parduotuvę nusipirko kibirą ir, kaip niekuo dėtas, vaikštinėjo gatvėmis, sukinėjosi netoli valsčiaus būstinės, maišėsi tarp žmonių, ieškodamas valsčiaus sekretoriaus. Deja, Šeštakauskas niekur nesimatė. Pasirodo, atlikęs kruviną darbą, Šeštakauskas "išskrido" ne į Krosną, bet dar toliau - į Vilnių. Sako, ten ir dabar tebegyvena. Liko tik tėviškės tvarto degėšiai, verkiantys tėvai, sudraskyti partizanų kūnai ir labai blogi prisiminimai, išlikę iki mūsų dienų.

NARSIEJI VYRAI

*Vai daugel dar mums yra,
Tėvynės narsių vyrų,
Kurie neužmiršta
Naktų giedrių ir tylių.*

(Iš partizanų dainų)

Vienu ar kitu metu Palios glaudė virš pusantro šimto vyrų. Didesnė jų dalis žuvo, o daugelio palaikai nesurasti iki šiol. Prie jų dar reikia priskirti apie pusšimtį veiklių rėmėjų ir ryšininkų, tad apie du šimtai šio krašto žmonių aktyviai pasipriešino okupacijai ir neteisėtai valdžiai, nenulenkę vergiškai galvos priespaudai ir smurtui. Galbūt nepavyks tiksliai, išsiaiškinti kiekvieno jų vardą, kilimo vietą, nuveiktą darbą ar tolimesnį likimą. Vienų žinomos žuvimo vietos, datos, net aplinkybės, kitų šmėsteli tik vardai ar slapyvardžiai. Bet yra ir tokių, daugiausia kilusių iš aplinkinių kaimų, kurių bruožai žmonių atmintyje išsilaikė kiek smulčiau. Štai keletas jų.

Antanas Durneika, g.1927 m. Daukšių k. Kurį laiką mokėsi gimnazijoje. 1947 m. įstojo į partizanų gretas. 1948 m. kariuomenei šukuojant

Palias, prie Rudės buvo sužeistas į koją. Rusai, jį radę, nukankino, kūną paliko pelkėse, o galvą nupjovė ir išsinešė į krantą. Netoli Daukšių kaimo, padėję ant kelmo, varė žmones pažiūrėti, kad atpažintų ir pasakytų, kas čia toks. Žmonės, nors ir puikiai žinojo kieno čia galva - nė vienas neprasitarė.

Kulkosvaidininkas Juozas Remeikis, g.1921 m. Bambininkų k. 1945 m. liepos mėn. buvo mirtinai sužeistas gimtojo kaimo laukuose. Savo krauju palaistęs tėvų žemę, kitą dieną mirė Marijampolės ligoninėje ant operacinio stalo. Jo kovos draugas Jurgis Krušnys, g.1921 m. Zailių k., žuvo kartu su Juozu tėviškės laukuose...

Vitas Linionis, g.1926 m. Varnupių k., ir Jonas Marčiukaitis, g.1925 m. Kumečių k. 1945 m. rugpjūčio mėn. rusams apsupus Palias ir puolant Žuvinto ežero salas, buvo sužeisti, paslapčiomis išsiyrė į krantą ir pasislėpė pievose, šieno kupetoje. Rusai, juos suradę, subadė durtuvais.

Vitas Lietuvninkas ir Vytas Karalius buvo sužeisti to paties valymo metu ir patys susisprogdino granata.

Juozas Laukaitis - pirmoji Daukšių kaimo auka, g.1927 m., žuvo 1945 m. balandžio mėn. 17 d. Jis buvo iš tų, kurių palaikų dar nevalkiojo miestelių gatvėse. Partizano Overos tėvas padarė karstą, valtimi atplukdė palaikus iki Kubertavičiaus sodybos ir naktį paslapčiomis nuvežė į Daukšių kapus. Ryte partizano Jono Kaminsko seserys nuėjo į kapus užmaskuoti laidojimo pėdsakų, kad sribai nesusektų šio "nusikaltimo". Jų brolis Jonas vėliau žuvo prie Liepakojų kaimo kryžkelės, kai jodamas susidūrė su sribais.

Ilgai ir sėkmingai keturiasdešimt ketvirtajai kuopai vadovavo Feliksas Čereška-Karvelis, kilęs iš Kalvarijos valsčiaus Brazavo kaimo. Tai kiek vyresnio amžiaus žmogus, vokiečių okupacijos metu buvęs Lietuvos policininkas. 1944 m. suėmus brolį Joną, Čereška pasitraukė į nelegalią padėtį. Jo partizanavimo keliai vingiavo Juodelių, Sūsnių, Daukšių apylinkėse. 1947 m. žiemą, kažkokiai moteriškai išdavus Rickaus būrio bunkerį Žaliosios girios pakraštyje ir rusams jį apsupus, Čereška, nušovęs keletą enkavedistų, prasiveržė ir, perėjęs išilgai Palių, pasiekė Launicos kaimelį, Jono Deltuvos-Smelstoriaus sodybą. Kadangi žiemą per Palias teko bėgti be batų - nušalo kojas ir kurį laiką teko gydytis. Iš pradžių buvo nuvežtas į Padovinio kaimą, paskui persikėlė į Amalviškių pelkėse

□ Palių partizanas Antanas Durneika-Žvirgždas, g.1927 m. Žuvo Paliose

□ Palių partizanas Jonas Kaminskas-Šarūnas (1920-1945)

□ Žuvinto ežero partizanų ryšininkai ir rėmėjai seserys ir brolis Kaminskai

□ Palių, vėliau Ažuolo tėvūnijos partizanas Antanas Pūkas-Dūlis, Laikrodis (1925-1949)

□ Palių, vėliau Vytauto rinktinės partizanas 44 kuopos būrio vadas Petras Zalieckas-Dagilis (1916-1949)

□ Vytauto rinktinės Gedimino, vėliau Ažuolo tėvūnijos vadas Algimantas Rutkauskas-Miškinis (1927-1952)

□ Vytauto rinktinės 44-os kuopos vadas, vėliau rinktinės štabo viršininkas Feliksas Čereška-Karvelis

įruošą bunkerį. Čia buvo, kol pasveiko. Bunkeris buvo gerai užmaskuotas ir jį lankyti galėjo tik keli žmonės. Maistą ir vaistus priimdavo pasiųstas partizanas Amalviškių pelkių pakraštyje.

Po kelių metų, Čereškai vėl partizanaujant, pasikartojo panašus įvykis kaip ir Žaliosios girios bunkeryje: rusai staiga apsupo sodybą, kurioje buvo apsistoję partizanai. Karvelis vienmarškinis išsoko pro langą ir, nubėgęs į durpyną, pasislėpė durpių kūgelyje. Enkavedistai ieškojo net su šunimis, bet nesurado. Išbuvęs pusę dienos vienmarškinis, gavo plaučių uždegimą, sunkiai susirgo ir po poros metų mirė. Sirgdamas slapstėsi Juodelių kaime pas patikimą žmogų. Juodelių kaimo kapuose ir palaidotas. Buvo pašarvotas su karine uniforma ir jo prašymu į karstą įdėtas ginklas*.

Pirmieji Čereškos-Karvelio kovos draugai buvo Rutkauskas ir Šliževičius iš Rūdininkų kaimo. Šliževičius žuvo, o Rutkauskas vos nepateko enkavedistams į rankas Juodelių kaime Aleksos sodyboje. Nušovus du enkavedistus, Rutkauskui vis dėlto pavyko pabėgti. Kiti 10 ar 11 partizanų žuvo. Vėliau Rutkauskas buvo suimtas ir nuteistas 25 metams**. Apie šią nelaimę Aleksos sodyboje iš žmonių girdėtas pasakojimas visiškai nesutampa su jos aprašymu spaudoje: "1948 m. vasario 13 d. Miškinis (A. Rutkauskas - P.V.) su aštuoniais kuopos vyrais atvyko į susitikimo vietą Kalvarijos valsčiaus (*Liubavo vls. - P.V.*) Būdviečių kaime pas pasiturintį ūkininką A. Aleksą. Jie nežinojo, kad iš vakaro netoliese buvo pakelta pasienio įgula ieškoti prasiveržusios iš Lenkijos partizanų grupės. Pasieniečius partizanai pamatė jau gerokai įdienojus. Jie ėjo per sodą gyvenamojo namo link, kuriame partizanai valė ginklus. Išvydę rusų kareivius, vyrai per daug neišsigando. Partizanaudami pasienyje, jie buvo pripratę prie pavojaus, o be to, būdami patyrę, gerai ginkluoti, matę ir šalto ir karšto, laikė save rimta jėga. Skubiai susitvarkę, pasitraukė į galinius kambarius, tikėdamiesi, kad gal neprašyti svečiai praeis pro šalį arba užėję pavalgys ir kelias toliau. Tačiau viltys nepasiteisino. Pasieniečiai ėjo per kambarius.

* F.Čereška-Karvelis žuvo išduotas 1952 01 21 Patilčių k., Vilkaviškio r. kartu su rinktinės vadu ir trimis štabo pareigūnais. Jo palaidojimo vieta nežinoma. - *Red.*

** Aleksos sodyboje žuvo 7 partizanai. Vienas buvo paimtas gyvas. Vėliau Rutkauskas buvo paimtas, nuteistas mirties bausme ir sušaudytas. - *Red.*

Kai tik atidarė jų kambario duris, partizanai ėmė šaudyti ir, išsiveržę laukan, bandė trauktis. Kuria tik kryptimi jie traukėsi, visur kareiviai juos sutiko ugnimi. Kiek laisvesnis kelias pasirodė esąs Kalvarijos link. Stipriai atsišaudydami, partizanai pamažu traukėsi ir traukdamiesi vienas po kito žuvo. Tik kuopos vadas Miškinis net nesužeistas pasiekė Kalvariją...¹ Žmonių pasakojime kalbama taip: partizanai buvo išduoti. Jiems apsistojus pas Aleksą, šis išvažiavo pranešti saugumui ir, prieš išvažiuodamas, užrakino namo duris į sodo pusę*. Rusams apsupus namą, užrakintos durys apsunkino partizanų pasitraukimą. Nesutampa ne tik rusų pasirodymo priežastis, žuvusių partizanų skaičius, bet ir kaimo pavadinimas. Du skirtingi šio fakto pateikimai parodo, kaip kartais žmonių atmintis "perredaguoja" kai kuriuos įvykius ir kaip būtina daug ką tikslinti vadovaujantis dokumentais.

PASKUTINIAI AKORDAI

Neaukštomis kalvelėmis atbangavę laukai virsta neplačia lyguma, visu Žaliosios girios pakraščiu nusidriekiančia iki pat Palių. Keletas nedidelių sodybėlių tartum glaudžiasi prie tankaus miško. Kai kur senų medžių guotai primena anksčiau buvusias laiko ir žmonių rankų sunaikintas sodybas. Dabar čia tylu, ramu, jauku. Niekas neprimena prieš keturiasdešimt metų buvusių įvykių, kruvinų tragedijų, pamiške viena ar kita kryptimi žygiavusių ginkluotų vyrų, nuolatinio automatų ar kulkosvaidžių tratėjimo, pasaulų, kratų, baimės, ašarų ir mirties. Ši žalia, graži, rami pamiškė tuomet buvo savotiška fronto linija, nors be apkasų, spygliuotų vielų užtvarų, minų laukų, bet tikro fronto, su visu jo žiaurumu, kruvinumu ir mirtimi... Ir čia, šitame fronte gyveno žmonės, paprasti žemdirbiai savo nedideliuose ūkeliuose, kukliose sodybėlėse, su šeimomis, su mažais vaikais, nusenušiais tėvais, bejėgėmis moterimis.

Prie pat Žaliosios girios - nedidelis Norvertavo kaimelis. Kadaise rusų caras, dalindamas lietuvių žemes savo generolams, penkis kaimus padova-

¹ Laisvės kovų archyvas. T.3-4. P.37-38.

* Pas Aleksą partizanai nebuvo išduoti. Juos pasieniečiai užtiko atsitiktinai, ieškodami iš Lenkijos į Lietuvą prasiveržusių J.Lukšą į Vakarus lydėjusių partizanų. -Red.

nojo karininkui Norvertui. Nuo jo ir kilo šio kaimelio pavadinimas. Pamiškėje išsirikiavę keletas sodybėlių. Viena jų - Litvinaičių. Andrius Litvinaitis buvo ne tik ūkininkas, bet ir siuvėjas. Jį, kaip daugelį šio krašto gyventojų, galinga banga palietė visi pokario įvykiai. Litvinaičių sodyba tapo šio pamiškės fronto dalimi, vienu iš partizanų atramos punktų, savotišku džotu (ugnies tašku), kur kovotojai rasdavo užuovėją, pastogę, kur buvo galima nors trumpai atsikvėpti, persirūti žaizdas, gauti informacijos. Šių vietų žmonės buvo aiškiai vienos kovojančių pusių šalininkai. Nors į jų namus galėdavo užėiti ir vieni, ir kiti, bet savanorišką paramą ir pagalbą gaudavo tik miško broliai. Gal net ne visai tikslu juos pavadinti šalininkais. Jie patys buvo kovotojai, tikri laisvės sąjūdžio, pasipriešinimo dalyviai, tik kovojo kitokiais ginklais. Andrius Litvinaitis, kaip veiklus šios kovo dalyvis, turėjo slapyvardį - Laikrodis. Be ryšininko pareigų, padėdavo partizanams ir kitaip: siūdavo ir taisydavo uniformas, sutartu, prie ūkinio pastato langelio pakabintu medžiagos gabalu ar skara pranešdavo į miško pakraštį išėjusiems partizanams, kad kaime yra kareivių ar sribų. Atlikdavo ir daug kitokių pavedimų. Visą šią veiklą lydėjo itin didelė rizika. Net siuvant ar taisant uniformas reikėjo labai saugotis, kad namuose neliktų nė menkiausio uniforminės medžiagos gabalėlio. Reikėjo paslėpti ar sunaikinti kiekvieną atraižėlę, nes kratos metu rasta skiautelė galėjo išduoti siuvėjo paslaptį. Litvinaitienė prisimena, kaip jų vos nepražudė partizanų palikta batų pora. Staiga pasirodžius kareiviams ir sribams, pas juos tuo metu buvę partizanai turėjo greitai trauktis. Vienas net nespėjo apsiauti padžiautų aulinių batų. Kareiviams nusivijus partizanus, šeimininkai batus paskubom įmetė į augančius runkelius. Netrukus pas Litvinaičius prasidėjo krata. Stribai ir kareiviai šniukštinėjo ne tik pastatų viduje, bet ir lauke aplink visą sodybą. Turėjo ir šunį, kuris tikriausiai būtų aptikęs po runkelių lapais paslėptus batus, bet, laimei, darže pasimaišė triušis, kurį šuo puolė vytis ir batų nesurado.

1948 m. vasario 10 d.*, per Užgavėnės**, Žaliosios miško viduryje, buvo užpultas kuopos vado Karvelio bunkeris. Žuvo Vladas Iršius-Skroblas ir

* Vytauto rinktinės 1948 02 21 įsakyme Nr.18 sakoma, kad bunkeris buvo užpultas ir minimi partizanai žuvo vasario 9 d. LVOA F.3377. A.55. B.228. L.113. - Red.

** 1948 m. Užgavėnės buvo vasario 11 d.

□ Tauro apygardos Vytauto rinktinės 44 kuopos partizanas Jonas Zalieckas-Beržas (1912-1948)

□ Žaliosios miško partizanų ryšinincai Andrius Liutvinaitis-Laikrodis ir jo žmona Petronėlė

□ Palių partizanas, skyriaus vadas Juozas Vaičiulaitis-Vėjas (1921-1949)

□ Geležinio Vilko rinktinės partizanas Juozas Vaičiulis-Audra (1918-1947)

Albinas Anzelis-Rickus, Medžiotojas. Jonas Zalieckas buvo sužeistas, suimtas ir 11 d. ligoninėje mirė. Dar buvo sužeisti Petras Zalieckas-Dagilis ir Juozas Vaičiulis-Vėjas, bet jie sugebėjo pasitraukti. Tą dieną vos nežuvo ir A.Litvinaitis su žmona. Jis buvo pasiuvęs ar nutaisęs Karveliui milinę ir nutarė pats ją nunešti į bunkerį. Gal reikės ką nors priderinti ar pataisyti...

Pasiėmęs viską, kas reikalinga, su žmona patraukė per mišką žinomu keliu. Jau netoli bunkerio pro šalį pravažiavo kelios pastotės ir už eglaičių pasigirdo rusiškai šūksniai sustoti ir klausimas, ar važiuojantys ne Mačiulskas ir Žukauskas. Litvinaičiai sustojo kaip nudiegti ir ėmė atsargiai trauktis atgal. Nutolę nuo bunkerio, nėjo tiesiog namo, bet mėtydami pėdas ėjo išvažinėtomis vietomis pro kitas pamiškės sodybas ir tik jas praėję pasuko į namus. Jiems beeinant bunkerio pusėje kilo baisus šaudymas. Namuose likę vaikai drebėjo iš baimės, galvodami, kad į tą pragarą pateko ir jų tėvai...

Nelygi kova artėjo prie tragiškos pabaigos. Vietos gyventojai jautė, kad partizanų pastangos beviltiškos. Tai didino palūžtančiųjų skaičių. Nežiūrint to, tikrų išdavikų šiame krašte atsirado mažai, bet kai kas, vieno aktyvaus ryšininko žodžiais tariant, ėmė mažiau partizanus remti, ėmė daugiau bijoti jų atsilankymo, bet nuo jų nenusigrėžė, be paramos sunkioje padėtyje nepaliko. Tik pačių kovotojų jėgos seko, jų gretos retėjo.

Po kuopos vado Karvelio bunkerio išaiškinimo, Medžiotojo būrio partizanai perėjo į Dagilio būrį. Miške ir pelkėse bunkerių daugiau nerengė, bet gyveno po atviru dangumi ar pas žmones. Būrys veikė Palių pietvakarinėje dalyje, maždaug tarp Daukšių ir Bambininkų, Žuvinto, Ažuolinių, Zailių kaimų, bet tirpo ir šio būrio jėgos. 1949 m. birželio 15 d. būrelis partizanų iš Norvertavo kaimo, pasiėmę keletą kūlių šiaudų, ėjo į mišką ilsėtis. Žaliosios miško pakraštyje, visai palaukėje, teka nedidelis upelis, per kurį permestas lieptas. Čia, prie šio mažo tiltelio, partizanų laukė pasala. Pirmieji ėję Petras Zalieckas-Dagilis ir Vitas Šikarskas-Sakalas buvo nušauti. Kiti, ėję iš paskos, išgirdę šūvius metėsi atgal.

1950 m. rudenio pabaigoje netoli šių vietų, Gudupių kaime prie Juknelio sodybos, žuvo Julius Iršius-Kėkštas ir Vitas Vyšniauskas-Žilvitis, Apynys*. Šal-

* Tauro apygardos Vytauto rinktinės 1951 11 02 įsakyme Nr.14 ir 1950 m. Marijampolės MGB suvestinėse (LYA. F.16. B. 131/16. L.31.) sakoma, kad 1950 08 04 su Kėkštu žuvo Vitas Vyšniauskas-Kmynas.

tą, lietingą dieną jie atėjo iš miško į Norvertavo kaimelį pas Litvinaičius, pavalgė ir jau ruošėsi grįžti atgal, kai pastebėjo pamiške ateinančius rusus ir sribus. Partizanai pasislėpė nedideliame alksnyne, bet persekiotojai juos pastebėjo, ėmė vytis ir šaudyti. Partizanai dar bandė slėptis už Juknelio sodybos pastatų, bet čia pat žuvo: Kėkštas nepribėgęs trobesių, Apynys - prie jų. Šie šūviai, nuaidėję Palių pakraštyje buvo paskutiniai, nuskyne jauną Lietuvos vaikų gyvybę šioje apylinkėje. Daugiau partizanų neliko. Tik neaišku, ar tuo buvo įsitikinęs saugumas, sribai, kolaborantai ir dauguma apylinkės gyventojų. Nebent tik svarbiausieji ryšininkai ir patikimiausieji rėmėjai, kurie žinojo kiekvieną partizaną. Šūvių aidai pamažu tilo ir geso. Pasidarė aišku, kad partizanų nei Paliose, nei jų apylinkėse jau nėra. Vėliausiai tuo patikėjo sribai dar ilgai valkiojęsi po kaimus ir ieškoję jų stalčiuose ir spintose. Įvairūs sovietiniai valdininkai, visokių prievolių ir mokesčių tikrintojai ir agentai nejaukiai jausdavosi atvykę į kaimus prie Palių Manštrakio, Živavodės ir kituose kaimuose anapus Igliaukos. Kovos Žaliosios miške ir Palių pelkyne, giliai įsirėžė tiek prieš, tiek vietos žmonių atmintyje.

Atrodo, kad daugiausia aukų ir kraujo pareikalavo Palios ir aplinkinė žemė 1945 metais. Tais metais čia žuvo 40 vyrų, o 1949 metų ruduo buvo panašus į gaudų Vėlinių vakarą: prasidėjo okupacinė žiema, kuri tęsėsi iki pat Atgimimo pavasario...

KAI ŠŪVIAI NUTILO...

*Neverk, sesute mylima,
Prie brolio kapo būdama,
Kad tavo brolio nebėra,
Tik šlama beržas jo šalia.*

(Iš partizanų dainos)

Kiekvienas karas anksčiau ar vėliau baigiasi. Paprastai baigiasi vienos kariavusios pusės didesne ar mažesne pergale, kitos - pralaimėjimu, pasidavimu, kapituliacija. Baigėsi ir šis, be fronto linijos vykęs lietuvių tautos karas prieš imperialistinę sovietiją, prieš šimteriopai galingesnę priešą. Baigėsi vienos kovojusios pusės sunakinimu, bet ne pasidavimu, ne kapituliacija.

cija. Kovojančios tautos ginkluotosios jėgos buvo sunaikintos, bet pati tauta, nepasidavė ir net nepaprašė paliaubų. Pasikeitė tik kovos būdas, pasipriešinimo pavidalai. Tiesa, nuslopinus partizaninį sąjūdį, kurį laiką lyg ir viskas nutilo, tautą prislėgė nuovargis, bet tai buvo tartum kažkoks jėgų pergrupavimas, naujų kovos būdų paieška. Po kurio laiko beveik stichiškai ėmė reikštis jaunimo nepasitenkinimas, į paviršių išsiveržiantis tai įvairių būrelių kūrimu, tai Vėlinių minėjimais, tai ekspedicijų ar ekskursijų organizavimais. Kilo galinga dvasinio pasipriešinimo banga. Ji sutapo su disidentų pasirodymu pačioje Rusijoje. Bet disidentizmas Lietuvoje kilo ne tada. Disidentizmo pradžią Lietuvoje galima laikyti 1940 m. birželio mėnesį. Lietuviai tautą visą laiką matė kitaip, visą laiką buvo nepatenkinta esama padėtimi, visą laiką vienaip ar kitaip priešinosi. Dabar tas pasipriešinimas ėmė įgauti ryškesnes formas, pasipylė įvairūs pareiškimai, skundai, protestai su šimtais ir tūkstančiais parašų. Pradėjo eiti pagrindinė spauda, kūrėsi įvairūs komitetai. Labai didelę reikšmę turėjo tai, kad šio sąjūdžio priekyje stėjo Lietuvos Katalikų Bažnyčios dvasininkai ir kai kurie inteligentai, intelektualai. Šios kovos atgarsiai pasiekė užsienį. Ji nenutrūko iki pat Atgimimo Sąjūdžio ir baigėsi 1990 m. Kovo vienuoliktąją. Baigėsi ne pralaimėjimu, bet neginčytina pergalė.

Kova baigėsi, pergalė pasiekta, išsipildė partizanų svarbiausios svajonės. Tik pačių partizanų, pirmųjų kovotojų, deja, nedaug šios pergalės sulaukė. Galima sakyti, tik saujelė, tik pavieniai, su palaužta sveikata grįžo iš baisaus balaisvių lagerio, iš Gulagų, su užgijusiu žaizdų randais, bet su negyjančiomis žaizdomis širdyje. Šios žaizdos yra tokios pačios, kaip ir viso mūsų tautos dvasinės žaizdos. Jos dar yra neužgijusios, baisios, kartais net pūliuojančios. Ginkluotos kovos paskutiniame tarpsnyje saugumui pavyko užverbuoti daug informatorių, agentų, išdavikų. Priešas sugebėjo ne tik infiltruoti savo žmones į partizanų tarpą, bet palaužti vieną kitą kovotoją, padaryti jį didesniu ar mažesniu išdaviku, net smogiku. Nuslinkus sovietinei okupacijai, paaiškėjo, kad daug Lietuvos vaikų yra palaužti, išsekinti, virtę dvasiniais ir moraliniais invalidais ar net išdavikais. Jų pagalba buvęs okupantas iš savo priedangų ir toliau tęsia savo juodą, šlykštų darbą. Ekonominė netvarka, teisėsaugos nebuvimas, vagystės, žmonių skurdinimas, blogas valstybinių institucijų darbas - tai būdas kompromituoti Lietuvos valstybę, griauti jos pagrindus. Okupantų kariuomenė išvesta, bet

□ Vytauto rinktinės 44-os kuopos būrio vado pavaduotojas Vitas Šikarskas-Saikalas (1920-1949)

□ Partizanų ryšininkė Aldona Sabaitytė-Neužmirštuolė, Viltis

□ Marytė, Elytė, Janina ir Birutė Matusevičiūtės, Palių partizanų ryšininkės ir rėmėjos

□ Palių partizanų rėmėja Marija Matusevičienė

○ Palių partizanų rėmėjai Onutė Leskevičiūtė-Giniūnienė su vyru Petru

□ Palių partizanų ryšininkė Birutė Matusevičiūtė-Žibuoklė

□ Palių partizanų ryšininkai ir rėmėjai Vincas ir Vytautas Matusevičiai

□ Palių partizanų ryšininkė Stasė Matusevičiūtė-Svajonė su vyru Albinu Budrioniu, ryšininku

toli gražu nėra išvesta jos atnešta ideologija. Dalis mūsų žmonių yra šia ideologija apnuodyti, apakinti, nesugebą matyti tikrųjų mūsų sunkumų ir nesėkmių priežasčių, tikrųjų visų bėdų ir nesėkmių kaltininkų.

Pergalės, Lietuvos valstybės atstatymo sulaukė gal tik vienas partizanas iš šimto. Kiek daugiau yra buvusių ryšininkų ir rėmėjų. Iš Paliose partizanavusių apie dviejų šimtų vyrų gyvi išliko Vytautas Vyšniauskas, Juozas Nevulis, Juozas Liūdžius, Vincas Kubertavičius. Pergalės sulaukė ir ryšininkai: Jonas Deltuva, Jurgis Glaveckas, Jonas Leskevičius, Onutė Petrauskaitė-Žukauskienė, Albina Lakickienė, Petronėlė Litvinaitienė, Zuzana Vyšniauskaitė-Nevulienė, Aldona Sabaitytė-Vilutienė, Birutė Matusevičiūtė-Keturakienė, Stasė Matusevičiūtė. Rėmėjai: Onutė Leskevičiūtė-Giniūnienė, Petras Giniūnas, Petronė Jušinskaitė-Leskevičienė, Vincas Matusevičius, Stasė Vievesytė-Stančikienė, Jonas Leskevičius ir Edmundas Austrevičius.

Be abejo, rėmėjai, o ypač ryšininkai tais laikais ne visi buvo žinomi, ne visi žinomi ir dabar. Galima sakyti, jog rėmėjais daugiau ar mažiau buvo visi padorūs krašto gyventojai. Partizanus slėpė ne tik pelkynai, krūmai, miškas, bet ir dauguma įvairių kaimų ūkininkų. Ir maitino juos ne balos ir kemsynai, bet aplinkiniai žmonės. Tad šiandien jie visi gali didžiuotis vienaip ar kitaip prisidėję prie tautos pergalės.

Baisiai sunki ir kruvina buvo ši kova, pareikalavusi daug kančios ir aukų, todėl ir pergalė turi būti tinkamai įvertinta ir brangintina. Neleistina tyčiotis ir įžeidinėti to laiko idealistų ir kovotojų, negalima pamiršti jų pasišventimo; amžiams turi išlikti šviesus jų atminimas. Ir šie puslapiai tebūnie nors kuklus indėlis į šį atminimą, pagarbos ir padėkos pareiškimas didvyriškiems Palių vyrams ir juos rėmusiems apylinkių žmonėms.

1944 m. vasarą mano sesuo Natalija su šeima pasitraukė į Vakarų. 1945 m. balandžio 23 d. (tą dieną vyko Palių šukavimas) brolis Vaclovas žuvo partizanuose. Tada žuvo šešiese: vadas Albinas Liūdžius, Vaclovas Vyšniauskas, Alfonsas Kirtiklis, T.Liutkevičius, J.Kolys, J.Prūsaitis. Aš įsijungiau į partizaninį judėjimą 1945 m. rudenį. Mano sesuo Verutė supažindino mane su partizanų vadu Juozu Karašausku-Liepa. Nuo to laiko aš ir pradėjau partizanų ryšininko darbą, palaikydamas ryšius su Vytauto rinktinės ir Dainavos apygardos partizanais, kuriems vadovavo Šarūnas. Į susitikimus ėjau su Šarūno ryšininku Vytu Packevičium iš Babininkų kaimo, vėliau žuvusiu Lazdijų rajone. Iš ryšininkės Vilties buvau gavęs rašomąją mašinėlę, kuria naudojos vadas Juozas Karašauskas-Liepa, o vėliau, jį suėmus, mašinėlę naudojo pirmojo būrio vadas Petras Zalieckas-Dagilis. Jie, artėjant rinkimams, spausdino atsišaukimus prieš okupacinį režimą ir daug dokumentų, o man reikėjo juos išnešioti po kaimus ir priklijuoti prie stulpų, tvorų ir medžių. Daug kartų pas mane ateidavo ir kitų rinktinių partizanai, o aš juos nuvesdavau į savo būrį, kuris beveik pastoviai laikėsi Paliose bunkeryje. Palios buvo laikomos partizanams ypatingai saugia vieta: didžiulis Žuvinto ežeras, apaugęs krūmais ir nendrėmis, iš kitos Palių pusės - Žaliosios miškas. Visa tai sudarė tartum milžinišką, ne visiems prieinamą džunglių plotą.

Partizanų bunkeriai Paliose buvo statomi paviršiuje ant samanų, nes visose Paliose nuo Simno ir Krosnos pusės buvo labai šlapia, dėl ko į žemę nebuvo galima įsikasti. Bunkeriai buvo statomi iš samanų: sienų storis buvo apie 40 cm, stogas iš nendrių, be lubų, durys ir vienas langelis; prie langelio - nedidelis staliukas. Vieną patalpos galą užėmė gultai; viduryje stovėjo apvali metalinė krosnelė, grindys iš apvalių rąstelių. Krosnį buvo galima kūrenti tik nakties metu, nes dieną iš aplinkinių kaimų matėsi dūmai. Partizanai šitokiuose bunkeriuose gyveno ir žiemą. Buvo neblogai ginkluoti. Pavyzdžiui, Liepos būrio keturi vyrai turėjo automatą, kulkosvaidį, dešimtšuvį ir vokišką šautuvą. Pirmasis, Dagilio būrys, kuriame buvo aštuoni partizanai, turėjo tris automatus, du kulkosvaidžius, vieną dešimtšuvį ir tris šautuvus, be to, visi turėjo pistoletus, dauguma - žiūronus. Liepos būrio vyrai visi buvo uniformuoti. Uniformuotų buvo ir dauguma

□ Palių partizanų ryšininkas Jonas Tamulis su žmona Irena, partizanų rėmėja, Sibire

□ Partizanavęs Paliose Geležinio Vilko rinktinės būrio vadas Vincas Bubnys-Boksas (1915-1947)

□ Vytauto rinktinės Ažuolo tėvūnijos vado adjutantas Petras Juknelis 1951 m. (1929-1952)

□ Vytauto rinktinės Ažuolo tėvūnijos vadas Jonas Račius-Klevas. 1950 m.

Dagilio būrio vyrų. Uniformomis aprūpindavo Liepos ryšininkas Vincas Matusevičius. Iš kur jis gaudavo uniformas, aš nežinau. Vincas jas atnešdavo pas mane, nes mano sesuo Verutė buvo siuvėja. Ji uniformas taisydavo, tvarkydavo, siuvinėdavo. Verutei padėdavo sesuo Irena ir draugė Onutė, taip pat siuvėja.

1946 m. Geležinio Vilko rinktinės 4-os kuopos trečiame būryje buvo partizanai: būrio vadas Vincas Būbnys-Boksas, Bronius Slavickas-Kovas, Pranas Svetlauskas-Kelmas, Juozas Vaičiulis-Audra, Juozas Prabulis-Negras ir vokietis Romas. Bronius Slavickas-Kovas ir Romas kovėsi Rytų fronte vokiečių armijos gretose. Frontui traukiantis į vakarus, jie liko Lietuvoje Skiturių k., Simno vls., Alytaus aps., Slavicko tėviškėje, ir 1944 m. vasarą kartu pradėjo Žuvinto Paliose partizanauti. 1946 m. pavasarį vieno ūkininko sodyboje jie buvo kareivių užpulti. B.Slavickas-Kovas žuvo, o Romui pavyko pabėgti.

1947 m. balandžio 27 d. kareiviai apsupo sodybą, kurioje slėpėsi Romas ir J.Probulis-Negras. Probulis gynėsi ir žuvo, o Romas pasidavė gyvas. Tardymo metu jis išdavė būrio bunkerį. Balandžio 23 d. tarp Žaliosios miško ir Palių, prie Naujavalakio kaimo esantis bunkeris buvo sribų ir kareivių užpultas. Bunkeryje buvę Kelmas, Audra ir Ernas žuvo. Buvo išduotas ir būrio vado Juozo Karašausko-Liepos bunkeris: laimei partizanai iš jo jau buvo pasitraukę. Bunkerį kareiviai sudegino. Partizanai iš nendrių pasistatė naują bunkerį, bet jame žiemoti nebuvo galima, tad žiemą vyrai slėpėsi kaimuose pas žmones.

Pajutęs, kad esu saugumo įtariamas ir sekamas, 1947 m. gegužės 15 d. stojau į partizanų gretas.

Aš buvau užaugęs ant Palių kranto, gerai žinojai kiekvieną medelį, krūmelį, takelį. Prisimenu, vieną kartą vadas man sako: "Pas tave ateis mano ryšininkė Svajonė su mano tolimu giminaičiu Sigitu Šeštakausku, tai tu juos atvesi į Palias, į bunkerį, nes jie nežino".

1947 m. vieną vasaros dieną po pietų atėjo jauna graži mergina ir jaunas akiniuotas vyras, tarnautojas su fotoaparatu ir pareiškė norį susitikti su Liepa. Kadangi aš apie šį susitikimą žinojau iš paties Liepos, nuvedžiau juos į Palias. Po trumpo pasikalbėjimo su vadu ir kitais kovotojais, Krosnos valsčiaus tarnautojas ėmėsi darbo su fotoaparatu, į kurio objektyvą patekau aš, ryšininkė ir visi ten buvę partizanai. Tuomet niekas nenujautė,

kad po kelių mėnesių šis jaunuolis į savo tėvų sodybą atėjusius praleisti Kalėdų šventes partizanus išduos Krosnos sribams. Tą 1947 m. gruodžio 23 d. trys partizanai žuvo, vadas Liepa buvo sunkiai sužeistas ir paimtas gyvas. Jų atminimui buvo sukurta ši daina:

*Štai jau ir atėjos šaltas rudenėlis
Ir pradėjo kristi lapai nuo šakų.
Sukaustė žemelę rudenėlio šaltis,
Pasipuošė žemė kilimu baltu.*

*Nerasdami vietos žaliojoj giružėj,
Ėjo jie į kaimą slėptis tarp trobų.
Atsirado vienas niekšas išdavikas -
Negailėjo brolių nei savo namų.*

*Dūmuos ir gaisruose tvartui jau paskendus,
Mūsų broliai šoko iš baisios ugnies,
Ir jau savo brangios tėviškėlės niekad
Mūsų mieli broliai daugiau nematys.*

*Švininės bitutės ore zvimbinojo,
Jos visur ieškojo brolių parduotų.
Žuvo trys broliukai ant smėlėto kalno,
Žuvo nesulaukę nė šventų Kūčių.*

*Budeliai jų kūnus į roges sudėjo
Ir vežė į Krosną juos ant pajuokos.
Visą kelių brolių šventas kraujas tiško,
Baltas sniegas tapo raudonos spalvos.*

*Ankstyvą rytelį, saulei patekėjus,
Priglaudė mūs brolius žemė Lietuvos.
Tegul jie čia ilsis, Dievas juos palaimins,
Angelai iš perlų vainikus nupins.*

Išdavikų, deja, buvo visose Lietuvos partizanų apygardose, rinktinėse, kuopose, net būriuose ar jų slapstymosi vietose. Išdavikų buvo ir Ažuolinių kaime. Tai Pranas ir Aleksandras Buzai. 1944 m. rudenį Pranas paspruko pro partizanų automatų ugnį iš Vyšniauskų sodybos ir nuo tada gyveno Simne, dirbo vietos kalėjimo viršininku. Aleksandras iki 1949 m. gyveno kaime ir slapta palaikė ryšius su Simno sribais, sudarinėjo sąrašus areštams ir trėmimams, nors ne kartą buvo partizanų perspėtas, bet nesunaikintas. Stribo Jušinsko šeima gyveno Zailių kaime, o pats Jušinskas - Simne. Jų sūnus buvo partizanų suimtas ir nuteistas mirties bausme. Partizanai užeidavo pas Jušinskus ir ragindavo, kad vyras mestų išdaviko kelią, grįžtų į namus ir dirbtų ūkio darbus, bet jis nepaklausė. Jo šeimos niekas nebaudė ir negrasino, nors gyveno prie pat Palių.

Zailių kaime gyveno ir dabar tebegyvena Juozas Balulis. 1945 m. pradžioje jis buvo išėjęs į partizanus, netrukus suimtas, bet greitai vėl paleistas. Niekšiški Balulio darbai ne kartą partizanų buvo svarstomi. Vėliau, jau Atgimimo metais, Juozas Balulis buvo paklaustas, kodėl tuomet jis taip elgėsi. Šis ramiausiai atsakė: "Aš dariau taip, kaip man išėjo".

Zailių kaime gyveno trys broliai Tamuliai. Visi trys dirbo ryšininkais. Du brolius Krosnos sribai suėmė ir nuteisė kalėti, o Antanas pabėgo ir slapstėsi kaimuose pas žmones. Vėliau buvo suimtas ir užverbuotas sekti partizanus Vytauto rinktinėje, bet buvo partizanų išaiškintas ir nuteistas mirties bausme.

Dagilio būrio partizanai kartu su Medžiototo būriu turėjo bunkerį tarp Žaliosios miško ir Palių tankumynų. Jame slėpėsi Feliksas Čereška-Karvelis, Albinas Anzelis-Medžiotojas, Petras Zalieckas-Dagilis, Jonas Zalieckas-Beržas, Vladas Iršius-Skroblas, Julius Iršius-Kėkštas, Juozas Vaičiulis-Vėjas, Antanas Durneika-Žvirgždas, Vladas Murauskas-Ulonas ir vokietis Hansas.

Albino Anzelio-Medžiototo žmona 1946 m. vasario 16 d. su dviem mažamečiais vaikais buvo išvežta į Sibirą. Kelionės metu vagone mirė sūnus. Išbuvus apie metus Sibire jai pavyko pabėgti ir su dukra grįžti į Lietuvą. Dukrą atidavusi auginti žmonėms, pati atėjo pas vyrą į bunkerį, kuriame be partizanų rado dar ir dvi merginas, viena iš kurių buvo Stasė Stebulytė iš Ažuolyno k., Liudvinavo vls.

Anzelienė merginas iš bunkerio išprašė. Stasei Stebulytei tai nepa-

tiko ir 1948 m. vasario 10 d. ji prie bunkerio atvedė Liudvinavo stribus ir kareivius. Žuvo Vladas Iršius-Skroblas ir Albinas Anzelis-Medžiotas. Jonas Zalieckas-Beržas buvo sunkiai sužeistas ir vežant į Marijampolės ligoninę mirė. Žuvusiųjų kūnai buvo niekinami prie stribų būstinės Liudvinave. Iš bunkerio pabėgo sužeistas į ranką būrio vadas Petras Zalieckas-Dagilis, į šoną sužeistas skyrininkas Jonas Vaičiulis-Vėjas, Antanas Durneika-Žvirgždas, Julius Iršius-Kėkštas ir vokietis Hansas. Kuopos vadas Feliksas Čereška-Karvelis basas per sniegą nubėgo į už penkių kilometrų esantį Daukšių kaimą pas Joną Deltuvą ir Amalviškių pelkėse partizanų įrengtoje laikinoje ligoninėje ilgai gydėsi nušalusias kojas. Bunkeris buvo sudegintas.

Likę gyvi partizanai nusprendė Stebulytę nubausti mirties bausme. Ilgai teko laukti pamiškėje prie Stebulių sodybos, kada sugrįš Stasė į namus. Pagaliau sulaukė. Nuosprendį įvykdė 44-os kuopos partizanai Vitas Šikarskas-Sakalas ir Jonas Račius-Klevas.

Anzelienė buvo suimta ir nuteista 5 m. kalėjimo.

Po bunkerio sunaikinimo partizanai susijungė į vieną bunkerį, kuriame vadovavo Dagilis.

Šiame būryje buvo astuoni partizanai. Bunkerio jau nestatė, žiemos metu gyveno kaimuose pas žmones, o vasarą - Paliose po atviru dangumi. Pučiant stipriems vėjams ar lietuį lyjant pastogės nebuvo, bet tai dar nebuvo tragedija. Vyrai su malda ir daina tikėjo šviesia ateitimi.

1948 m. balandžio mėn. 10 dienos naktį mane ir kovotoją Antaną Durneiką-Žvirgždą vadas Dagilis pasiuntė aplankyti nušalusias kojas besigydantį kuopos vadą Karvelį. Balandžio 11 dieną, paryčiu grįžome iš Almaviškių į Daukšių kaimą, į Jono Deltuvos sodybą, kur buvo apsistoję mūsų būrys. Į namą įleido vadas Dagilis, liepė eiti pailsėti, o pats liko sargyboje. Mes atsigulėme ir vos tik užmigome, kai staiga vado šauksmas: "Vyrai, ant kiemo stribai!" visus pažadino. Staiga pasipylė automatų serijos, pasigirdo komanda: "Iš namo atsišauko Žvirgždas ir Drąsuolis, kitiems - trauktis į Palias ir neleisti stribams užimti geresnių pozicijų. Kada mes būsimė Paliose, neleisime pakilti stribams ir pasitrauksite jūs!" Tomis dienomis mūsų būryje svečiavosi Geležinio Vilko rinktinės štabo darbuotojas Stumbras, kurio didelio sugebėjimo vadovauti išsiveržimui iš apsupimo dėka, visi laimingai pasitraukė. Žuvo tik vienas kovotojas Hansas.

1948 m. gegužės 29 d. ryte mes, būrelis partizanų, patraukėme nuo Daukšių pusės per Palias Žuvinto link. Priėję pelkių pakraštį, apsistojome sename Liepos bunkeryje. Prabuvome apie dvi valandas ir tarėmės ką daryti toliau. Vyras pasiūlė man nueiti į kaimą atnešti šiai dienai maisto. Taip daryti teko ne pirmą kartą. Tiesa, vasarą tai būdavo rečiau, o žiemą pereiti būreliui laukais, pamiške ar mišku buvo pavojinga, nes likdavo pėdsakai. Eidami žiemą per sniegą stengdavomės žengti vienas į kito pėdas, kad atrodytų nueita vieno žmogaus, o paskutinis dar ir šakų tempdavo paskui save, kad užmaskuotų pėdsakus.

Taigi, aš išėjau į kaimą maisto. Pirmiausia užėjau pas Jurgį Nevulį ir su juoėjome pas mano tėvus. Eidami pakeliui dar užsukome pas kaimyną Bužą. Aš pasiteiravau, kas naujo kaime. Atsakė, kad viskas tvarkoje. Tada visi trys patraukėme pas mano tėvus, gyvenančius už kokių 400 metrų ir, nieko pavojingo nepastebėję, įėjome į namus. Į žengus į priemenę, mus staiga apsupo dešimtys rusų ir sribų. Pasirodo, jų buvo pilna kloyime, svirne, tvarte ir sode. Vadinasi - pasala. Mane ir Nevulį suėmė, Bužą paleido namo. Paliose likę partizanai, nesulaukdami manęs grįžtant su maistu, patraukė atgal link Daukšių. Nuėję į Palių vidurį, išgirdo Daukšių pusėje šaudant. Partizanai metėsi atgal. Pasirodo, tą dieną vėl vyko Palių valymas. Eidami per Palias, rusai šaudydami spaudė partizanus prie Žuvinto ežero kranto ir Zailių kaimo. Tą dieną Žuvinto, Bambininkų, Ažuolinių, Zailių kaimuose buvo pasislėpę rusai ir laukė iš pelkių pasirodant partizanų. Partizanams traukiantis, Paliose į kojas buvo sužeistas Žvirgždas. Prieš keletą dienų į Sibirą buvo išvežta jo šeima. Dabar užtikę sužeistą Žvirgždą, sribai ir kareiviai jį nukankino, nupjovė galvą, išnešė ją iš pelkių į Daukšių kaimą, padėjo ant kelmo ir reikalavo, kad žmonės atpažintų.

1949 m. birželio 15 d. Norvertavo k. žuvo Palių partizanų būrio vadas Petras Zalietkas-Dagilis ir būrio vadas Vitas Šikarskas-Sakalas. Spalio 20 d. Daukšių beržynėlyje žuvo Antanas Pūkas-Dūlis, Juozas Vaičiulis-Vėjas ir Vladas Murauskas-Ulonas. Buvęs su jais Julius Iršius-Kėkštas tuo metu buvo nuėjęs toliau į Palias ir, išgirdęs šūvius, pasitraukė. Likęs vienas, nuėjo į Daukšių k. pas Vitą Vyšniauską-Bebrą ir kadangi šis jau slapstėsi nuo kariuomenės, prikalbino jį stoti į partizanus. Jie abu žuvo 1950 m. rugpjūčio mėn. Norvertavo k., Liudvinavo vls., prie Juknelio sodybos. Tai buvo paskutiniai Palių partizanai.

Taigi 1948 m. gegužės mėn. 29 d. buvau suimtas ir nuvežtas į Alytaus kalėjimą. Mane tardė rusas tardytojas Gulbinas, o jam talkino Alytaus stribas. 1948 m. liepos mėn. mane atvežė į Marijampolės kalėjimą. Čia vėl tardymai, akistatos, nes Marijampolės kalėjime sėdėjo vadas Liepa ir keli ryšininkai. 1948 m. rudenį iš Marijampolės kalėjimo išvežė į Vilnių, į Lukiškių kalėjimą. Ten buvo lengviau, nes tardymai jau buvo baigti. 1948 m. prieš pat Naujuosius Metus, išvežė į Mordovijos lagerius.

Mordovijos lageriuose dirbau miško gamyboje ir žemės ūkio darbus. 1949 m. birželio mėn. mane ir tūkstančius kitų kalinių išvežė į Magadano lagerius, į Kolymą. Kelionė truko pusantro mėnesio. Tai buvo labai sunki ir varginanti kelionė: dideliuose gyvuliniuose vagonuose, užkaltais langais ir uždarytomis durimis, be vėdinimo ir vandens, buvo baisus karštis. Žmonės troško, daužė vagono sienas ir duris, bet jų niekas negirdėjo ir vandens nedavė. Vagonas buvo pilnas stačių žmonių, atsigulti visiems kartu nebuvo kur, guldavome pamainomis. Prie durų stovėjo "paraška", vadinamas tualeto. Čia pat ir maitindavo, bet labiausiai vargindavo per rytinį ir vakarinį patikrinimus. Būdavo, girdime, kaip sargyba ateina "skaityti" kalinių, eidami daužo į vagonų sienas mediniais plaktukais, o tų plaktukų svoris apie pusę kilogramo, koto ilgis apie septyniasdešimt centimetrų. Mes, kaliniai, visi stovime drebdami, laukdami kada atsidarys mūsų vagono durys. Durys staiga plačiai atsidaro, už durų stovi sargyba su automatais ir šunimis. Vyresnysis "liuciferis" įlipa į vagoną, laikydamas dešinėje rankoje medinį plaktuką, atsistoja viduryje vagono, o mums liepia bėgti į vieną vagono galą, paskui į kitą, o "liuciferis" visus muša ir vis taiko į galvą, ir, jei pataiko, kalinys krenta be sąmonės. Mes bėgdami susilenkiame ir užsidengiame galvas rankomis. Taip pravaiko kokį dešimt kartų iš vieno galo į kitą. Tada palieka savo aukas ir patenkintas išeina iš vagono nesuskaitęs, nes jis atėjo ne skaityti kalinių - "liuciferis" gerai žinojo, kiek kalinių yra vagone - jam reikėjo pasityčioti iš aukų, pribaugti jas morališkai ir fiziškai.

Ta baisi kelionė traukiniu baigėsi liepos pabaigoje. Nuvažiavome į Vladivostoką, kur išbuvome tris savaites. Po trijų savaitžių iš Vladivostoko paskirstymo punkto apie septynis tūkstančius kalinių nuvežė prie Ochotsko jūros, susodino į didžiulį laivą, kuris vadinosi "Sovietskaja Latvija". Laive taip pat buvo ne pyragai. Plaukėme devynias paras per Ochotsko ir Japonų jūras. Kartu su mumis, politiniais kaliniais, plaukė ir kriminali-

niai nusikaltėliai, vagys ir žmogžudžiai, "blatnieji" ir sukčiai. Laive mus suvarė į laivo apačią, o sargyba liko viršuje saugoti, kad nebandytume iššokti iš laivo į vandenį. Laivo apačioje prie laiptų stovėjo dvi statinės. Viena buvo "tualetas", o kita su geriamuoju vandeniu. Tas vanduo iš statinės greitai ištuštėjo, nes buvo rugpjūčio mėnuo, didžiulis karštis. Išsibaigus statinėje vandeniui, kaliniai lipdavo laiptais aukštyn ir prašydavo kareivių vandens. Kareiviai vandens neduodavo, o kai nusibosdavo klausytis kalinių šauksmo (kaliniai šaukdavo visą parą: vieni pavargę nusileisdavo, juos pakeisdavo kiti, nes kalinių laive buvo apie septyni tūkstančiai), tada kareiviai sakydavo: "Ateikite, pagirdysime". Kaliniams atėjus arčiau kareivių, šie kaip vilkai griebdavo juos ir išmesdavo į jūrą, sakydami: "Dabar gerkite sočiai". Šauksmas "vandens" vis vien nesibaigė, nes ištroškusių buvo tūkstančiai. Tada kareiviai nutarė pagirdyti ir, paėmę priešgaisrinę žarną, paleido vandenį nuo denio į laivo apačią, į prie laiptų stovinčią statinę. Statinei prisipildžius, vandenį paleisdavo į prie statinės stovinčius kalinius, nes kaliniai puldavo prie vandens ir gerdavo saujomis.

1949 m. rugpjūčio 10 d. po siaubingos kelionės atsidūrėme Magadano srities Kanijono gyvenvietėje. Aš dar nebuvo parašęs laiško į namus, nes galvojau parašyti nuvažiavęs į vietą. 1949 m. rugpjūčio 11d. mane paskyrė dirbti į radioaktyviojo kobalto trečiąją šachtą, į baisias dulkes ir nuodus. Man pasidarė baisu, kai pirmą kartą pamačiau iš šachtos išėjusius kalinius. Tie žmonės atrodė siaubingai: išvarginti sunkaus darbo, išbadėję, drabužiai suplyšę, dulkėti, tik akys žiba kaktose. Ištisis penkis metus toks buvau ir aš. Dirbome po dvyliką valandų į parą. Darbas buvo nepakenčiamai sunkus, maitindavo du kartus per parą. Maistas buvo labai blogas: bulvių ir pieno negavome visai, tik supuvę kopūstai ir įvairios kruopos, o apie mėsą niekas nė nesvajėjo. Tada ir kilo man tokia mintis, kad į tėvynę aš daugiau negrįšiu ir laiškų niekam nerašysiu, tegul niekas nežino, kur aš dingęs, tegul niekas nežino, kiek čia skausmo, ašarų ir kančių. Juk visi šitie žmonės buvo jauni, gražūs, stiprūs, o kas dabar iš jų likę, į ką jie panašūs? Toks likimas laukia ir manęs... Tikėjimas ir begalinis noras išlikti, gyvas tikėjimas malda ir Dievu, padėjo išsigelbėti iš to liuciferių pragaro.

1951 m. mane iškviatė KPČ viršininkas ir paklausė, kodėl aš nerašau laiškų į namus. Paskui padavė lapą popieriaus ir liepė rašyti. Laišką parašiau, užrašiau adresą ir padaviau viršininkui. Po metų iš kaimynų gavau

atsakymą. Jie rašė, kad mano tėvai išvežti į Irkutsko sritį. Tėvukas ten jau mirė.

Kanjono lagerio prižiūrėtojų buvo daug. Jų tarpe - vyresnysis seržantas Salogubov. Tai buvo labai žiaurus čekistas. Varydamas kalinius iš darbo į lagerį, liepdavo sustoti ir eiti keliais arba keturpėsčiomis, gulti ir vėl keltis ir tai darydavo rudenį arba pavasarį, kada keliuose daug purvo. Į lagerį pareidavome visi šlapi, purvini, sušalę, o drabužių džiovinti nėra kur. Kildavo įvairios ligos, žmonės mirdavo. Aš irgi buvau susirgęs plaučių ir inkstų uždegimu, buvau peršalęs, nes ten šalčiai siekdavo iki penkiasdešimt penkių laipsnių. Lagerio ligoninėje išgulėjau pusę metų. Visą gyvenimą būsiu dėkingas lagerio ligoninės gydytojui kaliniui vokiečiui Hors-tui, kuris dėjo visas pastangas ir mane išgelbėjo nuo mirties, nes aš jau spjaudžiau kraujais ir buvau be sąmonės.

Kaip daugelyje lagerių taip ir Kanjono lagerio kaliniai buvo sunumeruoti. Aš nešiojau numerį Z-394, kuris buvo prisiūtas prie kepurės virš kaktos, ant nugaros ir ant kairės kojos virš kelio.

1954 m. rudenį mane išleido iš lagerio, bet į Lietuvą grįžti neleido. Nors ir labai norėjosi, bet turėjau važiuoti į Sibirą, į tremtį. Tremtyje išbuvau trejus metus ir 1958 metais sugrįžau į Lietuvą, į tėvynę, dėl kurios tiek daug kovota ir kentėta, išlieta daug ašarų ir prakaito. Toks žiaurus likimas buvo skirtas ne man vienam. Šimtai, tūkstančiai kovojo su okupan-tais ir stribais, kentėjo kalėjimuose, lageriuose, tremtyje. Daug jų nesus-grįžo į tėvynę, o kurie liko gyvi, grįžo be sveikatos, be kojų, be rankų, suluošinti, invalidai...

Prisimenu visą eilę žmonių, netekusių sveikatos ar tapusių invalidais:

Pranas Tuškevičius, Juozas Vilčinskas, Justinas Laurynaitis, Juozas Ža-liauskas, Albinas Špėderis, Matas Dulinskas, Juozas Meškotis, Alfonsas Dambrauskas, Vytautas Vyšniauskas, Jurgis Grigonis, Juozas Balynas, Al-binas Bakutis, Mečys Jagminas, Petras Pūras, Albinas Kaminskas, Petras Verpetinskas, Gediminas Vaitkus, Jonas Dimbelis, Bronius Auglys, Juo-zas Vasiliauskas, Dulinkevičius, Dimbelis, Gaidys, Tekutis.

Visi šie žmonės, kurių lūkesčiai dabar Nepriklausomoje Lietuvoje pa-mažu pildosi, yra buvę Palių partizanaais, ryšininkais ar rėmėjais. Visus juos tada vienijo bendras tikslas, dėl kurio jie rizikavo gyvybe, rizikavo atsidurti Sibire. Beveik visi jie buvo ginkluoti, ginklu priešinosi okupantams ir stri-

bams, nè vienas nepasitraukè iš savo pasirinkto kelio, nors matè, kaip žūsta draugai, matè, kaip veža į Sibirą artimuosius, bet jie liko ištikimi savo tėvynei tada ir šiandien! Jie - lyg viena šeima, jų liko nedaug... Tepadeda jiems Dievas, o žuvusiems už tėvynės laisvę Lietuvos miškuose ar šaltame Sibire, tešviečia amžinoji šviesa!

RYŠININKĖS BIRUTĖS MATUSEVIČIŪTĖS-KETURAKIENĖS PRISIMINIMAI

Gimiau 1931 m. kovo 12 d. Vytautiškių k., Krosnos vls., Marijampolės aps., gausioje savanorio Jono ir Marijos šeimoje. Augome aštuoni vaikai. Mokiausi Krosnos progimnazijoje. Palaikiau ryšius su Palių partizanais: platinau jų atsišaukimus, pati juos rašiau, teikiau jiems žinias, maistą, siuvinėjau ženklelius, mezgiau pirštines, kojines, kol aš ir mano sesuo Staselė pakliuvome į MGB akiratį.

Pirmą kartą mudvi su sesute Stasele sulaikė 1946 m. gruodžio mėn., per žiemos atostogas. Staselė tais metais mokėsi Marijampolės mokytojų seminarijoje. Į Marijampolę nuvažiavome traukiniu, kartu palydėjome ir Leoną Tuinylą, kuris važiavo pas savo seserį į Panevėžį. Jis buvo pabėgęs iš Sibiro ir slapstėsi pas mus ir mūsų kaimyną Antaną Milių. Jis buvo mūsų artimas bičiulis, dalyvavo brolio Vinco vestuvėse, buvo mano pabrolys. Vėliau išėjo į partizanus ir žuvo. Kur, kada ir kaip žuvo, taip nieko ir nežinau.

Pirmas suėmimas mus labai gerai pamokė. Ten mūsų nepaglostė, bet kadangi daug kas perėjo tą pragaro mašiną, tai nesikartosiu pasakodama ką pačios pergyvenome. O kai pagaliau vis dėlto paleido, mes su sesute iš Marijampolės parėjome pėsčios. Po tardymų ir nemigo naktų buvome labai išvargę, sunku eiti, sniego daug, atstumas - virš 30 km. O grįžus namo nesinori viską atskleisti, viską tėveliams pasakyti, nes jie ir taip labai pergyveno.

Palių partizanai buvo nuolatiniai mūsų svečiai. Vasaros metu su jais susitikinėdavome Paliose, eidamos uogauti nešdavome maistą, teikdavome žinias. Atėjus rudeniui ir žiemai, partizanams prieglobsčio tekdavo ieškoti pas žmones. Tada pasirinkdavo patikimesnius gyventojus ir apsistodavo keletui dienų. Partizanams teko visko pamatyti ir pergyventi, o kartu su jais vargo, baimę ir pavojų kentė ir tie žmonės, kurie juos slėpdavo ir remdavo. Bet, deja, iš tų pačių atsirado išdavikas - Sigitas Šeštakauskas (MGB

agentas Perkūnas. - Red). Tai buvo 1947 m. gruodžio 23 d. prieš pat Kalėdas. Prieš tai partizanų grupelė tris paras buvo pas mus, paskui persikėlė pas Šeštakauskus, o Kūčioms žadėjo grįžti pas mus, bet viskas įvyko kitaip. Gruodžio 23 dienos rytą Balio Šeštakausko sūnus Sigitas išėjo į darbą (dirbo Krosnos valsčiaus sekretoriumi) ir vietiniam saugumui pranešė apie jų namuose apsistojusius partizanus. Eidama į gimnaziją ties Barščių kaimo pervažą jau sutikau pilną sunkvežimį sribų. Bet aš jau niekaip negalėjau perspėti partizanų ir išgelbėti jų gyvybes. Buvau bejėgė, nes mašina greitai pralėkė ir tuoj pasiekė tikslą. Partizanai buvo apnakvydinti ant tvarto, tad enkavedistai jį ir apsupo. Tvartas buvo molinis, stogas šiaudinis. Pradėjus šaudyti, stogas greitai užsiliepsnojo. Vyrai šoko bėgti, bet trys krito čia pat greta tvarto, o vadas Juozas Karašauskas-Liepa bandė dūmų priedangoje pabėgti, bet netoli šulinio ir jį pakirto kulka. Nors ir sužeistas, jis dar stengėsi pasiekti netoliese augusius krūmokšnius ir kaip nors pasprukti, bet, deja, greitai prišoko sribai ir džiaugdamiesi, kad paėmė gyvą, nusitempė į kiemą. Liepą išodinę į mašiną, išsivežė į Krosną. Į Krosną mano broliui Vincui liepė nuvežti ir žuvusių partizanų lavonus. Ten juos pirmiausia nuavė ir nurengė. Nuogus, išniekintus kūnus numetė valsčiaus kieme ir tyčiodamiesi iš žuvusių dalinosi "grobį". Sigitas Šeštakauskas po šio įvykio greitai persikėlė į Marijampolę, o čia prasidėjo areštai.

1948 m. birželio 24 d. per Jonines mūsų šeima ruošėsi eiti į Simną, į Joninių atlaidus, bet staiga "raudonasis maras" apsupo namus, viską apvertė aukštyrų kojom, iškratė net mano drabužius, knygas, nežinia ko ten ieškodami. Atplėšė tada jie mane nuo brangių namiškių, nuo tėvelių, brolių, sesučių. Sunku apsaityti, koks skausmas prislėgė visą šeimą. Man prasidėjo ilgas kančių kelias. Atvežė į Krosną, paskui - į Marijampolės kalėjimą. Vežant į Marijampolę, pasitaikė važiuoti tame pačiame vagone, kuriame važiavo ir mano klasės mergaitės ir berniukai į Marijampolę, į spartakiadą. Su jais važiavęs direktorius Petras Vaitiekūnas norėjo mane pakalbinti, bet sargybiniai neleido. Tik išgirdau, kaip jis pasakė: "Birute, už ką tave ir kur dabar tokią jauną, nepilnametę?.." O aš tik pamojavau savo klasės draugėms ir draugams.

Marijampolės kalėjime patalpino su šnipe, tokia storule, pavarde, rodos, Matjošaitienė. Dieną mane kamantinėdavo ji, o naktį vykdavo tardymai. Nors buvau jauna, bet laikiausi gana tvirtai ir provokatorei nieko ne-

pasakiau. Ji man iš karto pasirodė įtartina. Iš manęs atėmė viską: visus segtukus, net gumelę iš trumpikių išvėrė, išpjaustė sagutes. Aš į kamerą atėjau viena ranka prisilaikydama trumpikes, kitoje - nešdamasi puoduką ir maišelį su drabužiais, o ji turėjo viską. Tai man sukėlė įtarimą. Sutiko ji mane maloniai, gret pasiūlė įsiverti gumelę, susitvarkyti. Buvau jai dėkinga, bet širdyje vis maudė įtarimas, kodėl taip yra. Nutariau su ja į jokias kalbas nesileisti. Pasakė, kad gretimoje kameroje sėdi iš mūsų kaimo mokytojas Antanas Skilinskas. Su juo man teko daug dirbti. Jis, kaip mokytojas, teikė daug žinių partizanams.

Kadangi provokatorė iš manęs nieko neišgavo, mane perkėlė į 15-ą bendrą moterų kamerą. Ten radau daug jaunų moterų ir merginų, kurios mane užjautė ir ramino. Jos visos buvo išbalusios, kalėjimo iškankintos, o aš dar labai gražiai įdegusi kaimo mergaitė. Jos guodė, kad kaip nepilnametę tikrai paleis. Ypač geros ir artimos liko Birutė Samsonaitė, dabar Gylienė, gyvenanti Kaune, Albina Bieliūnaitė-Miliuvienė, gyvenanti Garliavoje, jos sesuo Julija. Su jomis taip pat teko kartu būti Mordovijos lageryje.

Iš Marijampolės mane išvežė į Vilniaus Lukiškių kalėjimą surakintomis rankomis kaip didžiausią nusikaltėlę. Ten išbuvau ligi rudens, o rudenį perskaitė, kad esu nuteista pagal 58a 11 straipsnį penkeriems metams ir išvežė į plačiąją "tėvynę". Ten iš vieno persiuntimo punkto į kitą, o į Mordovijos lagerius - penkiems metams. Po Stalino mirties mane iškvietė ir pasakė, kad išleis į laisvę. Aš tiesiog nežinojau, kaip džiaugtis, bet širdį spaudė nežinia, kas bus toliau. Buvo gaila pasiliekančių daugybės likimo sesių: lietuvių, latvių, esčių, vokiečių, ukrainiečių ir kitų, kurios dar ilgai ten vargo. Daug tų lagerio draugių dabar gyvena Kaune, o kai susirenka mūsų būrelis - atrodo kaip viena šeima. Nors visos esame silpnos sveikatos ir baltais plaukais, bet tarpe mūsų čia, kaip lageryje, vyrauja tikras nuoširdumas ir pagarba viena kitai.

Grįžus iš lagerio sužinojau, kiek vargo, persekiojimų ir pažeminimų teko patirti mūsų šeimai, kiek teko išvargti eilėse prie kalėjimų langelių. Areštavus mane ir seserį, ypač daug teko nukentėti tėveliui, nes atsibeldavo visa gauja Krosnos sribų ir terorizuodavo mūsų šeimą. Tėvelį ne kartą statydavo prie sienos ir mažų vaikų akyse grasindavo nušausią. Vieną kartą rusas vyresnysis sribus sudraudė, kad jie bent į mažus vaikus atsižvelgtų. Tada sribai tėvelį nusivežė į Krosną ir taip kankino, taip su-

mušė, kad jis nepajėgė namo pareiti. Teko; mūsų sesėms ir broliams tėvelį namo parsinešti. Po to jis labai ilgai sirgo ir tai labai atsiliepė jo sveikatai.

Šiandien, žvelgdama į savo gyvenimą, suprantu, ką reiškia augti katalikiškoje ir doroje šeimoje, kuri įdiegė ir išugdė pareigos jausmą padėti silpniesiems, paremti kovojančius ir vargstančius už Tėvynės laisvę. Tvirtas tėvelių žodis mane lydėjo visais vaikystės ir jaunystės, vargo ir kančių keliais. Tėvams esu dėkinga už tai, kad jie mane išmokė mylėti Dievą ir Tėvynę, todėl net kalėjimų ir lagerių kančias buvo lengviau pakelti.

Mintys grįžta į tuos laikus, kai Krosnoje valsčiaus kieme arba paplentėje prie kryžkelės būdavo išniekinti partizanų kūnai. Mes, vaikai, matydavome, kaip sribai pro langus stebi ir seka, ką mes darysime, kaip elgsimės. Kartą iš Palių atvežė penkis nušautus ir nurengtus vyrus ir pametė mūsų mokyklos kieme, prieš langus. Išlaikę tris paras, suvertė į duobę upelio šlaite. Tarp numestų partizanų kūnų buvo ir vienos mokinės Anelės Paužaitės iš Naujavalakių kaimo brolis. Prisimenu, kaip vieną pavasarį, prasiėdę lauko darbams, Krosnos sribai surengė "oblavą" Paliose. Laukuose netoli Palių ūkininkas Čižauskas su dar visai jaunu savo sūnumi sėjo. Sribai juos nušovė ir parsivežė į Krosną kaip "banditus". Ūkininko duktė Julija Čižauskaitė tuo metu mokėsi su manimi vienoje klasėje.

Graudu darosi tą laiką prisiminus. Kiek skausmo jis atnešė, kiek nekalėtų Lietuvos žmonių sukišo po žemele...

RĖMĖJOS STASĖS STANČIKIENĖS PRISIMINIMAI

Karui pasibaigus, 1945 m. prasidėjo žiaurieji pokario metai. Visi pajutome komunizmo tikrovę. Tikriems lietuviams su boševikais buvo ne pakeliui. Jauni, Lietuvą mylintys vyrai turėjo pasitraukti į miškus partizanauti. Nuo jų nenusigręžė ir jaunos lietuvaitės. Nepaisant žiaurių persekiojimų, ėmėmės, kas kuo galėdamos, padėti. Lankėme pelkynuose vargstančius brolius, nešėme maistą, šiltus drabužius, kojines, pirštines. Siuvome ant rankovių Geležinio Vilko emblemas.

Namuose dažnai vykdavo kratos - ieškojo partizanų. Su drebančia širdimi praleisdavome tas baisias valandas, bijojome, kad neaptiktų mūsų rankdarbių. Aš savo rankdarbius, emblemų siuvimo priemones, sudėjusi į dėželę, slėpiau kalnelyje iškastoje duobėje. Mūsų namuose kratos vykdavo

□ Palių partizanų rėmėja Stasė Vievesytė (Stančikienė) su vyru Vytautu

□ Žuvinto ežero partizanas, kulkosvaidininkas, vėliau ryšininkas Jurgis Mėnulis-Klevas

vo dažnai, nes tuo metu broliai slapstėsi nuo tarnybos rusų kariuomenėje. 1948 m. gegužės 6 d. suėmė iš karto 3 brolius ir išvežė į Marijampolės kalėjimą. Nespėjus atsitokėti nuo šios nelaimės, po kelių dienų, t.y. gegužės 22 d., mane su jaunesniuoju broliu išvežė į Sibirą.

Ten, dirbdama miškuose, išbuvau 14 metų. Nuo sunkaus darbo sunyko sveikata. Tada per kryžiaus kelius, per komendantūras, medicininius patikrinimus buvau nukreipta "lengvesniam" darbui. Bet čia tų lengvų darbų nebuvo. Patekau į Irkutską, kur pradėjau dirbti ir kartu mokiausi medicinos seserų mokykloje. Ją baigusi išvažiavau į Zimos rajoną, kur susipažinau su dabartiniu savo vyru, buvusiu kaliniu, teistu 25 metams.

Į Lietuvą su šeima grįžau 1962 m. gegužės mėn. Po pusės metų mirė vyras. Likau su dviem mažamečiais vaikais, vienas dviejų, kitas vienų metų. Vyro sveikatą palaužė vergiškas darbas urano kasyklose. Išsivystė silikozė, dėl kurios vaikučiai liko našlaičiais. Didelis jo noras buvo tarnauti Lietuvai, bet jos laisvės taip ir nesulaukė.

Abramavičius-Abramaitis Bronius-Spyglys, g.1914 m. Šunkarių Laukinių k., Jankų vls., Šakių aps. 1938 m. baigė pirmojo Lietuvos Prezidento karo mokyklą Kaune. Tarnavo LDK Birutės II ulonų pulko II eskadrone Vilkaviškyje jaunesniuoju leitenantu.

Su vokiečiais traukėsi į Vakarų, bet rusų kariuomenei užėmus atsi-traukimo kelius, grįžo į Lietuvą ir 1945 m. balandžio mėn. išėjo į mišką vadovauti besikuriantiems partizanų būriams. Buvo paskirtas Lapės kuopos vadu. Daug prisidėjo prie Tauro apygardos Stirnos rinktinės organizavimo, suvienijo atskirai veikiančius būrius. 1945 m. rugpjūčio mėn. buvo paskirtas rinktinės vadu.

Žuvo išduotas 1945 m. lapkričio 20 d. Degučių k., Jankų vls., Šakių aps., rinktinės štabo būstinėje. Kartu žuvo štabo viršininkas Stasys Grigas-Aras, du partizanai ir sodybos šeimininkas Juozas Tamaliūnas.

Adukauskas Vincas iš Zailių k., Simno vls., Alytaus aps. Ažuolo būrio partizanas. 1945 m. rugpjūčio 5 d. prie Žuvinto ežero įsikūrusi Ažuolo būrio partizanų stovykla buvo enkavedistų užpulta ir partizanai išsklaidyti. Po užpuolimo nušauto V.Adukausko lavonas rastas Palių pelkėse.

Anzelis Albinas-Rickus, Medžiotojas, g.1915 m. Sūsniškų k., Kalvarijos vls., Marijampolės aps. 1945 m. gegužės mėn. įstojo į besikuriančios Perkūno rinktinės partizanų gretas. Buvo paskirtas I kuopos I būrio vadu. 1946 m. birželio 27 d. rinktinę reorganizavus, buvo perkeltas į Tauro a. Vytauto rinktinę. 1947 m. rugsėjo mėn. paskirtas 44-os kuopos vado pavaduotoju, kartu einant ir būrio vado pareigas.

Žuvo 1948 m. vasario 9 d. Buktos miške, kareiviams užpuolus partizanų stovyklą, kurią išdavė MGB agentas "Narušis". Kūnas išniekintas ant gatvės grindinio Liudvinave.

Babarskas Stasys-Garsas, g.1929 m. Medinos k., Balbieriškio vls., Marijampolės aps. Nuo 1949 m. Dainavos apygardos Dzūkų rinktinės Kęstučio tėvūnijos partizanas. 1952 m. spalio 23 d. MGB buvo paimtas gyvas, gruodžio mėn. užverbuotas agentu-smogiku, slapyvardžiu Drąsuolis.

Baliukevičius Lionginas-Dzūkas, g.1921 m. sausio 1 d. Alytuje. Baigęs gimnaziją, įstojo į Kauno universiteto medicinos fakultetą, iš kurio

1944 m. balandžio mėn. įstojo į gen.P.Plechavičiaus organizuojamą Vietinę rinktinę. Gegužės mėn. rinktinę išformavus, buvo išvežtas į Čekoslovakiją, tarnavo aerodromų apsaugoje. 1945 m. gegužės 15 d. pateko į rusų nelaisvę. 1946 m. rudenį parsigavo į Lietuvą ir lapkričio 1 d. įstojo į partizanų gretas. Kovojo Dainavos apygardos Dzūkų rinktinės Geležinio Vilko partizanų grupėje. 1948 m. vasario 1 d. paskirtas grupės štabo viršininku ir spaudos bei informacijos skyriaus viršininku, vėliau - apygardos štabo adjutantu. 1948 m. rugpjūčio 1 d. greta apygardos štabo adjutanto pareigų paskirtas Spaudos bei informacijos skyriaus viršininku. Pakeltas į puskarininkius. 1949 m. vasario 16 d. LLKS Prezidiumo pirminko aktu pakeltas į partizanų leitenantus, o rugsėjo 19 d. paskirtas Dainavos apygardos vadu, laikinai einant ir Kazimieraičio rinktinės vado pareigas. Gruodžio 24 d. PLS vado apdovanotas I laipsnio Laisvės Kovos kryžiumi. 1950 m. sausio 10 d. apdovanotas II laipsnio Laisvės Kovos Kryžiumi.

Žuvo 1950 m. birželio 24 d. Dainavos apygardos štabo bunkeryje.

Bubnys Vincas-Boksas, g.1915 m. Varnupių k., Padovinio (vėliau Liudvinavo) vls., Marijampolės aps. Buvęs Marijampolės kalėjimo prižiūrėtojas. Partizanavo nuo 1945 m. Tauro apygardos Geležinio Vilko rinktinės 6-os kuopos II būrm vadas.

Žuvo 1947 m. gruodžio 20 d. Išlandžių k., Igliskėlių vls., Marijampolės aps., pas Grebliką.

Burbulis Juozas, g.1913 m., iš Gyviškių k., Gudelių vls., Marijampolės aps. Žuvo 1945 m. balandžio 23 d. Palių puolimo metu.

Čereška Feliksas-Karvelis, g.1912 m. Brazavo k., Kalvarijos vls., Marijampolės aps. Buvęs policininkas. 1944 m. vasarą įstojo į besiorganizuojančią partizanų Perkūno rinktinę, vėliau performuotą į Gedimino rinktinę. 1945 m. pabaigoje paskirtas Perkūno rinktinės 4-os kuopos II būrio vadu. 1946 m. birželio mėn. rinktinę išformavus, perkeltas į Tauro apyg. Vytauto rinktinę ir po metų paskirtas rinktinės žvalgybos rajono viršininku ir apdovanotas juostele "Už uolumą". 1947 m. pabaigoje paskirtas 44-os kuopos vadu, 1949 m. pabaigoje - Vytauto rinktinės Gedimino tėvonių II grandies vadu, 1951 m. vasarą - rinktinės Visuomeninės dalies (VD) viršininku, o rudenį - rinktinės štabo viršininku. 1950 m. pakeltas į jaunesnius puskarininkius.

□ Palių partizanų rėmėja Onutė Kvedaravičiūtė

□ Vytauto rinktinės partizanų ryšininkė ir rėmėja Birutė Samsonaitė (Gylienė) (1929-2000)

□ Paliose žuvęs partizanas Vincas Boruta-Žvalgas (1922-1945)

□ Palių partizanų būrio vadas Juozas Kasperavičius-Strausas (1915-1946)

1951 m. apdovanotas Laisvės Kovos Kryžiaus I rūšies Pasižymėjimo lapu.

Žuvo išduotas 1952 m. sausio 21 d. Patilčių k., Vilkaviškio rajone kartu su rinktinės vadu ir trimis štabo pareigūnais.

Deltuva Jonas-Smelstorius, Karklas iš Liūliškio ar Plynių k., Padovinio (vėliau Liudvinavą) vls., Marijampolės aps., g.1920 m. Visų trijų Palių mūšių dalyvis. Legalizavosi. Mirė 1997 m. gruodžio 17 d.

Durneika Antanas-Žvirgždas, g.1927 m. Daukšių k., Gudelių vls., Marijampolės aps. Baigęs Kauno finansų technikumą, dirbo Gudelių finansų skyriaus vedėju. MGB buvo įtartas turįs ryšius su partizanais ir vengdamas suėmimo 1947 m. gruodžio mėn. įstojo į Tauro apyg. Vytauto rinktinės 44-os kuopos partizanų gretas.

Žuvo 1948 m. gegužės 29 d. Buktos miško valymo metu Liūliškio paliose. Kareiviai ir sribai, nenorėdami nešti per pelkes jo kūną, atpažinimui išnešė tik nupjautą jo galvą.

Ernst-Ernas, vokiečių, pavardė nežinoma. Geležinio Vilko rinktinės 5 kuopos kovotojas. Žuvo 1947 m. balandžio 28 d. Žaliosios miške bunkeryje prie Vartų kaimo, Krosnos vls., Marijampolės aps.

Gavėnas Vytautas, Vitalius-Vampyras, Granitas, g.1922 m. Ožkasvilių k., Marijampolės vls. ir aps. 1940 m. pabaigoje įstojo į pagrindinę organizaciją "Lietuvos apsaugos gvardija", slapyvardžiu Rambynas. Dirbo organizaciniame štabe. 1941 m. gegužės pabaigoje eidamas per Vokietijos-Lietuvos sieną, buvo suimtas. Prasidėjus karui, išsilaisvinęs iš kalėjimo dirbo Vyriausiam Lietuvos ginkluotųjų pajėgų štabe, vėliau Aktyvistų fronto štabe. 1942 m. gegužės mėn. perėjo į nelegalią padėtį, turėjo ginklą ir vykdė kovines organizacijos užduotis. 1944 m. vasarą pradėjo organizuoti partizanų būrius. Kuriant pirmąjį Tauro apygardos štabą, buvo paskirtas baudžiamojo skyriaus viršininku. Rugpjūčio 15 d. paskirtas Vytauto rinktinės vadu. 1946 m. liepos mėn. suteiktas jaunesniojo puskarininkio, o po mėnesio - puskarininkio laipsnis. Metų pabaigoje pakeltas į viršilas. Buvo neįgalingas, parsidavėliams ir prijaunantiems bolševikams, aktyvios kovos su okupantais šalininkas, už ką apygardos vado buvo labai vertinamas.

Po eilės nesėkmių rinktinėje 1947 m. rugpjūčio 20 d. nuo pareigų nušalintas ir perkeltas į Žalgirio rinktinę, iš kurios spalio mėn. perkeltas į apygardos štabą specialią bei ypatingų pareigų rinktinės vado teisėmis. 1949

m. sausio 15 d. greta einamų pareigų jam pavesta sutvarkyti pašlijusią padėtį Vytauto rinktinėje. 1949 m. gegužės mėn. iš apygardos štabo kaip specpareigūnas buvo atleistas ir patvirtintas Vytauto rinktinės vadu. Slapyvardį Vampyras pakeitė į Granitą. Gegužės 5 d. BDPS Prezidiumo aktu jam suteiktas Laisvės Kovotojo partizanų leitenanto laipsnis.

Žuvo išduotas ryšininko-rėmėjo, saugumo užverbuoto agento, slapyvardžiu Plienas, 1950 m. kovo 9 d. Vižaidų k., Gižų vls., Vilkaviškio aps. su kitais dviem rinktinės štabo pareigūnais.

Gavėnas Vladas-Tarzanas (Vampyro brolis), g.1917 m. Ožkasvilių k., Marijampolės vls. ir aps. Lietuvos kariuomenėje tarnavo vairuotoju - vežiojo aukšto laipsnio ir pareigų karininkus, rusams okupavus Lietuvą - rusų karininkus. Prasidėjus karui buvo priverstas drauge su karininkais trauktis į Rytus ir tik sumanumo ir drąsos dėka, palikus mašiną su aukštais sovietiniais pareigūnais, jam pavyko pereiti į vokiečių pusę.

1944 m. su broliu Vampyrų organizavo vakarinėje Marijampolės apskrities dalyje partizanų būrį. 1945 m. kovo mėn. penkiolikos partizanų, pasivadinusių Muškietininkais, būrys, vadovaujamas Tarzano, išvyko į Palias užmegzti ryšio su ten veikiančiais partizanais. Birželio 25 d. būrys Paliose susikovė su pasalaujančiais kareiviais. Vadovaudamas kautynėms Tarzanas žuvo. Palaidotas Gudupių kapinėse.

1946 m. rugsėjo 24 d. buvo apdovanotas juostelėmis "Už uolumą" ir "Už narumą" (po mirties).

Glaveckas Jurgis-Švyturys, g.1927 m. Daukšiuose, Liudvinavo vls., Marijampolės aps. Nuo 1944 m. Žuvinto partizanų ryšininkas. Gyvena Daukšiuose.

Greblikas Kazimieras-Gegužis, Sakalas, g.1913 m. liepos 26 d. Narto k., Marijampolės vls. ir aps. Baigė 4 gimnazijos klases. 1936 m. buvo pašauktas atlikti karinę tarnybą. Tarnavo zenitinės artilerijos pulke, pasiliko virštarnybiniu, buvo pakeltas į puskarininkius. Prasidėjus karui, pateko į vokiečių nelaisvę, iš kurios 1941 m. pabaigoje buvo išpirktas.

1945 m. gegužės 12 d., gavęs šaukimą į saugumą, pradėjo slapstyti ir birželio 15 d. įstojo į besiorganizuojančių partizanų gretas. Vadovavo Paliose susikūrusiam Varnupių partizanų būriui. 1946 m. buvo paskirtas Taurų apygardos Geležinio Vilko rinktinės 6-os (vėliau 5-os) kuopos vadu. Metų pabaigoje apdovanotas juoste "Už uolumą". 1947 m. balandžio 10

d. paskirtas naujai įkurtos Kęstučio rinktinės vadu, o rugpjūčio 20 d. - Vytauto rinktinės vadu.

Žuvo išduotas 1949 m. sausio 20 d. Liepynų k., Marijampolės vls. ir aps. štabo bunkeryje pas Vizbarą kartu su dviem štabo pareigūnais.

Hansas, vokietis, pavardė nežinoma, karo belaisvis. 1946 m. dirbdamas Marijampolės cukraus fabriko atstatyme, pabėgo ir įstojo į Tauro apygardos Vytauto rinktinės 44-os kuopos partizanų gretas.

Žuvo 1948 m. balandžio 11d. Gudelių vls., Daržininkuose prie Daukšių pas J.Deltuvą. Partizanų įsakyme Nr.25 (1948 m. gegužės 15 d.) sakoma, kad žuvo Liūliškio k., Liudvinavo vis.

Ylink Oskar-Oskaras, g.1927 m. Berlyne. Austras, karo belaisvis. Pabėgęs iš lagerio, 1947 m. balandžio mėn. įstojo į Tauro apyg. Vytauto rinktinės 44-os kuopos II būrio I skyriaus partizanų gretas. Žuvo išdavus 1947 m. gruodžio 23 d. Vytautiškių k., Krosnos vls., Marijampolės aps. pas Šeštakauską. Palaikiai perlaidoti į Marijampolės partizanų kapines.

Ylius Antanas-Vilkas, g.1909 m. balandžio 21 d. Paginėvio k., Ariogalos parapijoje, Kėdainių aps. Kunigas. 1931 m. baigė Marijampolės Marijonų gimnaziją ir įstojo į Kauno Vytauto Didžiojo Universiteto Teologijos-filosofijos fakulteto teologijos skyrių. 1934 m. birželio 29 d. išventintas į kunigus. 1935 m. baigė universitetą ir buvo paskirtas Marijampolės vikaru ir pradžios mokyklų tikybos mokytoju-kapelionu. 1936 m. rudenį tom pačiom pareigom pasiūstas į Žemaičių Kalvariją, o 1938 m. vėl grąžintas į Marijampolę. Čia buvo angelaičių vadovu ir "Pavasario federacijos" Marijampolės apskrities dvasios vadu. 1940 m., bolševikams užėmus Marijonų vienuolyną ir išvaikius vienuolius, paskirtas į Skardupių k., Marijampolės vls., kur buvo pradėta statyti bažnyčia. Vokiečių okupacijos laikotarpiu kun.A.Yliaus pastangomis ir rūpesčiu buvo pastatyta bažnyčia, dviejų aukštų klebonija, parapijos namai su sale ir ūkinis pastatas. Išsaugojo 4 žydus, dabar gyvenančius Izraelyje.

1944 m. įsijungė į Pasipriešinimo judėjimą, susisieikė su apylinkėje besiorganizuojančiais partizanais. Jo sumanymu buvo įkurtas Tauro apygardos štabas ir apygarda, taip pat Lietuvos Išlaisvinimo komitetas. Pirmojo apygardos štabo sudėtyje ėjo sanitarinio ir ūkio skyriaus viršininko pareigas, Lietuvos Išlaisvinimo komitete - antrojo pirmininko pavaduotojo pareigas. 1945 m. spalio mėn. antroje pusėje apygardos štabas buvo išduotas,

□ Vytauto rinktinės vadas Kazimieras Greblikas-Gegužis, Sakalas (1913-1949)

□ Vytauto rn. Ažuolo tėvūnijos vadas Juozas Traskauskas-Jūreivis. 1949 m. 91927-19510

□ Besikuriančios Perkūno rinktinės būrio vadas Leonas Kliukinskas-Levas (1913-1945), Vitas, Leonas Tuinyla-Žvalgas, Karys, Naikintuvas (1927-1949), Vytauto rinktinės 45-os kuopos partizanas Vincas Slavėnas-Borecas (1926-1949)

naktį iš 21 į 22 d. kun.A.Ylius suimtas ir 1946 m. vasarą nuteistas 10 m. lagerio. 1946 m. rugpjūčio 15 d. apdovanotas juostele "Už uolumą".

Grižęs į Lietuvą kunigavo Leščiuose, Raseinių r., Šiupyliuose Šiaulių r., Šiauliuose. Dėl jo ugningų patriotinių pamokslų ir asmeninio pavyzdžio, daromos įtakos žmonėms, ypač jaunimui, buvo persekiojamas. Kuriam laikui iš jo buvo atimta teisė dirbti kunigu, dirbo girininkijoje darbininku, bet ir čia nenutraukė ganytojiškos veiklos.

Spaudoje apie kun.A.Ylių buvo skleidžiami įvairūs prasimanymai ir šmeižtas. Buvo sukurtas ir demonstruojamas šmeižikiškas filmas apie jį ir tik kun.A.Yliui pagrašinus susideginti, jei nebus nutraukta šmeižto kompanija, jis buvo paliktas ramybėje.

Kun.A.Ylius mirė 1994 m. liepos 8 d. Šiauliuose. Palaidotas Marijampolės Marijonų kapinėse.

Iršius Julius-Kėkštas, g.1911 m. Padovinio k., Liudvinavo vls., Marijampolės aps. Lietuvos vokiečių. Tarnavęs Lietuvos kariuomenėje. 1945 m. įstojo į Tauro apyg. Geležinio Vilko rinktinės partizanų gretas. Pasizymėjo drąsa. 1947 m. vasario mėn. pakeltas į grandinius. Kuopą perdavus Vytauto rinkinei, paskirtas 44-os kuopos būrio vadu.

Žuvo 1950 m. rugpjūčio 4 d. Norvertavo k., Marijampolės r., išdavus informatoriui, slapyvardžiu "Mikas".

Iršius Vladas-Skroblas, g.1916 m. Padovinio k., Liudvinavo vls., Marijampolės aps. Lietuvos vokiečių, Kėkšto brolis. Kovodamas Rytų fronte su bolševikais, buvo sunkiai sužeistas, neteko kairės akies. Nuo 1947 m. pavasario Tauro apyg. Vytauto rinktinės 44-os kuopos partizanas, I būrio vado pavaduotojas, vėliau būrio būrininkas, kulkosvaidininkas.

Žuvo 1948 m. vasario 9 d. Buktos miške kareiviams užpuolus partizanų stovyklą-bunkerį, kurį išdavė KGB agentas, slapyvardžiu "Narušis". Kūnas išniekintas ant gatvės grindinio Liudvinave.

Jėčys Domininkas-Ažuolis, g.1896 m. Medžiūnų k., Vabalninko vls., Biržų aps. Lietuvos kariuomenės kapitonas. 1919 m. įstojo į besikuriančią Lietuvos kariuomenę, dalyvavo mūšiuose, pateko į lenkų nelaisvę, žiemą iš jos pabėgo. Bėgdamas nušalo ir gydėsi Kauno karo ligoninėje. Nušalusias rankų plaštakas visą likusį gyvenimą reikėjo bintuoti. Baigė Pirmojo Lietuvos Prezidento karo mokyklos I laidą. Tarnavo XI pėstininkų pulke Alytuje, vėliau Ukmergės aps., Tauragėje, Zarasuose. 1930-

1936 m. buvo Utenos II Šaulių rinktinės komendantas. 1936-1940 m. Alytuje 19-os rinktinės vado pavaduotojas. 1940 m. paskirtas Lazdijų apskrities komendantu.

1941 m. birželio mėn., vengdamas suėmimo, slapstėsi. Užėjus vokiečiams buvo paskirtas Alytaus apskrities karo komendantu. Vėliau dirbo socialinio aprūpinimo skyriaus vedėju. 1944 m. pavasarį paskirtas gen.P.Plechavičiaus Vietinės rinktinės dalinio vado Alytuje. Rinktinę išformavus, slapstėsi.

Antros Sovietų Sąjungos okupacijos metu organizavo partizanų būrius ir jiems vadovavo. 1945 m. gegužės mėn. susikūrus Dzūkų rinktinei, išrinktas jos vado, 1946 m. gegužės mėn. - "A" (vėliau Dainavos) apygardos vado.

Žuvo išduotas štabo bunkeryje Punios šile 1947 m. rugpjūčio 11d.

Juknelis Petras-Deimantas, g.1929 m. Žaidogalos k., Liudvinavo vls., Marijampolės aps. Nuo 1949 m. balandžio mėn. kandidatas į partizanus. Tauro apygardos Vytauto rinktinės 43-os kuopos partizanų patvirtintas liepos mėn. 1950 m. liepos mėn. pakeltas grandiniu. 1951 m. gegužės mėn. perkeltas į Ažuolo tėvūniją ir paskirtas tėvūnijos vado adjutančiu. 1951 m. rudenį apdovanotas Laisvės Kovos Kryžiaus I rūšies Pasižymėjimo lapu.

1952 m. birželio 20 d. Navasodų k., Kalvarijos vls., Marijampolės aps. kovos draugo, Kęstučio tėvūnijos vado Albino Bieliūno-Kabelio, MGB agento "Variag", klasingai išduotas nusišovė.

Kaminskas Jonas-Šarūnas, g.1920 m. Daukšių k., Gudelių vls., Marijampolės aps. Lietuvos Šaulių sąjungos narys. 1944 m. pabaigoje įstojo į Paliose besikuriantį partizanų būrį. Gudelių puolimo metu sužeistas. Pagijęs dirbo ryšininku su Alytaus apskrityje veikusiu partizanų Kęstutėnų štabu. 1945 m. gegužės 31 naktį, vykdydamas užduotį, Liepakojų kaime, Simno vls., Alytaus aps., užjojo ant pasalaujančių rusų kareivių ir žuvo. Buvo užkastas prie Gudelių parapijos kapinių tvoros. Kapinės didinant kapas atsidūrė kapinių teritorijoje, prie kapo pastatytas paminklas.

J.Kaminsko atminimui Daukšių krašto partizanų būrys pasivadino Šarūno vardu. Vėliau būrys išaugo į Šarūno partizanų kuopą.

Karalius Juozas-Gunteris, g.1908 m. Daukšių k., Gudelių vls., Marijampolės aps. Lietuvos Šaulių sąjungos narys. Lietuvos kariuomenėje

tarnavo DLK Birutės 2 ulonų pulke. Buvo pakeltas į jaunesniusius puskarininkius. 1944 m. pabaigoje įstojo į Paliose besikuriantį partizanų būrį. Buvo paskirtas Šarūno būrio skyrininku.

Žuvo 1945 m. rugpjūčio 8 d. kautynėse vienoje Žuvinto ežero salų. Kūnas išniekintas ant gatvės grindinio Simne.

Karalius Vitas-Perkūnas, g.1928 m. Daukšių k. Žuvo 1945 m. rugpjūčio 7 d. Paliose.

Karašauskas Juozas-Liepa, g.1912 m. Sūsniškų k., Kalvarijos vls., Marijampolės aps. Ūkininkas. Vokiečių okupacijos metais dirbo seniūno padėjėju. 1945 m. balandžio mėn. įstojo į besikuriančią Perkūno rinktinę. 1946 m. rugsėjo mėn. perkeltas į Tauro apyg. Geležinio Vilko rinktinės 5-ąją kuopą. 1947 m. rudenį kuopa buvo perduota Vytauto rinktinei ir pavadinta 44-ąja kuopa. Lapkričio mėn. pradžioje Liepa paskirtas II būrio vadu ir pakeltas grandiniu.

1947 m. gruodžio 23 d. Sigitui Šeštakauskui, MGB agentui "Perkūnui", išdavus, Vytautiškių k., Krosnos vls., Marijampolės aps., pas Šeštakauską apsistojęs jo būrys buvo užpultas enkavedistų. Visi partizanai žuvo, tik J.Karašauskas-Liepa buvo paimtas gyvas ir nuteistas 25 m. lagerio. 1956 m. vasarą bausmė sumažinta iki 15 metų. Kalėjo Vorkutos, Mordovijos lageriuose. Atlikęs bausmę, tremtyje Mordovijoje mirė.

Kasperavičius Juozas-Strausas, g.1915 m. Daukšių k., Gudelių vls., Marijampolės aps. Lietuvos Šaulių sąjungos narys, Lietuvos kariuomenės jaunesnysis puskarininkis. 1941 m. tarnavo 13-ame savisaugos batalione, kovojo Rylų fronte prie Ilmenio ežero. Gavęs eilinių atostogų, į dalinį negrįžo.

1944 m. žiemą Palių pelkėse subūrė partizanų grupę ir jai vadovavo. Dalyvavo Žuvinto ežero kautynėse. Ėjo Šarūno partizanų būrio būrininko pareigas, vėliau paskirtas pirmojo būrio vadu. 1945 m. gruodžio mėn. suėmus kuopos vadą V.Kubertavičių-Jovarą, ėjo Šarūno kuopos vado pareigas. 1946 m. spalio mėnesį tragiškai žuvo. Palaidotas Daukšių parapijos kapinėse.

Kazlauskas Leonas-Bijūnas, g.1930 m. Rudenų k., Gudelių vls., Marijampolės aps. Nuo 1951 m. Dainavos apyg. Dzūkų rinktinės Kęstučio tėvonijos partizanas. Žuvo 1952 m. gruodžio 12 d. išdavus Miknionių k., Gudelių apyl., Marijampolės r.

Kirtiklis Alfonsas, g.1922 m. Geležinių k., Liudvinavo vls., Marijampolės aps. Žuvo Palių puolimo metu 1945 m. balandžio 23 d. Palaidotas Gudupių kaimo kapinėse, Liudvinavo vis.

Kirtiklis Vytas, g.1913 m. Geležinių k., Liudvinavo vls., Marijampolės aps. Kulkosvaidininkas. Palių puolimo metu sužeistas, vėliau legalizavosi. Mirė apie 1994 m.

Kolys Juozas, g. Gudupių k., Liudvinavo vls., Marijampolės aps. Lietuvos Šaulių sąjungos narys. Žuvo Buktos miško valymo metu 1945 m. balandžio 23 d. Palaidotas Gudupių kaimo kapinėse, Liudvinavo vls.

Krūsnyš Jurgis, g.1918 m. Zailių k., Simno vls., Alytaus aps. 1944 m. užėjus rusams įstojo į Jono Menčinsko-Ąžuolo Paliose organizuojamą partizanų būrį. Žuvo 1945 m. liepos 12 d. Baubininkų k., Simno vls., Alytaus aps. kautynėse su sribais ir enkavedistais.

Kubertavičius Vincas-Vidugiris (vėliau Siaubas, Jovaras), g.1920 m. Daukšių k., Gudelių vls., Marijampolės aps. Šaulių sąjungos narys. Karo tarnybą atliko Lietuvos kariuomenės karo policijos mokykloje Kaune. Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą, tarnybą tęsė 29-o korpuso 294-ame šaulių pulke, jaunųjų vadų mokykloje. 1941 m. birželio 17 d. Varėnos poligone suimtas. Karui prasidėjus buvo grąžintas į dalinį ir birželio 23 d. pateko į vokiečių nelaisvę. Liepos mėn. įstojo į formuojamą 2-ąją Policijos batalioną, pakeltas grandiniu, vėliau - jaunesniuju puskarininkiu.

Vokiečiams traukiantis pasiliko Lietuvoje ir slapstėsi, turėdamas fiktyvius dokumentus. 1945 m. kovo 19 d. įstojo į ltн.Kuzmicko-Briedžio vadovaujamą partizanų būrį. Balandžio 20 d. Briedžio pasiūstas į Palių rajoną organizuoti partizanų būrių. Nuo gegužės 17 d. vadovavo Šarūno partizanų būriui. Rugpjūčio 4-12 dienomis rusų kariuomenei puolant Žuvinto ežere įsitvirtinusius partizanus, vadovavo kautynėms.

Rugsėjo mėnesį prasidėjus masinei partizanų legalizacijai, 28 dieną užsiregistravo kaip buvęs vokiečių armijos kareivis. Su partizanais ryšių nutraukė. Slapyvardį "Vidugiris" pakeitė į "Siaubą".

1945 m. spalio 10 d. Tauro apygardos Geležinio Vilko rinktinės vadas Juozas Stravinskas-Žiedas jam pavedė Amalvos pelkių, Žuvinto ežero ir Buktos miško rajonuose organizuoti Šarūno partizanų kuopą ir paskyrė šios kuopos vadu. Slapyvardį Siaubas pakeitė į Jovarą. Susitikime su apygardos štabo viršininku V.Bacevičium-Vygandu ir žvalgybos skyriaus vir-

šininku V.Pupeliu-Tautvydu aptarė partizanų organizavimo Palių rajone klausimus.

1945 m. lapkričio 6 d., vykdydamas užduotį, suimtas. Po trijų dienų tardymo pasiūlė jam dirbti NKVD naudai ir paleido. Būdamas laisvėje iš legalizavusiųjų organizavo pasyvių partizanų grupę. Spalio mėn. pabaigoje suėmus Tauro apygardos štabo pareigūnus, jų tardymo metu V.Kubertavičiaus partizaninė veikla buvo išaiškinta ir gruodžio 4 d. jį suėmė ir nuteisė 10 m. lagerio ir 5 m. tremties. Kalėjo Magadano lageriuose.

1953 m. birželio 19 d. iš įkalinimo vietos išleistas į tremtį. Į Lietuvą grįžo 1960 metais. Nesvetingai čia sutiktas, grįžo į Magadano sritį ir iki 1974 m. vasario 20 d. dirbo šiaurėje. Išėjęs į pensiją grįžo į Lietuvą ir apsigyveno Klaipėdoje. Yra Lietuvos Šaulių sąjungos garbės šaulys, LLKS narys. Jam suteiktas kario savanorio statusas. Aktyviai dalyvauja partizanų atminimo įamžinime.

Kučinskas Petras-Tyla, g.1923 m. Škėvonių k., Birštono vls., Marijampolės aps. Nuo 1944 m. Dainavos apyg. Dzūkų rinktinės Kęstučio tėvūnijos partizanas. Žuvo 1952 m. gruodžio 12 d. Miknonių k., Gudelių apyl., Marijampolės r.

Kušlys Antanas-Vilkas, g.1913 m. Želsvos k., Liudvinavo vls., Marijampolės aps. 1935-1936 m. tarnavo Lietuvos kariuomenės 9-ajame pėsčininkų pulke Marijampolėje eiliniu, po to DLK Birutės 2 ulonų pulke Alytuje muzikantu. Baigęs 6 gimnazijos klases. 1938-1940 m. dirbo Seirijuose, vėliau Vilniuje tarnautoju. 1940 m. iš pareigų buvo atleistas ir, vengdamas suėmimo, slapstėsi. 1941 m. birželio 14 d. šeima išvežta į Sibirą. 1941 m. birželio 22 d. įstojo į sukilėlių gretas, grįžo į Vilnių, su partizanais užėmė buvusią milicijos įstaigą, nuginklavo 60 milicininkų. Birželio 25 d. su 100 partizanų suorganizavo geležinkelio policiją, kuri saugojo 24 geležinkelio stotis nuo užpuolimų ir diversijų. Buvo paskirtas Vilniaus geležinkelio policijos viršininko pavaduotoju. Paskutiniu metu dirbo Simno mokesčių inspekcijoje. 1944 m. lapkričio mėn., vengdamas suėmimo, pradėjo partizanauti. Tapo Simno valsčiuje veikusių partizanų būrio vadu. 1945 m. vasario 12 d. su būriu dalyvavo Alytaus aps. Miroslavo puolime.

Žuvo 1945 m. vasario 21 d. Liepakojų k., Simno vls., enkavedistams užpuolus poilsiuį apsistojusį jo būrį.

Kuzmickas Bronius, Martynas-Briedis, g.Rriaučynės(?) k., Alytaus aps., kavalerijos leitenantas. 1944 m. su vokiečiais pasitraukė į Vakarų. 1945 m. kovo mėn. su 14 žmonių grupe desantu išlaipintas Gudelių vls., Marijampolės aps. Iš jų išliko šeši. Kiti buvo sugauti arba žuvo.

Pasivadinęs Briedžiu, Kuzmickas perėmė iš Vinco Senavičiaus-Žaliavelnio vadovavimą partizanams, Prienų miške organizavo naujus partizanų būrius ir jiems vadovavo. Buvo labai energingas, narsus, sumanus ir šaunus. Su savo partizanų junginiu dalyvavo daugelyje kautynių.

Žuvo 1945 m. balandžio viduryje, praėjus kelioms dienoms po Budinkų kautynių, Pabarščių kaimo rajone, Balbieriškio vls., Marijampolės aps., žvalgydamas apylinkę.

Laukaitis Juozas, g.1927 m. Liepakių k., Simno vls., Alytaus aps. Slapstydamasis nuo armijos, patarnavo Riečių parapijos bažnyčioje, grojo vargonais, dėl ko buvo vadinamas Vargonykučiu. 1945 m. balandžio 22 d. išėjo į Palių pelkes pas besislapstančius Daukšių kaimo vyrus partizanauti. Kitą dieną, stovėdamas sargyboje, per vėlai pastebėjo rusų kareivius, nespėjo pasitraukti ir buvo sunkiai sužeistas.

Kariuomenės persekiojami partizanai nespėjo jo išnešti. Kitą dieną jo kūną, subadytą durtuvais, surado ir palaidojo Daukšių parapijos kapinėse. Tai buvo pirmoji Daukšių krašto ir Palių partizanų auka.

Lietuvninkas Vytautas-Sakalas, g.1930 m. Amalviškių k., Liudvinavo vls., Marijampolės aps. Gyveno Daukšių k., Gudelių vls., Marijampolės aps. 1945 m. pavasarį įstojo į partizanų gretas. Buvo jauniausias partizanas būryje. Žuvo 1945 m. rugpjūčio 8 d. Palių valymo metu vienoje iš Žuvinto ežero salų kartu su J.Karalium-Gunteriu ir A.Meškelevičium-Tigru. Kūnai buvo niekinami ant gatvės grindinio Simne.

Linionis Vytautas, g.1926 m. Varnupių k., Liudvinavo vls., Marijampolės aps. Gyveno Marijampolėje. J.Menčinsko-Ažuolo būrio partizanas. 1945 m. liepos mėn. su Jonu Marčiukaičiu-Šermukšniu, vykdydamas užduotį Bambininkų k., Simno vls., Alytaus aps., sužeistas į kojas. Rugpjūčio 5 d. enkavedistams puolant Žuvinto ežero salas, nepajėgdamas pasitraukti, su Šermukšniu pasislėpė netoliese buvusioje šieno kupetoje. Rytojaus dieną enkavedistų surasti ir durtuvais subadyti. Išniekinti jų kūnai gulėjo ant gatvės grindinio Simne.

Liūdžius Albinas, g.1916 m. Klaipėdos krašte. Vokiečiams kraštą oku-

pavus, su šeima pasitraukė. Gyveno Būdelės k., Veiverių vls., Marijampolės aps. Lietuvos kariuomenės puskarininkis. 1941 m. sukilimo Kaune dalyvis. 1944 m. Buktos paliose organizavo iš Varnupio apylinkių besislapstančių vyrų partizanų būrį.

1945 m. balandžio 23 d. Palių puolimo metu sunkiai sužeistas susisprogdino. Partizanai, suradę jo kūną, palaidojo Kumečių kaimo kapinėse, Liudvinavo vls., Marijampolės aps.

Liūdžius Juozas, g.1920 m. Klaipėdos krašte. Vokiečiams kraštą okupavus, persikėlė gyventi į Veiverių vls., Būdelės k. Partizanavo brolio Albinui Liūdžiaus būryje. Žuvus broliui susirgo ir legalizavosi. Buvo suimtas.

Liutkevičius Teofilis-Sakalas, g.1923 m., iš Padovinio k., Liudvinavo vls., Marijampolės aps. Žuvo 1945 m. balandžio 23 d. Palių puolimo metu.

Marčiukaitis Jonas-Šermukšnis, g.1926 m. Kumečių k., Liudvinavo vls., Marijampolės aps. 1944 m., rusams suėmus tėvą, stojo į J.Menčinsko-Ažuolo partizanų būrį. 1945 m. liepos mėn., vykdydamas užduotį, Babininkų k., Simno vls., Alytaus aps. sužeistas į petį. Rugpjūčio 5 d., enkavedistams puolant Žuvinto ežero salas, nepajėgdamas toliau pasitraukti, su V.Linioiniu pasislėpė šieno kupetoje. Rytojaus dieną kareivių buvo surasti ir durtuvais subadyti. Išniekinti kūnai gulėjo ant gatvės grindinio Simne.

Menčinskas Juozas-Ažuolas, g.1916 ar 1918 m. Žuvinto k., Simno vls., Alytaus aps. Baigė Pirmojo Lietuvos Prezidento karo mokyklos aspirantūrą, jaunesniojo leitenanto laipsniu paleistas į atsargą. Dirbo policijos vachmistru.

1944 m. Žuvinto paliose organizavo partizanų būrį ir jam vadovavo. 1945 m. pabaigoje ar 1946 m. pradžioje buvo Krokialaukio (Alytaus aps.) sribų suimtas ir, bandant pabėgti, nušautas.

Meškelevičius Antanas-Tigras, g.1919 m. Amališkių k., Gudelių vls., Marijampolės aps. Paimtas į vokiečių darbo tarnybą. Grįžęs atostogų į tarnybą negrįžo, slapstėsi. 1945 m. pavasarį įstojo į Paliose besikuriantį Šarūno partizanų būrį. Žuvo rugpjūčio 8 d. vienoje Žuvinto ežero salų kautynėse su puolančiais enkavedistais. Kūnas išniekintas ant gatvės grindinio Simne.

Murauskas Vladas-Ulonas, g.1920 ar 1923 m. Sirvydų k., Keturvalaukių vls., Vilkaviškio aps. 1947 m. jų sodyboje buvo įrengtas bunkeris. Iškilus suėmimo grėsmei, 1948 m. pradžioje įstojo į Tauro apygardos Vytau-

to rinktinės 42-os kuopos partizanų gretas. Metų pabaigoje perkeltas į 44-ą kuopą, vėliau pertvarkytą į Ažuolo tėvūniją.

Žuvo 1949 m. spalio 20 d. Daukšių k., prie Amalvos palių Panausupio beržyne. Kūnas gulėjo Gudeliuose ant aikštės grindinio. Užkastas prie kapinių tvoros. Vėliau ši vieta įjungta į kapinių teritoriją.

Navickas Juozas-Liūtas, g.1927 m. Varnupių k., Liudvinavo vls., Marijampolės aps. Dezertyravęs iš sovietų armijos, 1947 m. kovo mėn. įstojo į Tauro apyg. Vytauto rinktinės 44-os kuopos partizanų gretas. Paskirtas II būrio II skyriaus vadu, ėjo būrio vado pavaduotojo pareigas.

Žuvo išduotas MGB agento Sigito Šeštakausko-Perkūno 1947 m. gruodžio 23 d. Vytautiškių k., Krosnos vls., Marijampolės aps. pas Šeštakauską. Palaikai perlaidoti į partizanų kapines Marijampolėje.

Nevulis Jurgis-Klevas, g.1926 m. Didžiulių k., Punsko parapijoje. Tauro apygardos Geležinio Vilko rinktinės pasyvių partizanų būrio vadas, J.Karašausko-Liepos būrio partizanas. 1948 m. gegužės 29 d. suimtas ir nuteistas. Grįžęs, gyvena Marijampolėje.

Overa Motiejus, g.1919 m. Daukšių k., Padovenio (vėliau Gudelių) vls.. Marijampolės aps. Lietuvos Šaulių sąjungos narys. Šaltkalvis. 1940 m. tarnavo Lietuvos kariuomenėje, inžinerijos batalione, Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą - 29-ame lietuviškame korpuse grandiniu. Vokiečių okupacijos metais tarnavo trečiame savisaugos batalione. 1943 m. grįžęs eilinių atostogų, į dalinį negrižo.

1944 m. tapo vienu pirmųjų Palių partizanų. Susiorganizavus Šarūno partizanų būriui, ėjo skyrininko pareigas.

1945 m. liepos 15 d., vykdydamas užduotį, prie Dovinės upės žiočių užplaukęs valtimi ant pasalos, žuvo. Kūnas išniekintas ant gatvės grindinio Gudeliuose. Užkastas prie Gudelių kapinių tvoros, dabar kapas įjungtas į kapinių teritoriją.

Pauža Juozas, g.1925 m. Naujavalakių k., Krosnos vls., Marijampolės aps. Žuvo 1945 m. balandžio 18 d. Buktos miške prie Vartų k., Krosnos vls.

Prabulis Juozas-Kiaunė, Negras, g.1920 m. Pėdiškių k., Krosnos vls., Marijampolės aps. Tauro apygardos Geležinio Vilko rinktinės partizanas. Žuvo 1947 m. balandžio 27 d. Krasenkos k., Krosnos vls., pas Bubnį.

Prūsaitis Jonas, g.1913 m. Varnupių k., Padovenio (vėliau Gudelių) vls., Marijampolės aps. Lietuvos Šaulių sąjungos narys. Žuvo 1945 m.

balandžio 23 d. Palių puolimo metu. Palaidotas Varnupių k. kapinėse.

Pūkas Antanas-Dūlis, Laikrodis, g.1925 ar 1927 m. Daukšių k., Gudelių vls., Marijampolės aps. 1945 m. pavasarį įstojo į partizanų gretas, sužeistas Žuvinto ežero kautynėse. Įsigijęs dokumentus, 1945 m. rudenį apsigyveno Padovinio kaime pas Aleksą, kuris vėliau su šeima buvo ištremtas į Sibirą. Sodyboje įrengtoje slėptuvėje slėpė partizanus. 1949 m. slėptuvė enkavedistų surasta, joje buvę partizanai gynėsi, todėl slėptuvė buvo išsprogdinta. A.Pūko tuo metu namuose nebuvo. Sužinojęs apie įvykusią nelaimę, į namus negrįžo - įstojo į Ažuolo tėvonijos partizanų gretas.

Žuvo 1949 m. spalio 20 d. Daukšių kaime prie Amalvos palių esančiame Panausupio beržyne su dviem kovos draugais. Kūnas gulėjo ant gatvės grindinio Gudeliuose. Užkastas Gudelių kapinių patvoryje, vėliau ši vieta įjungta į kapinių teritoriją.

Pūkas Juozas-Griausmas, g.1921 ar 1922 m. Daukšių k., Padovinio (vėliau Gudelių) vls., Marijampolės aps. Lietuvos Šaulių sąjungos narys. Batsiuovys. 1944 m. pabaigoje įstojo į Paliose besikuriantį partizanų būrį, vėliau pasivadinusį Šarūno būriu.

1945 m. liepos 15 d., vykdydamas užduotį, su M.Overa užplaukė valtimi ant pasalos ir žuvo. Kūnas gulėjo ant gatvės grindinio Gudeliuose. Užkastas Gudelių kapinių patvoryje su M.Overa vienoje duobėje. Šiuo metu kapas įjungtas į kapinių teritoriją.

Račius Jonas-Klevas, g.1924 m. Reketijos k., Liubavo vls., Marijampolės aps. Nuo 1945 m. Tauro apygardos Perkūno rinktinės partizanas, nuo 1946 m. birželio 27 d. - Vytauto rinktinės 5-os kuopos II būrio kovotojas. 1947 m. spalio 15 d. paskirtas 45-os kuopos I būrio vadu. 1948 m. vasario 16 d. paskirtas kuopos žvalgybos rajono viršininku, einant tiesiogines pareigas. Spalio 3 d. dėl sveikatos iš būrio vado pareigų atleistas, paliekant žvalgybos rajono viršininku. 1950 m. balandžio 15 d. paskirtas Ažuolo tėvonijos vadu.

Žuvo 1950 m. gegužės 7 d. išduotas informatoriaus Jaunučio Kamšų k., Kalvarijos vls. ir aps., pas P.Petrauską.

Remeikis Juozas-Lokys, g.1920 m. Babininkų k., Simno vls., Alytaus aps. 1944 m. įstojo į J.Menčinsko-Ažuolo Paliose organizuojamą partizanų būrį. Kulkosvaidininkas.

1945 m. liepos 12 d. kautynėse su enkavedistais sunkiai sužeistas, nu-

vežtas į Marijampolės ligoninę ir operacijos metu naktį į 14 d. mirė. Palaidotas Marijampolės kapinėse.

Rėkus Juozas-Kovas iš Kuklių k., Lazdijų vls. ir aps.

Rutkauskas Ignas Algimantas-Miškinis (buvęs Sakalas), g.1927 m. Rūdninkų k., Punsko vls., Seinų aps. (vėliau Sangrūdų vls., Lazdijų aps.) Nuo 1945 m. pavasario besikuriančios Lenkijos pasienyje Perkūno rinktinės partizanas. Rinktinę išformavus, 1946 m. birželio mėn. buvo perkeltas į Tauro apyg. Vytauto rinktinę ir 1947 m. balandžio mėn. paskirtas rinktinės Ūkio būrio vadu, o birželio 20 d. - 4-os kuopos vadu. 1947 m. rugpjūčio 19 d. baigė apygardos štabo organizuotus partizanų mokomosios kuopos kursus ir pakeltas į jaunesniuosius puskarininius, 1950 m. rugpjūčio mėn. suteiktas puskarininkio laipsnis. Kuopas perorganizavus į tėvonijas, 1949 m. balandžio mėn. paskirtas Gedimino tėvonijos, o 1951 m. gegužės mėn. - Ažuolo tėvonijos vadu.

1947 m. rugsėjo mėn. apdovanotas juostele "Už uolumą", o 1950 m. lapkričio mėn. - III laipsnio Laisvės Kovos Kryžiumi (su kardais). Energingas, greitos orientacijos, sumanus ir drąsus, rašė eiles.

1952 m. birželio 20 d. kovos draugo, Kęstučio tėvonijos vado Albino Bieliūno-Kabelio, MGB agento "Variag", išduotas, klasta įvilietas į spąstus, suimtas ir nuteistas mirties bausme. 1952 m. lapkričio 26 d. sušaudytas Maskvos Butyrkų kalėjime.

Sabaitytė Aldona (Vilutienė)-Neužmirštuolė, Viltis, g.1931 m. Vytautiškių k., Krosnos vls., Marijampolės aps. Mokėsi Marijampolės mokytojų seminarijoje. Nuo 1945 m. sausio mėn. partizanų ryšininkė ir rėmėja. Palaikė ryšį tarp Perkūno rinktinės, Palių ir Kalniškės partizanų. Nuo 1946 m. vasaros - Tauro apygardos Vytauto rinktinės partizanų būrių ryšiininkė, slapyvardžiu Neužmirštuolė. 1947 m. pabaigoje 44-os kuopos vadas Feliksas Cereška-Karvelis jos slapyvardį pakeitė į Viltį. Palaikė ryšį tarp Tauro apygardos Vytauto ir Dainavos apygardos Šarūno rinktinių. Saugumas įtarė ją turint ryšius su partizanais, persekiojo ir bandė užverbuoti. Užverbuoti nepavykus, 1949 m. liepos 22 d. po eilinio susitikimo su Šarūno rinktinės partizanais suimta ir nuteista 10 metų lagerio. Kalėjo Intos, vėliau Lemjū lageryje. 1954 m. grįžo į Lietuvą ir apsigyveno Marijampolėje. Tęsė pedagogikos studijas. Mokytojaudama neakivaizdiniu būdu baigė aukštąjį mokslą.

Prasidėjus atgimimui, aktyviai rinko medžiagą apie partizanų kovas. 1988 metais aktyviai dalyvavo Marijampolės Tremtinių klubo įkūrimo, dirbo šio klubo istorinės grupės koordinatore, organizavo žuvusių partizanų užkasimo vietų paieškas ir jų perlaidojimą į kapines. 1993 m. pabaigoje, padedant LPKTS Marijampolės skyriaus tarybai, įkūrė Tauro apygardos Partizanų ir tremties muziejų, kurio vedėja dirba iki šiol. 1996 m. išleido prisiminimų rinktinę "Trečioji vėliavos spalva". 1999 m. išleisto Tauro apygardos partizanų vardyno "Ištark mano vardą" bendraautorė.

Samsonaitė Birutė (Gylienė), g.1929 m. Valavičių k., Keturvalakių vls., Vilkaviškio aps. Tauro apygardos Vytauto rinktinės vado V. Gavėno-Vampyro ryšininkė. Dirbo Finansų skyriaus inspektore Marijampolėje. Neišgalintiems sumokėti mokesčius ūkininkams išduodavo mokesčių sumokėjimo kvitus, nes už mokesčių nesumokėjimą grėsė represijos - išvežimas į Sibirą arba kalėjimas.

Marijampolės prokuroras Švarcas buvo ypač žiaurus. 1947 m. rudėnį Vytauto rinktinės štabo vadovybė nutarė jį sunaikinti. Šią užduotį įvykdyti pavedė Birutei Samsonaitei. Jai išdavė ginklą ir pamokė šaudyti. Pasekusi, kada prokuroras parėjo pietų, užėjo į butą. Į prokurorą, sėdėjusį už pietų stalo, Birutė du kartus iššovė ir grįžo į štabo būstinę. Likimas lėmė, kad prokuroras buvo tik sužeistas ir netrukus pasveiko.

Po pasikėsinimo rinktinės štabas Birutei išdavė fiktyvius dokumentus Aldonos Stankevičiūtės vardu. Ji ir toliau vykdė įvairias štabo užduotis.

1948 m. kovo mėn. Birutė buvo susekta, suimta ir nuteista 10 m. lagerio. Kalėjo ypatingojo režimo Mordovijos lageriuose. Iš įkalinimo vietos ištremta į Krasnojarsko kraštą, čia sukūrė šeimą ir gyveno iki 1964 metų. Grįžusi į Lietuvą apsigyveno Kaune. Mirė 2000 m. balandžio pradžioje. Palaidota Karmėlavos kapinėse.

Slavickas Bronius-Kovas, g.1923 m. Skiturių k., Krosnos vls., Marijampolės aps. Kovojo vokiečių kariuomenės gretose Rytų fronte. Vokiečiams traukiantis liko tėviškėje. 1944 m. pabaigoje įstojo į besikuriantį partizanų gretas, vėliau įėjusias į Tauro apygardos Geležinio Vilko rinktinės sudėtį. Žuvo 1946 metų pavasarį pamiškėje prie Želsvos kaimo, Liudvinavo vis.

Snizevičius Antanas-Erelis (buvęs Čigonas), g.1911 m. Rūdninkų k.,

Punsko vls., Seinų aps. (vėliau Sangrūdų vls., Lazdijų aps.) Partizanas nuo 1945 m. pavasario. Vadovavo Lenkijoje dislokuotam Tauro apyg. Vytauto rinktinės partizanų būriui. 1946 m. rugsėjo mėn. išdavus, Lenkijos saugumo suimtas ir perduotas Lietuvos TSR MGB. Nuteistas 20 m. lagerio. Sverdlovsko lageryje tragiškai žuvo.

Stanaitis Vytautas-Aidas, g.1924 m. Būdninkų k., Gudelių vls., Marijampolės aps. Nuo 1950 m. Dainavos apygardos partizanas, Dzūkų rinktinės vadas. Žuvo 1952 m. gruodžio 12 d. išduotas Miknonių k., Gudelių apyl., Marijampolės r.

Staniškis Sergiejus-Pelė (vėliau Antanaitis, Litas, Viltis. Dar buvo vadinamas Tėvuku), g.1899 m. Geležinių k., Padovenio (vėliau Gudelių) vls., Marijampolės aps. Baigęs 4 Marijampolės realinės gimnazijos klases, 1920 m. įstojo į Pirmojo Lietuvos Prezidento karo mokyklą Kaune. Gimnaziją baigė jau būdamas karininku. 1923 m. dalyvavo Klaipėdos išvadavime ir buvo apdovanotas Klaipėdos išvadavimo medaliu.

Baigęs karo mokyklą, tarnavo DLK Birutės 2 Ulonų pulke Kaune, Vilkaviškyje, Alytuje. Perkeltas į Kauno I husarų pulką, vadovavo eskadronui. 1935 m. jam suteiktas kapitono kaipsnis. 1938 m. paskirtas husarų eskadrono vadu ir Karo mokyklos kavalerijos lektorium majoro teisėmis. 1940 m. pakeltas majoru.

1940 m. iš karo tarnybos atleistas ūkininkavo įsigytame 38 ha ūkyje Šatijų k., Lapėse prie Kauno. 1944 m., užėjus rusams, slapstėsi. 1945 m. pavasarį, pasivadinęs Pele, Paliose organizavo partizanų būrį ir jam vadovavo. Vasarą partizanai buvo užpulti kariuomenės ir išblaškyti.

1946 m. balandžio mėn. su Tauro apygardos vadu Z.Drunga-Mykolu-Jonu nuvyko į Dzūkiją pas "A" apygardos vadą J.Vitkų-Kazimieraitį ir buvo paskirtas naujai įkurtos Pietų Lietuvos partizanų (PLP) organizacijos štabo viršininku. Slapyvardį "Pele" pakeitė į "Antanaitį". 1946 m. liepos 12 d. žuvus Kazimieraičiui, šalia tiesioginių pareigų vadovavo apygardai. 1946 m. lapkričio 1 d. PLP vado pareigas perėmė D.Jėčys-Ažuolis. 1947 m. rugsėjo mėn. S.Staniškis buvo paskirtas Dainavos (buvusi "A") apygardos štabo viršininku, o metų pabaigoje - Dzūkų rinktinės vadu. Slapyvardį pakeitė į "Litą". Redagavo partizanų leidžiamą laikraštį "Už tėvų žemę". 1949 m. gegužės mėn. suteikus partizano kapitono laipsnį, iš pareigų atleistas ir išsiųstas į Vakarų Lietuvos sritį LLKS Prezidiume atstovauti Pietų Lietu-

vos (naujai pavadintos "Nemuno") sritį. Slapyvardį pakeitė į "Viltį". Nuvykęs į paskirties vietą, dėl informacijos iš Nemuno srities vadovybės stokos LLKS Prezidiumo pirmininko J.Žemaičio-Vytauto nebuvo priimtas ir spalio pabaigoje grįžo atgal. Gruodžio mėn. apdovanotas II laipsnio Laisvės Kovos Kryžiumi. Nuo 1950 m. sausio 25 d. paskirtas laikinai eiti PLSr vado pareigas, rugpjūčio mėn. pirmuoju LLKS ginkluotą pajėgų vado pavaduotoju, o 1951 m. vasario mėn. jam buvo suteiktas partizano majoro laipsnis. 1951 m. pabaigoje, nutrūkus ryšiams su aukštesne srities partizanų vadovybe, iki žūties Viltis veikė savarankiškai.

1952 m. sausio 29 d. LLKS Tarybos Prezidiumo pirmininko aktu paskirtas antruoju LLKS Tarybos Prezidiumo pirmininko pavaduotoju.

Žuvo išduotas klasta suimto ir tardymo metu palūžusio savo antrojo adjutanto, buvusio Alytaus apskrities policijos nuovados viršininko A.Šalčiaus-Šermukšnio. 1953 m. vasario 3 d. kareiviams apsupus Prienų šilę prie Naravų kaimo esantį S.Staniškio bunkerį, sunaikinęs spausdinimo priemones ir kitus vertingesnius daiktus, nusišovė.

Be aukščiau išvardintų apdovanojimų, 1927 m. dar buvo apdovanotas Vyčio kryžiumi, 1928 m. - Lietuvos nepriklausomybės medaliu.

Stanynas Juozas-Vilkas, g.1916 m. Varnupių k., Liudvinavo vls., Marijampolės aps. Lietuvos Šaulių sąjungos narys. Varnupių partizanų grupės kovotojas. Žuvo 1945 m. rugpjūčio 14 ar 15 d. enkavedistams užpuolus partizanų stovyklą, traukdamasis per Dovinės upę. Palaidotas Varnupių kaimo kapinėse.

Stanynas Jurgis-Briedis, g.1923 ar 1924 m. Varnupių k., Liudvinavo vls., Marijampolės aps. Varnupių partizanų grupės kovotojas. Žuvo 1945 m. rugpjūčio 14 ar 15 d. enkavedistams užpuolus partizanų stovyklą, traukdamasis per Dovinės upę. Palaidotas Varnupių kaimo kapinėse.

Svetlauskas Pranas-Kelmelis, g.1922 m. Pėdiškių k., Krosnos vls., Marijampolės aps. Tauro apygardos Geležinio Vilko rinktinės partizanas. Žuvo 1947 m. balandžio 28 d. Žaliosios miške bunkeryje prie Vartų kaimo, išduotas Rudolfo Ostino-Romo.

Svinkūnas Juozas-Šamas, g.1919 ar 1920 m. Dzingiškių ar Varebiejų k., Simno vls., Alytaus aps. 1945 m. pavasarį įstojo į Paliose besikuriantį Šarūno partizanų būrį, buvo paskirtas skyrininku. 1946 m. spalio mėn. įvykdė sunkų nusikaltimą, dėl kurio tragiškai žuvo Šarūno kuopos vadas

Juozas Kasparavičius-Strausas. Partizanų Karo lauko teismas, vadovaujamas 6-os kuopos vado Kazio Grebliko-Sakalo, J.Svinkūnų-Šamų nutiesė mirties bausmę, palikdamas teisę kaltę išpirkti kovoje su priešu. 1947 m. gruodžio 23 d. Vytaiškių k., Krosnos vls., Marijampolės aps., pas Šeštakauską apsistojusius partizanus užpuolė rusai. Kovoje su priešu J.Svinkūnas žuvo. Palaikai perlaidoti į partizanų kapines Marijampolėje.

Šikarskas-Andriuškevičius Vitas-Sakalas (vėliau Sakalėlis), g.1920 m. Sūsninkų k., Kalvarijos vls., Marijampolės aps. Lietuvos kariuomenės puskarininkis. Vokiečių okupacijos metais tarnavo policijos batalione Kaune. 1946 m. balandžio mėn. suimtas. Pavykus pabėgti įstojo į Tauro apyg. Perkūno rinktinės partizanų gretas. Rinktinei išformavus perkeltas į Vytauto rinktinės 5-ą kuopą, vėliau pervardintą 44-a kuopa. 1948 m. pavasarį pakeltas grandiniu ir paskirtas būrio vado pavaduotoju.

Žuvo 1949 m. birželio 16 d. Norvertavo k., Liudvinavo vls., Marijampolės aps.

Šmitas Juozas, g.1927 m., iš Tūriškių k., Krosnos vls., Marijampolės aps. Žuvo 1945 m. balandžio 18 d. Buktos miške prie Vartų kaimo.

Terza Petras-Stumbras, g.1917 ar 1920 m., Kreivosios k., Kalvarijos vls., Marijampolės aps. Buhalteris. Nuo 1944 m. rudens Perkūno rinktinės partizanas. 1946 m. rugsėjo 15 d. priimtas į Tauro apygardos Vytauto rinktinės 4-os kuopos ūkio būrį. 1947 m. kovo 20 d. paskirtas laikinai eiti susisiekiimo ir apginklavimo poskyrio viršininko ir ūkio būrio vado pareigas, o nuo balandžio 28 d. - išdo poskyrio viršininku. Birželio 1 d. pakeltas grandiniu, o liepos 25 d. paskirtas 43-os kuopos žvalgybos rajono viršininku. Rugpjūčio 19 d., baigus prie apygardos štabo suorganizuotus mokomosios kuopos kursus puskarininkio laipsniui įgyti, jam buvo suteiktas jaunesniojo puskarininkio laipsnis. Spalio 30 d. paskirtas Vytauto rinktinės adjutantu. 1948 m. vasario 16 d. skiriamas rinktinės štabo žvalgybos skyriaus viršininku, einant ir adjutanto pareigas.

Žuvo išduotas 1949 m. sausio 20 d. Vyšnialaukio k., Liudvinavo vis.

Traskauskas Juozas-Jūreivis, g.1927 m. Pasudonės k., Liudvinavo vls., Marijampolės aps., ūkininko (46 ha) šeimoje. Baigė septynias gimnazijos klases. 1944 m. lapkričio mėn. buvo suimtas jo tėvas. J.Traskauskas dirbo Liudvinave pašte tarnautoju. Sodyboje buvo įrengtas bunkeris ir dvi slėptuvės. 1946 m. mobilizuotas į Raudonąją armiją tilto per Nerį statybai

Kaune. Iš armijos pabėgęs, 1947 m. pradžioje įstojo į Tauro apygardos Vytauto rinktinės 43-ą kuopą. Paskirtas kuopos raštvedžiu ir pakeltas grandiniu. 1950 m. rudenį paskirtas Ažuolo tėvonijos vadu, suteikiant jaunesniojo puskarininkio laipsnį. 1950 m. sausio 10 d. Dalginės k., Liudvinavo vls. kautynėse su kareiviais ir sribais nušalo rankas ir vasario 11 d. jam amputavo 8 pirštus. Kalvarijos vls., Molinės k. gyvenantis partizanų rėmėjas ir ryšininkas Vincas Malinionis-Genys, kurio sodyboje buvo partizanų bunkeris, J.Traskausko automatą perdirbo taip, kad jis galėjo juo šaudyti ir neturėdamas pirštų.

Žuvo išduotas 1951 m. vasario 6 d. Trebiškių k., Liudvinavo vls., Marijampolės aps.

Apdovanotas Laisvės Kovos Kryžiaus II rūšies Pasižymėjimo lapu ir III laipsnio Laisvės Kovos Kryžiumi (su kardais).

Tuinyla Vitas Leonas-Žvalgas, Karys, Naikintuvas, g.1927 m., iš Kaulesnykų k., Simno vls., Alytaus aps. Šarūno rinktinės Varmo būrio partizanas. Žuvo 1949 m. spalio 2 d. Kalniškės pamiškėje, netoli Stebulių, Simno vls., Alytaus aps.

Vaičiulaitis Juozas-Stalinas, Vėjas, g.1921 m. Padovenio k., Liudvinavo vls., Marijampolės aps. 1945 m. įstojo į Paliose besikuriantį partizanų būrį. Paskirtas skyriaus vadu. 1947 m. vasario mėn. suteiktas grandinio laipsnis. Partizanų būrys buvo performuotas į 44-ą kuopą, vėliau - į Ažuolo tėvoniją.

Žuvo 1949 m. spalio 20 d. išduotas Daukšių k., Gudelių vls., prie Amalvos palių Panausupio beržyne. Kūnas gulėjo Gudeliuose ant aikštės grindinio. Užkastas kapinių patvoryje, vėliau ši vieta įjungta į kapinių teritoriją-

Vaičiulis Juozas-Audra, g.1918 m. Pėdiškių ar Tūriškių k., Krosnos vls., Marijampolės aps. Geležinio Vilko rinktinės partizanas. Žuvo 1947 m. balandžio 28 d. Žaliosios miške bunkeryje prie Vartų kaimo, išduotas Rudolfo Ostino-Romo.

Vyšniauskas Vytas-Bebras, Kmynas*, g.1929 m. Daukšių k., Gudelių

* Prisiminimuose V.Vyšniauskas minimas slapyvardžiais "Žilvitis", "Apynys". Partizanų įsakymuose ir MGB ataskaitose jis minimas slapyvardžiais "Bebras", "Kmynas".

vls., Marijampolės aps. Nuo 1945 m. partizanų ryšininkas. 1949 m. gruodžio mėn. pradžioje, vengdamas mobilizacijos, įstojo į Tauro apyg. Vytauto rinktinės 44-os kuopos partizanų gretas.

Žuvo 1950 m. rugpjūčio 4 d. Norvertavo k., Marijampolės r., išduotas MGB informatoriaus, slapyvardžiu "Mikas".

Vyšniauskas Vaclovas, g.1922 m. Ažuolinių k., Simno vls., Alytaus aps. 1945 m. sausio mėn., vengdamas tarnybos okupantų armijoje, įstojo į A.Liūdžiaus Paliose organizuojamą Varnupių partizanų būrį. Žuvo 1945 m. balandžio 23 d. Palių puolimo metu.

Vyšniauskas Vytautas-Drąsuolis, g.1930 m. Ažuolinių k., Simno vls., Alytaus aps., mažžemio ūkininko šeimoje. Baigė vidurinę mokyklą. Nuo 1945 m. rudens Paliose veikusių partizanų ryšininkas. Kadangi brolis Vaclovas partizanuose buvo žuvęs ir dar trys šeimos nariai buvo ryšininkai, saugumo buvo įtariamas ir persekiojamas. Vengdamas suėmimo, 1947 m. gegužės 15 d. įstojo į Tauro apygardos Geležinio Vilko rinktinės 4-os kuopos II būrio partizanų gretas. (Kuopa vėliau perduota Vytauto rinktinei). 1948 m. gegužės 29 d. vykdydamas užduotį, pateko į pasalą, buvo suimtas ir nuteistas 10 m. lagerio. Kalėjo Mordovijoje ir Magadano sr. Kolymos lageriuose. 1954 m. rudenį iš lagerio išsiųstas į tremtį. Į Lietuvą grįžo 1958 m. Gyvena Kaišiadoryse.

Zalietckas Petras-Dagilis, g.1916 m. Želsvos k., Liudvinavo vls., Marijampolės aps. 1945 m. balandžio mėn. įstojo į Paliose besiorganizuojančių partizanų gretas. 1947 m. pradžioje pakeltas grandiniu ir paskirtas būrininku. Nuo 1948 m. pradžios iki liepos mėn. laikinai ėjo Tauro apyg. Vytauto rinktinės 44-os kuopos vado pareigas. Liepos mėn. kuopą išformavus, paskirtas naujai suformuotos kuopos III būrio vadu.

Žuvo 1949 m. birželio 16 d. Norvertavo k., Liudvinavo vis.

Zalietckas Jonas-Beržas*, g.1912 m. Triobiškių k., Liudvinavo vls., Marijampolės aps. Nuo 1948 m. vasario 7 d. Tauro apyg. Vytauto rinktinės 44-os kuopos partizanas. 1948 m. vasario 9 d. kareiviams užpuolus partizanų stovyklą-bunkerį Buktos miške, buvo sunkiai sužeistas ir, vežamas į ligoninę vasario 11d. mirė. Stovyklą išdavė MGB agentas "Narušis".

* Vytauto rinktinės vado įsakymuose ji minimas slapyvardžiu "Lapas". Jo sesuo tvirtina, kad jis buvo pasivadinęs Beržu.

Žukauskas Jurgis-Dagilis, g.1912 m. Plynių k., Liudvinavo vls., Marijampolės aps. Lietuvos pasienio policininkas. 1945 m. pavasarį, žuvus Varnupių partizanų grupės vadui Albinui Liūdžiui, vadovavo grupei. Rugsėjo 14 ar 15 d. enkavedistams užpuolus partizanų stovyklą, žuvo traukdamasis per Dovinės upę. Palaidotas Varnupių kaimo kapinėse.

Otting Rudolf-Rudolfas, Romas (Lietuvoje žinomas kaip Rudolfas Ostinas), g.1923 m. Saar-Dauteri mstl., Saaro sr. Vokietijoje. Karo metu tarnavo pagalbinių dalinių puskarininkiu. 1944 m. vokiečiams traukiantis, pasiliko Lietuvoje ir įstojo į Paliose besiorganizuojančias partizanų gretas. Nuo 1946 m. liepos mėn. Geležinio Vilko rinktinės K.Grebliko-Sakalo kuopos partizanas.

1947 m. balandžio 27 d. Krasenkos kaime, Krosnos vls., pas Antaną Bubnį apsistojusius partizanus užpuolus čekistams, Ostinas pasidavė, išdavė jų būrio bunkerį, kuriame 28 d. žuvo trys jo kovos draugai: Audra, Kelmelis ir Ernas. Čekistų užverbuotas spec.grupės (Sokolovo) agentu-smogiku, slapyvardžiu Kirvis (vėliau Balandis).

1948 m. paskiriamas vadovauti spec.grupe, kuri nužudė apie 150 partizanų. Jis pats nužudė ne vieną dešimtį. Dalyvavo likviduojant desantininką B.Trumpį-Rytį ir jo grupę, 1951 m. suimant desantininką J.Kukauską-Gardenį, J.Lukšos-Daumanto nužudyme, sunaikinant du Maironio rinktinės būrius Ariogalos r., išaiškinant štabų bunkerius, įviliojant į spąstus partizanus ir juos žudant. Buvo drąsus, išradingas, ryžtingas ir žiaurus. 1947-1950 m. gavo arti šimto piniginių apdovanojimų ir paskatinimų (apie 50 tūkst. rublių), 1950 m. apdovanotas J.Paleckio Aukščiausiosios tarybos Prezidiumo Garbės raštu, o rugsėjo 1 d. buvo išduotas pasas Rudolfo Ostino, g.1924 m. Klaipėdos r., Audaičių k., vardu.

1956 m. slapyvardžiu "Balandis" išsiųstas šnipinėti į Vakarų Vokietiją. Buvo numatyta jį panaudoti kaip teroristą, ypač prieš Vakaruose veikusius Lietuvos išeivius ir jų įkurtas organizacijas. Nuvykęs į Vokietiją prisipažino esąs KGB agentas, dirbo policijoje ir KGB užduočių nevykdė. Paraginti jį "veiklai" pora kartų pas jį iš Lietuvos buvo nusiųstas KGB agentas A.Zaskevičius-Bagdonas, bet nieko nelaimėjęs grįžo atgal. Tolimesnis likimas nežinomas.

Parengė Bonifacas Ulevičius, Vincas Kubertavičius

PARTIZANINIS SĄJŪDIS SALAMIESČIO APYLINKĖSE

Salamiesčio apylinkėse veikė partizanų būrys, vadovaujamas aviacijos kapitono Albino Tindžiulio. Būrys stovykladavo girelėje šalia Bakšėnų kaimo arba Sipsalės miškelyje.

Vyrai iš aplinkinių Žilių, Bakšėnų, Bartašiškių, Tuitų ir Bižių kaimų, susibūrę 1945 m. pradžioje, pasikvietė Likalaukių, Astravų kaimų partizanus. Susidarė 50-60 kovotojų būrys. Partizanams vadovauti buvo pakviestas kpt.A. Tindžiulis, kuris tuo metu slapstėsi pas seserį Žilių kaime. Lietuvos kariuomenės pavyzdžiu būrį suskirstė į keturis skyrius, kuriems vadovavo P.Devainis, A.Ažubalis, A.Laužikas ir K. Bielskis. Vado pavaduotoju išrinktas K.Eidikonis-Dėdytė. Būrys veikė iki 1945 m. vasaros vidurio. Vėliau A.Tindžiulio-Dėdės nurodymu vyrai išsiskirstė, nes taip buvo patogiau slapstyti, dalis užsiregistravo.

1946 m. vasario 16 d. pasaloje Bartašiškių kaime žuvo Alfonsas Banionis-Baniulis-Bimba, Bronius Masiulis-Puškinas ir Bronius Šinkevičius. Kovo 6 d. Bartašiškių kaime žuvo Vytautas Vaitekūnas-Gandis, Vytautas Vilčinskas-Radistas ir Vytautas Mikonis-Pabrinkis. 1947 m. žuvo Petras Viksva-Direktorius ir Jonas Viksva-Daktaras. Jų žuvimo aplinkybių sužinoti nepavyko.

Kpt.A. Tindžiulis-Dėdė prie Pyvesos upelio ties Bakšėnų kaimu turėjo slėptuvę. Jo ryšininkai buvo Janina Rasimavičiūtė ir Alfonsas Skukauskas. A. Tindžiulis-Dėdė buvo didžiausias autoritetas apylinkėje. Jo slėptuvėje lankėsi Starčius iš Šimonių girios, su juo palaikė ryšį Alizavos, Kupreliškio partizanai. A. Tindžiulis garsėjo kaip griežtas, įžvalgus vadas, draudžiantis betiksles žudynes. Jis daug rašė rašomąja mašinėle ir ranka, tačiau jo rašytų dokumentų nepavyko rasti.

1949 m. žiemą, persekiojamas kariuomenės, A.Tindžiulis pasitraukė iš slėptuvės ir žuvo slapstydamasis bunkeryje Ožkinių kaime 1949 m. vasario 2 d. Netrukus buvo suimti ir abu jo ryšininkai.

Bronių Mikonį-Cvinklį ir Vytautą Valentėlį-Kauką suėmė, o Kazys Valentėlis-Pavasarelis žuvo išduotas Kupreliškio kunigo. Tada buvo suimta ir daugiau partizanų.

Kita dalis partizanų iš Likalaukių ir Astravų kaimų laikėsi Sipsalės miškelyje. Jie nuo 1946 m. tris žiemas praleido bunkeryje. Miškelis nedidelis, tačiau niekas neišdavė. Vėliau ir partizanai išsiskirstė po kelis, bet prasidėjo išdavystės. Likalaukių kaimo partizanai - Vincas Jėčius, Tautvilis Vaitekūnas, Astravų kaimo partizanai - broliai Algirdas, Vytautas ir Povilas Laužikai, Jonas Skardžius, Stasys Gurklys.

Tautvylius Vaitekūnas, suimtas 1953 m., sutiko bendradarbiauti su saugumu ir veikė kaip provokatorius.

1953 m. per Velykas savo uošvio namuose žuvo vargonininkas Antanas Bielskis, vienas iš 1945 m. partizanų organizatorių, po savaitės Gyvakarų kapinėse - jo brolis Kostas Bielskis su žmona Ona Skardžiūte-Bielskiene.

Vygintas Dragūnas

PRISIMINIMAI APIE AVIACIJOS KAPITONO ALBINO TINDŽIULIO-DĖ-
DĖS BŪRIO PARTIZANUS

Partizanų ryšininkės Vijūnės (nepanoro skelbti pavardės), g.1922 m., gyv.Stuburų k. Kupiškio r., atsiminimus užrašė P.Dragūnas 1998 m.

Paskelbus registraciją, Bartašiškių kaimo gyventojas Juozas Masiulis užsiregistravo, gavo dokumentus ir ramiai plovė šieną. Po kiemus vaikščiojo sribai tikrindami prievolių kvitus. Jie priėjo prie Juozo ir jį nušovė. Po šio įvykio daug luitų, Bartašiškių ir aplinkinių kaimų vyrai nesiregistravo, o išėjo į mišką. Tarp jų buvo ir bežemių, mažžemių. Kalvis Alfonsas Baniulis-Banionis irgi neturėjo žemės. Jo broliai užsiregistravo ir jį kvietė, bet, kaip ir daugelis, jis buvo įsitikinęs, kad sugaus ir sušaudys.

Kartą jį ir sugavo sribai. Nuvežę į Vabalninką įmetė į rūsį. Alfonsas buvo kalvis ir už bato aulo turėjo pjūklėlį metalui pjauti. Taigi naktį išplovė lango virbus ir pabėgo drauge su kitais suimtaisiais.

Po šito slapstėsi, nors ginklo neturėjo. Įsirengė slėptuvę šiene, ant tvarto, vasarą slapstėsi slėptuvėje laukuose.

1945 m. rudenį pas mus pradėjo lankytis Antanas Ažubalis-Anupras. Jis panoro susitikti su Alfonsu.

Abu jie ilgai kalbėjosi, tarėsi. 1945 m. lapkritį su ginklu išėjo į mišką.

□ Bronius Sinkevičius, žuvo 1946 02 16

□ Antanas Bielskis (ž.1953 m.) su sūnumi

□ Alfonsas Banionis-Baniulis-Bimba, žuvo 1946 02 16

□ Juozas Buzėvičius, suimtas 1945 m.

Tuo metu iš Amerikos buvo atvažiavęs Antanas Bimba. Partizanai daug tikėjosi iš jo vizito, todėl ir Alfonsui davė slapyvardį Bimba.

Alfonsui Baniuliui-Bimbai neilgai teko partizanauti. 1946 m. vasario 16 naktį jis žuvo. Kartu žuvo Bronius Masiulis iš Bartašiškių k. ir Bronius Sinkevičius iš Tuitų k. Jonas Viksva-Daktaras iš Akmenių k. buvo sužeistas į pirštą. Susišaudymas įvyko Bartašiškių kaime. Partizanai važiavo trim vežimais. Jų laukė pasala.

Kitą dieną mes, trys seserys, nuvažiavome į Vabalninką pasų. Tada dar tik pasus išdavinėjo. Laukdamos eilėje išgirdome, kad lavonų atvežė ir numetė ant gatvės. Trys jau iš anksčiau gulėjo, dar tris atvežė. Girdime, kalba, kad nuo Salamiesčio. Aš pasilikau eilėje, o seserys nuėjo pasižiūrėti. Pažino pusbrolių Sinkevičių ir Masiulį. Grįžo išbalusios - savus matai ir negali nei verkti, nei padėti. Namuose vakare pamatėme prie lango žmogų - J.Viksva-Daktaras parišta ranka atėjo. Sako, kad mes išbėgome, o šie trys žuvo. Daktaras pas mus nepasiliko, vaistų pasiėmė ir išėjo.

Gal po savaitės netoli tos vietos vėl įvyko susišaudymas. Žuvo trys partizanai, visi Vytautai: V.Vilčinskas-Radistas iš Stuburų kaimo, V.Mikonis-Pabrinkis iš Buožių kaimo ir V.Vaitekūnas iš Likalaukių kaimo.

Mano tėtė batus taisydavo, tai ir partizanams patvarkydavo. Sesuo siuvo. Partizanai per mus vaistų gaudavo. Už Tuitų kaimo buvo Akmenė - du Viksvų kiemai joje buvo. Viena Viksvaitė studijavo mediciną, o jos brolis Jonas Viksva ir kaimynas Petras Viksva partizanavo. Medikė Viksvaitė atveždavo vaistų ir pas mus palikdavo. Kartą, nebepamenu kas, atnešė dešimt žiūronų. Aš turėjau juos nunešti partizanams. Žiūronai į įdėklus įdėti. Išsiėmiau žiūronus, o tuos įdėklus sudeginau. Buvo gegužės mėnuo. Žiūronus sudėjau į pintinę, ant viršaus uždėjau kopūstų daigų ir nešuosiu. Einu keliu ir kaip tik priešais stribai. Nevažiuoti - pėsti eina. Priėjau, pa-pešiojo tuos kopūstų daigus.

- Tai kur eini?

- Kopūstų prisiauginau, nešu draugei, - sakau. Ale, gal tada ir balsas nedrebėjo. Jei jie tą pintinę būtų pakilnoję, o ji sunki - apačioje dešimt žiūrovų.

Teko man ir Vabalninke rūsyje pabūti. Buvo jau kokiais 1951 m. Tardė toks Opšerenka. Tardo naktį, dieną įmeta į perpučiamą rūsį. Aš gerai apsi-rengus buvau, bet vis tiek šalta. O kai tardo, neduoda kailinių nei nusi-

rengti, nei atsisagstyti. Sėdžiu peršilus, visa šlapia su kailiniais. Tačiau nemušė, negaliu sakyti. Tardo:

- Tu prisipažink, pasakyk, kur banditai?

Aš gyniausi, kad nežinau, kur jie gali būti:

- Pas mus bunkerio neradote. Už ką gi mane tardote?

Taip patardė, palaikė keletą parų ir paleido. Paleidžiant Opšerenka davė raštelį, kad vėl netrukus turiu prisistatyti į Vabalninką, tik adresas jau kitas. Nueinu, čia vėl tardo. Tardė jau Danikovas su vertėju - sribai. Jie man sako, kad turiu jiems padėti. Sakau, ką aš mergiška jiems padėsiu. Po kiek laiko duoda baltą popieriaus lapą ir liepia surašyti dešimt savo pažįstamų. Sakau, kad tiek nepažįstu. "Rašyk bet kuriuos!" Supratau, kad nori mane užverbuoti. Reikia užrašyti dešimt pažįstamų ir pasirašyti. Nerašau.

Vakare paleidžia ir vėl duoda kortelę kada prisistatyti. Taip gal visus metusėjau irėjau. Žinau, pas mus krata buvo gruodžio 8 d.

Mane paėmė Nekalto prasidejimo šventėje. Pamenu buvo birželio 10 d., vėl einu. Bijau neiti. Išlaikė visą dieną. Pastato į kampą, atlaužia brauniką - šaus. Ir vis kad surašyčiau dešimt pažįstamų. Aš nerašau. Paleido, kai jau saulutė leidosi.

Vėl raštelį parašė ir liepė su niekuo nešnekėti. Tą kartą buvau atvažiavusi su dviračiu. Pasiėmiau dviratį ir veduosi per miestelį. Girdžiu iš paskos kažkas ateina. Prisivijo toks Zenas Didžiulis, antašavietis. Jis manęs paklausė, kas man yra. O aš verkiu. Viską papasakojau jam. Sako, mesk tą šaukimą pečiun ir nebeik. Taip ir padariau. Daugiau niekas nei ieškojo, nei šaukė. Kiek valios reikia, kad neužverbuotų. Kas čia tokio - surašyk dešimt pažįstamų ir eik namo.

Kartą parėjau į namus iš Vabalninko 11 kilometrų. Kojos pamuštos. Prietema jau, verkiu. Ateina Mikonis-Cvinklys - braunikėlis rankoje, kaip niekur nieko. Sako, ko verki. Sakau, verčia pasirašyti. Gali pasirašyti, mes žinosim. Tai kiek jie būtų žinoję. Visi žuvo, o aš pasirašinėsiu.

Jau pabaigoje Tautvilis Vaitekūnas-Zubris nuo partizanų buvo davęs pažymėjimus. Ten buvo užrašytas mano ryšininkės slapyvardis Vijūne. Tuos pažymėjimus užkasėme į žemę. Vėliau, kai norėjau iškasti ir perdėti į kitą vietą, neberadau.

Tuo metu Salamiestyje kunigavo Grigaliūnas. Prieš Velykas, pamenu, partizanai ateidavo pas mus. Nueinu pas kunigą, susitarėm, kad juos pri-

imtų. Paprastai vakare partizanai eina į bažnyčią. Bažnyčioje negalėjo turėti jokių ginklų. Savo ginklus palikdavo pas mus, gal tik po pistoletą pasilikdavo. Susirenka iš mūsų visas maldaknyges ir eina pas kunigą. Grįžę meldžiasi. Visi turėjo rožančius. O kad jie labai pikti, žiaurūs būtų - nežinau. A.Tindžiulis juos labai griežtai laikė. "Kapitonas" - kitaip jie jo nevadino. Dėdė buvo tik slapyvardis. Pamenu, prastai apsirengęs, kailiniai sulopyti. Toks paprastas žmogus, labai nuoširdus, bet griežtas. Jo būrio vyrai suspausti buvo. Savo ausim girdėjau. Atsivarė vieną pas mus. Dabar nepasakysiu kokį. Basą, be kepurės. Ant slenksčio pasodino ir daugiau nieko negirdėjau, tik:

- Paplavūnai tu, paplavūnai. Žiūrėk, kad pasitaisytum. Be mano žinios - nė žingsnio.

Ir per mūsų virtuvės grindis paleido pistoletą. Žiū..., žiū... prišliaužė prie jo - ginklą jam grąžino.

Labai griežtas buvo, labai. Partizanai nušovė tokį Šidlauską iš Tuitų kaimo. Berniūniškyje pas Bernotą buvo kūlimas. Aš ten nebuvau, apie tai pasakojo Likienė. Atvažiavo Bronius Mikonis-Cvinklys su Petru Banioniu. Pavadino Šidlauską eit laukan. Tas nėjo. Tai pasakys "Įstatymo vardu", ir pylė. Dar pasakė, kad jų teismas buvo ir taip nutarė. Tuituose pas Šidlauską per susišaudymą žuvo keturi vyrai. Du partizanai ir du beginkliai.

Po šito jau ir P.Banionis negalėjo legaliai gyventi. Išėjo partizanauti. Su jo tėvais mes kaimynai buvome. Kai registruotis reikėjo, motina kiek Vabalninkan medaus išvežė, kiek kyšių davė, kad kaip nors priregistruotų vienintelį sūnų. Labai jo verkė tėvai. Neilgai jis ir partizanavo. Pamatė, kad vaginėja ir išmetė iš būrio. Jo slapyvardis buvo Rasputinas. Tada jis vienas valkiojosi. Granatom apsikabinęs ateina pas ką nors, prašo lašinių, dar ko nors. Ir vis sakydavo:

- Greitai, skubink, anie nelauks!..

Lyg kas jo lauktų. Visi pradėjo skųstis. Ateina pas ką nors ir pasako: "ir aš šiandien čia būsiu". Pasakojo tokia Bartaševičienė, našlė su vaikais: "Dieve, Dieve. Atėjo. Aš čia būsiu. Ginkluotas. Bijau: užeis, ir mane, ir mažus vaikus išves". Ėjo kalbos, kad jis Antašavos kunigą apiplėšė. Nuėjo. Duok. Partizanai reikalauja. Partizanų vardu. P.Banionį-Rasputiną užmušė Griciūnų kaime, nebežinau kuriame kieme.

Antanas Bielskis, vargonininkas, žuvo 1953 m. antrą Velykų dieną. Salamiestyje savo uošvio Stalionio namuose. O po savaitės Gyvakarų kapuose bunkerį susprogdino. Ten žuvo Kostas Bielskis ir jo žmona Ona.

Gindvilių kapuose palaidoti J.Viksva-Daktaras ir P.Banionis-Rasputinas. Kai jų lavonai gulėjo Kupiškyje ant aikštės, buvo žuvę ir to krašto vyrų. Nuvažiavo Gindvilių kaimo vyrai paimti savų, paėmė ir juos. Šitai žinau, nes mano kaimynė Banionienė kartu su Viksviene važiuodavo tenai lankyti kapų.

A.Ažubalį-Anuprą iš Stuburų kaimo nušovė namuose. Parėjo jis namo, kur laukė pasala. O gal atsitiktinai užėjo.

Pasakoja Leonas Petronis, Jono, g.1929 m., gyv.Božių k. Kupiškio r. Užrašė V.Dragūnas 1998 m.

APIE ŠEIMĄ

Gyvenome Božių kaime. Tėvas Jonas Petronis turėjo 15 ha žemės. Šeimoje augome keturi broliai. Juozas, Povilas, Antanas ir aš, Leonas. Brolis Povilas prieš karą mokėsi policijos mokykloje Kaune. Prasidėjus karui jo jau nepaleido. Su rusais teko pasitraukti į rytus. Stoją į 16-ąją lietuvišką diviziją. Tarnavo radistu. Praėjo visus fronto kelius ir grįžo į Lietuvą.

Praslinkus frontui broliai Juozas ir Antanas slapstėsi. Manęs dar nesiekė metai. Broliai Antanui pasisėkė išvengti kariuomenės. Pamenu, viralinėje su Antanu pjovėm avį. Brolis Juozas ir kaimynas Julius Petronis bėdami pro šalį dar sušuko, kad rusai eina. Antanas pasislėpti jau nespėjo. Sodybą apsupto kariuomenė. Brolį tuoj suėmė. Liepė visiems išeiti iš namų. Tuo metu viešėjo teta. Ji mokėjo rusiškai kalbėti. Pradėjo su karininku kalbėti. Sako, degs namą, nes čia yra ginklų sandėlys, banditai ginklus slepia. Parodė ranka ir kas taip pasakė. Brolis namo jau negrįžo. Tarnaudamas kariuomenėje Rusijoje susirgo ir mirė.

PIRMOSIOS AUKOS MŪSŲ KRAŠTE

Pirmas mūsų krašte žuvo Juozas Lenzbergas iš Bartašiškių kaimo. Jie trys broliai stoji į rusų kariuomenę tik praėjus frontui. Tačiau jau rudenį

visi trys pabėgo iš kariuomenės. Slapstėsi. Juozas Lenzbergas žuvo 1945 m. vasario mėn. Siautė rusų kariuomenė. Jį sužeidė bėgant slėptis netoli namų. Nusivijo sužeistą per mišką. Bėgo, kol turėjo jėgų. Pasivijo netoli Alizavos Repeniškio kaime prie Lukšio. Vėliau jo šeimą ištrėmė į Sibirą.

Iš Božių kaimo partizanavo Stasys Petronis. Vokiečių laikais buvo seniūnas. Rusai juos tris brolius suėmė ir uždarė į Biržų kalėjimą. Partizanams užpuolus Biržų kalėjimą, pabėgo. Grįžęs stojo į partizanų būrį, vadovaujamą kpt. A. Tindžiulio. Žuvo 1945 m. vasarą. Vieną sekmadienį jau po pietų parėjo iš miško namo. Namuose alaus turėjo. Namiškiai bites žiūrėjo tą dieną. Buvo siautimas ir pro šalį važiavo kariuomenė su stribais. Pastebėjo pavojų per vėlai. Petronis per langą išsoko. Bandė bėgti, tačiau nušovė prie namų.

TRIJŲ PARTIZANŲ ŽŪTIS

Labai aktyviai veikė trys partizanai: Kaladė, Jonuška-Rėksnys nuo Vėžinonių ir vėliau prie jų prisidėjęs salamiestėnas Rešimas. Važiavo per girėlę kareiviai su vežimais Vabalninko link. Kaladė su draugais pradėjo į juos šaudyti. O aš tuo metu miške žabus rinkau. Išėjau į keliuką. Žabus velku ir einu namo, Božių link. Kaip sušoko kareiviai vytis, mane pralenkė partizanai. Matosi, jau įgėrę. Užėjom pas Jušką, o gurguolė su ratais greit negali žiemą važiuoti. Važiavo žmogus su rogėmis. Susigražino tą žmogų ir vijosi.

Partizanai dar Božiuos sušovė. Užsuko pas Petronį. Pakaustyk arklį, prašo. Tas atsako, rusai nebetoli, ką čia bekaustysi. Jei nebetoli, reikia važiuoti. Vėl sėdo važiuoti. O rusai vejasi su rogėmis pridurmu. Rėksnys dėjo iš šautuvo. Vienas rusas susirietė, išdribo iš rogių. Kiti toliau vejasi. Vejasi juos, vejasi. Urnėniškyje sužeidė Rešimioką. Tas iškrito iš važio. Prilėkė, tai pribaižė mušti.

Partizanai toliau bėga. Arklys jau nuvarytas. Buožėm muša. Prilėkė Puznos mišką. Paliko arklį. Pėsti traukiasi. Tačiau sniege pėdos matosi. Miškas epušotas, žmogų iš toli pastebėsi. Abu ir žuvo.

Pasakoja Povilas Januševičius, g. Tuitų k. Salamiesčio apyl. Kupiškio r., dabar gyvenantis Anykščiuose; prisiminimus užrašė V. Dragūnas 1998 m.

Praslinkus frontui, gavom šaukimus registruotis ir stoti į rusų armiją. Buvo rugsėjo pradžia. Šaukiamojo amžiaus vyrų Tuituose buvo apie dvidešimt. Suėjom, pasitarėm ir nusprendėm nesiregistruoti. Tiesa, du vyrukai stojo. Lyg ir neturėjo namiškių prieglobsčio. Tai buvo Antanas Banionis ir Banionytės vyras, kilimo iš Latvijos, Taubė. Vėliau skrebai namuose rado Augustą Devainį. Tas irgi atsidūrė kariuomenėje. O mes likusieji sulindom kas slėptuvėse, kas po bulvėmis. Kai kas ir bunkerius turėjo. Dauguma slapstėsi namuose. Į mišką iš mūsų kaimo išėjo Algis Šidlauskas, Balys Bražinskas, du broliai Aukštikalniai - Gediminas ir Vytautas, Bronius Šinkevičius. Po pusmečio paskelbė "amnestiją". Tačiau kadangi karas dar buvo nesibaigęs, niekas nepakluso. Taip sulaukėm 1945 m. vasaros. Liepos mėn. paskelbė antrąją "amnestiją". Tada ėmėme kurie pasyviai slapstėmės registruotis. Tai buvo liepos paskutinės dienos, rugpjūčio pradžia. Mes su broliu ir dar kaimynas Jonas Latvėnas nuvykom Vabalninkan. Žinoma, iš mūsų pareikalavo pristatyti ginklus - jeigu slapsteisi, tai, jų akimis žiūrint, ir miške buvai. Paleido ir įsakė pasidaryti nuotraukas ir už poros savaičių atvykti neva dokumentų pasiimti.

"KRUVINASIS SEKMADIENIS" TUITUOSE

Tuitų kaimo "kruvinasis sekmadienis" įvyko rugpjūčio 12 d. Buvo saulėtas, gražus sekmadienis. Jau po pietų iš Tuitadvario atėjo Alfonsas Einoris, jau pagyvenęs žmogus, šaukimo nesiekiamų metų. Dar užėjo kaimynas Jonas Pavilionis. Susėdom visi ant prieklėčio ir šnekučiuojamės. Tiesa, prieš tai labai neaiškiai pasigirdo lyg ir mašinos ūžimas Salamiesčio pusėje. Mums besišnekučiuojant, matom keliu nuo Božių kaimo pusės du partizanai eina: Kazys Eidikonis iš Berniuniškio kaimo ir Balys Bražinskas. Mūsų sodyba visai prie kelio. Bet kadangi mes jau prisiregistravom, o jų akimis žiūrint, nelabai korektiškai pasielgėme, užkalbint neišdrįsom. Jie mūsų irgi nekalbino. Tik paprašiau mamos, kad nueitų prie kelio ir perspėtų, kad lyg girdėjom mašiną ūžiant. Jie į tai nekreipė dėmesio ir nuėjo į Šidlausko viensėdį. Staiga pasigirdo šūviai - tiesiog popliupo. Ten be šių dviejų partizanų buvo dar Algis Šidlauskas ir du begin-

kliai, jau prisiregistravę vyrai - Vytautas Stašis iš Tuitų kaimo ir Vytautas Latvėnas iš Bakšėnų kaimo. Juos visus netikėtai užklupo enkavedistai. Partizanai bėgo, o šie du beginkliai gal ir nebėgo. Vėliau paaiškėjo, kad V.Stašys nušautas netoli seklyčios, o V.Latvėnas pavedėtas toliau, gal už kokių penkiasdešimties žingsnių nušautas apleistame pastate. Kazys Eidikonis atsišaudydamas bėgo ir krito jau už mūsų kluono. Baliui Bražinskui pasisėkė toliau nubėgti - jį nušovė kviečių lauke. Tik Algiui Šidlauskui, kita linkme bėgusiam, pasisėkė gyvam ištrūkti.

Kadangi kaimynystėje dėjosi tokie įvykiai, tuojau ir pas mus prisistatė ginkluoti enkavedistai. Mus vienmarškinius, basus nuvarė netoli Šidlausko trobesių. Ten radau ant pievutės pasodintus brolius Vaclovą ir Alfonsą Rasimavičius iš Bakšėnų kaimo. Pasirodo, jie iš vakaro buvo pasiruošę važiuoti į Biržus, ten tikėjosi lengviau prisiregistruoti. Juos sulaikė kažkur kelyje ir atvarė į Tuitus. Ant pievutės susodino ir mus. Mane, brolių Praną, Joną Pavilonį ir Alfonsą Einorį. Pakinkė į ratus arklį ir mums su broliu liepė važiuoti negyvų rinkti. Lydimi ginkluotų sargybinių privažiauvę įkėlėme Kazio Eidikonio lavoną, toliau pavažiauvę Balio Bražinsko lavoną. Kol važinėjome, atvarė ir tetą su jaunesniu broliu. Kitiems paliepė į vežimą paimti Latvėno ir Stašio lavonus. Ir taip mus nusivarė pro Tuitadvarį, Bakšėnus, Alizavą, net kiton pusėn Pyvesos į Pilviškių kaimą. Jau buvo pavakarys ir čia jiems prireikė nakvoti. Mus suvarė į klėtį. Vienas enkavedistas išokęs į vidų dar apmušė. Kai patį muša, daug lengviau iškęsti, negu matyti kaip kitą muša. Ypač kai ima talžyti brolių kažkokiu kietu daiktu - vos susilaikais negriebęs už gerklės.

Kitą dieną atvažiavo sunkežimis. Į jį pakrovėm nušautuosius. Kita grupė enkavedistų ėjo nuo Čypėnų pro Božius. Božiuos nušovė Stasį Petronį. Taigi pakraunam penkis lavonus. Į mašiną liepia užmesti šieno. Mes įlipam, iš šonų įsitaiso sargybiniai. Nuveža į Vabalninką. Čia liepia iškrauti lavonus ir padėti ant aikštės. Mus visus uždaro rūsyje po milicija. Ant aikštės lavonus laikydavo keletą dienų, vėliau veždavo prie žydkapių užkasti. Duobei kasti paimdavo keletą iš rūsio. Mes, žinodami koks reikalas, eidavome eilės tvarka. Teko ir mums su broliu duobę kasti. Išėjome į kiemą. Arklys pakinkytas. Važiuojame į aikštę. Ten radome du lavonus. Iš karto žinojau, iš kur kilę ir kas tokie, bet bėgant laikui užsimiršo. Tas buvo jau paryčiais. Tokius darbus stengdavosi atlikti naktį, kad kuo mažiau akių ma-

tytų. Taigi prieš auštant mes juos du vežam prie žydų, ten kasam duobę. Pasitaikė į kalniuką. Žemė - molingas žvirgždas sunkiai davėsi kasama. Aušo. Iškasus apie metrą, mūsų palydovai liepė lavonus užkasti. Man kažkaip pasirodė, kad skrebai čia ne patys aršieji. Supylėme net nedidelį antkapėlį. Niekas nesako. Įsidrąsinome ir ant antkapėlio kastuvo kotu kryžių įspaudėme. Grįžtant mudu su broliu sėdome į vežimą, o jie ginkluoti iš paskos pėsčiom. Važiuojant pro miesčionių daržus, vienas nuėjo į griežčių laukelį, išrovė porą griežčių ir numetė mums, sakydamas: "Jums dabar kūda". Matyt, ir skrebai ne visi ir ne visada žvėrys buvo.

Rūsijoje "atostogos" tęsėsi apie mėnesį. Jei mažo reikalo, tai kampelyje, didelio reikalo išleisdavo į tualetą lauke. Bet lydėdami dar buožem apniuksuodavo. Vabalninko rūsijoje ant grindų šiaudų primesta, o juose - tūkstančiai blusų. Naktį neduoda užmigti. Jei atsiraitęs kelnes visą laiką per blauzdas brauki, truputį atsigini. Vabalninke net nebuvau ir tardomas. Išsišaukė, užrašė pavardę, užpildė arešto lapelį, į rūsį įstumdami dar iškratė. Sėdėdamas rūsijoje susidariau nuomonę - gal ir klaidingą. Jei ką numatė pavėžėti į Sibirą, to nemušdavo. Būsi reikalingas - darbo jėga. O jei numatė paleisti, tai tiesiog sudaužydavo.

Tardymai vykdavo virš rūsio. Jei ką imdavo mušti, kildavo triukšmas ir apačioje viskas girdėdavosi. Buvo toks atvejis. Iškvietė tardymą Vaclovą Rasimavičių. Jis gal vėliau niekam ir nepasakojo, kaip jį "išpuošė". Taip davė, taip davė, kad kai sugrįžęs nusivilko marškinius, nugara iš pradžių buvo visa raudona, o vėliau pasidarė mėlynai juoda. Jo neišvežė, paleido. Jo brolį Alfonsą išvežė. Su Alfonsu Rasimavičiumi kartu praėjome Biržų ir Panevėžio kalėjimus. Lageryje pirmus su metus netoliese buvom.

LAGERIS

Bebūvant Vabalninko rūsijoje mačiau, kaip tėvukai, du broliai ir dvi seserys pakrauti į sunkvežimį buvo išvežti į tremtį. Mano šeimą ištrėmė praėjus maždaug dviem savaitėm po suėmimo - rugpjūčio 26 d. Jie tremtyje atsidūrė nuo 1945 m.

O mus išvežė į Biržus. Čia mažai tardė. Iš čia patekom į Panevėžio kalėjimą. Biržuose jau teko ant gultų gulėti. Čia buvo tiek utėlių - nors sauja semk. Panevėžio kalėjimas pasižymėjo blakių antplūdžiu. Panevėžy-

je ir užsibuvau. Lapkričio mėn. išvežė į Lukiškes, iš ten gruodžio pradžioje etapu į Archangelsko sritį Velsko rajoną. Išlaipino Kizmos stotyje ir uždarė į lagerį. Čia radau ir daugiau kraštiečių. Lageryje kartu buvo brolis Pranas, Alfonsas Rasimavičius, Antanas Viksva, Jonas Eidikonis. Jie maždaug tuo pačiu laiku buvo suimti. Koks Alfonso Einorio likimas, nežinau, kaip Vabalninke išsiskyrėme, daugiau jo nemačiau. Dar teko sutikti lageryje Zalagą iš Žilių kaimo. Lageryje Archangelsko srityje netoli Kizmos pirmą žiemą mirė Jonas Eidikonis. Antrą žiemą mirė Antanas Viksva iš Akmenių kaimo, o trečią žiemą mirė Zalaga iš Žilių kaimo. Iš kitų kalinių girdėjau, kad Alfonsą Rasimavičių 1947 m. atvežė į Lietuvą perteisti, vėliau išvežė į Mordovijos lagerius. Mane teisė tretiesiems metams įpusėjus - sufabrikavo parodymus neva buvau baltaraištis ir miške buvau. Gavau dešimt metų "atostogų". Sibire sėdėjau nepilnus 9 metus. Už tvoros išleido kaip tremtinį Magadano mieste. Tremtyje išbuvau 11 metų. 1964 m. gavau leidimą išvažiuoti. Grįžusį į Lietuvą nenorėjo registruoti. Tik toliau nuo gimtinės, Anykščiuose, davus buvusiam skrebui kyšį, šiaip taip priregistravo.

Pasakoja Petras Tura, g.1921 m., gyvenusio Bakšėnų k. Kupiškio r., dabar gyv.Kaune; atsiminimus užrašė V.Dragūnas 1998 m.

1941 M. KARO PRADŽIA SALAMIESČIO APYLINKĖSE

Prasidėjus karui pirmadienį jau išgirdom Kauno radiją. Antradienį ateina Neviera iš Suvainių k. ir kviečia talkon į Palevenytę. Trečiadienį nuėjau į Palevenytę. Atėjo trys broliai Nevieros, Blieka - visi iš Suvainių kaimo ir iš Rudikų kaimo Audickas. Užrakinom pašto punktą. Pieninę naktį saugo sargas.

Vakare išsidėstėm kapinėse. Išgirdom atbildant nuo Kupiškio su vežimu. Visi tik suklego - "Sinelnikas, Sinelnikas" atvažiuoja. Mes su vienu Neviera gulim prie tvoros. Nutilo visi. Kas važiavo, nuvažiavo, aplink tylu ramu.

Pakylam eiti. Žiūrime, nieko nėra. Einame per kaimelį. Prie pieninės sargas vaikšto. Paklausėm, ar nematė mūsiškių. Va, sako, ten nuėjo. Prie pieninės toks griovys, o pagrioviu takelis, tuo takeliu nuėjome. Paėję apie

kilometrą radome. Pasirodo, jie mus paliko ir pabėgo. Sulaukėm ryto. Vokiečių dar nėra, rusų irgi nėra. Grįžau į Bakšėnus. Pro Bakšėnus tą dieną praėjo rusų kolona iš Panevėžio aerodromo statybos. Visokie traktoriai tik važiuoja. Penktadienį jau po pietų nueinu į Božius. Sutinku nepamenu ką, sako, eik į Salamiestį, vokiečiai jau pravažiavo. Tada iš Božių nuėjau į Salamiestį.

Kitą dieną iš ryto skambina iš Palevenytės, kad atvažiuočiau į talką, eisim ginklų pasirinkti. Pasirodo, Bagdonių kaime paskutinėm dienom Kupiškio valdžia šautuvus išdalino. Vienas ruselis atnešė šautuvą ir pasakė, kas dar yra paėmęs. Nuvažiuoju į Palevenytę. Važiuojam į tą kaimą. Ruselis mus vedžioja. Tai mes gražiuoju: turi šautuvą, atiduok, dar bėda bus, paims su šautuvu, gausi lupti arba sušaudys. Kitas gražiuoju atiduoda, kitą dar pagądinam. O pas kitus ir kratą teko daryti. Nuėjom pas vieną. Žmogelis arė daržą. Turi šautuvą? Gavai? Paėjo per tris vagas, ištraukė iš žemės. Šautuvas užartas. Taip surinkom gal dvylika šautuvų. Važiuojam namo. Paleveniečiams siūlau, kad dalintumės per pusę. Salamiestėnai neturėjo nė vieno šautuvo, tik kelis pistoletus ir kažkas buvo atnešęs ilgą "berdanką" dar 18-o amžiaus. Tai aš salamiestėnams atvežiau šešis šautuvus. Septintą šautuvą atnešė mano brolis Vytautas. Bakšėnuos per griovį buvo pastatytas betoninis tiltas, tačiau labai siauras, mašina vos pravažiuoja. Nežinau kaip ten buvo. Ar motociklas lenkė mašiną. Žodžiu, ant tilto nepataikė, nulėkė į upelį vokietis ir užsimušė. Kareiviai paėmė lavoną ir motociklą, o šautuvas liko gulėti žolėje. Brolis tą šautuvą ir rado. Taigi buvo septyni šautuvai, o vyrų susirinko gal septyniasdešimt ar aštuoniasdešimt.

FRONTUI ARTĖJANT

Karo metais brolis mokėsi Šiaulių amatų mokykloje. Organizuojant Vietinę Rinktinę, brolis ir pusbrolis Kviklys iš Kauno išėjo plechavičiukais į Biržus. Kai likvidavo vokiečiai Vietinę rinktinę, grįžo į Bakšėnus. Parsinešė prancūziškus šautuvus, šovinių.

Artėjant frontui pro Salamiestį važiavo besitraukianti kolona. Vyrai nuo Utenos, Pandėlio ir kitų vietų. Salamiestėnai irgi traukėsi kartu. Rusai jau Kupiškyje buvo. Su kolona pavakare nuvažiavome į Vabalninką.

Ir čia paskambino. Pasirodo, rusai jau Antašavoje. Per naktį traukėmės Pasvalio link. Dienas apsistojome netoli Pasvalio pas ūkininkus. Pasvalyje dar buvo vokiečių dalinys. Su kapitonu A.Tindžiuliu nuvažiuom pas vokiečius. Tie vokiečiai nieko nepasakė, ką norit, tą darykite. Grįžtant atgal A.Tindžiulis ir sako, manęs netraukia važiuoti toliau, aš turbūt grįšiu. Jau kartą buvau pas vokiečius, man ten nepatiko.

Grįžom pas savus. Kapitonas A.Tindžiulis tą pasakė kitiems. Tai ir kiti sutiko grįžti. Gal dešimt tokių atsirado. Nutarėme grįžti partizanauti. Kapitonas A.Tindžiulis, aš, Antanas Bielskis, vargonininkas, Barzdinis, Romas Rasimavičius, Jonas Devainis, Vitalijus Paliulis ir du broliai Petroniai. Visi dviračiais važiuoti per naktį atsidūrėm Urnėniškio kaime. Aš gerai žinojau kelius. Iki Krinčino važiuom vieškelio, nuo Krinčino jau šunkeliais, nes Vabalninke rusai stovėjo. Šunkeliais išvedžiau į vieškelį į Biržus. Nuo Svilių į kelią, kuris eina pro Medinus. Neprivažiavę Medinų pasukom į Vaidaginius. Išlindom iš miško ir apsistojom. A.Bielskis nuėjo Vaidaginiuose pas Griciūną. Ten rado Salamiesčio kunigą. Pabuvom iki vakaro ir išsiskirstėm kas sau.

BROLIO VYTAUTO KELIAS Į VAKARUS

Brolis Vytautas su mumis negrįžo. Jis su pusbroliu Kvikliu traukėsi toliau. Jau šiais laikais atvažiavęs į Lietuvą pasakojo.

Iš pradžių jų kolona norėjo prasimušti pro Joniškėlį į Žemaitiją, bet rusai atkirto. Tada jie traukėsi į Latviją. Prie Bauskės užskrido rusų lėktuvai. Pusbrolis siūlė sėsti į vežimą, kad greičiau išvažiuotų, bet brolis nesėdo, o nulėkė toliau nuo kelio į pievą. Pusbrolis Kviklys sėdo į vežimą. Tą vežimą taip sumalė, kad nieko neliko, o broliui pasisėkė išlikti. Latvijoje bombardavo ir brolių kontūzijo. Nuvežė į Rygos karišką ligoninę. Kai paleido, nėra kur eiti. Sužinojo, kad Kretingoje organizuojasi lietuviška kariuomenė. Nuvyko ten. O čia sako, kad vienas pulkas jau išsiųstas į frontą, lauk, kol kitą organizuos. Jau belaukiant atvažiavo verbuoti į diversantų mokyklą Vokietijoje. Jis užsiverbavo. Lėktuvais nuskraidino į Vokietiją. Per žiemą mokėsi ten. Mokslus baigus pradėjo siųsti už fronto. Jau ir jo eilė artėjo, tačiau užskridę sąjungininkų lėktuvai subombardavo jų mokyklą, miestelį. Neliko jokių dokumentų. Brolis prisimetė prie pabėgėlių.

Įsitaisė dokumentus kita pavarde. Taip ir trynėsi iki 1949 m., kol leido kur nori važiuoti. Tada jis išvyko į Angliją - vis arčiau Lietuvos, lengviau grįžti. Tikėjosi greitai grįžti.

KARO VEIKSMAI SALAMIESČIO APYLINKĖSE

Aš pasilikau Božiuose. Kokias tris paras pabuvau. Salamiestyje apsikasę laikėsi rusai, o Kalnuočiuose - vokiečiai. Vokiečiai turėjo dvi ar tris tanketes. Į Božius atvažiuodavo vokiečiai. Pervažiuoja per kaimą, iki Akmenės nuvažiavę apsisuka ir grįžta, nes toliau rusai.

Vieną rytą auštant išgirdome šaudant. Rusai puolė iš Salamiesčio per Božius Alizavos link. Po kokių trijų valandų šaudymas pradėjo tolti, tolti ir nutolo. Paskui pradėjo vežti sužeistuosius. Salamiestyje reformatų bažnyčios šventoriuje padarė ligoninę. Iki pietų jau už Alizavos šaudėsi. Žmonės vėliau juokėsi - vokiečių tanketės ratai šarvuoti, o viršus nedengtas. Sustoja už kokio tvarto ir pila iš kulkosvaidžių į rusus. Daug tų rusų priklojo. Per dieną rusai nuėjo iki Kuprelišio miestelio. Taip frontas pro mus ir praėjo. Kita vokiečių banga traukėsi pro Skapiškį, Pandėlį. Toje pusėje girdėjosi šaudant. Pandėlį smarkiai sugriovė.

Aš per Bartašiškes, Bakšenėlius parėjau namo. Pasirodo, priekiniai rusų apkasai jau Tuitadvario lauke. Antra apkasų linija šiapus kapinių - nuo Nodiejiškio kaimo iki Tuitų kaimo. O trečia linija iškasta ten, kur baigiasi Salamiesčio dirbamoji žemė ir prasideda pievos. Vokiečių tanketės stovėjo apsikasę Žilių krūmuose. Motina pasakojo, kad ateina vokiečiai, o visai netoli mūsų namų rusai apsikasę. Vokiečiai, persirengę ūkininkų rūbais, užlipa ant namo, pasidairo. Ateina rusai, tie irgi lipa pasidairyti. Motinai liepė išvaryti gyvulius. Vadinasi, bus puolimas, tačiau per čia nepuolė.

GYVENIMAS PRIE NAUJOS VALDŽIOS

Praėjus frontui Rudikuose apsistojo daug žaliakepurų. Stančiko ir Varanauskienės pilni klojimai. Vieną gražią dieną tie kareiviai ateina pieno. Davėm pilną bidoną. Taip kelis kartus. Tėvas iš smalsumo norėjo pakalbėti su kariais. Paklausė kiek jie čia ruošiasi būti, bet kareiviai nieko neatsa-

kė, išėjo ir vėl greit grįžo. Nusivarė mus su tėvu į Rudikus. Mane pasodino ant prieklėčio, o tėvą nusivarė į vidų. Kai tėvas išėjo, paklausiau ko norėjo. Atsakė, kad apie Vytautą klausinėjo. Aš užėinu. Jaunas ruselis, pramokęs lietuviškai, vertėjauja. (Vokiečių laikais į Rudikus kelios rusų šeimos buvo atvežtos.) Pradėjo klausinėti. Aš papasakojau, kad visą laiką gyvenu su tėvais, dirbu ūkyje. Tie sako, kad jie žino, jog pas mus du partizanai yra. Aš sakau, kad brolis čia negyvena, o kur jis - nežinau. Paklausinėjo ir paleido.

Valdžia iš mūsų atėmė žemę, paliko tik penkis hektarus. Kadangi žemė atimta, pradėjo lankytis skrebai. Tai ratą nusiima, nes jų sulūžęs, išsivežė "lineiką", pasikinkė arklių. Pradėjo ūkį likviduoti dar mums begyvenant, pas-
kui pradėjo manęs ieškoti. Teko ir tėvams iš namų pasitraukti. Netikėjo, kad brolis pasitraukė į Vakarų, vis ieškojo.

Tuoj po karo buvo apsigyvenęs mamos brolis iš Panevėžio su šeima, tačiau ir jie ilgai nebegalėjo gyventi, išvažiavo. Gyvuliai vieni namuose. Tada mes kokia trisdešimt vyrų atėjom. Iš kaimynų pasiėmėme arklius. Grūdų buvo dviejų metų derlius - pilna klėtis. Per dvi naktis išlavėm visus grūdus, visus pašarus, išsivarėme gyvulius. Namai liko tušti. Bakšėnuos visiems ką nors atvežėm, vežėme, kur tik turėjo vietos pilti. Nuvežėm ir į Bartašiškes, ir į Žilius.

SUSIŠAUDYMAS SU STRIBAIS SALAMIESTYJE

Atvažiavo sribai į mūsų sodybą. Mažai ką berado, gal du vežimus pasikrovė. Mūsų būrys tuo metu stovyklavo prie girelės. Buvom apsistoję Pavilionio namuose, tuo laiku jie buvo tušti. Girelės pakraštyje netoli sodybos augo stora aukšta eglė, į ją paprastai įlipdavo mūsų sargybinis. Apylinkės plačiai matosi. Sargybinis pastebėjo, kad į mano sodybą sribai suvažiavo. Prisivarė pastochių, kraunasi malkas, šieną. Ką daryti? Kapitonas A. Tindžiulis pasiuntė į Žilių krūmus, kur kelias daro vingį. Jei sribus atkirs, tai šie bėgs Alizavos link. Pats su kitais vyrais nuėjo sribų užstoti, tačiau nesėjo. Sribai greitai pasikrovė ir išvažiavo.

Kada mūsų pirmieji nuėjo į Salamiestį, pastotės jau buvo pravažiavę, atsiliko tik du sribai - Švelnys ir Jakštas. Užėjo pas Mikonį Bakšėnuose pavalgyti. Einorį iš Tuitadvorio paėmė pastotėn ir važiuoja į Vabalninką.

Prie špitolės buvo mūrinis tvartukas. Pirmieji į Salamiestį atėję Rėksnys ir Rešimas sulipo ant tvartuko ir žiūri - atvažiuoja du sribai. Partizanai nuo tvartuko šovė. Švelnį iš karto nušovė, o Jakščiukas, jaunas vaikinai, iššoko iš vežimo ir bėga į juos. Seni šautuvai užsikirto ir nešauna. Stribas pribėgęs prie tvartuko atidarė duris. Šitie neturi ką daryti - kyšt granatą. Sprogimas nieko nepadare. Stribukas metėsi bėgti per krūmus Gumbelių link, tačiau atskubėję kiti partizanai jį pasigavo. Taip abu stribus nukovė. O Einoriui nieko neatsitiko.

SALAMIESČIO PARTIZANŲ BŪRYS

Pirmas susibūrimas buvo Žiliuose. Ties Žilių kaimu ant kalniuko stovėjo negyvenamas mūrinis pastatas. Ten visi suėjom. Pasikvietėm alizaviečius. Nutarėme, kad reikia visiems komunistams į kailį įkrėsti. Šauti nešausim, bet į kailį įkrėsime. Keliems įkrėtė į kailį. Viskas tuo ir baigėsi. Jie sau išėjo, mes sau. Toks buvo pirmas susiėjimas dar iš rudens.

Žiemą pradėjo kurtis sribai. O mūsų visi - kas kur, tik vasario mėnesį susibūrėme į krūvą. Susirinkome gal apie septyniasdešimt žmonių prie girelės Pavilonio gryčiukėje. Būriui vadovauti pasikvietėm aviacijos kapitoną Albiną Tindžiulį. Jo pavaduotoju buvo Kazys Eidikonis iš Berniuniškio kaimo. Kapitonas būrį suskirstė į tris skyrius. Pirmą sudarė vyrai iš Bakšėnų, Žilių, Tuitų, Bartašiškių kaimų. Skyriui vadovavo Povilas Devainis iš Žilių kaimo. Be jo, iš Žilių buvo Jonas Devainis (Povilo brolis), du broliai Jonas ir Antanas Petroniai, Vitalijus Paliulis, nuo Vėžionių Jonuška-Rėksnys, Navickas iš Rudikų kaimo, Romas ir Alfonsas Rasimavičiai iš Bakšėnų kaimo. Daug vyrų iš Tuitų kaimo: Algis Šidlauskas, Balys Bražinskas, broliai Gediminas ir Vytautas Aukštikalniai, Bronius Šinkevičius ir Jonas Bartkevičius. Stasys Petronis iš Božių kaimo. Iš Bartašiškių kaimo du broliai Sankauskai, du broliai Juozas ir Bronius Masiuliai, Petras Baltrėnas, Petras Viksva ir Jonas Viksva iš Akmenių kaimo. Iš Salamiesčio Petras Rešimas, jaunas vyras, jo tėvas buvo špitolninkas, neturėjo jokio turto. Juozas Vidžiūnas iš Bakšėnėlių vėliau rudenį atsiskyrė nuo būrio.

Antrąjį skyrių sudarė daugiausia Stuburų kaimo vyrai. Skyriui vadovavo Antanas Ažubalis, drąsus, rimtas vyras. Iš Stuburų kaimo būriui priklausė du broliai Antanas ir Vytautas Vilčinskai, Alfonsas Valackas, du

broliai Muraliai, Pačiakajus. Iš Salamiesčio miestelio Antanas Bielskis ir Alfonsas Banionis-Baniulis, Juozas Buzevičius iš Berniuniškio, A.Petrulis iš Besusparių, Povilas Medelinskas iš Kupių, Gintautas iš Kalpiškių kaimo, du broliai Janušauskai. Antrajam skyriui priklausiau ir aš, Petras Tura.

Trečią skyrių sudarė Likalaukių, Astravų kaimų vyrai. Du broliai Skuškai, du broliai Vaitekūnai, Vincas Jėčius, Jonas Skardžius, broliai Laužikai.

Pagyvenome prie Girelės. Atsibodo. Visi persikėlėme į Sipsalę. Čia buvo trys pilnos šieno daržinėlės. Iš Sipsalės persikėlėme į Vaidaginius prie Urnėniškio. Į tokią jaują. Šalia Božių stovėjo tuščias namas, labai vargin gas, tvartukas žabais išpintas. Ten ilgokai pagyvenom. Vieną dieną atėjo alizaviečiai, keletas kupreliškėnų. Dieną prieš pro Božius pravažiavo gal penkiolika ar dvidešimt pastočių, visos prisėdę kareivių. Kupreliškin irgi pravažiavo rusų. Vakare išsiskirstėme, tačiau sutarė ryšius palaikyti. Vienas kupreliškėnas pasiliko pas mus.

Kapitonas mane su Vitalijum Paliuliu pasiuntė į Kupreliščio būrį. Einame per Puznos mišką mes su dviem kupreliškėnais. Žiema. Naktis šviesi. Girdim šlum, šlum... sniegas girgžda. Pabėgome į šoną, kad mūsų nematytų ir žiūrim - tiesiog į mus rusų šoniniai žvalgai eina. Mes pakilom ir gilyn į mišką - nei jie į mus šovė, nei mes. Nubėgom iki kvartalinės, apėjom didžiulį lauką ir išėjom į tą patį kelią. Toliau einam į Kupreliškę. Baidant išeiti į pamiškę, matom, nuo eglių sniegas nubyrėjo, kažkas pakilo ir nubėgo. Mes irgi atgal. Ką daryti? Ką tik rusai praėjo, o čia gal rusų slapukai. Už miško pradėjo šaudyti, raketos leidžia. Namą uždegė, pašvaistė matosi. Nutarėm grįžti atgal. Kupreliškėnai savo keliais, mes - savo. Paėjom į šoną per porą kvartalinių linijų, kad išeitume tiesiai į Urnėniškio kaimą. Grįžtam, mūsų sargybiniai stovi. Nei jie gaisro mato, nei gaudant girdi. Mes jiems ir sakom, kad alizaviečius jau šaudė, degina kažką. Reikia trauktis. Pasiūliau eiti už Pyvesos, ten Rudikų kaime yra jauja. Žmonės geri, paprašysim, kad jaują uždarytų ir pagyvensim.

Ten gal pusantros savaitės išgyvenom. Ramu, tik plikas laukas. Iš Rudikių išsikėlėm į Sipsalę.

Prasidėjo pavasaris ir išsiskirstėm, būryje jau nebuvom. Mažesnėm grupelėm patogiau laikytis. Aš tai ką? Namuose nieko nėra. Įsitaisiau Stubu-

ruose. Ten panelė buvo, jos brolis irgi slapstėsi, lėtas toks, paskui mane vaikšto. Prisilaikydavom būryje. Pavalgyt, persirengt nueidavau pas juos. Rudenį siautimas. Draugas užsiregistravo.

Išsikėliau į Einorius pas dėdę. Čia išbuvau nuo rugpjūčio iki lapkričio, paskui išvažiavau į Kauną

ATIMAM ŠAUTUVĄ

Atsimenu, važiuojam iš Bakšėnų į susitikimą Likalaukiuose. Antanas Bielskis, Romas Rasimavičius, Alfonsas Rasimavičius ir aš. Nepamenu, ar kapitonas buvo. Važiuojam rogėm per Gyvakarų kaimą. Sniego daug. Kelias siauras. Iš paskos atlekia su rogėmis ir ūkauja - Algis Kučinskas. Jo tėvai gyveno Kunigiškyje prie Palevenėlės, turėjo du sūnus ir dukrą. Vyriausias sūnus Algis nėjo į mišką, o nuėjo į Kupiškį. Čia jam davė šautuvą.

Tai Algis Kučinskas ir važiuoja. Jau išgėręs. Pasukom į šoną. Jis pro mus pralėkė ir už kalno įsuko į vienkiemį. Pakalbėjome, kad tikriausiai ir šautuvą turi, reikia atimti. Nueiname su Antanu Vilčinsku į tą sodybą. Pažiūrime pro langą - gale stalo sėdi pažįstami žmonės, nesinori šaudyti. Kirtom buože į langą, stiklai tik pažiro. Kučinskas krito ant stalo ir nejuda. Mes šaukiam - išeik. Nejuda. Įeinam į vidų - guli už stalo užsirėmęs, šautuvas tarp kelių. Žmonės rėkia: "Tik nešaukit, nešaukit". Priėjęs ištraukiau šautuvą ir per duris. O tą šautuvą nešiojo A.Petrulis iš Besusparių kaimo.

ATSITIKTINAI ŽŪSTA PARTIZANAS

Pavasariį Čypiškėje gal tris dienas laukėme, kada sribai važiuos, taip ir nesulaukėm. Tada ten dėl neatsargaus elgesio su ginklu žuvo Zenonas Pečiulis iš Medinių kaimo. Tą kartą stovėjau sargyboje ant tvarto ir per stogą žvalgiausi. Viduj šieno prėslas aukščio sulig žmogumi, o toliau tuščia. Ant šieno K.Eidikonis, A.Ažubalis, A.Bielskis ginklus apžiūrinėja. A.Ažubalis paėmė K.Eidikonio "parabelį" ir, paklausęs, ar neužtaisytas, ėmė žiūrinėti. Pažiūrėjęs, kad apkaba išimta, nuspaudė gaiduką. Pasirodo, vamzdyje būta šovinio. O apačioje daugiau partizanų buvo - kortom žaidė. Kulka teko Zenonui Pečiuliui - krito negyvas. A.Ažubalis iš pradžių nusišauti norėjo. Tą tuoj priežiūron paėmėm, atėmėm ginklą. Pečiuliui padarėme karstą ir

nuvežę į Salamiesčio kapines palaidojom. A. Ažubalį saugojom kelias dienas, kad nenusišautų.

SUSIŠAUDYMAS SU STRIBAIS

Iš Čypiškio persikėlėm pasalauti į Berniuniškių kaimą į Eidikonio tuščią trobą. Tačiau sribai ne pagal mūsų planą užvažiavo kitu keliu pro Stuburus, Besusparius. Sribas Bulovas, ginkluotas kulkosvaidžiu, ėmė vytis vieną besislapstantį. Užstot puolė A.Ažubalis, Rėksnys, Gintautas ir ketvirtas nepamenu. Gintautas su kulkosvaidžiu nespėjo su jais kartu, pasiliko Klingų vienkiemiuose. Užsitraukė kulkosvaidį ant stogo, o sribai jau važiavo per lauką už Klingų kaimo. Sribai, pamatę, kad trys partizanai supa Bulovą, metėsi jo gelbėti. Tada Gintautas ir traukė į tuos sribus iš kulkosvaidžio. O jų važiavo nemažai - kelios pastotės. Patraukė ilgą seriją į būrį. Šie atgal į vežimus ir nurūko.

Už Berniuniškio tokia bala ir griovyys, o toliau jau Klingų vienkiemiai. Mes sugulėm vienkiemyje, kiti griovyje. Šaukiu: "Pirmyn, pirmyn!" - niekas nekyla, guli griovyje. O reikia pult, užimti kalniuką, iš kurio viskas matytųsi. O dabar gulime griovyje ir nieko nematom. Tada pagalvojau: "eit su tokiais į kautynes!"

SKREBŲ SIAUTIMAS SIPSALĖJE

Nuo Berniuniškių atbėga Kazys Eidikonis ir Antanas Petrulis iš Besusparių. Juos vejasi Vabalninko skrebai. Partizanai atsišaudė, o skrebai nelabai ir lenda. Tie šaudė, anie atsišaudė. Mudu su Valacku nubėgom į papyvesį Sipsalės link. Žiūrėm, Vytautas Vilčinskas jau per Pyvesą perbėgęs, anoje pusėje Gyvakarų kaimo link traukia. Nuo Gyvakarų Vėtos pradėjo šaudyti į Vytautą. Vadinas, ten kariuomenė, nėra ko bėgti. Sukame į Sipsalę. Miške lapų dar nėra - ankstus pavasaris. Pagalvojau, kad miškelis jau apsuptas, nėra ko lįsti. Galvoju, kas bus, tas. Pyvesoje ties Stuoma Vaclovu buvo tokie karklų krūmeliai ten ir atsigučiau. O prie K.Eidikonio ir A.Petrulio prisidėjo A.Ažubalis. Jie visi per lieptą ir į Sipsalę. Skrebai pribėgo prie trobų ant kalno ir toliau neina. Pašaudė ir grįžta. Ir kur grįžta? Guliu, girdžiu, atšneka. Galvoju, dabar viskas. Ginkluotas pistoletu ir dviem gra-

natom. Pistoletė tik keturi šoviniai. Galvoju, mesiu granatą, kitą sau. Praėjo trise palei griovį. Vėl girdžiu, du praeina jau padirviu. Taip jie praėjo ir manęs nepamatė.

O tie trys partizanai per Sipsalį nuėjo į Likalaukių palaukę. Du liko pakrūmėje, o A.Petrulis nuėjo į vienkiemį. Ten būta rusų. Kareiviai pamatė ir pradėjo šaudyti. Vienas rusas su naganu pradėjo vytis. Kiti nesivijo. Petrulis metė šautuvą ir bėgti. Tai jį gal tris kilometrus vijosi. Užbėga už namo, pailsi ir vėl bėga. Rusas irgi pavargo. Bebėgantį Petrulį sužeidė į vieną ranką, paskui į kitą, trečia kulka pataikė į petį ir išėjo į kitą pusę nesužeidus. Du upelius perplaukė, per Pyvesą perplaukė. Nubėgo Stuburuose pas Dragūną. Jį ten aptvarstė. Atsikvietė Vaitekūną, medicinos studentą, tas apžiūrėjo. Vakare parvežė pas Ažubalį ir čia gydė. Greitai pagijo. Va, kokie mūsų partizanai buvo! Šautuvą meta ir bėga. Kam tada tas jam šautuvas reikalingas. Nuo tada K.Eidikonis visiems sakydavo: "Bėgi - šaudyk! Pataikysi, nepataikysi, bet ant kulnų nelips. Stribai irgi bailūs".

KARIUOMENĖS SIAUTIMAS APYLINKĖJE

Vasarą rusų siautimas buvo. Labai plačiai ėjo. Mes kažkaip sužinojom, kad bus siautimas. Kpt.A.Tindžiulis įsakė išsiskirstyti po vieną, po du. Jei užklups, tai vieną, o ne visus. Neturėjau kur dingti ir grįžau namo. Atėjo motina. Trobesiai tušti. Namuose neturėjau jokio urvo išsikasęs. Šalia rugiai buvo pasėti. Nuėjau į tuos rugius. Pavakare išgirdau girelėje iš kulkosvaidžio seriją paleido. Kariuomenė vieškeliu pro Bakšėnus pravažiavo, gal dvi mašinos. Pernakvojau rugiuose. Ryte tik prašvitus išgirdau šaudant alizaviečių kulkosvaidį. Kulkosvaidininkas toks Vaidinauskas buvo, geras drąsus vyras, su kulkosvaidžiu gerai veikdavo. Jo vokiškas kulkosvaidis visai kitaip muša negu rusiški. Galvoju, alizaviečius muša. Šaudėsi apie valandą, paskui nutilo. Kur buvę, kur nebuvę, bet Rudikuose Stančiko Genė ėmė šaukti, rékti. Vadinasi, jos brolių Petrą rado bunkeryje, mat jis namuose slapstėsi. Per Rudikų kaimą anksti ryte su vežimu važiavo Liobikas. Kareiviai juos abu paėmė ir nusivarė į Kupiškį ir užregistravę paleido.

Kadangi per Rudikus kareiviai jau praėjo, persikėliau per Pyvesą ir pasislėpiau ant kalno rugių lauke. Čia visą dieną pratūnojau. Natkams doobilus vežė. Užkalbinau. Jie man maisto atnešė. Vakare nuėjau į Stuburus.

Įdomu, kas ten alizaviečiuose dėjosi. Pasirodo, jų būrį apsupo Vainiuniškio miške. Keturiolika partizanų žuvo. Šešiese veržėsi iš apsupties: broliai Šidlauskai, kulkosvaidininkas ir dar vienas. Šitie prasimušė, tik vienas žuvo. O kurie slėpėsi miškelyje, po vieną iššaudė, visi žuvo. Besiverždami rusų irgi nemažai paklojo. Partizanų sargybinis įlipęs į eglę buvo, jį rusai pastebėjo ir nušovė.

PASIRODO PROVOKATORIŲ "VOKIEČIŲ" DALINYS

Vasarą dar buvo atėjęs "vokiečių" provokatorių būrys. Mes jau buvom girdėję, kad Zasinyčių girelėje vokiečiai apsistojo. Vakare važiuom į Čiuladų ar į Bikonių pieninę sviesto. Pasikrovėm penkias dėžes sviesto ir grįžtam. Įvažiuojant į Antašavos miestelį pradėjo šaukti stot, stot ir tik nešaukit... Šneka lietuviškai. Mūsų klausia, ar kas kalba rusiškai ar vokiškai. Iš mūsų niekas nemoka. Sutarėm, kad išeis į priekį iš jų ir mūsų po vieną. Suėjo be ginklų. Iš mūsų pusėsėjo, nepamenu, A. Ažubalis ar Šidlauskas. Mudu su A. Vilčinsku turėjom kulkosvaidžius. Atsigulėm vienas vienoje kelio pusėje, kitas kitoje. Tie suėjo, kaip broliai glėbesčiuojasi, bučiuojasi. Vadinasi, savi. Mums davė ženklą. Na, tada suėjom į krūvą. Mus apsupo. Jų žymiai daugiau. Čia "broliai" atskilę nuo Liepojos fronto, žada žygiuoti į Vokietiją, bet norėtų susitikti su partizanais. Mes visi eiliniai, bet reikia vado. Jie sako, kad nori susitikti su mūsų kapitonu. Gerai, mes tarpininkausim. Sutarėm, kad jie apsistos Daršiškių šile apie Geležius, o mes sekmadienį ateisim su kapitonu. Davėm dėžę sviesto, tabaką iš kišenių išskratėm, kiek turėjom, atidavėm. Draugai pasirodė. Išsiskiriant paprašė palaukti bent pusvalandį ir tada važiuoti. Mes pastovėjom. Jie pražygiavo ir nusuko į Daršiškio miško pusę. Toliau kelyje nieko nesutikom.

Grįžę pasakėm A. Tindžiuliui. Tas galvojo dieną, antrą, sako, kad nelabai nori eiti. Sekmadienį mes vadiname jį eiti, bet jis sako, kad eitume vieni, nes jam įtartina. Tada pavakare mes septynios nušluojam pas juos. Tiesiai į mišką. Pasitinka jų sargybinis. Nuveda į pievutę, kur jų pilna prigulė. Pulkininkas, storulis, su akiniais, vokiška uniforma, sėdi. Sugulėm ir mes. Sakom, kad kapitonas nespėjo ateiti, toli buvo, reikia palaukti dieną ar dvi. Pašnekėjom. Nėra ką jiems su mumis šnekėti ir mus paleido. Kada iš miško išėjom, tada tik blusos apmirė, išsigandom. Tą patį vakarą atėjo

keturiese nuo Daujėnų pusės, tą jau nepaleido, nukankino. Tą pačią naktį "vokiečiai" grįžo į girelę. Praėjo pro Stuburus, Salamiesčio miestelį. O mūsų būrys Sipsalėje tose daržinėse apsistojęs buvo. Trys partizanai iš girelės buvo pas mus atjoję, iš vakaro dar kalbėjom. Jie grįžo atgal ir juos užklupo Bakšėnų kaime. Paryčiais užsuko pas Žalinkevičių pavalgyti. Tie "vokiečiai" juos sodyboje ir užklupo. Partizanai šoko bėgti - du vietoje nušovė, šeimininkas Žalinkevičius pabėgo, o partizaną Puziną sužeidė. Jis įlindo į rugius ir jo nerado. Žuvo Morkūnas iš Šleikiškių kaimo ir iš Rudikų kaimo Navickas.

Partizanų būrys buvo apsistojęs netoliese Pavilonio gryčiukėje ir, jei ne tas susišaudymas, ko gero, juos visus ten būtų užklupę. Tų "vokiečių" ginklai visi automatiniai - dešimtukai ir rankiniai kulkosvaidžiai. Jėgos nelygios. Kad Bakšėnuose susišaudymas, atėjo į Stuburus ir mums pranešė Jantina Rasimavičiūtė. Tada A.Tindžiulis organizavo atsitraukimą. Vakare nuėjom į Bikonių krūmus. Pabuvom dieną ir atėjo partizanai iš girelės.

Kai tik "vokiečiai" dar pirmą kartą pasirodė, Jonuška-Rėksnys iš Vėžioinių k. buvo vienas nuėjęs. Žmonėms įdomu, kas per vieni. Ateina pas kriaucių Latvėną Bakšėnuose vandens iš šulinio pasisemti. Atėjo Jonuška. Tie klausia:

- Kas vadas?

Šis atsako, kad aš.

- Kiek jūsų yra?

- Penki šimtai.

Mato, šneka neina, o dar pirmas žmogus iš mūsų pasirodė. Paleido. Nuėjo pas juos Švelnys, tas vokiškai šnekėti mokėjo - Pirmojo pasaulinio karo metu pas vokiečius į nelaisvę buvo pakliuvęs. Jie vokiškai pasišnekėjo ir tą paleido. Bet kai antrąkart nuėjo, Švelnį nušovė.

Praėjus tiems "vokiečiams" kapitonas liepė išsiskirstyti mažesnėmis grupelėmis. Sakė, jei liks dešimt-penkiolika žmonių, sočiai užteks. Daug lengviau bus negu trisdešimčiai ar penkiasdešimčiai pasislėpti ir pragyventi. Maisto pradėjo stigti. Kai susirinkom pirmą žiemą, išvažiuoja maisto rinkti, tai žmonės kumpių, lašinių paltį įdeda, tiesiog auchoja. O vėliau - atpjo vė bryzelį ir džiauks, patiems gyventojams pradėjo stigti. Didelės prievolės, neturėjo tiek.

Daugiau kaip metus išbuvau miške. 1945 m. lapkričio mėnesį išvažiavau. Iš pradžių net negalvojau užsiregistruoti, bet kpt.A.Tindžiulis pradėjo kalbėti, kad būtų gerai žmogus Kaune. Duotų adresų. Tėvas rudenio pavarė į Pandėlį erzilą ir pardavė. Sesuo Šiauliuose prekybos institute baigė du kursus ir įstojo Vilniuje į universitetą. Parvažiavo į Einorius. Pradėjau šnekėti. Sako, reikia pažiūrėti. Padavėm pinigų. Tai buvo rugpjūčio pradžia. O lapkričio pradžioje atvežė dokumentus iš Kauno - pasą, karinį bilietą, darbo knygelę ir komandiruotės lapą.

Einoriuose pas dėdę susirinko visas būrys partizanų manęs išleisti. Atėjo A.Tindžiulis, A.Ažubalis, broliai Šidlauskai iš Alizavos, kupreliškiečiai Petronis ir kiti. Pilna troba prisirinko.

Ryte išvažiavau, o jie vakare puolė Kupreliščio miestelį, tačiau sribų nenukrovė, tik jų vienas žuvo. Tėtė su arkliu mane atvežė į Pandėlį. Išvažiavau "revoliucijos švenčių" išvakarėse. Pandėlyje laukė iš anksto sutarta mašina.

BŪRIO VADAS KAPITONAS A.TINDŽIULIS

A.Tindžiulis labai nenoriai ėmėsi vadovauti. Bet visi klausia patarimo. Iš pradžių, kol A.Tindžiulis šalinosi, visus reikalus svarstydavom penkiese: A.Ažubalis, K.Eidikonis, A.Bielskis, R.Rasimavičius ir aš. Kapitonas buvo labai griežtas. Kartą Alfonsas Rasimavičius, Petronio Antanukas iš Žilių k. ir dar kažkas Suvainiuose kažkokią merginą pašokino. Sužinojo kapitonas. Prie mūsų visų ėmė į nagą - manėm, kad sušaudys. Griežtas buvo tam, kas pasigers, ar pašaudys. Turėjo velnišką kantrybę. Šaltakraujis. Su juo teko pas Rasimavičius Bakšėnų k. būti. Jau kur įlindo ar į prėslą įsikasė, nepajudės iki sutemos. Pats niekur kojos nekelia ir kitiems neleidžia. Kad niekas nematytų, žmonėms blogai padarysi ir sau. Daug rašydavo mašinėle ir ranka. Buvo jo raštų paslėpta pas Romą Rasimavičių tvarto stoge. Vėliau, kai šiaudinį tvarto stogą keitė, rado A.Tindžiulio raštų. Ramusis Rasimavičius pasakojo: "Žmonės svetimi, aš nusigandau. Paėmiau ir sudeginau tuos popierius prie darbininkų. Bet niekas neskundė".

Bakšėnų žmonės visi kaip vienas. Niekas neskundė. Mane kai suėmė,

nerado kas paliudytų, kad miške buvau. Ir teisė už tai, kad 1941 m. dalyvavau sukilime.

LAGERIS

Mane suėmė 1949 m. rugsėjo 29 d. Kaune. Nuvežė į Biržus. Ten išlaikė du mėnesius. Išvežė į Panevėžį. Ten teisė 1950 m. sausio 20 d. Panevėžyje išbuvau iki rugsėjo mėn. Rugsėjo mėn. pradžioje išvežė į Vilnių. Vilniaus kalėjime išbuvau iki spalio mėn. Iš ten patekau į Mordovijos skirstymo punktą Razajevką, paskui etapu išvežė į Kengyrą. Du vagonus vyrų ir vieną moterų. Kengyro lageryje išlaikė iki 1953 m. rudens. Rudenį išvežė į švino kasyklas "Rudnik".

1956 m. atvažiavo iš Maskvos komisija, peržiūrėjo bylą. Tų pačių metų liepos 18 d. atleido nuo bausmės ir reabilitavo. Grįžau į Kauną.

APIE KITUS PARTIZANUS

Partizaninės veiklos pradžioje vabalninkėnai buvo susimetę į Lamokų girelę. Veikė labai aktyviai, dažnai naktimis apšaudydavo Vabalninko miestelį. Gruodžio mėnesį rusai juos puolė. Tada daug partizanų žuvo. Per tas kautynes sudaužė pagrindines vabalninkėnų jėgas. Mes jau pavasariop laidojom vieną partizaną iš Vabalninko miestelio. Tada miške dar sniego buvo. Per siautimą miške nušovė ir užsnigo sniegas, tik pavasariop rado. Buvo jo brolis atėjęs, prašė padėti. Naktį paėmėm lavoną iš miško, nuvežėm į Kuprių kapines, įdėjom į karstą ir palaidojom.

1945 m. Pandėlio apylinkių partizanai užpuolė Panemunio miestelį. Po šito kariuomenė krėtė apylinkes. Daug tada jų žuvo. Vėliau laikėsi atskirai, po kelis.

Mūsų būriui skirstantis Rėksnys susidėjo su Kalade. Dviese veikė. Vėliau pradėjo kalbinti P.Rašimą iš Salamiesčio miestelio. Tas jau užsiregistravęs buvo, bet prisidėjo prie jų. Turėjo mažą arkliuką. Atvažiuoja, arkliuką į daržinę ar tvartą, o patys, automatus pasidėję, guli troboje. Net į pačius Pabudžius atvažiuoja ir būna. O Pabudžių kaimo visi lenkdavosi, sakydavo, kad čia komunistai.

Ilgą laiką slapstėsi Jonas Devainis iš Žilių kaimo. Laimę turėjo, iš pa-

vojingų padėčių pavykdavo išsisukti. Kartą sribai buvo sužeidę dar 1945 m. Ir sužeistas išbėgo. Kitą kartą važiavo pas Šakicką vežimu keturiose, tris nušovė, o jis pabėgo. Kitą kartą puolė sribus Kupreliškyje. J.Devainis su kitu ėjo į sribų būstinę, galvojo, kad jau nieko nėra. Kai duris darė, draugą nušovė, o J.Devainiui nieko.

Broliai Sankauskai iš Bartašiškių kaimo registravosi. Jaunesnįjį vadinom Liumbiku. Sribai siautė, pamatė Liumbiką, atėmė dokumentus, o jį nušovė.

R.Rasimavičius registravosi, gavo dokumentus. Gal po dviejų mėnesių pradėjo kviesti į Vabalninko saugumą. Uždarė į rūsį. Kviečia tardyti, muša. Pasakojo, parvelka iš tardymo be sąmonės, guli pusę dienos, kol pradeda judėti. Atsigauna, po kelių dienų vėl tardo. Jo sesuo Janina mokėjo politikuoti su sribais. Ji papirko kelis sribus ir brolių paleido.

Einoriuose buvo susirinkę Kupreliščio partizanai. Visi išsiskirstė, o du liko nakvoti. Jie čia laikydavosi, turėjo slėptuvę. Atvažiavo sribai ir apsupo namus, tačiau nieko nerado. Nuėjo pas viršininką. Tas sako, kad "turi būti linuose ant tvarto". Lipo pats viršininkas ant tvarto, nebuvo ką daryti partizanams - nupylė viršininką. Tada sribai pradėjo šaudyti. Uždegė tvartą. Abu partizanai žuvo. Su vienu jų - Tikaža - man teko Einoriuose vienam bunkeryje gyventi. Tai buvo išdavystė - sribai paėmė tokį Jokubką iš namų. Veža lavonus, ir jis su sribais eina kaip draugas. Jis ir jo šeima išsikėlė į Rokiškį.

Partizano Algio Šidlausko, g.1925 m. Tuitų k. Salamiesčio apyl. Kupiškio r., prisiminimus užrašė V.Dragūnas 1998 m.

KAIP MES PARTIZANAVOM

Tėvai turėjo ūkį Tuitų kaime. Užėjus rusams pradėjo gaudyti vyrus į kariuomenę. Aš buvau šaukiamo amžiaus. Pradėjau slapstytis. Pas mus namuose buvo samdinė. Linų rauti, bulvių kasti ateidavo biednesni žmonės iš Pabūdžių kaimo. Nelabai norėjau namuose rodytis, dar kam nors išsitar. O lindėti bunkeryje nemėgau - gal nuo žmogaus charakterio priklauso? Pavyzdžiui, mudu su Brazinskiuku bunkeryje nelindėjome. Mes buvom kaimynai, kartu nuėjom į būrį ir jau ten daugiausiai laikėmės.

O būryje toks gyvenimas. Kapitonas A.Tindžiulis sakydavo, kad būriu laikytis reikia daug maisto. Miške reikia laužus deginti, maistą virti, o tai jau išsidavimas, nors ir sargyba stovi. Ką ta sargyba, jei apsupsi. Yra reikalas - turi žinoti vadas kur išėjai. Nėra reikalo - einam po du, po tris. Laikydavomės kur nors daržinėse. Užėini pas pažįstamus, nereikia nieko prašyti - tuoj klausia, ar alkani. Kuo valgydina, viskas gerai. Jaunystė yra jaunystė: vietoj pagalvės akmuo ar keltas tiko. Pasidedi delną po galva ir miegi. Iš Gumbelių kaimo nebuvo išėjusių partizanauti, todėl ten mažiau ir skrebai siautėdavo. Ten dažnai laikydavomės. Paskui už Tuitų krūmuose. Jei kas, iš Gumbelių gali į tuos krūmus trauktis, o paskui krūmais į Božius gali nueiti. Taip ir laikėmės. O kada būdavo reikalas, skyriaus vadas surinkdavo. Mūsų skyriui vadovavo Povilas Devainis iš Žilių kaimo. Jis žinodavo, kur kas yra, o mes paprastai nežinodavome kur yra vadas.

Norėjo Biržų kalėjimą pulti. Ėjom į Biržus, tačiau tąkart nepuolėm. Teko būti Šimonių girioje, paskui pas gimines Anykščių rajone - visur sutikdavom partizanus. Taip ir ėjo gyvenimas.

Apie "vokiečius" jau kalbėta. Mus provokavo. Pirmą kartą kai pasirodė, nieko nedarė. Kai antrą kartą pasirodė, pradėjo šaudyti - viskas aišku, kokie čia "vokiečiai". Teko į juos iš arti pasižiūrėti per žiūronus, tą kartą mus teskyrė kokie 300 metrų. Jie nė žingsnio nežygiuoja, vaikšto. O mes išsidėstėme, kad nematytų, kiek mūsų yra. Kartu su mumis buvo ir kapitonas A.Tindžiulis. Su "vokiečiais" nuėjo pasišnekėti beginklis Petras Viksa. Jis vokiškai mokėjo kalbėti. Grįžęs pasakė kapitonui, kad jie kalba su klaidom, vadinasi, ne vokiečiai. Tada A.Tindžiulis suprato, kad tai sąsta.

Jiems reikėjo vadų. Kitaip ko jie čia būtų apsistoję - galėjo Alizavos pusėje būti. "Vokiečiai" mūsų nepradėjo, o mums irgi nebuvo tikslo pradėti, nežinojom, kiek jų čia yra. Antra, jie buvo labai gerai ginkluoti.

Vaikščiojom su Brazinskiukiu. Jam žuvus, su Aukštikalnių kartu laikėmės. Turėjo vokišką dešimtšuvį šautuvą. Nelabai koks buvo, kartais kirsdavosi. Kai buvom susikabinę su Kupiškio sribais Suvainių kaime, kelis kartus užsikirto.

Partizanaudamas buvau nubaustas - savaitę neturėjau ginklo. Namuke prie girelės šventėm šv.Velykas. Stovėjome sargyboje. Sargyba keitėsi kas pora valandų. Aplink ramu. Ateina partizanai iš kitur, pasitinki ir viskas. Taigi stovėdamas sargyboje ėmiau savo šautuvą žiūrinėti. Spyna pasileido

ir purpt... Nieko nepadarysi, turiu prisipažinti, kad nubaustas buvau. Kad išbartų ar ką - kapitonas nieko. B.Brazinskui atidavė mano šautuvą. Jis turėjo karabiną. Savaitę likau be ginklo. "Daugiau nečiupinėk sargyboje, o taikykis", - pasakė ir atidavė.

SUSIŠAUDOM SU STRIBAIS

Mūsų kokia dvidešimt partizanų buvom susibūrę Pyvesoje, ties Bakšėnų kaimu. Mums pranešė, kad Suvainių kaime sribai. Nuėjom už Pyvesos. Kiti partizanai buvo Rudikų kaime. Keletas mūsųškių Suvainiuose nuėjo į vieną sodybą. Partizanas užlipo ant stogo pasižiūrėti, kur tie sribai, o mes išsidėstėm ir laukiam, kur sribai turėtų praeiti, nes kito kelio nėra. Kai sribai pamatė užsilipusį ant stogo, pradėjo šaudyti. Kulkos tik džinkt, džinkt į stogą. Tas kūlversčiais nusirito žemyn. O sribai pasileido gaudyti tą nuo stogo. Tada mes šaudyt ir nuo Rudikų pusės pradėjo šaudyti mūsųškiai. Iš pradžių nesusigaudėm - mes čia šaudom ir nuo Rudikų pusės pila. Sribai išsilakstė. Pasirodo, vieną pašovėm. Tas per naktį rugiuose išgulėjo. Ryte nušovė šeimininką, einantį perkelti karvės. Viskas po laiko - ant karštųjų viską darėm, sribų nelabai bijojom.

Važiavom, pamenu, Palevenytėn sviesto. Parėję pas mus į namus pasikinkėm arklį. Susėdom gal aštuoniese į vežimą. Važiuojam pro Rudikų, Suvainių kaimus, dainą plėšiam:

Sudiev, sesutės,

Sudiev, lietuvaitės...

Nuvažiavom į pieninę. Nukirpom telefono laidus. Atrakino pieninę. Sviesto daug nebuvo, radom dvi su puse dėžės. Susikrovėme sviestą, pasiėmėme spausdinimo mašinėlę ir laimingai grįžom pas saviškius.

Paskui pradėjo spausti kariuomenė. Sribai tik rodo, kur eiti. Tada jau nebuvo įmanoma pasipriešinti.

ŽŪSTA PARTIZANAI IR BEGINKLIAI

Užklupo mus Tuituose mano namuose kariuomenė. Matom, nėra kur dėtis: keliu eina, ir iš vienos pusės, ir iš kitos. Sakau, varom į vidų, per virtuvę į kamara. Kamaroje koja langą išmušiau ir trise per tą langą. Mums

kitos išeities nėra - tik priešintis arba bėgti. Kartu buvo Stašiukas ir Latvéniukas, jie turėjo kažkokius popierius. Šitie nebėgo. Kur Eidikonis (K.Eidikonis-Dėdytė) krito, nemačiau, o su Baliu (B.Bražinsku) mes dar bėgom į Latvéno rugius. Balys metėsi į rugius, o aš taikiau arčiau Latvéno sodybos, kad pastatais prisidengčiau. Žiūriu, ir nuo Božių eina kareiviai, nėra kur dėtis. Nuo Latvéno mečiausi į Einorio miškelį, iš ten į aną pusę Bakšėnų, per Pyvesą į Rudikų kaimą. Čia dvi dienas išbuvęs grįžau draugų ieškoti. Būryje sužinojau, kad žuvo ir Bražinskiukas. Latvéniuką ir Stašiuką paėmė. Juos už Bražinskių tvarto nuvedė, dar pakankino ir sušaudė, nors jie abu jau popierius turėjo. O rusus atvedė sribas Vainauskas iš Pabudžių kaimo. Visa tai sužinojau grįžęs į būrį.

PASITRAUKIU IŠ BŪRIO

Sesutės parūpino kažkokį baltą popieriuką mano pavarde. Viena sesuo atvažiavo į Palevenytę pas Žiukus ir atvežė tą popierių. Nuėjęs ten, pas juos sutikau Kaladę. Šautuvą jau buvau palikęs būryje, bet dar turėjau voikišką mauzerį. Pistoletą atidaviau Kaladei. Jie ten dviese buvo. Sunkvežimiu su spekuliantais atvykau į Kauną. Iki buvo jau 1946 m.

Kaune porą metų gyvenau ramiai. Išsilaikiau vairuotojo teises. Suėmė mane jau 1948 m. Ėjau iš Vilijampolės. Sustojo Viliukas, kažką parodė ir paėmė. Nuvežė į Vilijampolės miliciją. Iš ten nuvežė į saugumą. Saugume savaite ant grindų išbuvau. Šalta.

Kaune kankino tokiais spąstais. Veržia ir pulsą tikrina. Sustoja pulsas, liepia atleisti. Buvo dar vandens kambarys, jame tris paras išlaikė. Po savaitės išvežė į Biržus. Biržuose specialių įrenginių kankinimui nebuvo. Gavau čia gerai mušti. Tardydavo tik naktimis. Niekio nekalbėjau - kiti taip patarė. "Niekio nekalbėk - kiek gavai, tiek tavo. Daugiau kalbėsi, daugiau gausi." Iš Biržų išvežė į Panevėžį. Panevėžio kalėjime sukilimas buvo. Aš iš gultų išsitraukiau lentą ir išmušiau kameros langą. Už tai sėdėjau karceryje. Kai vežė į Vilnių, draugai už parankių vedė. Vilniuje gavau pranešimą, kad nuteisė dešimčiai metų. Teisė už akių.

Iš Vilniaus išvežė į Krasnojarską. Ten didelės muštynės buvo - kriminalinius norėjo kartu su politiniais suleisti. Paskui Jenisiejaus upe plaukėm iki Dudinkos, iš Dudinkos į Norilską. Norilske patekom į spec. lage-

rius. Ten vietoje gamino elektrą. Paskyrė dirbti kartu su Adolfu Merkeliu. Pumpavom dyzelinį kurą, valydavom. Vadovavo mums ukrainietis Karnenka, labai geras vyras, nuteistas 25-eriems metams.

Į Lietuvą grįžau 1963 m.

Alfonso Skukausko, g.1924 m. Likalaukių k. Kupiškio r., buvusio partizano ir ryšininko, prisiminimus užrašė V.Dragūnas 1999 m.

Gyvenau Likalaukių kaime. Nepriklausomybės laikais mokytojai mus patriotiškai auklėjo. Inteligentų kaime netrūko - kaimynai visi studentai, gimnazistai. Labai sueidavom su Laužikais iš Astravu kaimo. Astravai gal už poros kilometrų, bet kartu karves ganydavome. Laužikai buvo keturi broliai. Vienas jų brolis, karininkas, žuvo 1941 m., tik prasidėjus karui. Ir Skardžiai buvo trys broliai - visi ginklus turėjo. Karo metais Šimonių girioje veikė tarybiniai diversantai.

EINA FRONTAS

Iš vakaro vežėm šieną ir liko vienas vežimas neiškrautas. Iš ryto bekraunant šieną, žiūriu, nuo Gyvakarų kaimo kariuomenė eina. Pilni laukai. Prie Kupiškio šaudė, bet netikėjom, kad taip greitai užeis. Aš, kiek kojos kabina, per miškelį ir nubėgau pas Laužikus. Įbėgu uždusęs, o jie, automatus ant lovų pasidėję, sėdi. "Slėpkit ginklus, kariuomenė ateina!" Ginklus bematant išslapstė.

Povilas Laužikas puskarininkis buvo. Liepė visiems po du skirstytis, kas kur. Mes su Povilu perbridom Pyvesos upelį. Prie Žemaitėlių Dragūno buvo alksnynas. Spėjom ten įlįsti, o jau šoniniai žvalgai eina. Povilas savo pistoletą užkasė į žemę ir gulim. Ten prabuvom visą dieną. Saulė kepina, gert norisi. Vakare išlindom iš to miškelio, Povilas išsikasė pistoletą, išsivalė, jei kas, sako, iš karto šausiu ir griebiam už ginklų. Bėgsim Pasvalio kryptimi, vysimės vokiečius.

Žiūrim, du rusai eina per Pyvesą. Povilas veda, veda pistoletu, tačiau tie praėjo pro šalį. Aplink kaimuose buvo pilna rusų. Nuėję prie upelio atsigirėm ir patraukėm į Stuburų kaimą pas Dragūną. Dragūnas sako, kad kiti broliai jau grįžo namo. Rusai nieko nedaro, ne tas jiems rūpi. Nuėję

ant šieno permiegojom, o ryte grįžom namo. Kareivių pilni miškeliai, bet niekas nekreipia dėmesio.

SUDAROM PARTIZANŲ BŪRĮ

Iš pradžių slapstėmės pavieniui. Pradėjo skrebai visus šaudyti: atranda ką namuose ar bėgantį ir šauna. Tada apsiginklavom ir susibūrėm į sipsalinių būrį - taip mus vadino kpt.A.Tindžiulis ir kiti partizanai. Kapitonas taip ir liepė: susiorganizuokit, o kai ateis laikas, pasikviesim. Kiek pame- nu, būriui iš karto priklausiau aš, mano brolis Jonas Skukauskas, du bro- liai Vytautas ir Vincas Jėčiai, du broliai Vytautas ir Tautvilis Vaitekūnai - visi mes iš Likalaukių, iš Astravų kaimo keturi broliai Laužikai: Juozas, Povilas, Vytautas ir Algirdas, Jonas Skardžius, Stasys Gurklis, Lionginas Martinka iš Žemaitėlių kaimo, Lionginas Janulionis iš Viktoriškių kaimo, broliai Antanas ir Vytautas Pačiakajai.

KAPITONO A.TINDŽIULIO BŪRYJE

Pasikvietė mus žiemą. Nuvažiavom su arkliais, o per šv.Kazimierą ant jaujos sargyboje stovėjau. Taip gražiai dainuoja vyrai jaujoje, o aš sargybo- je ant skliautų vaikštau. Kapitono A.Tindžiulio būryje buvo 54 žmonės. Būrys Lietuvos kariuomenės pavyzdžiu suskirstytas į keturis skyrius po ke- turiolika žmonių. Kpt.A.Tindžiulio pavaduotoju buvo Kazys Eidikonis-Dė- dytė, o skyrininkais Povilas Devainis, Kostas Bielskis, Povilas Laužikas ir ketvirtojo neprisimenu.

Būrys susirinko Bakšėnuose prie pat girelės į tuščią vienkiemį. Atsime- nu, stovėjau sargyboje prie miško įsilipęs į didžiulę eglę - ten mūsų postas buvo. Su žiūronais stebiu apylinkę, o kitas apačioje sėdi. Matau, kad į Tu- ras sodybą atvažiavo Vabalninko skrebai. Vaikšto po tvartą, klėtį, vienkie- mį plėšia. Pranešė kapitonui. Kapitonas sako, kad reikia duot į kailį.

Kad būtume staigiai puolę, o kol nuėjome į Tuitų krūmus... Kapitonas išsiuntė žvalgybą į Salamiesčio miestelį. Ėjo Jonuška-Rėksnys ir Rešimas. Po kiek laiko kapitonas atsiunčia padėjėją. Reikalingi aštuoni vyrai, gerai ginkluoti ir taikliai šaudantys. Išbėgom į keliuką. Kapitonas tik ranka pa- mojo. Iš pradžių dar grioviais slinkom. O Salamiestyje girdim tik ta, ta,

ta... granata sprogdta. Tada jau bėgte. Aš pro bažnyčią šituo keliu atlėkiau į miestelį. Antanas Pačiakajus iš balos išlindo. Nuo Sidaro keliu Rėksnys atbėga. Šaukia mums: "Ko miestelio nekratot?" O Kostas (K.Bielskis) guli prie berželio. Ar kas nebėgs iš miestelio? Žiūrim, skrebas visas kruvinas su šautuvu eina. Jam duot, duot... Aš dar spėjau šešis kartus iššauti. Paskui prieina Rešimokas šompolo - jam šautuvas užsikirto. Atėjom su A.Pačiakaju į miestelį., žiūrim, skrebas peršautas guli.

Tą dieną išėjom į Sipsalį, o jie grįžo atgal. Taip ir draugavome.

APIE "VOKIEČIŲ" DALINĮ

Baigėsi karas. Vasarą pradėjo kariuomenė dar labiau siausti. Apylinkėje pasirodė "vokiečių" provokacinis būrys. Pastebėjom, kad pro Salamiesių pravažiavo 10-15 dengtų sunkvežimių, o po kelių dienų pasirodė kareiviai vokiškais ženklais ir vokiškai gargaliuoja. Jie nuo Skapiškio ėjo. Virbališkyje buvo mano pusbrolis. Jis pasakojo, kad pro ten praėjo. "Vokiečiai" norėjo išprovokuoti vadus. Atėjo prie girelės ir apsistojo netoli tos vietos, kur kapitono A.Tindžiulio būrys laikėsi. Jonuška-Rėksnys prie vokiečių Baltarusijoje tarnavo, vokiškai suprato. Tą į žvalgybą pasiuntė, mūsų sviestą nuvežė. Sutiko tuos vokiečius prie Antašavos. Kapitonas pasakė, jei vokiškai ar rusiškai stabdys - iš karto šaukit.

Pamatėme, kad čia provokatoriai. Tai jie nušovė Bartašiškiuose tokius berniokus. Visas mūsų būrys išsikėlė į Bikonių miškelį. O mes, turėję gerus bunkerius, pasilikom apylinkę žvalgyti ir tuos "vokiečius" sekti.

Nuėjau į Gumbelių kaimą pas Paliulį, ant šieno pernakuojau. Vasara, to šieno nedaug. Granata paruošta, pistoletas rankoje - jei užpuls, dar spėsiu iššauti. Toks buvo nusistatymas - gyvam nepasiduoti.

Ryte nuėjau į Tuitų kaimą pas Šidlauską. Ten radau keletą vyrų klojime pasilikusių. Su jais pašnekėjau, žinias perdaviau į Bikonis. Paskui iš būrio atėjo Salamiesčio zakristijonas. Pasirodo, Janušausko Jurgiukas nusišovė, sukvailiojo, toks mažiukas buvo. Atveš laidoti į Salamiesčio kapines. Kapitonas liepė budėti prie Gyvakarų kaimo kryžkelės.

Ateinam grioviais dar su šviesa. Žvalgau apylinkę. Zakristijonas į krūmus įlindo. Matau, nuo Rudikų ateina būrys vyrų. Ką daryti? Jei praleisiu, atvažiuos būrys į kapines ir susirems. Netoliese augo didelė liepa. Užlin-

dau už tos liepos ir pasiruošiau granatą. Visas būrys išeina ant kelio. "Stok, kas eina?" "Savi, savi"... "Slaptažodis?" - "Gediminas ir Kęstutis". Sakau, kad prieitų pora vyrų arčiau. Prieina. Pasirodo, alizaviečiai. Kartais kartu stovyklaudavom. "Kaip tu drįsai vienas?" - klausia. Sakau, kad ne vienas, kitas krūmuose yra. Tas triokšt, triokšt. Reikia drįsti, niekur nedingsi. Pasakiau, kad neitų šituo keliu, nes važiuos mūsiškiai su mirusiuoju.

Pradėjo "vokiečiai" siaust po kaimus. Surošė kapitonas pasalą ir tris "vokiečius" suėmė. Pasirodo, tikri vokiečiai, karininkai, bet jų tik dalis, kiti rusai ar šiaip įvairios šiukšlės. Nemokėjau naudotis vokišku granatsvaidžiu. Tie vokiečiai pamokino. Kapitonas siuntė kitus partizanus įspėti. Su Strašiškiais ryšį turėjom. Laužiko Juozas, Silevičiūtė ėjo, pasakė, kad nesusidėtų. Iš girelės provokatorių būrys pasitraukė į Žaliąją girią. Ten brolius Birbilus nužudė*. Nors įspėjom, kad provokacinė grupė eina, bet Birbilai mumis nepatikėjo - juk vokiškai šneka, nori susijungti, kartu Panevėžį imti, nuo Liepojos neva prasiveržė. Birbilaitė buvo į mišką atėjus, ją vėliau rado akim išbadytom. Provokacinė grupė praėjo pro Panevėžį Raguvos link, paskui dingo, matyt, išformavo.

Netrukus kapitonas įsakė "Kas prie vokiečių niekur neįkliuvęs, registruokitės".

KRATA NAMUOSE

Aš turėjau naują vokišką šautuvą ir pistoletą, visada nešiojau si porą granatų. Šaudyt įpratęs. Maniau, kad gerai šaudau. O jaunam kas - jūra iki kelių. Būdavo, visą laiką į žvalgybą einam. Jauni, tokia dvasia auklėti. Sipsalėje niekas nežuvo. Laimingas miškas. Paklausai - visur ramu. Parei ni namo, šieną pjauni.

Tą kartą vyko didelis kariuomenės siautimas. Matyt, pajuto, kad partizanų esama. Mes su broliu nuo ankstauro ryto šieną pjovėm. Atvažiavo Juozas Laužikas. Apie pusryčius klėtyje begulint atbėgo sesuo: "Rusai". Mes namuose turėjom tris bunkerius, vienas jų klėtyje. Atsistumia plati lenta ir vėl užsistumia. Nežinodamas jos neišimsi. Sode gerą bunkerį turėjom, ant

* Antaną Birbilą-Baltušį paėmė gyvą. 1945 m. nuteisė mirties bausme ir sušaudė. - *Red.pastaba*.

viršaus pasodintos bulvės - jokios žymės nėra. Įėjimas iš pievos, išpjautos dugnas ir grandis pritvirtinta. Angą pakeli grandimis, o įlindęs vėl užsidengi. Po serbento krūmu išeina kvėpavimo vamzdis. Mes ropom į tą bunkerį, o rusai visai jau netoli. Tėvas dar tabako užbarstė. Įlindom į bunkerį vienais baltiniais. Rusai kratą daro. Mūsų trečias bunkeris toliau buvo nuo namų - koks šimtas metrų už klojimo, įėjimas buvo prie akmens krūvos, anga uždengta akmeniu. Kareiviai sugulė už akmenų, ten ir surado šitą bunkerį. Jame buvo sviesto iš pieninės atvežta, tėvo kariškų balnų paslėpta. Namiškiai, pamatę, kad rado bunkerį, pabėgo į rugius, liko tušti namai. Tuomet kareiviai puolė namuose daryti kratą, viską daužyti, plėšti, net grindis išardė. O mes su broliu bunkeryje vienais marškiniais, tik su pistoletu kišenėje. Mūsų ginklų nerado - mokėjom slėpti.

Tą rytą Gyvakarų kaime Antaną Laucių nušovė. Atrado jį šlapiais kelnių galais ant šieno gulintį. Neva partizanams pranešė, o jis arklio per rasą buvo nuėjęs perkelti. Dar rado Sipsalėje daržinėse gulėta, o nieko nėra. Daugiau mūsų nieko nerado. Pavakare išlindom iš bunkerio.

REGISTRUOJAMĖS

Mudu su broliu išėjom į mišką pasiėmę šautuvus, o tėvams nėra kur dėtis - mėnesį pasislapstė ir grįžo į namus. Dar pasižiūri, ar nieko nėra, ir dirba laukus. Tėvas nebuvo mandras, arklius mėgo. Smetonos laikais erzilus laikė. Būdavo, Kupiškyje prileidžia kumelę. Šiaip penkiolika litų kainuodavo, o jis penkis litus ruseliams bernams - va, uždirbau, išgerkit į sveikatą. O kai tie išėjo į skrebus, ant jo nepyko. Ir Sinelnykovas akį turėjo ant jo. Tėvui turim būti dėkingi, kad namus išsaugojo. Apėjo jis tuos skrebus: vežė lašinių, alaus bačkas. Sutarė, kad mus su broliu priregistruos. Kad miške buvom, neturėjo įrodymų, patalpė ir davė dokumentus. Sinelnykovą visi keikia, bet jis mums padėjo išlįsti iš miško. Registravomės vėlai rudenį. Lapkričio 5 d. Panevėžyje gavom tik "spravkes". Tuo metu jau buvo žuvęs Vitalijus (V.Paliulis iš Žilių k.).

Kaip tik tuo laiku į Didžpūdžius atsikėlė įgula, o ten toks Petras Navarskas pradėjo visus skųsti. Plechavičiuku buvęs, bet šunsnukis. Brolį Joną paėmė, Jėčiaus Vincą. Pakulė juos, pakulė ir paleido. Mane norėjo paimti: namuose laukė, o aš miške riešutauju. Namo pareinu, padirbu ir vėl į

mišką. Kupiškio skrebų nebijau, jie tarpusavyje nesusižino. Kartą išjojau arklį į ganyklą, netoli namų. O namuose šuva tik staugia, mat buvo įgulos muštas. Žiūriu, įgula ateina nuo kaimo, o kiti eina nuo miško. Aš nuo arklio ir ropom, ropom į laukus. O jie namus supa. Būčiau iš namų bėgęs, ant kulkų užbėgęs. Vėliau įgula išsikėlė, tada jau galėjau gyventi nesislapydamas.

BUNKERIS SIPSALĖS MIŠKELYJE

Tuoju po Vitalijaus (V.Paliulio iš Žilių k.) ir Juozo (J.Laužiko iš Astravų k.) suėmimo išsikasėme bunkerį Sipsalės miškelyje. Pasidarėm gultus, langelis iš viršaus, įėjimas iš šono. Sargybinis išlenda iki pusės ir stovi. Atrodo, paprastas dalykas. Miškuose kariuomenė siaučia, o mes krūmuose. Pro medžius žiemą Stuburai matosi. O bunkeris toliau tankumyne. Aš buvau pagrindinis ryšininkas. Kapitonas sakė: "Svarbu, kad niekas nežinotų, o visa kita galima paslėpti". Viską laikėm paslapyje. Iš pradžių bunkeryje apsigyveno draugai, kurie neprisiregistravo: Vytautas Vaitekūnas-Gandis, Tautvilis Vaitekūnas-Zubris, Vincas Jėčius. Visi iš Likalaukių k. Povilas Laužikas, Vytautas Laužikas, Algirdas Laužikas, Jonas Skardžius, Stasys Gurklis-Bartelė iš Astravų kaimo. Vėliau kartais laikydavosi du broliai Likai, Antašavos zakristijonas.

Mano slapyvardis buvo Jogas, tačiau kapitonas vadino Aleksiuku. Tarp miško buvo mūsų žemės - truputis dirbamos ir ganyklos. Tai eidavau ir eidavau, niekas dėmesio nekreipė. Žiemą su slidėmis maldavomės, vėžių specialiai pridarydavom. Turėjau medžioklinį šautuvą. Kuprinę prisikabinu, pasiimu šautuvą ir į mišką - neva medžioju. Ką darysi, veži maistą, kol patys negali išeiti. Tris žiemas išsilaikė partizanai Sipsalėje.

SUSIŠAUDYMAS BOŽIŲ KAIME

Pirmą žiemą žuvo Vytautas Vaitekūnas-Gandis ir Vytautas Vilčinskas-Radistas. Tą kartą iškrito šviežias sniegas. Nebuvau nuėjęs gal tris dienas. Maisto turi, nieko netrūksta. Nušliaužiau į bunkerį. Sargybos nėra. Partizanai nieko man nesakę nutarė nusiaubti apie Božius tą kraštą. Grįžęs pamačiau, Vytautas Laužikas arkliu parjoja į Sipsalį. Arklių paleido. Aš grei-

tai ant slidžių ir nušliuožiu į bunkerį. Vytautas guli su miline visas kruvinas. Judinu - šnypščia. Jį nesunkiai sužeidė, rodos, šonas peršautas ir ranka per raumenį sužeista. Aptvarsčiau. Pradėjo pasakoti, kaip nuo įgulos pabėgo. Ten juos didelės jėgos išsklaidė. Vytautas pasakojo: "Atsivijo mane į vienkiemį. Rusai bėga iš paskos, o vienas su arkliu užvažiavo iš priekio". Mes mokinomės šaudyti nuo kairio ir dešinio peties. Rusas pro tvartą nuo dešinio peties šaudė iš automato pavieniais šūviais. Vytautas jam nuo kairio peties pokšt. Ginkluotas buvo geru vokišku šautuvu. Rusas knopt ir viskas. O įgula iš visų pusių supa. Jis į roges ir važiuoti. Netoli pavažiavus arklys išsikinkė. Jis ant arklio, suomišku peiliu nupjaustė ienas ir pasileido raitas. Atjojo į Sipsalę. Arklių paleido ir nuėjo gulti. Labai drąsus vyras buvo.

Vytautui Vilčinskui koją peršovė. Atsivijo rusas, į gerklę šautuvo vamzdis įkišo ir nušovė. O Vytautas Vaitekūnas tarp akmenų sniege įstrigo. Turėjo rusišką automatą. Šaudė, kol šovinių turėjo, paskui granata susisprogdino, kad nepažintų. Tame mūšyje, man regis, šeši žuvo, nes tada Vabalninke ant grindinio šeši gulėjo. Išbėgo Petras Viksva. Pasakojo: "Apsisuka ir leidžia serijas. Tik čerpės nuo stogų šokinėja". Apie mūsų teko girdėti kapitono nuomonę. Girdi, prieš tai J.Devainis-Mašinistas pasigėręs triukšmavo "... praeis plaukuota ranka, praeis plaukuota ranka..." Čia už tuos tris, kurie anksčiau ten nukauti.

Galėjo būti išdavystė, nes pasala laukė. Buvo sutelktos didelės pajėgos.

KAPITONAS A. TINDŽIULIS

A.Tindžiulis-Dédé turėjo namelį krūmuose prie Pyvesos Bakšėnų kaime ties Rasimavičiaus sodyba. Apie jo slėptuvę žinojo tik Rasimavičiaus Janina. Per ją ir ryšį palaikydavau. Bažnyčioje susitikdavom. Ką reikia, perduodavo Janina, mergaitė, labai daug jam dirbo. Kapitonas klausydavosi užsienio radijo ir sudarydavo savaitės politines apžvalgas. Jis perduodavo J.Rasimavičiūtei, o ji man. Mes tuos lapelius platinom.

Kartą toks linksmas atsitikimas buvo. Einu iš Salamiesčio miestelio keliu kapinių link, nešiosi pašto pilną užantį, ginkluotas pistoletu ir granata. Atvažiuoja iš paskos skrebai. Einu pagal griovį kaip ant adatų - bėgti nėra

kur. Per petį pasižiūriu - keturiose važiuoja. Galvoju, jei dokumentų klaus, granatą mesiu, iš pistoleto trak, trak... ir nešiu kailį. Privažiuoja. "Ei, kas tave atsiveja?" Atsigręžiu. "Ka, ka, ka. Balandžio pirmoji". Ir nutrenkė Bakšėnų link. Atseit apgavo. Ir man linksma. Ačiū Dievui, kad tik apgavot.

Teko lydėti A.Tindžiulį-Dėdę į susitikimą su "Lietuvos diplomatu" Panevėžyje. Pavardės nežinau. Niekas nesakė ir nereikėjo žinoti. Kapitonas turėjo dokumentus pasidaręs, paso nuotraukoje tik su ūsais nusifotografavęs. Dieną prieš nusiskuto barzdą. Visą dieną gulėjo rugiuose prieš saulę, kad veidas įdegtų. Į Panevėžį nuvažiavom dviračiais. Susitikimas vyko Parkruojų gatvės bute. Iš pradžių tas "diplomatas" sako: "Čia pašalinis žmogus". Kapitonas sako: "Ne, čia patikimas žmogus, jis turi viską girdėti. Tegul klauso". Tas "diplomatas" jam siūlė išvažiuoti į užsienį, žadėjo dokumentus sutvarkyti. Kapitonas nesutiko. "Ne, aš reikalingas šiaurės Lietuvai. Kol esu čia, Kupiškėje, Biržų krašte tvarka yra. Aš čia reikalingas, kad žudynių nebūtų".

Puikus vyras buvo. Žiūrėjo teisybės. Berlyne mokslus baigė. Atsimenu, nuo pat pradžių, kai girelėje prie Bakšėnų k. susirinkom, mokino partizaninės taktikos, atsargumo. Neišsiprovokuoti, nelįsti kur nereikia, nešaudyt be reikalo. Sušaukia ir mokina. Jei nėra kitokių sąlygų, atneša bulvių krepšį ir dėsto.

Einam nuo Antašavos į Sipsalį į žygį. Rytas, aušta. Kapitonas sako, mes būsim ten ir ten, o jūs su Vytautu (V.Laužiku) pasilikit. Pasislėpkit ir stebėkit apylinkę, vakare ateisit.

Mes ant kalniuko miško pakraštyje įsitaisėm ir stebime aplinką. Iš tos pusės jau saugu - slapukus paliko.

A.Tindžiulis-Dėdė sakydavo, kad be jo žinios jokių šaudymų, jokių žudynių nebūtų. Jei bus teismas, visi nuspręsim tada, bet reikia įrodymų, kad tikrai išdavikas. Dėdė dėl šito labai griežtas buvo, ne tik griežtas, bet ir įžvalgas. Jis ir tiems "vokiečiams" nesidavė išprovokuojamas.

Cvinklis (B.Mikonis) ir Mašinistas (J.Devainis) iš slėptuvės ėjo į Žilių k. O ten įgulos būta. Pamatė juos, pradėjo vytis, šaudyti, raketą leisti. Kaip tik buvo šviežiai pasnigta. Jų velnias netraukė, išbėgo. Kapitonas galvojo, kad ir jį gali užtikti, todėl išbėgo iš slėptuvės, o kareiviai užtikę jo pėdas ėmė persekioti. A.Tindžiulis-Dėdė traukėsi Stuburų kaimo linkui. Nuo Stuburų persikėlė per Pyvesos upelį ir atbėgo į Likalaukių kaimą pas

mus. "Aleksiuk, gelbėk!" O įgula jau netoli, prožektoriais atšviečia. Greitai arklį į roges. Nespėjau net deramai apsirengti. Nuvažiavom į Ožkinių kaimą pas Augustauską. Pas jį slėptuvėje po šieną laikėsi Tautvilis Vaitekūnas ir Algirdas Laužikas. Dėdė pasiliko su jais. Grįždamas vos nepakliuvau įgulai į nagus. Proto, velnias, nebuvo. Mat dar užsukau pas kalvį Poškų ir pora stikliukų degtinės įpylė. Važiuoju ant marškinių tik kailinius užsimetęs, basnirčia į batus įsistojęs, arkllys pakinkytas be pakylos. Už kaimyno eglučių pastovėjęs įvažiuoju į kiamą. Vaikščiojant nieko nesimato, tik sesuo išbėga. "Bėk, tavęs laukia". Kareivis stovėjo sargyboje, bet ką tik vidun įėjo. Aš arkliui skersai nugarą botagu ir vėl į kaimą. Laukiu, kada šaudyti pradės. Sargybinis išeina. Vėl vienos vėžės. Pražiopsojo, būtų kailį nulupę.

Gal po dviejų savaitių buvau nuėjęs į Dėdės slėptuvę. Prie Rudikų kaimo tokiose properšose ančių būdavo. Turėjau medžiotojo bilietą. Taigi medžiodamas išvaikščiojau tą miškelį. Pėdos dar neužsnigtos. Nuėjau į slėptuvę pažiūrėti. Durys paliktos atviros, šunų išvaikščiota. Viskas vietose, kaip stovėjo. Paskui su broliu arkliu užvažiavom. Prašė Dėdė paimti radijo imtuvą, spausdinimo mašinėlę. Pasakiau, kad kitą Jania (J.Rasimavičiūtė) paimtų. Kapitonas jau negrižo. Bebūnant partizanams pas Augustauską, žmona pradėjo bambėti, kad daug maitinti reikia. Tada Rudis (jie svainiai buvo) sako, pas jį yra bunkeris. Tegul vienas eina ten. Kapitonas išėjo. Nueinu pas Rudį. Kapitonas kambaryje sėdi. Kiemas kampinis iš abiejų pusių toli matosi. O kur tas bunkeris, net nežinojau.

Rudis pats man pasakojo. Vieną rytą Dėdė sako: "Skrebus sapnavau šiąnakt, turbūt teks susidurti..." Šalia jų gyveno tokia Uršulytė. Kartais padėdavo namuose tvarkytis. Tai grindis išplauna, tai vėl ką. Prieš keletą dienų buvo atėjusi ir jos ilgai neįleido į vidų. Ji, matyt, pajuto, kad kažkas bunkeryje pasislėpė. O jos žentas, dalyvavęs rusų-suomių kare ir iš kažkur grįžęs be nosies, gyveno Antašavoje. Tas pranešė Gelažių įgulai. Atėję kareiviai atitraukė lovą, pakėlė lentas ir paleido iš automato seriją vidun. Dėdė žuvo iš karto.

Čia tikrai išdavystė buvo.

PARTIZANŲ LIKIMAI

Buvome geri draugai su Vytautu Laužiku. Dažnai užduotis kartu atlikdavom. Žuvo Rudikų kaime. Partizanai užėjo Rudikuose pas Tautvilio gimi-nes. Tie sako, kažką matėm pavakare pamiškėje vaikščiojant. Jie tada nebepasiliko, išėjo. Slenka lauku. Kaip davė raketa aukštyn, visi knopt knopt, o jis drąsesnis - nekrito. Davė iš automato ir vietoje žuvo. Jis iš brolių pirmutinis žuvo, kiti žuvo vėliau, kai manęs jau nebuvo. Juozą sužeistą paėmė.

Tris žiemas partizanai žiemojo Sipsalėje ir niekas nežuvo. Vėliau išsi-skirstė žiemot kitur ir pradėjo žūti, žūti. Prasidėjo išdavystės.

P.Banionis pradėjo plėšikauti. Kapitonas padarė teismą ir išvarė iš bū-rio. Tada vaikščiojo vienas. Nuėjo pas seniūną Latvėną Griciūną kaime. Kai šis neįsileido pro duris, P.Banionis lindo per langą. Latvėnas su kirviu taukšt ir nukirto. Paskui mus pasikvietė iš Sipsalės. Nuėjom visas būrys su ginklais. Langus uždengė. Sargybą pastatėm ir baliavojom. Jis daug padė-jo partizanams. Per jį daug dokumentų buvo sutvarkyta, daug padėjo žmo-nėms ir būdamas apylinkės pirmininku ir vykdomojo komiteto pirminin-ku. Dar toks Baltėnas, Silevičius, mano kaimynas, buvo seniūnais. Jei kam kokios pažymos reikia, visada padėdavo. Jie iš biednesnių buvo valdžion pastatyti, tačiau nebuvo išdavikais.

Partizanai bestovint Sipsalės miškelyje buvo atsivarę Ramusiuką (R.Kri-vicką), skrebę nuo Pandėlio. Tuo laiku A.Ažubalis parėjo namo. Skrebas užėjo pakluonyje ir viskas. Žuvo taip atsitiktinai. Smarkus vyras buvo.

Buvo nurodyta suorganizuoti rezervinį būrį. Jam priklausė Julius Lau-cius, Levonas Pūkis iš Gyvakarų kaimo, kiti jau Rudikėlių kaimo. Jiems taip ir neteko pasireikšti.

Gyvakarų kaimo kapinėse bunkeryje žuvo Kostas Bielskis ir jo žmona Ona Skardžiūtė-Bielskienė.

Mano vaikystės draugas Alfonsas Paliulis iš Gumbelių kaimo buvo Sa-lamiestyje zakristijonu. Jis gyveno klebonijoje. Tą naktį pro klebonijos langą išlipau jau po dvyliktos - abu kepėm komunijas. O ryte skrebai jį nušovė, nors turėjo dokumentus (skrebas Vainauskas tai žinojo). Alfonsui bėgant peršovė koją ir paskui pribai-gė. Dabar toje vietoje prie griovio kryžius sto-vi.

□ Partizaninis sąjūdis Salamiesčio apylinkėse. Sudarė V.Dragūnas. (Panaudotas rusų generalinio štabo 1984 m. laidos žemėlapis, sudaryto iš 1946-1951 m. aerofotonuotrukų, fragmentas)

Sutartiniai ženklai:

- ▲ 1 - Kapitono A.Tindžiulio slapstymosi vieta
- ▲ 2- Sipsalės partizanų slapstymosi apylinkėse vieta
- ▲ 3— Girelės partizanų bazavimosi vieta (1945 m.)

† - Partizanų žuvimo vietos

Jonas Skardžius žuvo prie Lebeniškio. Būtų išbėgęs, bet šuo pasivijo.

Stasys Gurrklys-Bartelė susisprogdino bunkeryje. Vincas Jėčius žuvo Ožkinių kaime. Kartu buvo broliai Likai. Jį ir vieną brolių nušovė iš karto, o Balys Likas mirė nuo žaizdą.

TARDYMAI IR LAGERIS

Bakšėnų kaime pas Janiną Rasimavičiūtę šventėm vardines. Dalyvavo Dėdė ir kiti partizanai. Kartu buvo dvi merginos, kaip vėliau paaiškėjo, užverbuotos. Nuėjom su Aukštikalnio Paulinu jau išgėrę. Kai suėmė, rusai jau tą žinojo. Vadinasi, išduota. Viskas surašyta ir dvi liudininkės yra. Kupreliškio įgula surašė raportą, kad partizaną išvežiau. Susidarė pakankamai medžiagos. Suėmė ir J. Rasimavičiūtę, tačiau kad veikėm kartu - neturėjo medžiagos, todėl teisė atskirai. Gavom po dešimt metų. Teisė už akių, paprastas dalykas. Atėjo - pasirašyk. Nesirašai, ir taip sėdėsi. Svarbiausia per tardymus išsilaikyti.

Nuvežė į anglies kasyklas. Ten sutikau Juozą Laužiką. Teko kalėti su Jonu Švelniu iš Bartašiškių kaimo.

Kalėjau šešis metus ir du metus praleidau tremtyje.

Salamiesčio apylinkės partizanų, taip pat okupantų valdžios nužudytų žmonių sąrašas*

1. Antanas Ažubalis-Anupras, Stuburų k., partizanas. Žuvo savo namuose 1948 m.
2. Gedinimas Aukštikalnis, Tuitų k., partizanas. Suimtas.
3. Vytautas Aukštikalnis, Tuitų k., partizanas. Žuvo.
4. Petras Baltrėnas, Bartašiškių k., partizanas. Nušovė "vokiečių" provokatoriai pas Audicką Bartašiškių k. 1945 m. vasarą.
5. Jonas Bartkevičius, Tuitų k., partizanas. Registravosi.

* Sąrašė nurodoma vardas, pavardė, slapyvardis, gimimo ar gyvenamoji vieta, likimas. - *Rcd.pastaba.*

□ Antano Bielskio šeima savo namo balkone Salamiestyje

6. Alfonsas Banionis-Baniulis-Bimba, Bakšėnų k., partizanas. Žuvo 1946 m. vasario 16 d. Bartašiškių k. Kartu žuvo Bronius Sinkevičius ir Bronius Masiulis.

7. Antanas Bielskis, Salamiesčio mstl., partizanas. Partizaninio sąjūdžio organizatorius apylinkėje. Žuvo sirgdamas, savo uošvio Stalionio namuose Salamiestyje 1953 m.

8. Kostas Bielskis, Salamiesčio mstl., partizanas. Žuvo kartu su žmona Ona Skardžiute-Bielskiene bunkeryje Gyvakarų k. kapinėse 1953 m.

9. Kazys Bielskis, Pabidžių k. Nužudytas stribų.

10. Ona Bielskienė (Skardžiūtė), Salamiesčio mstl., partizanė. Žuvo 1953 m. su vyru Kostu Bielskiu.

11. Balys Bražinskas, Tuitų k., partizanas. Žuvo Tuitų k. pas Šidlauską 1945 m. rugpjūčio 12 d. Kartu žuvo K.Eidikonis-Dėdytė, V.Stašys ir V.Latėnas.

12. Juozas Buzėvičius, Berniuniškio k. partizanas. Suimtas.

13. Jonas Devainis-Mašinistas, Žilių k. partizanas. Žuvo Kreivenių k. 1949 m.

14. Povilas DeVainis, Žilių k. partizanas. Registravosi, bet vėliau suimtas. Negrižo iš lagerio.
15. Vladas Dragūnas, Besusparių k. Sušaudytas prie namų 1945 m. Vyresnio amžiaus, nebuvo šaukiamas į kariuomenę.
16. Pranas Dragūnas, Salamiesčio mstl., suimtas.
17. Kazys Eidikonis-Dėdytė, Berniuniškio k. partizanas. Žuvo pas Šidlauską Yuitų k. 1945 m. rugpjūčio 12 d. Kartu žuvo B.Bražinskas, V.Stašys ir V.Latvėnas.
18. Jonas Eidikonis, Berniuniškio k. Suimtas.
19. Gintautas, Kalpiškių k. partizanas. Suimtas.
20. Stasys Girklys-Bartelė, Astravų k. partizanas. Susisprogdino bunkeryje apsuptas.
21. Lionginas Janulionis, Viktoriškių k., partizanas registravosi.
22. Jurgis Janušauskas, Stuburų k. partizanas. Žuvo 1945 m.
23. Vincas Jėčius, Likalaukių k. partizanas. Žuvo Ožkinių k. kartu su broliais Likais.
24. Vytautas Jėčius, Likalaukių k. partizanas. Registravosi.
25. Pranas Jonuška-Rėksnys, Vėžionių k. partizanas žuvo Puznos miške kartu su P.Rešimu ir Kalade.
26. Kaladė, partizanas. Žuvo Puznos miške kartu su P.Rešimu ir Jonuška.
27. Vytautas Latvėnas, Bakšėnų k. Žuvo pas Šidlauską Tuitų k. Nušovė kareiviai nors ir turėjo dokumentus 1945 m. rugpjūčio 15 d.
28. Juozas Lenzbergas, Bartašiškių k. Pabėgo iš rusų kariuomenės. Greitai žuvo. Sužeidė ir vijosi per mišką. Nušovė prie Lukščio Repniškio k. 1945 m. vasario mėn.
29. Algirdas Laužikas-Tėvas, Astravų k. partizanas. Žuvo.
30. Juozas Laužikas, Astravų k. partizanas. Suimtas sužeistas.
31. Povilas Laužikas-Liudas, Astravų k. partizanas. Žuvo.
32. Vytautas Laužikas, Astravų k. partizanas. Žuvo 1948 m. liepos 25 d. Rudikų k.
33. Balys Likas, partizanas. 1948 05 13 Ožkinių k. užėjo ant pasalos trise. Jo brolis ir Vincas Jėčius žuvo iš karto. Jis mirė nuo žaizdų.
34. Likas, partizanas. Žuvo 1948 05 13 Ožkinių k. kartu su V.Jėčiu ir broliu Baliu.

35. Lionginas Martinka, Žemaitėlių k. partizanas. Registravosi.
36. Povilas Medelinskas, Jono, Klingų k. partizanas. Suimtas 1945 m. liepos 30 d. Mirė lageryje 1954 m. kovo 15 d.
37. Juozas Masiulis, Bartašiškių k. partizanas. Registravosi. Nušovė stribai netoli namų dirbantį.
38. Bronius Masiulis-Puškinas, Bartašiškių k. partizanas. Žuvo Bartašiškių k. kartu su A.Bonioniu-Baniuliu ir B.Sinkevičiumi 1946 m. vasario 16 d.
39. Vytautas Mikonis-Pabrinkis, Božių k. partizanas. Žuvo Bartašiškių k. kartu su V.Vaitekūnu ir V.Vilčinsku 1946 m. kovo 6 d.
40. Bronius Mikonis-Cvinklys, Božių k. partizanas. Suimtas (užmigdytas Kupreliškio kunigo) ir nuteistas mirties bausme.
41. Markūnas, Šleikiškių k. partizanas. Nušautas "vokiečių" provokatorių pas Žalinkevičių Bakšėnų k. 1945 m. vasarą; kartu žuvo Navickas.
42. Albinas Muralis, Stuburų k. Jono brolis. Suimtas kartu su broliu. Dingo be žinios.
43. Jonas Muralis, Stuburų k. Užmuštas sribų pakeliui važiuojant registruotis su broliu Albinu.
44. A.Navickas, Rudikų k. partizanas. Žuvo Bakšėnų k. pas Žalinkevičių nuo "vokiečių" provokatoriaus kulkos kartu su Markūnu 1945 m. vasarą.
45. Antanas Pačiakajus, partizanas, registravosi.
46. Vytautas Pačiakajus, partizanas, registravosi.
47. Vitalijus Paliulis, Žilių k. partizanas. Žuvo Likalaukių k. 1945 m. rudenį.
48. Zenonas F'ečiulis, Medinų k. partizanas. Žuvo 1945 m.
49. Antanas Petronis, Žilių k. partizanas. Registravosi.
50. Jonas Petronis, Žilių k. partizanas. Žuvo Žilių k. 1945 m. gegužės 1 d.
51. Stasys Petronis, Justo, Božių k. partizanas. Žuvo savo namuose 1945 m. gegužės 12 d.
52. Antanas Petrulis, Besusparių k. partizanas. Registravosi.
53. Petras Puzinas, Daukučių k. partizanas. Suimtas.
54. Alfonsas Rasimavičius, Bakšėnų k. partizanas. Suimtas.
55. Romas Rasimavičius, Bakšėnų k. partizanas, registravosi.

56. Janina Rasimavičiūtė, Bakšėnų k. ryšininkė suimta 1949 m. Nuteista 10 metų lagerio.
57. Petras Rešimas, Salamiesčio m. partizanas. Žuvo kartu su Kalade ir Januška.
58. Jonas Skukauskas, Likalaukių k. partizanas. Registravosi.
59. Alfonsas Skukauskas, Likalaukių k. partizanas, registravosi. Veikė kaip ryšininkas. Suimtas 1949 m. Nuteistas 10 metų.
60. Julius Sankauskas, Bartašiškių k. partizanas. Registravosi. Nušovė stribai.
61. Sankauskas, Bartašiškių k. partizanai», registravosi.
62. Jonas Skardžius, Astravų k. partizanas. Žuvo. Rašė eiles.
63. Vytautas Stašys, Tuitų k. Registravosi, turėjo dokumentus. Nušovė pas Šidlauską Tuitų k. rusų kareiviai. Kartu žuvo K.Eidikonis, B.Bražinskas ir V.Latvėnas.
64. Algis Šidlauskas, Tuitų k. partizanas. Suimtas.
65. Bronius Šinkevičius, Tuitų k. partizanas. Žuvo Bartašiškių k. kartu su B.Masiuliu ir A.Banoniū-Baniuliu 1946 m. vasario 16 d.
66. Kazys Švelnia, Bartašiškių k. Nušovė "vokiečiai" provokatoriai Božių balelėje 1945 m. vasarą.
67. Albinas Tindžiulis, g.1910 m. rugsėjo 11 d. Pandėlio vls. Gibeičių k. Aviacijos kapitonas. 1941 m. LAF Vyr.štabo narys. Salamiesčio partizanų būrio vadas. Žuvo 1949 m. vasario 2 d. Ožkinių k. bunkeryje.
68. Petras Turą, Bakšėnų k. partizanas. 1945 m. rudenį įsigijo padirbtus dokumentus ir gyveno Kaune. Suimtas 1949 m. rugsėjo 29 d. Kalintas. Grįžo į Lietuvą 1956 m.
69. Vytautas Vaitekūnas, Likalaukių k. partizanas. Žuvo Bartašiškių k. 1946 m. kovo 6 d. kartu su V.Vilčinsku ir V.Mikoniu.
70. Tautvilis Vaitekūnas-Zubris, Likalaukių k. partizanas. Suimtas ir užverbuotas 1953 m. Dirbo kaip provokatorius.
71. Alfonsas Valackas, Stuburų k. partizanas, registravosi.
72. Juozas Vidžiūnas, Bakšėnų k. Pasitraukė iš partizanų būrio ir slapstėsi pavieniui. Žuvo.
73. Antanas Vilčinskas, Stuburų k. partizanas, registravosi.
74. Vytautas Vilčinskas-Radistas, Stuburų k. partizanas. Registravosi. Partizanams pakvietus dalyvavo jų akcijoje ir žuvo kartu su V. Vaitekūnu ir

V.Mikonių Bartašiškių k. 1946 m. kovo 6 d.

75. Jonas Viksva-Daktaras, Akmenės k. partizanas. Žuvo.

76. Petras Viksva-Direktorius, Akmenės k. partizanas. Žuvo.

77. Kazys Valentėlis-Pavasarielis, partizanas nuo 1948 m. Suimtas už-
migdžius Kupreliškio kunigui. Nuteistas mirties bausme.

78. Vytautas Valentėlis-Karukas, partizanas nuo 1948 m. Žuvo išdavus
Kupreliškio kunigui Puznos miške.

79. Jonas Augustauskas, Salamiesčio mstl. Slapstėsi ginkluotas. Karei-
viai sudegino Jarmalavičiaus tvarte besislepantį. Prieš tai besigindamas
nušovė vieną kareivį.

80. Alfonsas Paliulis, Gumbelių k. Turėjo dokumentus. Nušovė sribai
Salamiesčio mstl.

81. Jonas Petronis, Gumbelių k. Sribai suėmė dirbantį. Nusivarę prie
Salamiesčio kapinių užmušė.

UKMERGĖS PARTIZANAI (2)

Bronislavas Latvys

ŽVYRUOTAS KELIAS

MANO KRAŠTO PARTIZANAI

*Jūs tylūs buvote artojai, -
Kaip žemė tylūs ir geri.
Reikėjo - ginklų pavartoti;
Jūs griuvot lauko vidury.*

A.Miškinis

Dauguma mūsų krašto jaunų vyrų nesutiko tarnauti okupantams, o išėjo partizanauti. Partizanų artimiausi pagalbininkai kovoje už Lietuvos nepriklausomybę buvo ryšininkai bei kiti atsidavę ir dori Lietuvos žmonės.

Gaila ir graudu, kad pasitaikydavo žmonių, kurie pranešdavo MGB, kur slepiasi partizanai. Taip atsitiko 1946 m. rugpjūčio 7 d. kai partizanai stovyklavo Kukio vnk. Ukmergės r. Šeimininkų dukra pranešė rajono MGB. Tačiau dauguma dorų ir nepalaužiamų žmonių nepasidavė ir visokeriopai rėmė partizanus kovojančius už Lietuvos laisvę ir nepriklausomybę.

Mano Mikačių kaime (Ukmergės aps.) nebuvo tokio amžiaus jaunimo, kurie turėjo eiti į partizanus. Trys jaunuoliai įstojo į Plechavičiaus rinktinę, bet "raudonajam terorui" artėjant, galbūt ne savo valia pasitraukė į vakarus. Tai buvo Kazys Natkus, Ignas Bortka ir Bronius Stimburys.

Mikačių kaimą iš trijų pusių supo gretimi kaimai: Dovydiškių, Navikų ir Aleksandravos. Iš Dovydiškių Tėvynės ginti išėjo trys broliai Stimburiai: Julius, Alfonsas ir Bronius, jų kaimynas Vladas Aukštuolis. Iš Aleksandravos - Julius Dūda.

Dar būdamas vaikas, žavėjausi partizanais ir jų žygiais už brangią Lietuvą. Tėvynės meilei ir kovai dėl jos nepriklausomybės mus mokė nepakartojama ir brangi visiems mūsų apylinkės žmonėms ir mokiniams Dovydiškių pradžios mokyklos mokytoja Koste Jankauskaitė. Jos iniciatyva prie Šventosios upės ant Smėlio kalno pastatytas paminklas 1863 metų sukilėliams. Sovietų valdžios metais paminklas buvo apleistas, apardytas,

sulaužyta aptvaros tvorelė. (Dabar paminklas vėl atnaujintas, sutvarkyta aplinka, ten žydi gėlės.)

Prisiminti apylinkės partizanus padėjo mano brolis Antanas, be to radau žinių Lietuvos ypatingajame archyve - savo, mamos bei Broniaus Stimburio (P-19528) byloje.

Bronius Stimburys, Igno, gimė 1916 m. Ukmergės aps., Deltuvos vls., Dovydiškių kaime. 1944 m. buvo Vietinėje rinktinėje. Iki 1945 m. gegužės dirbo Ukmergės "Vienybės" gamyklos darbininku. Išėjus broliams į partizanus jis jautė, kad ir jį gali areštuoti, todėl birželio mėnesį įstojo į partizanų būrį, kuriam vadovavo Palevičius-Liepsna. Šiame būryje tuomet kovojo virš 20 partizanų: Palevičius-Liepsna, būrio vadas, Kerštas, vado padėjėjas, Smilga, Ežys, Pušis, Lapas, Vladas Aukštuolis-Vilkas, Julius Stimburys-Spyglys, Alfonsas Stimburys-Ažuolas, Karklas, Šiška, Bronius Stimburys-Šaknis.

Kai kurių net pavardžių neišsiaiškinau, liko tik slapyvardžiai. Liepsnos būrio partizanai veikė Čiobiškio, Gelvonų, Musninkų valsčiuose. Kai Liepsnos būrys buvo išsklaidytas, tuomet keletas partizanų iš Gelvonų valsčiaus perėjo į Pabaisko, kur susibūrė naujas partizanų būrys, vadovaujamas Šlaito: Aleksas-Šlaitas, būrio vadas, Julius Stimburys-Spyglys, Vladas Aukštuolis-Vilkas, Izidorius Rakutis, Ignas Dūda, Bronius Stimburys-Šaknis.

1946 m. rugpjūčio 6 d. Šlaito vadovaujamas būrys iš Pabaisko, perbridę Šventosios upę, atėjo į Deltuvos valsčių, į Navikų, Raziūnų kaimus. Apsistojo pas Kuklį klojime. Kitą dieną apie 11 valandą sargybinis pastebėjo garnizono kareivius. Partizanai puolė gintis. Pasiapriešinti - beviltiška, atitraukti - neįmanoma, nes šalia nebuvo miško ar kitos priedangos. Julijų Stimburį, Izidorių Rakutį ir Vladą Aukštuolį rusų kareiviai nušovė, tačiau vadas Šlaitas ir Ignas Dūda atsišaudydami pabėgo iš apsupties.

Bronius Stimburys nubėgo apie 200 m ir pasislėpė pirtyje. Rusų kareiviai paėmė gyvą. Jį teisė sovietų karo tribunolas, paskirdamas 15 metų katorgos ir 5 metus tremties. Vėliau bausmę sumažino iki 10 metų. Po lagerio ir tremties vargų jis grįžo į tėviškę, apsigyveno Ukmergėje. Dabar jau miręs. Tardymo metu nieko neišdavė, o tardytojo paklaustas: kokį tikslą kėlė partizanų vadai Liepsna, Šlaitas, Žaliasis Velnias, Bronius nedvedodamas atsakė: "Mūsų tikslas, kaip ir visos Lietuvos partizanų - išvaduoti Lietuvą nuo rusiškųjų okupantų.

Apie vado Šlaito likimą - nežinau, o buvęs partizanas Ignas Dūda legalizavosi pagal "amnestiją", tačiau iki pat mirties jis privalėjo kas mėnesį registruotis ir sakyti jiems, kad gailisi jog dalyvavo partizaniniame judėjime. Reikia suprasti kaip taip buvo jam sunku...

Prisimenu mūsų kraštietį, buvusį partizaną Julijų Atkočiūną, Igno. Su juo artimiau susidraugavau Sibire, Taišeto lageryje. Savo kančias lageryje jis baigė 1953 m. ir aš jį išlydėjau į tremtį tolesnei vergijai... Jis gimė 1926 m. Ukmergės aps., Deltuvos vls., Raziūnų k. Atsisakė eiti tarnauti okupacinėje kariuomenėje, pasirinko partizano kelią. Į nelaisvę jį paėmė Pabaisko miškuose sovietų garnizono kareiviai. Iškentęs kalėjimą, tremtį, sugrįžo į tėviškę ir šiuo metu gyvena pas seserį Ukmergės r., Dainavos gyvenvietėje. Julius Atkočiūnas, gimęs Raziūnų kaime, kartais maišomas su Juliumi Atkočiūnu gimusiu Pakalnių kaime, kuris yra žuvęs.

KRANTO BŪRYS

Ukmergės aps. Didžiosios Kovos apygardos partizanai kovojo Veprių, Pabaisko, Širvintų, Gelvonų vls. sankirtoje. 1944 m. rudenį, vadovaujant Klausučiiui ir Dobilui, buvo sudaryti partizanų būriai, kuriuose kovojo: Juozas Kudelis-Dobilas, vadas, suimtas 1950 m., sušaudytas; Stasys Atkočiūnas-Jazminas, nuskendęs Šventosios upėje 1950 m. pavasarį; Lazdynas, žuvęs; Ažuolas, žuvęs; Petras Gečiauskas-Garvežys, žuvęs; Vytautas Strazdas-Klausutis, vadas, žuvęs 1949 m. rugpjūčio mėn.; Vincas Strazdas-Lapelis, žuvęs 1949 m. lapkričio mėn.; Juozas Žintelis-Daugirdas, suimtas 1949 m.; Jonas Grigas-Pavasaris, žuvęs; Jonas Rudokas-Šaulys, dingęs be žinios; Vytautas Gečiauskas-Spyglys, žuvęs; 12. Anicetas Juknys-Krantas, žuvęs; Misiūnas-Vytenis, žuvęs.

1949 m. šie būriai nuo MGB čekistų patyrė nuostolių, todėl metų pabaigoje sudaryti nauji Kranto ir Vytenio būriai. Juose kovojo: Anicetas Juknys-Krantas, vadas; Vytautas Gečiauskas-Spyglys; Jonas Rudokas-Šaulys; Henrikas Savickas-Genys, Skrajūnas; Pranas Ketvirtis; Domininkas Čaikauskas-Piršlys, Kirvis; Jonas Bagdonas-Margiris.

1951 m. liepos mėn. Kranto būriui buvo surengta čekistų pasala Pakalnės kaimo miškelyje nuo Veprių į Ukmergės pusę. Partizanus norėjo suimti gyvus, tačiau jie spėjo pasitraukti. Prisiartinęs Gelvonų valsčiaus saugu-

mo kpt.Sidorkinas griebė partizaną Gečiauską-Spyglį, bet šis spėjo išsi-traukti pistoletą ir jį nušovė. Kiek žinau, Spyglys visada užtaisytą pistoletą laikydavo pasikabinęs ant diržo.

1952 m. spalio 27 d. Ukmergės aps. Trinkūnų kaime ūkininko Macke-los sodyboje žuvo vieni paskutiniųjų Didžiosios Kovos apygardos Kranto būrio partizanai. LYA žiniomis (F.K-1. A.3. B.1940. L.80) tos dienos rytą MGB Vilniaus srities valdybos karinė-čekistinė grupė nužudė 6 Kranto būrio partizanus: Anicetą Juknį-Krantą, Antano, g.1927 m., būrio vadą, partizaną nuo1948 m.; Henriką Savicką-Genį, Skrajūną, Stasio, g.1929 m.; Praną Ketvirtį, Prano, g.1927 m., partizaną nuo 1951 m.; Vytautą Antaną Gečiauską-Spyglį, Stasio, g.1929 m., partizaną nuo 1948 m.; Dominyką Čai-kauską-Piršlį, Kirvį, Benedikto, g.1910 m., partizaną nuo 1945 m.; Joną Bagdoną-Margirį, Jono, g.1927 m., partizaną nuo 1952 m.

"Štai ir vėl giliai palietė tas žaizdas, kurios buvo vos beužgyjančios. Štai ir vėl atgyja tie visi košmarai ir žaizdota jaunystė, kuri kaip palydovas visą gyvenimą. Išblėso ir ta kibirkštėlė, kuri ruseno širdies kertelėje. Ir štai prieš akis reali tikrovė, tai tik belieka malda už jo sielą". (*Iš S.Juknytės-Jakubauskienės laiško.*) Nesėjo kalbos, kad A.Juknys gyvas ir lyg gyvena Latvijoje...

ANTPUOLIS

1949 m. pabaigoje ir 1950 m. pavasarį mūsų sodyboje Mikačių k. Uk-mergės r. Kranto būrio partizanams buvo įrengta slėptuvė. Joje laikėsi Anicetas Juknys-Krantas, Vytautas Gečiauskas-Spyglys, Jonas Rudokas-Šaulys. Pastarojo likimo nežinau, o 1962 03 03 Ukmergės KGB majoras teiravosi archyve Juzės Latvėnienės bylos, norėdamas ką nors sužinoti apie ieškomą J.Rudoką.

Kiek anksčiau, 1949 m. pradžioje, Mikačių vienkiemyje be minėtų par-tizanų buvo apsistoję Petras Gečiauskas-Garvežys ir Stasys Atkočiūnas-Jazminas.

Su Kranto būrio partizanais paskutinį kartą mačiausi 1950 m. rugsėjo 18 d. Jie septyniese po užduoties grįžo iš Pabaisko vls. Su jais buvo dar keturi kito Pabaisko būrio partizanai. Aptarę reikalus išėjo pas kaimynus.

1950 m. rugsėjo 19 d. rytą mūsų namus puolė Kauno MGB čekistai ir

" УТВЕРЖДАЮ:

АЧАЛЬНИКА СЛЕДОТДЕЛА УМГБ
НАСЖСКО ОУЛ. - МАЙОР

/ИГОНИН/

" 30 " октября 1950 года.

П О С Т А Н О В Л Е Н И Е.

/О приобщении вещественных доказа-
тельств к следственному делу № 219 /

" 30 " октября 1950 года.

г. Каунас.

Я, ст. следователь следотдела УМГБ по Каунасской
области лейтенант НАРШОВ, рассмотрев материалы след-
ственного дела № 219 по обвинению:

ЛАТВИС Бронюс сын Юргиса,

ЛАТВИНЕ Юзе д. Казиса,

ЖКНИТЕ Стасе д. Антанаса

в преступления предусмотренных
ст. 17-58-1"а" УК РСФСР.

ЧЕХАВИЧУТЕ Елены д. Юлиса

В преступления предусмотренных
ст. ст. 58-1"а", 58-10 ч. 1 и 58-11
УК РСФСР.

Н А Ш Е Л:

19 сентября 1950 года во время проведения чекистско-
войсковой операции в ховяйстве обвиняемых: ЛАТВИС Бро-
нюс с. Юргиса и ЛАТВИНЕ Юзе д. Казиса, проживавших в
деревни Микачу Укмергского района, Вильнюсской области
был обнаружен и ликвидирован бандитский бункер, в кото-
ром укрывались участники националистической банды-
"Крантао", "Спигляс" и "Шаулис". В указанном бункере было
изъято.

1. Паспорт бандита СТРАЗДАС Винца по кличке-
"Дарялис" /убит в 1949 году/.

2. Военный билет бандита РУДОКАС по кличке -

"шаулис" / находится в банде/.

3. Фотокарточек разных 8 штук.
4. Письма разные 4 штуки адресованные бандитом отъяв-
ников и пособников банды /фамилии не установлены/.
5. Стихотворения и песни антисоветского содержания и
другие документы на 7 листах.
6. Письма 5 штук: адресованные бандитам "Крантасу" и "Спи-
лису" от связницы банды обвиняемой ЧЕХАВИЧУТЕ ЕЛЕ-
ны д. Юлюса.
7. Письмо одно адресованное бандиту "Крантасу" от обвин-
яемой ЮКНИТЕ Стасе д. Антанаса.

Принимая во внимание, что ЛАТВИС В. В., ЛАТВЕНЕ Ю. К.
и ЮКНИТЕ С. А. являлись активными пособниками националь-
но-освободительной банды, а ЧЕХАВИЧУТЕ Е. Ю. связницей бан-
ды, и выше перечисленные документы изобличают их в преступ-
ных связях с бандитами, а поэтому руководствуясь ст. 27.00
УПК РСФСР.

П О С Т А Н О В И Л:

Выше перечисленные письма, антисоветские документы,
фотокарточки и личные документы бандитов, изъятые в конк-
ретном хозяйстве ЛАТВИСОВ, как вещественное доказательство при-
общить к следственному делу № 219 по обвинению:

ЛАТВИС В. В., ЛАТВЕНЕ Ю. К., ЮКНИТЕ С. А., и ЧЕХАВИЧУТЕ Е. Ю.

СТ. СЛЕДОВАТЕЛЬ СЛЕДОТДЕЛА УМГ
ПО КАУНАССКОЙ ОБЛ. - ЛЕЙТЕНАНТ

Литовский
/КАРПОВ/

СОГЛАСЕН:

Л

НАЧ. 1 ОТД. СЛЕДОТДЕЛА УМГ
ПО КАУНАССКОЙ ОБЛ. - МАЙОР

/ДОМИНХ/

Верно! ст. следов

и. н. н.

Литовский

kareiviai, vadovaujami plk.Vikrev ir kpt.Telionino, 298 ŠP 3-io bataliono vado. Operacijoje dalyvavo emgebistai Antonovas ir Batkevičius.

Vakare, jau kiek aprimus siautimui, septyni partizanai, buvę pas kaimynus, sėkmingai pasitraukė.

Emgebistai susprogdino bunkerį, buvusį mūsų namuose. Mamą Juzę Latvienę temstant išsivedė, palikdami verkiančias dvi nepilnametes jos dukreles Lionę ir Adelę. Mane iš ryto išsivedė iš mokytojų seminarijos auditorijos Ukmergėje. Visą parą kartu su mama praleidome Ukmergės saugumo rūsiuose. Kitą dieną išvežė į Kauno saugumą, kuriame išlaikė keturis mėnesius, vėliau perkėlė į Kauno kalėjimą. 1951 m. atsidūrėme Lukiškių kalėjime, iš kurio iškeliavome į Taišeto lagerius. Man ir mamai Maskvos Ypatingasis teismas paskyrė dešimt metų vergystės.

TARDYMAS

Buvau trečias vaikas šeimoje Mikačių k., Deltuvos vls., Ukmergės aps. Pase įrašyta, kad gimiau 1932 m. sausio 3 d., bet mama sakė, kad iš tiesų esu gimęs 1931 metų lapkričio 27 dieną. Baigęs Dovydiškių pradžios mokyklos 4 klases, toliau mokiausi Ukmergės gimnazijoje, o vėliau - Ukmergės mokytojų seminarijoje.

1950 m. rugsėjo 19 d. mane išsivedė iš antros pamokos... į Ukmergės saugumą. Išsivedę į koridorių, liepė pakelti rankas aukštin, iškratė ir išsivedė. Taip prasidėjo mano kančios...

Du saugumiečiai - Antonovas ir Batkevičius - pastatė mane prie sienos pradėjo tardymą.

- Kur išėjo partizanai?
- Nežinau.

Tada pradeda mušti. Liepia iškelti aukštin rankas ir, kai iki alpulio pavargęs, leidžiu jas žemyn, liniuote muša per rankas, per galvą, kaklą, kur papuola, kol apsipilu krauju, griebia pešti už plaukų. Išsigąstu taip, kad negaliu ištarti nė žodžio. Tada vėl rėkia rusiškai:

- Kalbėsi?

Aš tyliu, o jie vėl šaukia:

- Kalbėsi?

Vos ištardamas atsakau:

- Kalbėsiu.

Vėl klausia, kur išėjo partizanai? Atsakau, kad nežinau. Taip tęsiasi iki nakties. Nebuvau didvyris - negalėjau kalbėti iš baimės. Vienu metu buvo atėjusi mintis, kad reikia šokti per langą - gal užsimušiu. Budeliai tai pastebėjo ir langą uždarė. Baigę dienos darbą, pakvietė sargybinį ir mane išvedė į pirmą aukštą. Sargybinis liepė gultis ant grindų ir nususukti į sieną, o pats su automatu atsisėdo ant palangės. Iškankintas, nevalgęs ir negėręs, iškart užmigau. Paryčiui pabudęs žiūriu - šalia guli rusų kareiviai su vilkiniais šunimis.

Kitos dienos rytą mane vėl išvedė į kankinimų kambarį. Vakarykščių budelių nebuvo. Sėdėjo rusų karininkas. Jis atidarė langą ir liepė pažiūrėti. Kiek toliau stovėjo sunkvežimiai, kuriame sėdėjo mama ir brolis Antanas. Kariškis paklausė:

- Matai, kas ten?

- Matau, - atsakiau.

- Tai pasakyk, kur partizanai išėjo. Jei nepasakysi, mes tavo mamą ir brolių išvešim į Sibirą.

Atsakiau, kad nežinau.

Apie pietus į atidengtą sunkvežimį susodino mano bendražygįs ir mamą, o vienas saugumietis, rodydamas į mane, paklausė karininko, ką daryti su manimi. Šis liepė paimti ir mane. Visi susėdom ant sunkvežimio grindų, o iš šonų - automatais ginkluoti kareiviai. Saugo, kaip sakė jie patys, kad nepabėgtų liaudies priešai.

Iš Ukmergės į Kauną vežė plentų. Tolumoje pamačiau savo vienkiemį, nors buvau taip iškankintas ir pavargęs, kad nesupratau, kas vyksta... Su mama kalbėtis negalėjau - kareiviai draudė. Pagaliau atvykome į Kauno saugumą.

Išsiskiriant mama man padavė maišelį su gabalėliu lašinių, sau nieko nepasilikdama. Taip ji pirmomis dienomis kentė ne tik tardymo kančias, bet ir badą, nes aš jai gal tik po savaitės galėjau perduoti lašinių likutį.

Kauno saugume iškratė kišenes, paėmė visus ten rastus daiktus ir jau niekada jų nebegrąžino. Išvėrė batraiščius, paėmė diržus, išrengė nuogai, drabužius iškratė, iščiupinėjo visas jų siūles, ir tik tada nuvedė į kamerą.

Tą patį vakarą keli saugumiečiai pradėjo tardymą. Nesužinoję, kur išėjo partizanai, surašė protokolus apie mūsų namuose rastą slėptuvę

Пол муж. Форма № 3
Ламбене дакт.
1032 форм.
Каваса
 Группа _____ Сектор _____ Алфавит _____
 Дата 1903 Место рождения г. Тагематей Ветрю Боу
Уккерей уез
 Правая рука

1. Мизин	2. Указательный	3. Средний	4. Безымянный	5. Мизинец
				

 Левая рука

☐ Mama Juzē Latvienē Sibīrē,
Taišeto lageryje. 1955 03 23

Правая рука

ММОНА 22-

1950 B.

(указать где и в каком органе МГВ)

регистрационного

341115.

Б карте должны быть четко заполнены: А. На лицевой стороне:
1. Фамилия, имя, отчество, установочные данные регистрируемого и его подпись.
2. Круги, где в каком аппарате МГВ карта составлена.

4. В контрольных оттисках левой и правой руки сделать отгибки 4 пальцев каждой руки под большим.

Б. На обратной стороне: 1. Кем, когда и за что арестован.

2. Кем, когда, за что и на какой срок осужден и сведения о повторных преступлении.

3. Все данные словесного портрета регистрируемого.

4. Подлинность и подпись лиц, заполнявших и проверявших карту.

(bunkerį), laiškus, automatą ir šovinius. Ginklas ir šoviniai buvo partizanų, bet viską priskyre man. Buvau tokioje būsenoje, jog džiaugiausi, kad nemuša. Saugumiečiai žinojo, kaip apkaltinti žmogų, todėl ant protokolų pasirašiau. Žinojau: prisipažinsi ar ne - laisvės vis tiek nematyti!

7-oje Kauno saugumo kameroje susipažinau su Jonu Rainiu, Onaičiu, Pileckiu, Vilku ir kitais kaliniais. Visi buvo išbalę ir tylūs. Tardymai vykdavo naktimis, o dieną prisnūsti irgi negalėjome, nes prižiūrėtojas, pamatęs miegantį, rusiškai šaukdavo "nemiegok". Jei neklausydavai - tempdavo į rūšį, kur išrengdavo nuogai, neduodavo nei maisto, nei patalynės.

Tardant mušdavo. Vienas kalinys, atrodo, partizanas Pileckis, po tardymo vis dainuodavo partizanų dainas. Man atrodė, kad jis pusiau išprotėjęs. Kameroje bijojom vieni kitiems pasakoti apie savo bylas, nes saugumiečiai įleisdavo "kalinį", kuris iš tikrųjų buvo jų agentas.

Politiniai kaliniai buvo pasmerkti kančioms ir mirčiai. Jau lageryje mano akivaizdoje kareivis nušovė kalinį kaukazietį, kuris netrukus turėjo išeiti į laisvę. Už tai jis buvo apdovanotas rankiniu laikrodžiu ir dviem savaitėm atostogų. Aktas buvo surašytas, kad kalinys nušautas bandant bėgti...

Mane suėmė 1950 m. rugsėjo 19 d., bet saugumo ministerijos arešto orderyje Nr.4315 bylos lapo 57 ir kituose protokoluose surašyta, kad 1950 09 21. Tai kur gi tos dvi dienos, kai mane ir mamą kankino?

1950 m. rugsėjo mėn. akte mus su mama kaltina, kad mūsų namuose surasta: 1. Slėptuvė (bunkeris); 2. Automatas "PPŠ", 1944-ųjų metų laidos; 3. Koviniai šoviniai, 58 vnt.; 4. Lietuvos "buržuazinės kariuomenės" mundurai ir kelnės; 5. Medikamentai; 6. Antitarybinė literatūra; 7. Laiškai, rašyti man ir kt.

Aktą pasirašė mano pirmieji kankintojai: Vichrev, Pelionin, Antonov, Batkevičius.

Kauno saugume mane ir mamą tardė tardytojas rusas Karpov. Buvo paskirtas vertėjas, bet jo atsisakiau, nes šiek tiek mokėjau rusiškai, o iš kalinių sužinojau, kad dalyvaujant vertėjui tardytojas, norėdamas pasirodyti, labai muša.

Tardydavo vakarais ir naktimis, nors protokoluose užrašydavo dienos laiką. Kartais vos užsnūdus kareivis atidaro kameros langelį ir tyliai klausia, kieno pavardė prasideda raide "L". Privalai prieiti prie durų ir pasa-

□ 4-oje eilėje 2-a mama Juzė Latvienė su lietuvėmis. 1955 m.

□ Lietuvos partizanai ir ryšininkai Taišeto lageryje 1956 03 16. I eilėje 2-as Petras Paulaitis, Bronislovas Latvys. II eilėje 2-as R.Šimaitis

kyti: "Latvys". Tada greitai apsirengi, išeini į koridorių, sudedi rankas už nugaros ir eini sargybinio nurodyta kryptimi į tardytojo kambarį.

Mamą tardė Karpov. Mane atvedus, jis ilgai vartydavo popierius, o aš per tą laiką susitvardydavau ir laukdavau jo klausimų. Pirmomis minutėmis drebėdavau - gal iš išgąščio, gal dėl nusilpimo.

Mano byloje buvo surašyta, kad pažinojau partizanus: Krantą, Spyglį, Šaulį, kad jie slėpėsi pas mus ir aš buvau ryšininkas, kada partizanai buvo atėję paskutinį kartą. Tardytojui Karpovui sakiau, kad partizanus paskutinį kartą mačiau 1950 m. rugpjūčio 12 ar 13 dienomis, o jis, matyt, norėdamas išprovokuoti, mamai sakė, kad mačiau rugpjūčio pabaigoje. Mus su mama suvedė į akistatą lapkričio 24 d. Jei būtume sakę, kad matėm rugpjūčio pabaigoje - galėjo suimti ir brolių Antaną, nes tuo metu jis buvo grįžęs iš sovietų armijos.

Paskutinį kartą partizanus mačiau 1950 m. rugsėjo 18 d. vakare. Jie atėjo septynios (pažįstami tik Krantas, Spyglys ir Šaulys), bet nakvoti išėjo kitur. Rytą mūsų namus apsupo kareiviai.

Beveik 4 mėnesius mudu su mama praleidome Kauno saugume. 1950 m. spalio 3 d. MGB tardytojas Karpov surašė protokolą pagal pateiktą kaltinimą byloje Nr.219: kad aš "tikrai" nuo 1950 m. gegužės mėn. vykdžiau nusikalstamą veiklą, palaikiau ryšį su partizanais, slėpiau juos nuo tarybinės valdžios ir t.t. 1950 09 21 protokole dėl arešto rašoma, kad dalyvavau nusikalstamoje veikloje kartu su ginkluotais partizanais Didžiosios kovos apygardoje.

Iš saugumo mus su mama nuvežė į Kauno kalėjimą, į vadinamąją "Mickėvičiaus devintą, kur visi bedarbiai minta". Žinoma, vežė atskirai ir vienas kito nematėm. Saugumiečiai iš visko darė paslaptį: netgi artimieji nežinojo, kur jų tėvai ar vaikai.

1951 m. vasario 24 d. Maskvos ypatingasis susirinkimas už akių paskyrė man bausmę: 10 metų darbo pataisos lageryje. Iš Kauno traukiniu buvau pervežtas į Vilnių, o iš stoties - "juoduoju varnu" į Lukiškių kalėjimą.

Lukiškių kalėjime buvome gal mėnesį, atrodo, 113 ir 115 kamerose. Gegužės mėn., surinkus tam tikrą kalinių skaičių, išvežė į Sibirą.

Iš Lukiškių kalėjimo į Taišeto persiuntimo punktą vežė apie mėnesį. Iki Maskvos - prie keleivinio traukinio prikabiname vagone - iš išorės nesuprasi, kad tai ne keleivinis vagonas. Viduje jis buvo įrengtas kaip kalėjimas: mažos kameros, grotos, koridoriuje budi kareiviai. Tokie vagonai būdavo prikabinami priekyje, šalia pašto vagono, kad pašaliniai nesuprastų, jog vežami kaliniai.

Važiavau su mama viename vagone, perskirtame tik pertvara ir metalinėm grotom. Praeidamas į tualetą, ją matydavau, o kartais suspėdavau tarti kokią žodelį, nors kareiviai sekdamo iš paskos ir neleisdavo kalbėtis.

Nuo Maskvos jau vežė gyvuliniuose vagonuose pagal "visas taisykles": ir smarkiai krato, ir šalta, ir buitiniams reikalams kampe "paraša" arba lovelis, prakištas pro vagono sieną. Kareiviai su mediniais plaktukais daužo lubas ir grindis, o skaičiuodami kalinius nepamiršta uždrožti tais pačiais plaktukais per nugaras. Visų sustojimų nepamenu, tik Sverdlovsko kalėjimą, kuriame buvom apsistoję keletui dienų.

Taišeto paskirstymo punkte pro tvorą moterų lageryje pamačiau mamą. Iš Taišeto nuvežė į lagerį "03", kuriame patyriau visus žiaurumus: kareivių žvėriškumą, vagių siautimą, vergų darbą, badą ir šaltį.

Pirmąją dieną visus nuvarė purenti žemės ir rauti žolės palei apsaugos zoną. Tą dieną buvo "pirmasis krikštas" - užpuolė mažos muselės - "moškės". Kitą dieną miške kartu su šv. Petro ir Povilo bažnyčios kunigu Antekiu skutome nuo rąstų žievę. Darbas sunkus, reikia nuskusti daug rąstų, o jei normos neįvykdai - negauni vakarienei duonos.

Rytais kalinius po penkis išvarydavo už vartų, taip juos suskaičiuodami.

Kai priskaičiuodavo iki reikiamo skaičiaus, tuojau pat apsupdavo kareiviai, ginkluoti automatais, kulkosvaidžiais, su vilkiniais šunimis. Vienas sargybos vyresniųjų rusiškai perskaitydavo "maldele":

- Dėmesio, kaliniai! Eiti tiesiai, neatsilikti. Žingsnis į kairę ar į dešinę laikomas pabėgimu. Konvojus šaudo be perspėjimo. Kaliniai, žengte marš! Kareiviai, į kovą!

Į darbą varydavo lėtai, iš darbo - tiesiog vydavo, o tuos, kurie atsilikdavo, kareiviai mušdavo lazdomis.

Kartą beverčiant rąstą man prispaudė koją tarp rąsto ir nupjauto kelmo. Nors buvo labai šalta, nusiaviau pažiūrėti, ar nelūžo kaulas, bet buvo tik smarkiai suspausti raumenys ir kraujagyslės. Vakare nuėjau į medpunktą. Gydytoju dirbo kalinys ukrainietis, kuris trims dienoms atleido nuo darbo. Ketvirtai atleidimo nebuvo, bet aš pasilikau barake. Patikrinimo metu už savavališką neišėjimą į darbą lagerio prižiūrėtojas mane įkišo į karcerį.

Lagerio karceris - iškastas po žeme rūsys, kuriame nieko, išskyrus medinius gultus, nėra. Kalinį išrengia ir užrakina duris. Niekas nesaugo. Trečią dieną atneša kokio šilto viralo. Kiti kaliniai prie karcerio prieiti negali - jis tankiai aptvertas viela.

Dar kartą buvau pakliuvęs į karcerį už tai, kad ryte negirdėjau komandos "keltis". Mat visą naktį skutau valgykloje bulves, kad gaučiau dubenėlį sriubos, o paryčiais grįžęs į baraką nugriuvau ir užmigau nenusirengęs. Taip ir pramiegojau.

Lageriuose kasmet būdavo vadinamosios medicininės komisijos, kurios tikrindavo kalinių sveikatą. Jei iš kalinio likę vieni kaulai ir oda, pačiu-pinėję užpakalį ir neradę ten raumenų, leisdavo dirbti lengvesnį darbą arba siųsdavo į ligoninę.

Nuo sunkaus darbo ir bado visai sumenkau. Svėriau apie 50 kilogramų, o ūgis 1,88 m. Medicininė komisija mane "išbrokavo" ne tik dėl išsekimo, bet ir dėl sužalotos kojos ir nebevarė į mišką, o paskyrė prie lagerio ūkio darbų: dirbau barako valytojų, o vėliau - pirtyje.

Atsimenu vieną atsitikimą, kai dirbau prie ūkio darbų. Mane su dviem seniais kaliniais išvarė už zonos prinešti kareiviams vandens. Mes susitarėm, kad aš trauksiu vandenį, o jie neš. Mus su automatais saugojo rusų kareiviai. Vienas kareivis paklausė, kodėl nenešu. Atsakiau, kad mes susitarėme: jie neša, o aš semiu iš šulinio. Kareivis įsakė nešti ir man. Kai įnešiau vandenį į kareivines, tas kareivis savo ginklą atidavė kitam, o pats už atsikalbėjimą daužė man per veidą. Juk vergas niekam negali pasiskųsti, nes už tai gali jį nušauti.

Kai lagerio daktaras sužinojo, kad sergu gelta, tikrino kelis kartus, ar neapsimetu.

Lageriuose kriminaliniai kaliniai nuodydavosi, nusikirsdavo rankos pirštus, rydavo šaukštų kotus ir kt. Būdavo atvejų, kad net mirdavo nuo sužalojimų. Politiniai kaliniai to nedarydavo, nors kartais visko būdavo.

Galų gale ir mane išvežė į ligoninę. Darbo lageriuose ligoninių nebūdavo, tik izoliatoriai. Ligoninėje vaistų beveik neduodavo, šiek tiek į venas leisdavo gliukozės. Per porą savaičių beveik pasveikau, bet vienas ukrainietis pavaišino lašiniais, o sergant gelta negalima valgyti jokių gyvulinių riebalų, tai vėl pasikartojė liga, šįkart vos nenumiriau. Ligoninėje prabuvau daugiau kaip dvi savaites.

Iš ligoninės į tą patį lagerį negrižau. Išvežė į kitą lagerį, kuriame su invalidais ir seniais gaminome tinkavimui balanas. Vėliau, kai sustiprėjau, išvežė į kitą lagerį, atrodo "04". Ten papuoliau į brigadininko Matorino brigadą: krovėme į savivarčius smėlį. Vienas pakrauna, kitas išvežioja. Ir taip visą dieną. Maistas labai prastas. Aš sirgau, visą laiką būdavo aukšta temperatūra. Vakaraus eidavau į sanitarinį punktą. Ten buvo tokie prasti daktarai, kad pripažino turberkuliozę ir išvežė į ligoninę. Papuoliau į uždarą palatą, todėl sustiprėjau ir iki vasaros dirbau sanitaru. Ten dirbant mirė vienas lietuvis, jaunas, atrodo, buvęs partizanas, ant rankos jam buvo tatuiruotė "Mirsiu už Lietuvos laisvę". Toje ligoninėje dirbo dar du lietuviai: P.Labutis, kuris sirgo džiova ir dirbo sanitaru, ir Velička, dirbęs laboratorijoje. Po lagerio Veličką buvau sutikęs Vilniuje. Jis norėjo studijuoti universitete mediciną. Tada (apie 1958 m.) valdžia jam neleido gyventi Vilniuje ir jis vėl išvažiavo į Sibirą.

Iš ligoninės mane išvežė į paskutinį lagerį Irkutsko sr., Čunsko r., iš kurio 1956 m. buvau paleistas į laisvę.

Ten dirbau plytų fabrike. Išdžiovintas plytas vagonėliu vežiojau į degimo kameras. Ten sutikau kaunietį Joną Rainį, su kuriuo buvom Kauno saugume 7-oje kameroje. Jis kraudavo plytas į vagonėlius. Rainys sudėjo apie mane dainelę:

*Tai pirmyn, tai atgal
Rodai savo drąsą, -
O kad būtų stipriau,
Užsigeri kvaso.*

Po Stalino mirties kaliniams tapo lengviau: nuėmė griežtą režimą, kaliniams leido auginti plaukus, nereikėjo ant rūbų numerių (anksčiau jie buvo prisiūti prie nugaros ir ant dešinės kelnių pusės). Kituose lageriuose reikėjo siūti net keturis numerius: ant nugaros, ant dešinės kelnių pusės, ant kepurės ir ant striukės. Mano numeris buvo Az-654.

1955 m. lageryje baigiau katilų kūrinių kursą. Tada mane pervedė dirbti į katilinę. Ten dirbom pamainom dieną ir naktį. Darbas, kaip kaliniai sako, nelabai sunkus ir šiltas. Visą pamainą reikia pilti pjuvenas ir medžio atliekas į šachtines pakuras, kad katiluose būtų reikiamas garų spaudimas. Garai buvo reikalingi plytų gamybai, medienos gaminimui. Ten susipažinau su Petru Paulaičiu, R.Šimaičiu, S.Puskunigiu ir daugeliu kitų.

Kai komisijos, atvykusios iš Maskvos, pradėjo masiškai leisti kalinius į laisvę, atsirado daug laisvų vietų vergams. Mane pervedė į elektrinę kūrinių prie garo mašinų, bet ten ilgai nedirbau. Greitai ir mane ta komisija pašaukė.

1955 m. svarbus įvykis buvo, kai į pasimatymą atvyko mama. Tuo metu ji buvo beveik laisva: dirbo sanitarė. Ją mylėjo kalinės ir daktarės (laisvosios daktarės buvo vadinamos viršininkėmis).

Aš labai džiaugiausi. Ji, būdama kaline, sutaupė ir atvežė man maisto. Neatsimenu, koks buvo laikas, bet atrodo, kad Velykos. Mums po penkerių nesimatymo metų jos buvo tikros...

Mane paleido 1956 m. birželio 15 d. Už mano pinigus 306,20 rb. nupirko bilietą, ant kurio buvo užrašytas nuotolis - nuo 5821 km iki 5930 km. Iš savo "kurorto" išvykau birželio 21 d. Pakeliui išlipau Taišeto lagerių ruožė aplankyti manos. Mamos lageris vadinosi Nr.90/I-"3". Mama su laisvomis nuo darbo kalinėmis atėjo prie stotelės pasitikti. Aš, susijaudinęs ar iš žioplumo, išlipau pro kitas vagono duris (į kitą pusę) ir turėjau laukti keletą minučių, kol traukinys nuvažiuos. Mama galvojo, kad neatvažiavau. Nors vyrams buvo draudžiama užėti į moterų lagerį, bet kadangi mama gera sanitarė, lagerio viršininkai leido nueiti į lagerį. Ten lietuvės kalinės, mane šiltai priėmė, pavaišino pagal galimybes. Vakare mes su mama nakvojome už lagerio zonos, svečių kambarėlyje. Kitą dieną mama palydėjo į traukinį. Išsiskyrėme iš džiaugsmo ar iš sielvarto verkdami.

Paskui prasidėjo ilgas kelias į Lietuvą. Iki Taišeto su manimi važiavo ir keletas kalinių iš mamos lagerio, tarp jų ir mano bendražygė Elena Čechavičiūtė. Bet jos turėjo išlipti Taišete, nes neturėjo laikinų pasų.

Likau vienas. Teko persėsti į kitus traukinius, nes ne visi važiavo į Maskvą. Todėl dideliuose miestuose sustojus traukiniui, jei jis nevykdavo toliau, reikėdavo kompostuoti bilietus į kitus. Tuo metu važiavo labai daug žmonių, ypačiai kalinių, paleistų iš lagerių.

□ Mama Juzė Latvienė su bendrabyle Elena Čechavičiūte Sibire. 1955 12 25

□ Tėviškėje Mikačių vnk. Brolio žmona Vanda, B.Latvys ir mama J.Latvienė. 1959 m.

□ Lietuviai kaliniai. 5-oje eilėje 1-as S.Puskunigis, 2-as B.Latvys. 1956 m.

Atvažiuavęs į Maskvą, autobusu nuvykau į "Baltarusijos" stotį, o iš ten į Vilnių. Maskvoje susitikau keletą lietuvių, grįžtančių iš lagerių. Jie pasiliko Maskvoje pasižiūrėti mauzoliejuje lagerių įkūrėjo. Aš nepasilikau nė valandėlei: pasižymėjau bilietą ir namo.

Traukiniui įvažiavus į Lietuvą taip jaudinausi, lyg būčiau grįžęs po šimto metų. Atrodė, kad ir gamta čia gražesnė, kad ir oras kitaip kvepia.

Iš Vilniaus atvykau į Ukmergę, kur susitikau su broliu Antanu. Jis neturėjo laiko su manimi važiuoti į Mikačių vienkiemį. Sugrįžęs namo, nustečiau, atrodė, lyg patekau į apleistą rančą. Aplink šulinį ir tvartą augo kiekiai, aukštumo sulig mano ūgiu. Jokio takelio. Prie šulinio vedė takelis, apžėlęs žolele. Už tvarto - jokio tualetų, tik aukšti kiekiai. Tą vakarą atėjo pasisveikinti kaimo jaunimas ir kaimynai Bružai, Alfonsas Jarmuševičius, Jonas Šatas.

Pirmas dienas krapščiausi namuose. Su užsidegimu roviau žoles nuo takelio prie šulinio, dalgiu nupjoviau kiečius. Klojimo jau nebuvo. Tuometinė valdžia nugriovė, o rąstus išvežė į Ukmergę pirties kūrenimui.

Kadangi klojimo nebebuvo, šieną vežėme į tvartą. Man padėjo sesuo Lionė. Ji sakė: "Velnias čia tave parnešė, kad tiek dirbt reikia". Palikusi mane, parbėgo namo. Tada pasikviečiau seserį Adę. Ji buvo gimnazistė ir atostogavo. Ir su ja vos "nesusimušiau".

Iš Sibiro nuo mamos gavau keletą laiškų. Vadinamoji komisija ją išleido vėliau - 1956 m. liepos 16 d., o į namus grįžo rugpjūčio pradžioje.

Sugrįžus mamai, beveik visas kaimas atėjo pasveikinti. Nei mama, nei aš nieko blogo niekam nepadarėm, ir mamą tikrai visi gerbė ir mylėjo. Kai ateidavo pas mus partizanai, mama sakydavo, kad jokio maisto neimtų iš kitų, nes užteks, ką turėjo. Ji taip pat prašė jų nežudyti nekaltų žmonių.

Tuo laikotarpiu visko pasitaikydavo. Kiti prisidengę partizanais plėšdavo žmones, kaip pvz. Viktoras Auglys su šautuvu gretimuose kaimuose plėšdavo žmones, vėliau jis buvo nuteistas kaip kriminalinis nusikaltėlis. Bet tokius žmones buvusioji tarybų valdžia gerbė ir sugrįžus iš kalėjimo priimdavo į partiją ir, jei atitikdavo išsilavinimą, suteikdavo viršininko vietą. Sugrįžus tokiems, kaip aš, tik nuslėpus praeitį, buvo galima mokytis ir užimti šokių tokių tarnybą.

Dar tenka prisiminti, kaip dalyvavau žygiuose, perkeltant partizanus į kitą Šventosios upės krantą. Žinoma, jaunam atrodė labai gražu, nebu-

vo jokios baimės ir niekada negalvojau apie didvyriškumą. Atsimenu, su draugu arkliais atjojom prie Šventosios upės. Atėjo pulkelis partizanų. Pirmą kartą jojau vienas su partizanų. Palikęs partizaną, grįžau kito paimti. Taip pirmyn ir atgal, kol perkėlėm visus partizanus į kitą upės krantą.

Vieną naktį buvo mėnesiena, nuo upės kilo rūkas. Mano arklys - jaunas erziliukas, pamatęs kitus arklius taip sužvengė, kad aidas nuskriejo Šventosios upės pakrantėmis. Gražu buvo ir baugu, kad neišgirstų kareiviai - juk jie dažnai pasalose laukdavo partizanų. Dar prisimenu, vykdydamas vieną partizanų užduotį, turėjau važiuoti pas ryšininką Kazį parvežti korespondencijos ir kitos medžiagos. Atrodo, buvo pavasaris, Šventosios upė smarkiai patvinusi. Jau netoli krantas, kai arkliui per nugarą pradėjo lietus vanduo, man iš ratų išslydo lentos, kaip mes vadinome lonto-rai, ir aš įkritau į šaltą vandenį. Srovė buvo tokia stipri, kad vos neparvertė. Šiaip taip išsikapstėme į krantą. Arklį pririšau prie medžio ir bėgau apie kilometrą palei upę, kol nuneštos lentos priplaukė prie kranto. Aš jas partempiau iki ratų. Vakare nuvažiavau pas minėtą ryšininką. Ten radau "draugus" - stribus. Jie manęs paklausė, ko atvažiavau į Pabaisko valsčių. Atsakiau, kad malkų kurui. Jie paprašė nuvežti iki miestelio, bet aš atsakiau, kad nežinau kelio. Tai šeimininkas mano arkliu juos nuvežė. Tuo laiku jau buvo vakaras, teko pas Kazį nakvoti. Ryte gavau laiškus ir grįžau namo. Šeimininkas sutvarkė ratus, lentas stipriai pririšo vielomis, daiktus irgi pritvirtino prie lentų ant dugno. Keliantis per Šventąją prie Dovydiškių kaimo, prie vadinamojo Smėlio kalno, arklį visą laiką raginau, kad nesustotų, ir važiavau įstrižai prieš srovę, kad neapverstų ratų. Prie kranto, žiūriu, gi mano sesuo Valė vaikšto po miškelį su krepšiu, neva grybauja - pasiuntė partizanai pažiūrėti, kodėl taip ilgai neparvažiavau.

Išliko atmintyje vaizdas iš lagerio miško darbų. Buvo rudens vakaras. Kaliniai skubėjo: kas pjovė mišką, kas vežė į rietuves rąstus, kas juos krovė. Visi skubėjo, kad tik įvykdytų normas ir gautų papildomai 200 gramų duonos. Kaliniai skubėjo, keikėsi, mušami arkliai griuvo ir kėlėsi, žviagė nesavais balsais.

Nors ligoninėse buvo ne pyragai, bet kiekvienas kalinys džiaugdavosi ten pakliuvęs. Nors vaistų niekas neduodavo, bet visgi galėjai šiltose palatose gulėti ir sočiai pavalgyti. Be to, daug kalinių mirdavo, o jų die-

nos davinį suvalgydavo sanitarai, kurie buvo iš kalinių, koks kąšnelis tek-davo ir palatos nariui.

Nuo sunkaus darbo dažnai pakildavo temperatūra. Daktarai manė, kad nuo anginos, todėl paguldė į ligoninę, į chirurginį skyrių. Ten dirbo chirurgas Lelka. Jis buvo vokiečių karo gydytojas, kuriam, kaip karo belaisviui, rusai skyrė 25 metus katorgos. Žiemą jis man darė anginos operaciją. Ne-žinau, ar turėjo nuskausminamų vaistų, tik prisimenu, kad labai skaudėjo ir kai kvėpavau per burną, pilną kraujo, ir su oru purkštelėjau jam ant chalato, jis labai supyko. Po operacijos dieną negalėjau valgyti. Bet buvau labai alkanas ir suvalgiau savo davinį. Kai rijau duonos kąsnelį, net iš akių tryško ašaros. Greit sugijo, bet jis mane pralaikė ligoninėje dar keletą sa-vaičių. Konsultacijos metu pažiūrėdavo ir sakydavo "gut, gut", bet neišra-šė. Pagijęs padėdavau sanitarui. Ligoninėje buvo daug sunkių ligonių, ku-rie nepagydavo ir mirdavo. Bet kam buvo skirta gyventi, tas šiaip taip iš-sikrapštydavo. Ligoninėse, kaip lagerių barakuose, buvo dviguliai gultai. Sveikesni guldavo antrame aukšte, sunkiai sergantys - apačioje.

1952-1953 m. buvo toks atsitikimas. Apatiniuose aukštuose greta gulė-jo vokiečiai ir vengras. Jie sunkiai sirgo šlapiuoju pleuritu. Abiems į plaučius įvesti vamzdeliai ir per juos į buteliukus tekėjo pūliai. Nors jie buvo nusil-pę, vieną dieną susiginčijo. Vengras sakė, kad jis taip kenčia per vokiečius. Jie susimušė, bet kadangi negalėjo pasikelti, tai tik rankomis apsistumdė.

Dar buvo ukrainietis, kuris sirgo inkstų liga. Niekas negalėjo jam padė-ti - vaistų nebuvo, be to, tardymo metu buvo sumuštas ir dėl to jam gedo inkstai. Kai užeidavo priepuolis, rankomis draskydavo nugaroje žaizdas. Sanitarai ar sveikesni ligoniai turėdavo prispausti rankas, kol jam pasi-baigs skausmo priepuoliai.

Toje palatoje gulėjo ukrainietis Leonenko - amputuota koja. Atrodo, jis buvo poetas, rašė eilėraščius. Vieną dieną atėjo saugumiečiai ir karei-viai, iškratė čiužinius ir, radę popierius, jį išsivedė. Daugiau į palatą jis negrįžo. Toje palatoje buvo kalinys iš Azijos, gal kazachas. Nežinau kuo jis sirgo, bet negalėjo šlapintis, tai pilvas pasidarydavo kaip būgnas. Jis pra-rasdavo sąmonę. Daktarai imdavo didelį dubenį ir storą kaip pieštukas adatą, pradurdavo pilvą ir iš jo pribėgdavo pilnas dubuo skysčio. Taip kartojosi keletą savaičių, kol jis numirė. Sudėtingų operacijų lageriuose nedarydavo.

Ligoninės sandėliuke dirbo ukrainietis. Jis apsirgo ir daktaras jį patikrinęs nusprendė, kad miręs. Jį nunešė į morgą. Ten jokio skrodimo nedarydavo, tik sandėliuodavo mirusiuosius. Kai susidarydavo reikiamas kiekis, juos išveždavo už lagerio tvoros į vadinamuosius kalinių kapus. Jis ryte pabudo vienais marškiniais. Pamatęs šalia savęs mirusiuosius, vos neapalpo. Basas per sniegą parbėgo į palatą. Daktarai ir ligoniai išsigando patys, kad numirėlis prisikėlė.

Nežinau, ar yra pasaulyje dar tokia šalis, kaip buvusi Sovietų Sąjunga, kurioje taip kankino savus žmones, savus kareivius, buvusius belaisvius. Ką kalbėti apie kitų tautybių žmones. Niekas nešelpė kalinių, niekas negalėjo patikrinti kalinių sąlygų. Pasauliui jie skelbė, kad pas juos kalinių nėra. Dauguma kalinių negaudavo net siuntinių iš namų, nes jų tėvai ir giminės taip pat buvo ištremti.

Po Stalino mirties kalinių gyvenimas šiek tiek pagerėjo. Buvo galima rašyti daugiau laišku, leido rašyti ir gimtąja kalba.

Atsimenu vieną atvejį, kai pasveikęs buvau priimtas į valgyklą indų plauti. Toks ten buvo plovimas - indai buvo beveik švarūs, nes kaliniai kiekvieną kruopą išgraibydavo su šaukštu ir savo lėkštę išlaižydavo. Vandens indams plauti duodavo mažai. Pirmas lėkštes išplaudavau gerai, o kitas praskalaudavau toje buizoje. Gerai, kad greitai iš tenai išvežė į kitą lagerį. Indų plovykla buvo virtuvės patalpose. Atskiras kambarėlis su mažu langeliu, ir tas su grotomis. Vieną dieną prie langelio priėjo buvęs šv. Petro ir Povilo kunigas Anteckij ir paprašė, kad jam atšildyčiau medų, kuris buvo puslitriniame butelyje. Jis man padavė per langelį ir atšildžiau. Neišlaikiau ir šildydamas truputį ragavau. Pats nepastebėjau, kaip "nuragavau" pusę indo. Nebežinojau, ką daryti, kaip atsiprašyti. Kai jis priėjo, tylėdamas atidaviau. Jis pakėlė butelį prieš saulę, pažiūrėjo, ir nieko nesakęs nuėjo. Kunigai gaudavo siuntinių. Jiems siųsdavo giminės ir iš bažnyčių.

Po Stalino mirties kaliniai už darbą atskaičius mokesčius už rūbus ir maistą, gaudavo keletą rublių, todėl galėdavo šiek tiek papildomai nusipirkti maisto. Bet tą pagerėjimą išsikovojo patys kaliniai. Prasidėjo kalinių streikai lageriuose. Nepakęsdami bado, kančių, jie atsisakė eiti į darbus, iškėlė reikalavimus, kad būtų palengvintos kalinių kančios ir pagerintos sąlygos. Pirmiausia sukilo kaliniai, dirbę šachtose, Vorkutoje, Kazachstane. Pirmiesiems streikų organizatoriams teko patirti žiauriausius išbandy-

mus. Kai kuriuose lageriuose Stalino kareiviai sušaudė šimtus kalinių, tarp jų ir dešimtis lietuvių. Numalšinus kalinių sukilimus dalį kalinių dar kartą teisė, pridėdami po keletą metų vergovės, kitus išvežė į kitus lagerius.

Keliasdešimt buvusių streikininkų pateko ir į lagerį, kuriame buvau. Tie kaliniai ir mūsų lageryje suorganizavo streiką. Kalinių organizacinis komitetas sutartu laiku vakare įsakė elektros darbuotojams išjungti apšvietimą barakuose. (Elektrinėje dirbę kūrikai ir mašinistai buvo kaliniai.) Išjungus šviesą į kiekvieną baraką atėjo organizacinio komiteto narys ir paskelbė, kad rytoj niekas neitų į darbą. Rytojaus dieną po pusryčių visi pasilikome barakuose. Tik po poros valandų į barakus subėgo kareiviai ir visiems liepė apsilvkti, pasiimti patalynes ir eiti už lagerio vartų. Kas priešinosi ar atsikalbinėjo, tuos kareiviai griebdavo ir vesdavo į atskirą būrį. Aš šiek tiek sumurmėjau ir neskubėjau išeiti iš barako, tai ir mane buvo atskyrę, bet paskui paleido. Kai išvarė už vartų, mūsų kalinių buvo tūkstančiai, o kareivių - šimtai, ginkluotų automatais ir su vilkšuniais. Turbūt atvežė kareivių pastiprinimą iš kitų įgulų. Visą dieną išlaikė lauke, šaltyje ir nevalgiusius, atskyrė keliasdešimt kalinių, kurie priešinosi arba per agentus nustatė, kad jie buvo organizatoriai, ir juos išvežė. Išvežė ir keletą lietuvių, tarp kurių buvo ir jaunas kalinys Molis. Mus visus vakare suvarė į lagerį, barakus. Taip vykstant kalinių streikams, po kalinių skundų ir prašymų tuometinė sovietų valdžia sudarė komisijas ir siuntė į lagerius peržiūrėti kalinių bylas.

SUGRĮŽTANT PRIE BYLOS

Grįžau prie praeities, susipažinęs su savo ir mamos tardymo protokoliais, taip pat su bendražygių, ryšininkų bylomis, sužinojau, iš kur Kauno tardytojai saugumiečiai sužinojo apie mus ir mūsų adresą bei ryšius su partizanais. Kaip žinoma, po 1944 m. veikė didelis būrys agentų, kurie sekė ryšininkus, partizanus ir visus Lietuvos žmones. Toks agentas, slapyvardžiu Algirdas, buvo užverbuotas Kauno saugumo. Jis perėmė ryšininkės, slapyvardžiu Rūta, laiškus, nusirašė juos, išsiuntė adresatui. (Ryšininkės pavardė man žinoma.) 1950 m. rugsėjo 14 d. suėmus ryšininkę Rūtą, pas ją buvo rastas dienoraštis, partizanų laiškai, adresai. Saugumiečiai gaudė partizanus ir norėjo surasti jų slėptuves. Jie ryšininkus galėdavo

suihti bet kuriuo metu, jei tik sužinodavo apie jų veiklą. Partizanai ir ryšininkai buvo jauni ir visi žmonės darė klaidas. Kratos metu pas ryšininkę buvo rastas mūsų namų adresas. Tą pačią dieną - 1950 m. rugsėjo 14 d. Kaune buvo suimta partizano sesuo S.Juknytė. Jos tardymo protokoluose radau vieno "ryšininko"-agento Jono Morkūno pavardę. Bendražygių arešto metu jis dingo ir nebuvo suimtas.

Ryšininkę Rūtą Kauno saugume kankino, jai teko kęsti badą, oro stoką kamerose, naktinius tardymus ir kankinimus - viskas buvo žmogaus valiai palaužti. Ryšininkė Rūta patvirtino mamos ryšį su partizanais. Pasakė, kad per ją jos brolis perdavė partizanam du pistoletus, kad bunkeris gali būti pas Bronių Latvių, gyvenantį Mikačių kaime, Deltuvos vls., Ukmergės aps., nes ji iš partizanų gauna laiškus tuo adresu. Be to, susitikus su partizanais, jie minėjo kažkokią slėptuvę Versalis. 1950 m. rugsėjo 19 d. mūsų namus puolė Kauno čekistų kariuomenė. Darė kratą ir rado slėptuvę. Tuo laiku pas mus partizanų nebuvo. Po mūsų arešto visus išžudė.

Paskutinis prisiminimas: 1951 m. vasarą Sibire, kalinių persikirstymo sostinėje Taišete mes su mama buvome viename lageryje, tik atskirti medine ir spygliuota tvora. Mama sakė, kad su manim nori pasišnekėti ryšininkė Rūta. Nors man buvo 19 metų, bet su merginomis nebuvau labai drąsus. Gal mano toks būdas, o gal buvau dvasiškai ir fiziškai pavargęs. Ji manęs ko nors paklausdavo, o aš trumpai atsakydavau. Ji paklausė, koks mano slapyvardis. Aš jai nenorėjau atsakyti, bet pasakiau, kad Berželis. Daug partizanų ir ryšininkų tuo metu turėjo slapyvardį Berželis.

Grįžęs į laisvę su buvusiais draugais - kaliniais susirašinėjau. Gal ir dėl mano kaltės, išvažiavus į Vilnių mokytis, susirašinėjimas nutrūko.

Iš lagerio gaudavau laiškus iš buvusio partizano-kalinio S.Puskunigio bei iš tremtinio J.Atkočiūno. Su Julium Atkočiūnu buvau viename lageryje. Jis buvo partizanas iš mano krašto: išbuvęs 10 m. lageryje, gyveno tremtyje, nes tuo laiku į Lietuvą neleido. Lageryje su Atkočiūnu buvome neilgai. Jis jau buvo bebaigiantis savo vargus, o aš juos tik pradėjęs. Jis man buvo artimas jau vien tik dėl to, kad buvo kraštiečiai, be to, vyresnis draugas.

1999 m. man ir mamai Juzei Latvienei (po mirties) suteiktas Laisvės Kovų dalyvio statusas. Juzė Latvienė mirė 1992 m. gegužės 23 d., palaidota Deltuvos kapinėse Ukmergės r.

Iš savo ir mamos bylos, laikomos šiuo metu archyvuose, išrinkau mus kankinusių Kauno ir kitų saugumiečių pavardes: ltн.Аntоnovas, j.ltн.Вatkevičius, mjr.Рostnikov, ltн.Кarpov, pplk.Вichrev, 3 garnizono kpt.Рeliovin, mjr.Рominich, mjr.Мilinkov, mjr.Козinec, mjr.Jeršov, pplk.Кoval, Vilniaus saugumo pplk.Гusev (1985 02 08), MVD karo prokuroras Рuchlov, llн.Рlochich, mjr.Оleinik, mjr.Soldovnikov, mjr.Криžinovskij, plk.А.Ј.Мylinkov, Galvydis (Ukmergė), v.llн.Čebyšev, saugumo vertėjai: Sadulinas, Lapatinskas, Čujev ir Šulin (Ukmergė), saugumiečiai Fedotov ir Babiliov, saugumo kalėjimo prižiūrėtojos Dumbliauskaitė ir Kačiatkova, kpt.Мuravjov, vertėjas Latoškin.

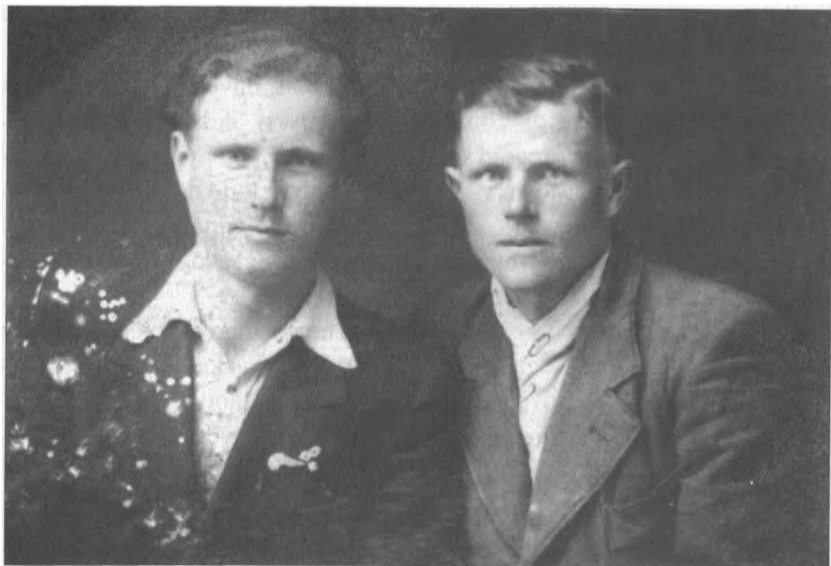
Taip pat sudariau bendrabylių sąrašą iš 1951 02 24 siuntimo į lagerius ypatingai slaptos paskyros, pasirašytos SSRS MGB "А" skyriaus mjr.Jeršov, 1951 03 06.

<i>Eil. Nr.</i>	<i>Pavardės</i>	<i>Lagerio pavadinimas</i>	<i>Pastabos (1996 01 25)</i>
1.	<i>Рakalniškis S.K.</i>	<i>Rečnoj</i>	<i>Miręs 1993 04</i>
2.	<i>Čechavičiūtė I.</i>	<i>Ozernyj</i>	<i>Gyv. Kaune</i>
3.	<i>Јuknytė S.A.</i>	<i>Rečnoj</i>	<i>Gyv. Telšių r.</i>
4.	<i>Čechavičienė M. V.</i>	<i>Dubrovnyj</i>	<i>Mirus</i>
5.	<i>Čechavičius M.J.</i>	<i>Rečnoj</i>	<i>1953 08 01 per ka- linių sukilimą nu- šovė rusų kareiviai</i>
6.	<i>Кuzminskienė M. K.</i>	<i>Ozernyj</i>	
7.	<i>Latvys B. J.</i>	<i>Ozernyj</i>	<i>Gyv. Vilniuje</i>
8.	<i>Latvienė J.K.</i>	<i>Ozernyj</i>	<i>Mirusi 1992 05 23</i>
9.	<i>Sakalauskaitė J.M.</i>	<i>Rečnoj</i>	<i>Gyv. Giedraičiuose</i>

APIE BROLĮ STANISLOVĄ-LAPĄ IR MUS VISUS...

1944 m. mano brolis Stanislovas Žukauskas išėjo pas partizanus ir kovojo iki 1952 m. Gerai prisimenu jo žodžius: "Sugrįšim su Trispalve, bus laisva mūsų Tėvynė!" Taip, šiandien jau laisva mūsų Tėvynė, tik, deja, nesugrįžo brolis... Parnešė žadėtą Trispalvę kiti mūsų vargo ir kančių broliai. Jiems buvo lemta sulaukti to didžiojo džiaugsmo, dėl kurio tūkstančiai padėjo galvas ant Tėvynės aukuro. Jų kūnai gulėjo išniekinti miestelių aikštėse, rajonų centruose prie saugumo būstinių. Mano a.a. brolis gulėjo Ukmergės saugumo kieme kartu su kitais trim. Kur užkasė - Dievas žino. Manoma, kad kur nors prie Pivonijos miško. Jo kauleliai dar laukia mūsų. Gal dar pamatysime tarp kitų, ramiai besiilsinčių kapinėse, ir Jo kryžių...

1944 m. mano brolis pradėjo gyventi ir dirbti Kėdainių aps., Šėtos vls.,

□ Broliai Antanas ir Stasys Žukauskai

Linksmavietės k. Tėvelis ten buvo nupirkęs ūkį, arklį, karvę ir kitų gyvulių, žemės ūkio padargus ir pavedęs broliui ūkininkauti. Jam sekėsi. Išmoko dirbti ūkio darbus, pamilo žemę, tačiau džiaugsmas neilgai jį lydėjo... 1944 m. gavęs šaukimą į okupantų armiją, Stasys pasirinko kitą gyvenimo kelią. Pradėjo slapstytis, o neužilgo išėjo pas brolius partizanus. Iš gretimo kaimo partizanai buvo Jonas Karalius, Alfonsas Pabrinkis, Vytautas Zacharas iš Šėtos miestelio ir daugeliu kitų. Jiems vadovavo Danielius Vaitelis.

Brolio namuose liko jo žmona Jadvyga ir 7-erių metukų mano sesutė Janina. Mūsų Mama mirė 1941 m., 1944 m. suėmė Tėvelį ir nuteisė 10-iai metų, o mes prisiglaudėme pas brolį Stanislovą. Jam išėjus į mišką, brolienė kurį laiką kartu su mano sesute gyveno namuose, tačiau neištvėrusi saugumo persekiojimų išbėgo į Kauną, prisiglaudė prie giminių, o vėliau prie kito vyro... Sesutę Janiną paėmė brolis Antanas, gyvenęs ir dirbęs Ukmergėje. Man brolis padėjo įstoti į Kauno amatų mokyklą, kurią baigus gavau paskyrimą į Vilniaus "Vaizdo" spaustuve. Ten dirbdama susisiečiau su broliu Stanislovu ir retkarčiais susitikdavome. Nuveždavau jam lauktuvių iš miesto, rašymui medžiagos, papasakodavau mūsų šeimos ir politikos naujienas. Laukėme išvadavimo iš Vakarų. Deja, laisvė po daugelio metų atėjo ne iš ten - mūsų Tėvynė ją pati išsikovojo...

1947 ar 1948 m. brolį sunkiai sužeistą į kojas, nuvežė į Kėdainių saugumą ir 18 parų tardė. Kojos buvo labai sutinusios. Tada pervežė į ligoninę, kur pasikeisdami jį saugojo skrebai. Pasitaikė gera gydytoja, rūpestingai gydžiusi brolį. Stanislovas vis pasilikdavo po riekutę duonos ir, gydytojos paklaustas, kodėl nevalgo, atsakė, jog taupęs kalėjimui. Brolį, kaip nevaikščiojantį, į perrišimo kambarį vežiodavo. Grįžęs savo spintelėje rasdavo gero maisto. Kas padėdavo jį - neaišku iki šiol.

Pasveikęs ir sustiprėjęs ryžosi bėgti. Prie lango augo obelis. Stanislovas pastebėjo, jog skrebas dažnai išeidavo į koridorių pasikalbėti. Susuko antklodę taip, tarsi gulėtų lovoje, o pats su ligoninės drabužiais obels kamieniu nusileido žemyn ir, laimingai pasiekęs kaimą ir gavęs drabužius, susitiko su partizanais. Apie 1951 m. gavau laišką, kuriame labai prašė su broliu Antanu atvažiuoti su juo susitikti. Antanas turėjo patikimą vairuotoją Tubbį, kuris nuvežė mus netoli Panoterių. Tai buvo paskutinis mūsų trijų susitikimas. Atsisveikinome linkėdami sveikatos ir laisvos Tėvynės...

Deja, Stanislovui Žukauskui-Lapui skirtas gyvenimo kelias buvo neil-

gas. 1952 m. gegužės 13 d. Ukmergės saugumiečiai jį nušovė netoli Jonavos, Mimonių k. ir atvežė prie Ukmergės saugumo kartu su dar dviem partizanais. Antanas, iškvieistas brolio atpažinti, nors ir labai skaudėjo širdį, jo "neatpažino"...

Svečiai buvome Tėvynėje. 1952 m. rugpjūčio 3 d. teko palikti namus, draugus ir artimuosius. Visus suvežė į Lentvario geležinkelio stotį: brolių Antaną su šeima, seserį Janiną ir mane iš Vilniaus...

Grįžome visi. Tėvelis, išbuvęs 10 metų Komijoje, susirado mus Krasnojarske visai netikėtai. Puolėme jo visi pasitikti...

Dabar jis po visų vargų, kaip ir brolis Stanislovas, atgulė amžinam poilsui laisvoje Tėvynėje...

PARTIZANŲ VADĄ ANTANĄ BAKŠĮ-GERMANTĄ PRISIMINUS

1953 m. žuvo paskutinis Jūros srities partizanų vadas, LLKS prezidiumo pirmininko pavaduotojas Antanas Bakšys-Klajūnas, Germantas, 1998 m. apdovanotas Antro laipsnio Vyčio kryžiumi (po mirties). Tai - viena ryškiausių LLKS asmenybių, įsisąmoninusi tuometinę Lietuvos padėtį, tikroviškai įvertinusi ginkluotojo pasipriešinimo galimybes ir tos kovos ateitį. Sunkiausiu partizaninės kovos laikotarpiu - 1952 metais, kai buvo sudėta tiek daug aukų, A.Bakšys tvirtai likėjo mūsų tautos išlaisvinimu. Pagerbdami A.Bakšio atminimą, norime papildyti turimas apie jį žinias archyvine medžiaga, kuri bus straipsnio "Alma mater auklėtiniai kovos sąjūdyje" (LKA Nr.18).

Susikūrusi studentų pagrindinė organizacija Vieningoji darbo sąjunga (VDS) 1951 m. pradžioje užmezgė ryšį su Kęstučio apygarda. Kartu su VDS narių pagrindžio spaudai skirta medžiaga perdavė ir dokumentą - "Ištrauką iš VDS konferencijos rezoliucijos" (žr.LKA Nr.18, 124 psl.), kurioje buvo išdėstytos programinės VDS nuostatos. Matyt, tos nuostatos sudomino ginkluotojo pasipriešinimo vadus ir tokiu būdu šis dokumentas pateko į Jūros srities štabą tuometiniam jo vadui A.Bakšiui-Germantui. 1951 m. Germantas parašė laišką VDS nariams (dok.1), kuriame pabrėžė LLKS ir VDS pagrindinių idėjų bendrumą. Laiško turinys rodo Germanto tvirtą valią ir dvasios stiprybę, nes ir tuo sunkiausiu ginkluotam pasipriešinimui laikotarpiu jis turėjo Lietuvos ateities viziją, matė kelius ir būdus, kaip atkurti laisvą, demokratišią Lietuvą, kad joje būtų gera gyventi jos piliečiams.

Germantas savo laiške pranešė, kad "... pradėtas kurti Vakarų Lietuvos srityje naujas politinis Sąjūdis su aiškia programa", kuris su "LLKS pagalba būtų tuoj pat išplėstas visoje Lietuvoje". VDS nuodugniai apsvarstė Germanto laišką, jo kritines pastabas ir pasisakė už visišką vienybę su naujuoju judėjimu, bręstančiu Vakarų Lietuvoje, sutiko jį remti savo darbais. Savo atsakyme į Germanto laišką (byloje išliko to atsakymo juodraštis, dok. 2) VDS sekretoriatas išreiškė norą įsijungti į naujai kuriamą politinę sąjungą.

Germanto iniciatyva ir pastangomis kuriamas sąjūdis gana greit pasirodė Vyčių sąjungos programinių dokumentų pavidalu (žr. LKA Nr. 7. psl.84). VDS

visus Vyčių sąjungos dokumentus gavo 1952 m. vasarą, bet dėl VDS narių suėmimų 1952 m. rudenį nespėjo apsvarstyti. Tolimesnis Vyčių sąjungos kūrimosi darbas, matyt, nutrūko dėl Germanto ir jo štabo žūties 1953 m. sausio mėn. Pripažindamas VDS ir įjungdamas ją į LLKS idėjinės-politinės kovos barą, Germantas išvedė šią organizaciją į plačią kovos areną. Ta aplinkybė pakėlė VDS narių dvasią ir ryžtą siekiant užsibrėžto tikslo. Vyčių sąjungos programinės nuostatos atitinka LLKS 1949 02 16 priimtos Deklaracijos dvasią. Dabar, palyginę Vyčių sąjungos ir VDS pagrindines programines nuostatas, galime teigti jų giminingumą. Geri VDS santykiai su Vakarų Lietuvos partizanų vadovybe iš dalies atsispindi ir buvusioje KGB archyve aptiktoje medžiagoje.

Vaidoto rinktinės vado pavaduotojas Antanas Šablauskas-Aras savo laiške, rašytame Germantui 1952 06 28 (dok.3), rašo, kad per ryšininką K.Banį-Zabrį su VDS užmegztas glaudus ryšys. Toliau rašoma, kad VDS atstovai pageidauja artimiausiu metu susitikti su Vakarų Lietuvos partizanų vadovybės įgaliotiniais aptarti bendros kovos reikalus.

Iš Kęstučio apygardos štabo viršininko Jono Vilčinsko-Algirdo laiško "Kovos Broliai", rašyto 1952 0713 (dok.4) matyti, kad Vakarų Lietuvos pagrindinės spaudos leidėjai labai vertino VDS nario A.Bitvinsko-Kerano patriotinę poeziją ir prašė atsiųsti rankraščius, kad galėtų pasidaryti jų nuorašus.

Nors ir neilgai VDS bendravo su Vakarų Lietuvos partizanų vadovybe, išlikusi archyvinė medžiaga liudija, kad jų veikla dėl Lietuvos ateities buvo bendra ir vieninga. Bendrų pastangų dėka tolimesnis bendradarbiavimas būtų buvęs žymiai platesnis ir veiksmingesnis, jei ne dramatiški Germanto štabo ir VDS likimai.

Lyg atspėdamas šių dienų politinį susiskaldymą Lietuvoje, Germantas "Vyčių sąjungos laikinuosiuose įstatymuose" "pasmerkia buvusias ir esamas grupines, partines ir kitokias nesantaikas ir susiskaldymui partijomis nepritaria", bei teigia, kad "komunistų partija, kaip diktatūrinė ir priešinga lietuvių tautos siekiams, turi būti uždrausta". Germanto idėjos ir mintys - laisvė, teisingumas, pasiaukojimas - praėjusio laiko išbandymą, Lietuvai tebėra svarbios ir šiandien.

Celestinas Ajauskas, Kazimieras Banys, Vytautas Bukauskas, Adomas Lukoševičius

Dokumentas 1. Antano Bakšio-Germanto 1951 12 10 laiškas

BRANGŪS BROLIAI!

(Skiriu VDS nariams)

"Gyva tauta, nors ir būtų menka, per vargą ir kančias stipri išauga, nublukęs žvilgsnis tampa kaip erelių ir valia užsigrūdina kaip plienas. Bet jei tauta nepakelia nelaimės ir nesužadina į dvasios žygį, tada ji neverta išgelbėjimo". H.Ibsenas

"Aš dar gyva, gyva!" - nebylus lietuvių tautos šūksnis glūdi sukrešusiam kraujyje išniekinto partizano, numesto ant gatvės grindinio. "Aš dar gyva!" - tolimu aidu nuskamba jos šauksmas iš Sibiro taigų ir tamsių kasyklų požemių gaunamuose laiškuose, pilnuose nepalaužiamo tikėjimo Tėvynės prisikėlimu, šviesia ateitimi. "Aš dar gyva..." - suvirpa jos balsas ištiestoj pagalbos rankoj, bolševikų terorizuojamo ir nualinto valstiečio, pasidalijančio paskutiniu duonos kąsniu ir pastoge su partizana. "Aš dar gyva!" - nuaidi Vėlinių vakaras Kauno kapinėse. Taip, lietuvių tauta gyva. Užgriuvusi didžiulė nelaimė - vienuolikos metų žiauriausia vergija - nesutriuškino jos. Ji gyva jos liaudyje, liaudyje, kovojančioje ir kenčiančioje liaudyje, paliktoje likimo valiai tų, kurie skelbėsi jos vadais esą, skelbėsi geriau mirsią su ja kartu, bet nevergausią. Ir tikrai. Galime drąsiai didžiuotis savo liaudim, bet... ne inteligentija (dauguma jos!). Didžioji dalis šio elito, liaudies kruvino prakaito dėka iškopusio į šviesą ir vėliau mitusio jos sultimis, sunkiausioje valandoje paliko ją ir vergiškai šliaužioja šiandien prie amerikiečių ar bolševikų kojų arba tūno kaip šikšnosparnis, laukdamas vėl "tinkamos sau valandos". Tai - skaudi tiesa.

Amžių bėgyje gyvenimo audrų blaškoma lietuvių liaudis užsigrūdino. Ji pakelia šiandien didžiausius smūgius, bet... joje slypinti didelė jėga - laisva dvasia, gimtosios žemės meilė ir troškimas šviesesnio gyvenimo - negaudama įsilieti į pozityvų darbą, be to, veikiamą nuolatinio bolševikų teroro, vis daugiau blėsta, it nekurstoma ugnis. O čia kaip tik pats laikas (tikriausiai jau pavėluota) visas jos jėgas nukreipti į pasiruošimą paskutinei laisvės kovos stadijai - išsilaisvinimui, į pasiruošimą naujam gyvenimui.

Jau pribrendo laikas paruošti ją sąmoninga kovotoja už naujos, socialiai teisingos santvarkos sukūrimą, o čia iškyla ir dar vienas uždavinys (pasiekus mus tikslesnėmis informacijoms iš anapus geležinės uždangos): įspėti tautą būti budria ir nepulti glėbin "naujųjų išvaduotojų", kurie jau šią dieną, būdami dar Vakaruose, pešasi ir riejasi dėl būsimų šiltų vietų. Visa tai - didelis, skubus ir nepaprastai svarbus mūsų tautos ateičiai darbas, kurį, aišku, tegali atlikti tik inteligentija. Ir tai turi būti atlikta kuo skubiausiai, nes paskum bus per vėlu. Deja, jai tai ne galvoj, o be to, jau yra netekusi ir savo autoriteto liaudyje. Kame išeitis? Visos viltys glūdi jaunijoje, vis priaugančioje inteligentijos kartoje. Bet čia kyla klausimas, ar ji, bolševikų klaidinama ir terorizuojama, supranta tai, ar joje kyla nauja dvasia, naujos idėjos? Ar nepabūgs už jų įgyvendinimą atiduoti ir didžiausią auką? Juk amžių patirtis rodo, jog miršta idėjos, jei nėra kas už jas aukotųsi. Ir čia, mūsų džiaugsmui, turime konstatuoti: "taip". Jos pirmųjų, nedrąsių žingsnių aidas - ir VDS (panašių teko sutikti ir daugiau). Tai skamba ir Jūsų rezoliucijoje:

"...Greta ginkluotų kovos būrių pastaruoju metu diena iš dienos auga nauja, laisva nuo praeities ir dabarties ydų **sąmoninga, tyli karta** (mano pabraukta, - Germ[antas]), kuri kaip dauguma pažangiųjų žmonių supranta, kad kol "komunizmas" bolševikų partijos bus kuriamas pagal šiuolaikinę jos liniją, tol TSRS darbo žmonės ir surišusios savo likimą su bolševikais tautos kės skurdą, dvasinę pažeminimą ir žmogaus vertės sumenkimą..."

Bet kodėl "tyli karta?" Kaip gali sąmoningas, laisvas nuo praeities ir dabarties ydų jaunimas, supratęs tiesos kelius, **tylėti?** Tai - nusikaltimas. Jis negali, negali tylėti. Šis jaunimas turi virsti jauna, aktyvia, kūrybiška jėga, praskinančia ir parodančia liaudžiai kelią į šviesų gyvenimą. O čia kiekviena valanda brangi, nes, kaip sako mūsų liaudis: "Ne laikas šunis lakinti, kai reikia eiti medžioti". Jūs ir patys tai pabrėžiate:

"...Ateis laikas šaukti prie ginklo, kovoti ir statyti kitą socialiniai teisingą, išvaduojančią žmogų iš bet kurio išnaudojimo, santvarką. Tam momentui reikia dabar ruoštis, kad užtikrinus greitą priešų sužlugdymą ir kilnių idėjų įgyvendinimo pagrindą."

Arba vėl:

"... kūrybiškumą ir aktyvumą reikia kuo greičiausiai atnaujinti, nes pati

savaime naujoji Lietuvos laisvė negali atsirasti. Reikalinga tam tikromis priemonėmis, atitinkančiomis esamą tikrovę, jungti tylinčias pavienes tautos jėgas į kolektyvus prispaustos liaudies dvasios kėlimo, laisvės iškovojoimo ir naujo gyvenimo pastatymo tikslais..."

Jūs visiškai teisingai spėjate (pagal mūsų, LLKS, turimas žinias), jog:

"...po bolševizmo sutriuškinimo sudėtingų įvykių rezultate gali būti primesta svetima mūsų žmonėms, siekiantiems naujo laisvo gyvenimo, santvarka, jei mes patys, suprasdami bolševikinį gyvenimą, ir toliau liksimė tylūs, jei savo gėdai atsisakysime nuo kiekvieno doro žmogaus teisės ir pareigos kovoti dėl šviesios tautos ateities..."

Išnagrinėję pagrindines šiuo klausimu mūsų nuomones, gausime tik vieną bendrą tvirtą nuomonę: jaunosios kartos inteligentija turi jau šią dieną pakilti kovon už sužadintą blėstančios liaudies dvasios, už įsisąmoninimą jos ir parengimą ateities kovoms dėl laisvės ir naujos santvarkos sukūrimo.

Čia gali kilti klausimas: "O kur dingio LLKS, kodėl ji nesiima tam darbui vadovauti?" Čia turiu pažymėti štai ką:

1. LLKS dėl inteligentijos išdavystės ir dėka didžiulių aukų susikūrė ir išsilaikė iki šių dienų, o dabar randasi labai sunkioje padėtyje (trūkumas intelektualinių pajėgų).

2. Dėl tos pačios išdavystės - sąjūdis praeity padarė daug klaidų, kas labai atsiliepė šiandien, užkirsdamas daug kur kelią.

3. Sąjūdis susisaistęs susitarimu su VLIK'u, kas suriša jam rankas.

4. Tik didžiausiomis aukomis pasiekus centralizaciją, bijoma naujo susiskaldymo, kuris galėtų kilti paskelbus aiškią programą, atitinkančią naujus liaudies ir jaunosios inteligentijos siekimus.

Bet būtų klaida manyti, jog sąjūdžiui vadovaujančių tarpe nėra žmonių tai suprantančių ir pasiryžusių kovoti už naujus siekius. Bet tuo keliu, kuriuo jūs manote eiti, mano nuomone, sunku pasiekti nors patenkinamą rezultatą.

"...Būtų neprotinga kalbėti apie plačias, masines sąjungas, kurias priešas greitai gali susekti, likviduoti. Bet gana tikslinga vienyti priešakiniais bendraminčiais į atitinkamus apibrėžtus organizacinius pavidalus, kolektyvus, kurie užtikrins ir savalaikį išsilaivsinimo darbą, veiksmų koordinavimą ir aktyvią paramą pagrindinei spaudai bei kitoms kovojančioms gru-

puotėms". (Ištrauka iš Jūsų rezoliucijos). Štai dėl ko:

1. Pavienios grupelės neturi priemonių ir galimybių dirbti platesnį ideologinį darbą tautoje (rėmimas pagrindžio spaudos, siekiančios tik informuoti tautą apie politinių įvykių raidą, jokio kovos fronto neišplėš).

2. Negalimas joks veiksmų koordinavimas neturint centralizuoto vadovaujančio organo.

3. Pavienės grupelės neturi galimybių gauti informaciją apie pabėgusių "vadų-vadukų" darbą Vakaruose, jų pasirengimus, kas ypač svarbu paren-giant tautą kovai už naujos santvarkos sukūrimą.

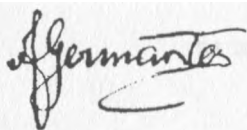
Kiek rodo pagrindžio patirtis - **įmanoma** sukurti platesnę organizaciją, sujungiančią tam tikra sistema susidariusius jaunosios inteligentijos tarpe kolektyvus, pasiryžusius kovai dėl laisvės ir šviesesnės ateities. Tuo tikslu imtasi iniciatyvos ir pradėta kurti Vakarų Lietuvos Srityje (iš kur išplaukia iniciatyva) naujas politinis sąjūdis su aiškia programa, kuris su LLKS ryšių sistemos ir jos sąmoningiausių narių pagalba stengsis sujungti šias grupes ir sukurti naują, leisti specialų spaudos organą (naujų idėjų propagavimui). Gavus teigiamų rezultatų, šis sąjūdis LLKS pagalba būtų tuoj pat išplėstas visoje Lietuvoje. Į šio sąjūdžio vadovavimą bus stengiamasi įtraukti legalias, galias intelektualines pajėgas iš jau esančių ir ateityje susidarysiančių grupių. Pasisakyti smulkiau apie šio naujojo sąjūdžio siekimus dėl laiko stokos šiuo metu negaliu, bet užtikrinu, jog tai neapvils Jūsų, ir tikiu, jog sutiksime pilnai įsijungti į darbą. Sekantį kartą galėsiu suteikti pilną informaciją.

Todėl jau dabar drįstu prašyti paramos ideologiniais straipsniais, kovinga-patriotine beletristika ir kt., kas galėtų padėti atlikti uždavinius, iškilusius prieš jaunąją kartą. Būtų nepaprastai gera, jei būtų galima sukombinuoti iš spaustuvės ar raidžių, ar bent matricų, didesnę kiekį kalkių.

Ryšys su šiuo sąjūdžiu eis tuo pačiu keliu, adresuojant jam siunčiamą paketą "Dubysos ainiui".

Jėgų ir sėkmės kovoje už laisvę ir naujų idėjų įgyvendinimą!

1951 12 10

A. Germantas

Dokumentas 2. Vieningosios darbo sąjungos sekretoriato laiškas-at-sakymas

Pranešame, kad Jūsų laiškas gautas ir apsvarstytas DS narių plenari-niame susirinkime. Priimdami dėmesin Jūsų laiško turinį, pareiškiame:

1. VDS yra solidari bręstančiam Vakarų Lietuvoje judėjimui ir sutinka jį remti savo darbais.

2. Sėkmingesnei kovai prieš bolševikinę okupaciją ir ateities kuriamam darbui reikalingas vieningumas ne tik organizacijų, krašto, bet ir viso pasaulio mastu. Sutinkamai su tuo, VDS nėra priešinga įsijungti į Jūsų organizuojamą politinę sąjungą, jeigu jos siekimai daugiau ar mažiau atitiks VDS tikslus (svarbiausia - ateities atžvilgiu).

Šiuo klausimu VDS aiškiau pasisakys susipažinus su Jūsų organizaci-jos programa.

3. Nepriklausomai nuo galimų programinių prieštaravimų, VDS bolše-vikinės okupacijos metu pasiruošusi palaikyti su Jumis bendradarbiavimo ryšius, kiek tai bus reikalinga jėgų vieningumui ir bendrojo smūgio kryp-čiai prieš bolševizmą ir kt. laisvės priešus.

4. Jūsų iškelti trūkumai mūsų įvade į programos ir įstatų reikalu priim-tą rezoliuciją iš dalies yra teisingi. Tačiau VDS, matuodama savo sumany-mus pagal jėgas ir atsižvelgdama į realias to meto aplinkybes, turėjo pa-grindą tada daryti panašias išvadas. Šiandien anas, kaip extra suformuotas dokumentas, yra jau pasenęs ir pakeistas nauju.

5. Glaudesnio bendradarbiavimo reikalu VDS pageidauja artimiausiu laiku gauti Jūsų organizacijos programą ir reguliarias informacijas apie darbą ir dalykų padėtį.

6. VDS dėkoja Jums už brolišką pasitikėjimą ir malonų kvietimą įsi-jungti į bendrą laisvės kovotojų frontą.

VDS sveikina didžiai reikšmingo, racionalaus, istorinio reikalo inicia-torius, linki bendram reikalui visapusiškos ir galutinės pergalės mūsų tau-tos labui.

VDS sekretoriatas

Pranešame, kad Jūsų laiškas gautas ir apsvarstytas. D S narių plenariniame susirinkime. Priimdami dėmesia Jūsų laišką turinį, pareiškiamo:

1. V D S yra solidari brestančiam Vakarų Lietuvoje judėjimui ir suvoka jį renti save darbais.

2. Sėkmingai keičia prieš belševikinę okupaciją ir ateities kuriamajam darbui reikalingas vieningumas ne tik organizacijų, krašte, bet ir viso pasaulyje mastu. Sutinamai su tuo, V D S nėra priešinga įsijungti į Jūsų organizuojamą politinę sąjungą, jeigu jos tikslai daugiau ar mažiau atitiks VDS tikslus/svarbiausia-ateities atžvilgiu/.

Šiuo klausimu VDS aiškiau pasisakys, susipažinus su Jūsų organizacijos programa.

3. Nepriklausomai nuo galimų programinių prieštaravimų, VDS belševikinės okupacijos metu pasiruošusi palaukti su Jumis bendradarbiaus ryšius, kiek tai bus reikalinga Jūsų vieningumui ir bendroje smūgie krypties prieš belševizmą ir kt. laisvės priešus.

4. Jūsų iškelti trūkumai mūsų įvade į programos ir įstatų reikalą priimtą rezoliuciją, iš dalies yra teisingi. Tačiau VDS, natuodama save sumanymus pagal Jėgas ir atsižvelgdama į realias to meto aplinkybes, turėjo pagrindą tada daryti panašias išvadas. Šiandien mus, kaip exstra suformuotas dokumentas, yra jau pasenęs ir pakeistas lauju.

5. Glaudesnio bendradarbiavimo reikalą VDS pagėidavja artimiausiu laiku gauti Jūsų organizacijos programą ir reguliarias informacijas apie darbą ir dalykų padėtį.

6. VDS dėkoja Jums už brolišką pasitikėjimą ir malonų kvietimą įsijungti į bendrą laisvės kovotojų frontą.

VDS sveikina didžią reikšmingą, racionalaus, istorinio reikalo iniciatorių, linki bendram reikalui visapusiškes ir galutinės pergalės mūsų tautos labui.

VDS SEKRETORIATAS

Dokumentas 3. Vaidoto rinktinės vado pavaduotojo Antano Šablauskio-Aro 1952 06 28 laiškas A.Bakšiui-Germantui*

Broliui Germantui

Nors praėjo palyginti nedaug laiko nuo mūsų išsiskyrimo, bet kaip šiuo metu Jūs gyvenate, aš nežinau. Paskutiniu laiku man teko pergyventi skaudų įvykį: mus norėjo užmigdyti - nepavyko, šaudė ir nenušovė. Šiuo metu vėl keliauju tėvynės laukais ir dairausi iš kur ateis laisvė.

Gegužės pabaigoje užmezgiau tvirtą ryšį su VDS ir šiuo metu dažnai susitinku su Zabriu. Jūs tikriausiai prašėte VDS pagelbėti kalke ir rašomuoju popieriumu. Nedidelį kiekį jie jau turi. Iš jų kalbos galima buvo suprasti, kad atsisveikinant viso to galima gauti kiek reikia. Galima gauti ir matricų, bet jos brangios.

VDS manęs prašė Jums perduoti žodžiu ar raštu, kad jie su džiaugsmu priima Jūsų pasiūlymą ir žada kiek galėdami Jums padėti. VDS sekretoriatas pageidauja artimiausiu laiku susitikti su Jumis arba Jūsų įgaliotais asmenimis, susipažinusiais su Vakarų Lietuvos išsivadavimo judėjimo programa. Susitikimo tikslas - nustatyti bendrus kovos būdus dabar ir esant sunkiam laikotarpiui, o taip pat glaudų ryšį.

Iš savo pusės VDS skiria du įgaliotinius ir prašo Jus taip pat neatsisakyti ir nurodyti susitikimo vietą ir laiką. Pageidautina kaip galima greičiau.

Savo, o taip pat Zabrio vardu, noriu Jus paklausti, ar negalėtumėte kaip nors sutvarkyti "Prisikėlimo"? Pastebimi atvejai, kaip pavyzdžiui: prisikėlimiečiai užėjo pas Zabrį ir pareikalavo iš jo žalių kelnų ir aulinių batų. Zabrys sutiko atiduoti kelnės, o atiduoti aulinius batus kategoriškai atsisakė. Dėl to jie per daug netriukšmavo, nuėjo pas kitą mokytoją ir, kaip Zabrys pasakojo, nieko nesakė, jį sumušė ir atėmė 200 rublių.

Aš taip pat atsiskyriau ir negyvenu su broliu Vasariu, nes pavasarėjant mūsų nuomonės išsiskyrė. Jis tapo kažkokiu dievotai laimingu, o aš jo kalbom netikiu - kažin ar jomis galima tikėti. Jis nori mane taip pavaizduoti, kad manimi netikėtų žmonės ir tauta, pradėjo vaizduoti labai tykų

* Versta iš rusų k. išlikusio nuorašo. Vertė B.Ulevičius.

Брату Германтасу!

Хотя прошло сравнительно немного времени, как мы рас-
стались, однако как ты живешь в настоящее время не знаю.
Мне за последнее время пришлось пропустить довольно тяжелый
случай: хотели нас усмирить — не удалось, стреляли и не убили,
в настоящее время обратно странствуем по полям отчизны и осма-
риваюсь откуда придет свобода.

И конце мая установил прочную связь с "ЛДС" и в насто-
ящее время часто встречаюсь с ЗАБИССОМ. Ты "ЛДС" наверно
просили помочь копиркой и писчей бумагой, они уже имеют не-
большое количество, но из их разговора можно понять, что
есть возможность достать сколько нужно, только за это все
нужно рассчитаться, а также можно достать матрицы только они
дорогие.

"ЛДС" говорили мне чтобы передать вам словесно или
письменно, что они радостно принимают наше предложение и
обещают сколько можно помочь вам, а также секретариат ЛДС
в ближайшее время хочет встретиться с вами лично или вашими
уполномоченными, ознакомившимися с программой освобожденного
движения западной Литвы. Цель встречи — установить общие
приемы борьбы в настоящее время и в тяжелый момент, а также
тесную связь.

"ЛДС" со своей стороны выделяет двоих уполномоченных
также просит и с вашей стороны отказаться и указать время
и место встречи. Просьба чем быстрее.

Как от себя, так и от ЗАБИССОА хотел спросить вас не смог-
ли бы вы, как нибудь упорядочить "Присекалимю", наблюдают —
ся такие случаи, как например присекалимы захотели к ЗАБИССУ
потребовали от него зеленые брски и сапоги, ЗАБИСС согласился
и брски отдал, а сапоги категорически отказал. Они очень боль-
шого шума не подняли, пошли к другому учителю, как расска-
зал ЗАБИСС, ничего не говоря избили его и отняли 200 руб —
дай денег.

И также разошелся и на живу с братом ЛАСАЮССОМ, накануне
весны наши мнения с ним разошлись, он сделался каким — то от
бога счастливым, а я его разговорам не верю, развею как и
наследует верить. Он хочет поставить меня в такое положение,
чтобы мне не верил народ и нация, он начал изображать из себя
очень тихого человека, и то что он делает это все хорошо,
но..... так и расстались. Где и в какой деревне остановимся
не знаю.

Все то, что я имел написать в настоящий момент.

Счастья в работе и борьбе. — АРАС.

28.6.1952 года

Подпись на конверте:

Срочный.

ДУБИССО АЙШУЙ

27.6-52 г. АРАС.

СПРАВКА: Подлинник изъят 22 июля 1952 года при ликвидации банды главаря "Паукшиса" - ЛАУЖОСА и банды "Пашлайтиса" - ПЕТРАЙТИСА ИОНАСА.

Перевел: ОПЕРАТИВНО-ПОИСКОВЫЙ 2 ОТДЕЛ 2-й УМГБ
ПО МАУЛАНСКОЙ ОБЛАСТИ ЛЕЙТЕНАНТ - БАСИЖОС

Копия верна: СТ. ОПЕРАТИВ. 1 ОТД. 5 ОТДЕЛА МГБ
СССР СТ. ЛЕЙТЕНАНТ - БАСИЖОС

Вашингтон

16 августа 1952 года.

*Подлинник письма находится в
отделе 2-й УМГБ по Мауланской
области.*

*Зам. нач. отдела Следствия МГБ
СССР капитан 2-го. Т. П. Пудовкин,*

(Подпись)

žmogų ir, kad tai, ką jis daro - viskas labai gerai, bet... Taip ir išsiskyrėme.
Nežinau, kur ir kokiame kaime apsisistosime.

Tai viskas, ką šiuo metu turėjau parašyti.

Laimės darbe ir kovoje.

Aras
1952 06 28

Užrašas ant voko: "Skubus" DUBYSOS AINIUI.
1952 06 27 ARAS

Pažyma: Originalas paimtas 1952 m. liepos 22 d. likviduojant vado Lau-lio-Paukščio ir partizano Jono Petraičio-Našlaičio būrį.

Išvertė: Šiaulių srities MGB 2N valdybos 2-ojo skyriaus operatyvinis įga-liotinis leitenantas Makoveckas.

Kopija teisinga: LTSR MGB I skyriaus 5-ojo poskyrio (padalinio) vyresny-sis operatyvinis įgaliotinis vyr. leitenantas Basenko

1952 m. rugpjūčio 16 d.

Laiško originalas yra Šiaulių srities MGB 2N valdybos I skyriuje.

LTSR MGB tardymo dalies skyriaus viršininko pavaduotojas, valstybės saugumo kapitonas. (Parašas ir pavardė neįskaitomi)

Dokumentas 4. Vaidoto rinktinės vado Jono Vilčinsko-Algirdo 1952 07 13 laiškas

Kovos broli

Pagaliau pavyko susitikti su KV. Pirmas išpūdis geras, atrodo, pavyks susigyventi. Spaudos leidimą manome organizuoti taip, kad mes paruošia-me tik medžiagą, o dauginimu rūpinsis RN (partizanų rajonas). Šiuo metu kitaip elgtis neleidžia gyvenimo sąlygos; vėliau pažiūrėsime. Jei galite, per-duokite mums šifrą ir spaustuvę, mes ją perduosime Svajūnui. Jam padėti dirbti žada Senukas. Ar galėsite persiųsti mums spaustuvę, praneškite man raštu.

Senuko sveikata gerėja, rudeniop galvoja pradėti vaikščioti, dėkoja už laišką ir linkėjimus. Dėl žinomų priežasčių jis pats laiško parašyti negalė-jo, bet prašė visus perspėti, kad nesant būtino reikalo jo nelankyti. Se-nukui laiškus siųskite Ugnės adresu.

Su Svajūnu susitikti nepavyko. Kur jis buvo, kai aš jo ieškojau - neaiš-ku. Ieškojau daugelyje vietų, tačiau surasti nepavyko. VS jau pradėjo or-ganizuoti VA. Kai tik bus galimybė, tęsiu MA organizavimo darbą. VA organizavimo darbą VS pavedė Svajūnui, o TV - Arui ir Našlaičiui. Dau-guma kovotojų VS nuoširdžiai ir pilnai palaiko.

Laukiu naujos korespondencijos. Dalį iš visuomenininkų gautos me-džiagos panaudojau pats (dėl to prašau neįsižeisti, nes man reikalinga), o likusią dalį perdaviau Jums.

VS įstatai geri, paminėti visi punktai, tik man nepatinka žemės pardavimo draudimas. O kaip su nemokamu gydymu?

Paprašykite Kunoto, kad jis man atsiųstų esančius pas jį Kerano "VDS" eilėraščius nukopijavimui. Nepamirškite atsiųsti susipažinimui ir užsieninę korespondenciją.

Apie tolimesnius įvykius parašysiu vėliau, o dabar - laimės kovoje.

J.Algirdas

1952 0713

P.S. Laiškus man adresuokite "Noreikai"

Užrašas ant voko - LIEPSNAI

Noreika 1952 07 13

Pažyma: Originalas paimtas 1952 07 22 likviduojant vado Laulio-Paukščio ir partizano Jono Petraičio-Našlaičio būrį.

Išvertė: Šiaulių srities MGB 2N valdybos 2-ojo skyriaus operatyvinio įgaliotinio pavaduotojas jaunesnysis leitenantas Musulas.

Kopija teisinga: LTSR MGB 1-ojo skyriaus 5-ojoposkyrio (padalinio) vyresnysis operatyvinis įgaliotinis vyr. leitenantas Basenko

1952 0816

Laiško originalas yra Šiaulių srities MGB 2N valdybos skyriuje.

LTSR MGB tardymo dalies skyriaus viršininko pavaduotojas, valstybės saugumo kapitonas (pavardė ir parašas neįskaitomi).

NEMUNO-DUBYSOS-MITUVOS TRIKAMPIO (KĘSTUČIO APYGARDOS
VAIDOTO RINKTINĖS) PARTIZANAI

(Tęsinys. Pradžia LKA Nr.24. P.25-35)

Edvardas Pranckevičius(?)-Vasaris

Daugiau nei 10 metų stengiausi sužinoti Vasario pavardę, surasti jo artimuosius ar bent kaimynus. Keliuose šaltiniuose, parašytuose remiantis buvusiam KGB archyve rasta dokumentais, nurodoma, kad Vasaris yra Edvardas Pranckevičius iš Stakių.

Stakių apylinkėse gyvena keletas vyresnio amžiaus mano giminių, tačiau nė vienas nežino, kad Stakiuose ar jų apylinkėse būtų gyvenę Pranckevičiai.

2000 m. vasario mėn. Veliuonos žemėtvarkininkai nurodė Stakiuose gyvenantį Joną Pilypauską (g.1936 m.), kuris ankstyvoje jaunystėje buvo partizanų rėmėjas ir asmeniškai pažinojo Vasarį.

J.Pilypauskas papasakojo, kad dar paaugliu būdamas gerai pažinojo partizanų vadą Vasarį, iki pat žūties jam padėdavo. Iš kokios vietovės Vasaris kilęs, J.Pilypauskas nežinojo. 2000 m. kovo mėn. jis apklausė beveik 20 Stakių apylinkėse gyvenančių senyvo amžiaus (virš 70 m.) žmonių, tačiau jie apie Pranckevičių šeimą nežinojo. Vasarį jie prisimena tik geru žodžiu, nes jis buvo teisingas, drąsus, negėrė degtinės, savo būryje palaikė drausmę.

Peršasi išvada, kad Vasaris buvo kilęs iš kitų vietovių, o saugumiečiai, susipainioję dokumentuose, jam "prirašė" Pranckevičiaus pavardę.

Pirmą kartą Vasarį pamačiau 1950 m. vėlyvą rudenį. Į mano mokytojavimo vietą (Ariogalos r. Kymantų-Pagojuko mokyklą) partizanai atsiuntė Stasį Butką iš Pamituvio k., esančio greta mano tėviškės. Jis pranešė, kad artimiausią šeštadienį būčiau tėviškėje (Jurbarko r., Pagausančio k.). Parvykus tėviškėn, naktį atėjo pažįstamas partizanas Vincas Šukaitis-Gintautas ir kitas nepažįstamas. Gintautas pristatė jį Vasariu, Vaidoto rinktinės Vaidilos tėvūnijos vadu. Gavau užduotį artimiausiu metu parūpinti bateri-

jinį radijo imtuvą, geriausiai prieškarinės gamybos, kuris galėtų klausyti trumposiomis bangomis laidas iš užsienio. Prižadėjau tai padaryti. Gintautas pasigyrė, kad Kęstučio apygardoje gali žiemoti legendinis Lietuvos partizanas Skirmantas, jau du kartus buvęs užsienyje ir visai neseniai vėl sugrįžęs...

Naudodamasis proga partizanams pranešiau, kad yra susikūrusi pogrindinė studentų organizacija, pasiryžusi visokeriopai remti partizanus, ypač jų pogrindinę spaudą. Vasaris prižadėjo pranešti apie tai aukštesniajai vadovybei.

1951-1952 m. su Vasariu keletą, o gal keliolika kartų buvau susitikęs partizaninių ryšių konspiraciniame punkte "Pilis", buvusiame Monkūnų kaime netoli Žemaičių plento. Iš partizanų paimdavau korespondenciją, skirtą pogrindinei studentų organizacijai "Vieningoji darbo sąjunga" (VDS), o partizanams perduodavau VDS narių patriotinę poeziją, publicistinius straipsnius, įvairios paskirties popierių, medikamentus bei juos dominančias žinias.

Radijo aparatą - apynaujį "Philips" - su plačiu trumpųjų bangų diapazonu parūpinau partizanams pačioje 1951 m. pradžioje. Jį gavau iš Felikso Rudžiansko, tuometinio Ariogalos miestelio radijo mazgo operatoriaus. Radijo mazgas ir jis pats buvo įsikūręs pas mano pusbrolių Feliksą Balčaitį. (Atgimimo pradžioje F.Rudžianskas, dabar gyvenantis Vilkijoje, papasakojo, kad 1953 m. vasarą kagėbistai jį tardė, mėgindami išsiaiškinti, kaip galėjo jam saugoti patikėtas radijo imtuvas patekti į "banditų" vado bunkerį... Spėju, kad šis radijo aparatas galėjo būti Lietuvos partizanų vado gen.Jono Žemaičio-Vytauto slėptuvėje: juk J.Žemaitis buvo suimtas 1953 m. gegužės pabaigoje.)

Paskutinį kartą su Vasariu, paskutiniu juo Vaidoto rinktinės vadu, mačiau 1952 m. rugsėjo pradžioje. Per partizanų rėmėjų-ryšininą Stasį Butkų buvo pranešta, kad artimiausią šeštadienį turiu būti tėviškėje. Vos spėjus sutemti, Vasaris, lydimas Zenono Kregždės-Balandžio, pasirodė tėvų sodyboje. Man įteikė A.Bakšio-Germanto laišką ir paaiškinimą, kad artimiausiu metu ryšys tarp manęs ir Germanto bus palaikomas kitais ryšių kanalais. Laiške Germantas rašė, kad pogrindinė studentų organizacija "Vieningoji darbo sąjunga" (VDS) tampa naujai įkurtos organizacijos "Vyčių sąjunga" sudėtine dalimi, ir kad aš laukčiau savo darbovietėje netrukus

Захваченный 29 июня бандглаварь "АРАС" на допросе показывал, что он имеет возможность вызвать на встречу с целью захвата 4 участников бандбригады "ВАЙДОТО": главаря "ВАСАРИСА", двух братьев КРЯГДЕ и бандита "АЖОЛАСА".

С целью захвата "ВАСАРИСА", КРЯГДЕ и других, от имени "АРАСА" им было направлено письмо с просьбой прибыть 4-5 августа с.г. в обустроенное место лесного массива "Паслаушкине" Ирбарского района для, якобы, последующего следования на встречу с бандглаварем "СИМАСОМ".

В ночь на 5 августа около предполагаемого места встречи "АРАСА" с бандитами была заложена засада в составе агентов "СМЕЛОГО", "КАЗЕНАСА", "АЛЬФОНСАСА", "АУШРА" и оперативно используемого бандглаваря "АРАСА".

В 5 час: 30 мин. утра 5 августа к месту встречи подошли два бандита. При попытке захватить они оказали вооруженное сопротивление, но отводным огнем агентов были ликвидированы. Убитыми оказались:

главарь бандбригады "ВАЙДОТО" ПРАНСКВИЧЕВ Эдвардас, подпольная кличка "ВАСАРИС", из кулаков, в банде с 1945 года, и

главарь бандгруппы КРЯГДЕ Бернардас, кличка "БИНАС", из крестьян-середняков, в банде с 1950 года.

У них изъяты: автомат, винтовка СВТ, два пистолета, граната, 140 патронов и бандитские документы.

atvyksiančio Dubysos Ainio, kuris smulkiai praneš, kaip toliau bendradarbiausime.

Mano tėviškėje buvo sukaupia kelios dešimtys kilogramų įvairios paskirties popieriaus, kurį VDS nariai surinko per vasaros atostogas. Šią dovaną partizanų spaudos leidėjams norėjau kuo greičiau atiduoti, nes bijojau, kad tėvai neįkliūtų į enkavedistų nagus. Vasariui pasiūliau paimti šį krovinį. Pasirodė, kad Vasariui su Balandžiu per sunku nešti tokią nepatogią naštą, todėl jie paprašė manęs pagalbos. Popierių nunešėme į greta tėviškės buvusį miškelį - Zabrangą (jame 1831 m. stovyklaudavo dažnai sukilėliai). Zabrangą turėjau galimybę stebėti labai paprastą ir kartu tobulą

partizanų susižinojimo būdą. Balandis paėmė dvimetrinę eglaitę, kuri buvo įsmeigta prie didelio ąžuolo, ir, nunešęs ją už keliolikos metrų, įsmeigė prie kito medžio berods eglės.

Maždaug po poros savaitių aš, kaip ir daugelis VDS narių, buvau areštuotas, tardomas, kankinamas ir nuteistas 25 m. kalėti.

1958 m. pabaigoje, grįžęs iš Intos lagerių, buvusių partizanų rėmėjų klausinėčiau apie Vasario ir Bijūno likimus. Beveik visi buvę mano pagalbininkai bijojo apie praeitį kalbėti ir nieko nepavyko sužinoti.

1994-1996 m. Vilniuje susipažinau su istoriku dr.J.Parnarausku, kuris man atsiuntė Lietuvos SSR KGB ataskaitos už 1953 m. fragmento kopiją (žr.faksimilę psl.200). Iš jos kurios paaiškėjo, kad partizanai Vasaris ir Benediktas Kregždė-Bijūnas žuvo 1953 m. rugpjūčio 5 d. Juos išdavė jų bendražygis, ėjęs aukštas pareigas partizanų vadovybėje (tuo laiku jis buvo Vaidoto rinktinės štabo viršininkas) Antanas Šablauskas-Aras. Dabartinis jo adresas man žinomas.

Vincas Šukaitis-Gintautas

1950-1951 m. man, kaip ryšininkui tarp pagrindinės studentų organizacijos "Vieningoji darbo sąjunga" (VDS) ir Kęstučio apygardos partizanų vadovybės, teko keletą kartų artimai bendradarbiauti su Vincu Šukaičiu-Gintautu, partizanų nuo Veliuonos.

Vincas Šukaitis, Jono, gimė 1929 m. Jurbarko r., Veliuonos vls., Terespolio k. vidutinio ūkininko (13 ha žemės) šeimoje. Mokėsi Veliuonos vidurinėje mokykloje. Nuo 16 metų visokeriopai padėdavo partizanams. Kažkam įskundus, 1945 m. pabaigoje Vincą ir jo brolių Antaną Sukaičius iškvietė Veliuonos saugumiečiai.

□ Vincas Šukaitis-Gintautas. *Dail.V.Gerulaitis, aliejinė tapyba*

Tardė leitenantas Žiugžda, jam talkininkavo stribas Vytautas Žilaitis. Tardydami brolius žiauriai kankino, reikalaudavo išduoti partizanus, ypač Joną ir Stasį Gedučius. Broliai kankinimus didvyriškai atlaikė, nieko neišdavė. Vincą persekiojo ir vėliau, todėl 1946 m. pabaigoje išėjo partizanauti. Jam tada nebuvo nė 18-os.

1949 m. kovo pabaigoje Antanas Šukaitis ir jo tėvai sužinojo, kad jie yra įrašyti į tremiamųjų sąrašus. Tėvai su Antanu, palikę visą turtą, pabėgo. Antanas pasitraukė į Klaipėdos kraštą, įsidarbino Vilkyškių tarybiniam ūkyje. Po metų jis slapčia atvyko į gimtinę, kur ryšininkės Cvirkaitės-Mockuvienės padedamas susitiko su broliu Vincu Bereiviškių kaimo Žilinskinės miške. Tada Vincas jau buvo partizanų būrio vadas, jį atlydėjo 8 partizanai, kuriems atokiau pasitraukus, Antanas Vincui papasakojo apie savo gyvenimą Vilkyškiuose tarp rusų kolonistų.

Paskutinį kartą su Vincu Šukaičiu-Gintautu susitikau 1951 m. sausio pradžioje, moksleivių žiemos atostogų metu. Vieną vidurdienį mano tėvai pastebėjo tiesiai per laukus giliu sniegu atklampojančią labai aukštą vyriškį. Jis buvo apšvilkęs kaimiškais kailiniais, per petį persimetęs dvivamzdį medžioklinį šautuvą. Tai buvo Vincas. Jis atgabeno nemažą pluoštą VDS skirtos įvairios pagrindinės literatūros: Kęstučio, Tauro, Prisikėlimo ir Dainavos apygardų periodinę spaudą, įvairius proginius atsišaukimus. Gerai pamenu, kad atgabentame ryšulyje buvo satyrinė poema "Raudonasis rojus". Tai buvo Kęstučio apygardos vadovybės siunta, prie jos pridėtas laiškas VDS nariams. Laiške buvo sveikinama VDS iniciatyva visokeriopai remti pagrindinę spaudą ir prašymas remti pagrindžio spaudą ne vien tik patriotinės poezijos kūriniais bei straipsniais, bet ir įvairios paskirties popieriumi. Lygiai po keturių mėnesių Vinco jau nebebuvo tarp gyvųjų.

1951 m. birželio pradžioje parvykau į savo tėviškę Pagausančio k. Dieną ryšių reikalais pas mane atvyko Vaidoto rinktinės štabo narys Antanas Šablauskas-Aras ir būrio vadas Benediktas Kregždė-Bijūnas, mano pradinės mokyklos bendrasuolis. Iš jų sužinojau, kad žuvo partizanų būrio vadas Vincas Šukaitis-Gintautas. Jų pasakojimą gerai prisimenu.

Tuo metu Vaidoto rinktinės ryšininkė buvo prie Birbiliškės miško gyvenusi našlė (o gal gyvanašlė) Andriukaitienė. Partizanai pas ją dažnai lankydavosi. 1951 m. gegužės pradžioje naktį į jos sodybą atvyko šeši ar septyni partizanai, tarp jų Vaidoto rinktinės Vaidilos tėvūnijos vadas Edvardas

Pranckevičius-Vasaris, būrių vadai Benediktas Kregždė-Bijūnas bei Juozas Mačiulis-Vilius, Antanas Šablauskas-Aras ir Zenonas Kregždė-Balandis. Andriukaitienė tuoju šoko juos vaišinti. Greta kaimiškų valgių pasta-tė ir butelį degtinės (matyt, prieš tai užėdavę vyrai išgerdavo po taurelę, kitą). Kadangi tarp partizanų buvo Vaidoto rinktinės Vaidilos tėvūnijos vadas Vasaris, pasižymėjęs griežtumu, niekas nedrįso vaišintis degtine. Va-saris liepė paimti degtinę nuo stalo, o vietoj jos atnešti pieno. Pienas vy-rams pasirodė keisto skonio ir jie negėrė, lik Vincas, matyt, labai ištroškęs išgėrė visą stiklinę. Netrukus ant grindų su triukšmu iškrito Vinco laikytas automatinis šautuvas "dešimtukas", o dar po kelių akimirkų ant grindų at-sidūrė ir Vincas. Kadangi vyrai žinojo, kad Vincui retkarčiais sušlubuoja širdis, jie nusprendė, jog jis apalpo. Vincas buvo augalotas, beveik dviejų metrų vyras ir sunkus, tačiau vistiek vyrai nutarė jį nunešti į netoliese esantį miškelį ir ten lukterėti, kas bus toliau. Pasiekus miškelį tėvūnijos vadas Vasaris pasiuntė Arą ir Bijūną atgal į sodybą, kad šie atvestų prie ligonio Andriukaitienę išsiaiškinti, ar ši nebus į pieną įmaišiusi migdomųjų (apie šią KGB klastą tuo metu partizanams buvo gerai žinoma). Atėjus į sody-bos kiemą, Bijūnas pasislėpė už akmenų krūvos, buvusios prie šulinio, o Aras pasuko į trobą. Aras, pabeldęs į duris, prisiglaudė prie sienos šalia durų. Netrukus durys truputį prasivėrė, kyštelėjo moteriška ranka ir... šū-vis! Aras pasileido bėgti, o Bijūnas paleido kelias automato serijas į trobos duris. Tuo pat metu iš kitų sodybos pastatų sutratėjo automatų ir kulkos-vaidžių serijos. Arui su Bijūnu pasisėkė pasiekti miškelį. Visi trumpai pa-sitarę, bijodami, kad benešdami užmigdytąjį gali visi žūti, nušovė Vincą ir greitosiomis paslėpė po žabų krūva. Enkavedistai bandė juos apsupti, bet nepavyko.

Vinco brolis Antanas turi duomenų, kad užvirus kautynėms tarp parti-zanų ir enkavedistų Vincas trumpam atgavęs sąmonę paprašė, kad jį nu-šautų. Taip pat Antanui žino, kad pasaloje buvę enkavedistai buvo sumigę ir nepajuto, kada partizanai suėjo į sodybą ir pabudo tik išgirdę šūvius. Visa tai panašu į tiesą.

Partizanams atsidūrus saugioje vietoje, Aras pareiškė, kad su kraujais išspjovė kelis krūminius dantis. Apžiūrėjęs žaizdą, paaiškėjo, kad buvo šauta iš mažo kalibro pistoleto. Kulka per žandą pateko į burnos ertmę, kliudė kelis krūminius dantis, pateko į sprandą ir, pasiekusi odą, sustojo. Vasaris

paėmė skutimosi peiliuką, prapjovė odą ir dantimis ištraukė mažutę kul-
ką...

Antanas Šablauskas-Aras

1949 m. rudenį pradėjau dirbti Raseinių aps., Betygalos vls., Kymantų-
Pagojuko pradinėje mokykloje mokytoju. Taip pat dirbau ir skaityklos, kuri
buvo mokykloje, vedėju. Gana dažnai į skaityklą užeidavo gretimo Dickai-
mio kaimo gyventojas Betygalos vidurinės mokyklos abiturientas Antanas
Šablauskas. Netrukus vaikiną nustojo lankyti skaityklą, o jo šeimos nariai
pasitraukė iš gražiai sutvarkyto ūkelio...

1949-1950 m. sandūroje parvykau į tėviškę žiemos atostogų. Vieną naktį
pas mus apsilankė pažįstamų partizanų būrelis, tarp jų pamačiau ir Anta-
ną Šablauską - partizaną Arą.

Antano Šablausko tėvas Stasys gyveno nelegaliai, tačiau ginkluotų par-
tizanų būriui nepriklausė, nors ir jam, kaip aktyviam partizanų ryšininkui,
buvo duotas Žaibo slapyvardis. Dažnai Stasys Šablauskas užsukdavo pas
mane slapčia pasiklausyti radijo laidų iš užsienio.

Man tapus ryšininku tarp pagrindinės studentų organizacijos "Vienin-
goji darbo sąjunga" (VDS) ir Vakarų Lietuvos partizanų vadovybės, Žai-
bas pranešdavo, kur ir kada turiu susitikti su Kęstučio apygardos partiza-
nais. Dažniausiai turėdavau nuvykti į Monkūnų kaimą (apie 8 km nuo Ariog-
galos važiuojant Žemaičių plentu Raseinių link) pas labai aktyvią Kęstu-
čio apygardos partizanų ryšininkę Bronę Pociūtę (ryšių punkto pavadini-
mas - Pilis), kuri mane nuvesdavo ten, kur reikia. 1952 m. pavasarį ar vasa-
rą Bronė Pociūtė buvo suimta, tačiau nieko neišdavė.

Greitai Antanas Šablauskas įgijo partizanų pasitikėjimą, 1951 m. jam
buvo suteiktas vyresniojo puskarininkio laipsnis, o 1952 m. pradžioje jis
tapo Kęstučio apygardos Vaidoto rinktinės štabo viršininku, rinktinės va-
do pavaduotoju.

1958 m. pabaigoje sugrįžau iš Intos lagerio. 1959 m. sausio pradžioje į
mano tėviškę, kurioje gyvenau, atvyko tuometinio Ariogalos r. KGB virši-
ninkas kpt. Tabakajevas. Jis bandė mane užverbuoti, kad padėčiau suimti
paskutinį Vaidoto rinktinės partizaną Bartušą-Ukrainietį. Dėl šios prie-
žasties kagėbistas buvo "draugiškas" ir "atviras". Jis papasakojo, kad Anta-

nas Šablauskas pasidavė saugumo organams, "persiauklėjo" ir dabar Vilniaus universitete studijuoja teisę ir dirba Lietuvos KGB kadriniu darbuotoju.

Tada pagalvojau, kad greičiausiai ir būdamas partizanų gretose A.Šablauskas jau buvo KGB agentu.

Nuvykęs į mokytojavimo vietą pas pažįstamus pasiteiravau, ar jie nežino, kur yra jų buvęs kaimynas Antanas Šablauskas. Iš jų išgirdau, kad pavasarį ir rudenį jis aplankęs savo tėvų kapus Betygaloje, tačiau su niekuo nebendrauja.

Iš 1995 m. gautos archyvinės medžiagos (Antano Šablausko bylos Nr.19340, areli. Nr.25284/3) aiškėja, kad jis buvo suimtas 1953 m. liepos 29 d., viską prisipažino ir tapo tautos išdaviku, agentu-smogiku.

Savo ir A.Šablausko giminaičių padedamas sužinojau A.Šablausko tikslų adresą ir telefono numerį. 1996 m.pradžioje paskambinau jam į namus ir paprašiau istorikams suteikti kai kurių žinių. Jis sutiko, tačiau man pradėjus teirautis apie paskutinio Vaidoto rinktinės vado Vasario ir jo adjutanto Bijūno žūtį, pokalbis nutrūko. Vėliau dar kelis kartus skambinau, bet telefonas vis buvo užimtas...

Акт.

29 июля 1953 года. г. Раевский.

Мы, нижеподписавшиеся зам. начальника отдела
4-й мвд Лич. сср майор Душанкин, зам.
начальника Раевского РО мвд майор Павлов,
Ст. мр. Уполномоченный Каукашиско ГО мвд капитан
Исмаилов и рядные Фр. 5201 Аксентьев и Пауэр
составили настоящий акт в том, что при
проведении военно-вспомогательных операций в лесу Пондари
Раевского района в ночь с 28 на 29 июля 1953 года
был задержан умышленно возмущенный националистический
бандит — Шаблаускас Антanas с. Ставился 1927 г. р.
уроженец дер. Даукашиско, Арестанас района
по кличке „Арас“.

У задержанного была обнаружена и изъята:

1. Пистолет „Парабеллум“ № 9617
2. Патроны к пистолету „Парабеллум“ 9 мм.
3. Разная бандажная переписка на 8 листов.
В нее и составлен настоящий акт.

Зам. нач. отдела 4-й мвд Лич. сср
майор *Душанкин*.

Зам. нач. Раевского РО мвд
майор *Павлов*.

Ст. мр. Уполн. Каукашиско ГО мвд
капитан *Исмаилов*.

Фасинство его неслыхано. Удивляется он внешне
с „Альбердаком“, мало укрывает их мало не
известно. Других углубленных банды я не знаю.

Вопрос: Когда и где вы должны встретиться с бандитами
„Васерном“?

Ответ: В связи с тем, что бандиты „Васерн“ внешне
уже время не здоров, мы с ними ^{укрывали} ~~встретимся~~ у
бандитов Билетиса - Билетавича Антанаса на
книжке „Ведра“, испечен дер. Пелютой, Вилейский
район. Кудинство, которое расположено на тучи
меса Гурбине, где мы и укрывались. От „Васерна“
я ушел 27 июля т.г. и бежал к какому-то
васерну 1 августа с.г. С другими бандитами я
связи не имел, но знаю связанных через которых
их можно вызвать на встречу, так например
бандита „Писонаса“ могу вызвать через испечен
дер. Митункай, Арсентиско р-на Прудянского Витаса
Бандита „Симаса“ могу вызвать через Данкис
Олу, кассет-клетки „Пелера“, испечен дер. Кудинство
и Умиситиса Антанаса, испечен дер. Умиситиса,
Расинский район. А. Sablansko

Восстановлению слову Укрывали, внешне
запрещенному встретимся встретимся

A. Sablansko.

"УТВЕРЖДАЮ"

МИНИСТР ВНУТРЕННИХ ДЕЛ ЛИТОВСКОЙ ССР
ПОДПОЛКОВНИК

/ВИЛЬДЖИНАС/

"14" августа 1953 года.

ПО С Т А Н О В Л Е Н И Е

(О прекращении следствия)

1953 года, августа "10" дня

гор. Вильнюс.

Я, Ст. оперуполномоченный 3 Отдела 4 Управления МВД Литовской ССР майор ПАЗИЖИКО, рассмотрев всего числа материалы следственного дела № 19340 по обвинению -

КАБЛАУСКИСА Антанаса с. Стасюса, 1927 года рождения, уроженца дер. Дикпайнис, Арёгайского района, литовец, гр-на СССР, из крестьян-середняков, беспартийного, одинокого, образование 10 классов гимназии, без определенных занятий и места жительства, обвиняется в совершении преступления, предусмотренных ст.ст. 58-1"а" и 58-11 УК РСФСР.

Н А Е Б Е Н:

КАБЛАУСКИС в 1949 году установил преступную связь с участниками банды т.н. "бригады "ЗАЙДЕТА", округа "КЕСТУТИС", являлся их активным пособником. Боясь ответственности перед Советской властью за пособническую деятельность в том же году вступил в указанную бандбригаду, где последнее время занимал должность "начальника штаба". Скривался под кличкой "АРАС", на вооружении имел винтовку и пистолет "карабеллум", который изъят 29 июля 1953 года при его задержании.

Будучи задержанным и допрошенным ШАБЛАУСКАС подробно рассказал о своей преступной деятельности как до вступления в банду, так и за время нахождения в банде, назвал известных ему бандитов, указал места их укрытия и способы связи с ними.

5 августа т.г. при активном содействии ШАБЛАУСКАСА были ликвидированы главарь бригады "ВАСДОТА" - "ВАСАРЮС" и главарь бандгруппы, указанной бригады - "БЮОНАС". Но дальнейшее содержание под стражей ШАБЛАУСКАСА может отрицательно повлиять проведение мероприятий по розыску других, скрывавшихся с ним бандитов, поэтому, -

П О С Т а н о в л е н и е:

ШАБЛАУСКАСА Антанаса сына Степаса из-под стражи по оперативным соображениям освободить, а следственное дело по его обвинению прекратить.

Копии настоящего постановления направить для сведения прокурору войск МВД Литовского Пограничного округа и в I-й Спецотдел МВД Литовской ССР.

СТ.С/УПРАВЛЕНИЯ ССР. и УПР.МВД Лит.ССР
М.А.И.О.Р.

СОГЛАСНО: НАЧАЛЬНИК С.С.С.С.С. и УПР.МВД Лит.ССР
СТАРШИЙ ПОДСЛЕДОВАТЕЛЬ

НАЧАЛЬНИК и УПРАВЛЕНИЯ ССР
М.А.И.О.Р.

/РАСЧИСЛАС/

KELIONĖ Į NEŽINIĄ

Biržiečių ešelonas (62 vagonai) iš Panevėžio stoties 1948 m. gegužės 23 į 24-osios naktį pajuda į Rytus per Daugpilį. Daugeliui žmonių tai buvo paskutinis atsisveikinimas su Lietuva. Žmonės buvo sukręsti, motinų paraudusios akys.

Neprivažiavus Daugpilio, staiga stabdomas mūsų ešelonas - atrodė, kad kaimyniniai vagonai nukrito nuo bėgių, kilo triukšmas. Pradėjo leisti raketas, pasigirdo pavieniai šūviai. Iš gretimo vagono iššokęs jaunuolis, nors šlubuodamas, laimingai pasiekė mišką. Vagonuose buvo mirtina tyla.

Ešelonas stovėjo iki ryto. Grįžo iš miško sušlapę kariškiai su šunimis. Buvo "pravestas" instruktažas. Per vagonus ėjo ir aiškino, kad visus bėgusius sušaudė.

Po 49 metų (1997.08.08) iš Juozo Prakaito sužinojau, kodėl buvo stabdomas ešelonas. Prakaitų šeima buvo paskutiniame ešlono vagone, o už jų 3-4 vagonai sargybos. Per vagonų stogus ėjo telefono ryšys su garvežio mašinistais. Iš jų vagono jaunuolis (Lonsbergis iš Papilio) nupjovė su dilde durų užrišimą, palaukė, kol bus miškas ir iššoko. Sargyba pastebėjo ir mašinistams įsakė sustabdyti ešeloną, kilo sąmyšis.

Mus, jaunuolius gimnazistus, jaudino du klausimai, ar teks badauti ir ar leis mokytis? Kitos dienos vakarop sargyba įvykdė pirmą ir ne paskutinį pasityčiojimą iš pasmerktųjų. Sustabdė ešeloną laukuose, atidarė vagonų duris ir įsakė visiems išlipti - atlikti gamtos reikalų visiems kartu. Mergaitės pradėjo verkti, bet kai kurios motinos sugalvojo išeitį - savo dukroms užrišo akis. Po šio pasityčiojimo sugalvojom: visi vyrai perlenda pro vagonus į kitą kelio pusę. Sargyba gąsdino ir kėlė triukšmą, bet niekas jų neklausė ir taip pamažu buvo įvedama sava tvarka.

Visi jaudinosi, kaip reikės išgyventi, ar bus maisto? 1946 m. buvau girdejęs iš tėvuko pasakojimą apie Jakutsko 1941 m. birželio 14 d. tremtinius. Iš Jakutsko buvo pranešta, kad vienoje gyvenvietėje yra likę gyvi 32 tremtinių vaikai. LSSR ministrui Gedvilui nieko kito neliko, kaip pasiųsti žmones vaikus parvežti į Lietuvą. Pasiunčia žurnalistą Daugėlą ir saugumo

□ Vildė prie tėvo Jono Vildės kapo. Ištremtas 1948 05 į Irkutsko sr. Čeremchovo. Žuvo 1956 m. šachtoje Nr.6 nuo elektros srovės

□ Tremtinių kapinės Irkutsko sr. Sredneja, netoli Baikalo. Čia palaidoti 1948 05 22 trėmimo Kupiškio-Rokiškio aps. tremtiniai

darbuotoją Gerulaitį. Nuvykę į vietą, randa 46 vaikus, kiti jau buvo 16-17 metų paaugliai. Iš grupės buvo du biržiečiai, kurie Biržuose per susirinkimą gimnazijoje pasakojo, kaip teko badauti ir kentėti nepakeliamus šalčius. Ekspedicija su vaikais grįžo laimingai, bet, Vilniaus stotyje užmigus, buvo apvogti. Su vaikais buvo paimtos ir kelios studentės iš Jakutsko.

Trečią kelionės dieną - pirmas maitinimas Velykije-Lukij geležinkelio stotyje. Ešelonas buvo apstotas vietinių vaikų. Jie buvo purvini, labai apiplęšę, kai kurie su žieminėmis kepurėmis. Visi maldavo valgyti: "Dajte kusok chlieba". Kiekvienas vagonas gavo po du kibirus miežinės košės, kibirą sriubos ir du kibirus karšto vandens. Tuoj buvo nuspręsta, kad vagonas vieną kibirą košės atiduoda išbadėjusiems vaikams. Tai buvo kraupus vaizdas, kai vaikas, gavęs samtį košės, bėgdamas nuo vagonų, su pirštais ją kabliavo. Kai ešelonas pajudėjo į rytus, vagonuose užgiedojo "Marija-Marija". Buvo visiems aišku, kad laukia badas.

Sverdlovsko stotyje nešu į vagoną vandenį ir priekyje matau žmones apstojusius ešelono majorą, kuris išsitraukęs iš planšetės Sovietų sąjungos žemėlapi, su raudonu pieštuku apvedė Irkutsko srities Čeremchovo miestą ir pasakė: "Zdies budėt sovietskaja Litva".

Nuo Sverdlovsko atrišo duris ir langus, važiuojame visai laisvai. Tik vietiniai žmonės klausė - savanoriai į tolimas Sibiro statybas?

15 dienų trukusi sunki kelionė baigėsi Čeremchove, Šachtoje Nr.5, buvusio japonų belaisvių žieminų lageryje. Keturios laisvos žeminės (100-80 m ilgio) nesutalpino viso ešelono žmonių (apie 1,5 tūkst.). Jau kitą dieną, birželio 7 d. "lieschoz" pirkliai rinkosi darbo jėgą į Rytų Sajano kalnus, Talninkų, Suchajus Bonai, Inga, Novostrojkos ir kitas gyvenvietes.

Prie šachtos, žieminės lageryje liko 178 žmonės, tai daugiausia nedarbingi žmonės, vaikai ir seneliai bei invalidai. Suskirstė į darbus, o rudenį mūsų vaikų komendantūra net neleido į mokyklas mokytis.

Antanas Valiūnas, g.1930 m., buvęs 1948 m. tremtinys iš Biržų r.

МАРШРУТНЫЙ ЛИСТ № 173/23

Действителен до _____ 1956 г.

Специальность Валентин

Антонас А. Болос

1930 года рождения

Разрешен выезд из Серебрянского р-на

Иркутской области в г. Каротинда

для продолжения практики

который к месту назначения должен следовать через ст.

Красноярск - Новосибирск - Каротинда

и обратно

При отклонении от указанного маршрута настоящий лист теряет силу, а владелец его подлежит задержанию.

По прибытии к месту назначения обязан немедленно явиться в органы МВД.

Иркутский Уездный Внут. Дел. Ирк. обл.
подпись (Б. ДЕРБЕНЕВ)

17 января 1956 г.

895

ИРКУТСКИЙ
СОВЕТ НАРОДНОГО
ХОЗЯЙ. ТВА

Горно-рудный комбинат
ЧЕРЕМХОВСКИЙ
горный техникум

отдел
22 17.01.56 1956 г.
№ 164
г. Черемхово, Иркутской обл.
тел. 046-10-10-11

СПРАВКА

Дана настоящая ВАЛОНАС Антонас Болоса в том, что он действительно в июне месяце 1956 года оканчивает Черемховский Горный техникум, и молодой специалист направляется на работу в "Тахтерскантрацит", Сталинского Совнархоза. Справка выдана в Камендатуру г. Черемхово.

С П Р А В К А
ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ЧАСТЬ:

И. Ляленко
/ И. ЛЯЛЕНКО /

MATO MAŽEIKOS ŠEIMOS IR SODYBOS RUSEINIŲ KAIME
SUNAIGINIMAS

Kėdainių apskrities Josvainių valsčiaus Ruseinių seniūniją sudarė Ruseinių, Ruseinėlių, Angirių ir Grašvos kaimai. Kai 1944 m. sovietų valdžia paskelbė mobilizaciją, seniūnijoje buvo 98 šaukiamąjo amžiaus vyrai. Tik 2 išėjo tarnauti į sovietų armiją, o kiti pasitraukė į miškus. Nuo 1944 m. rugpjūčio mėn. iki 1945 m. sausio mėn. Ruseinių seniūnijoje sovietinės valdžios faktiškai nebuvo, visa valdžia buvo miško brolių rankose. Sausio 20 d. į Ruseinių kaimą privažiavo daug kariuomenės ir atskrido keli lėktuvai "kukuruznykai". Lėktuvai skraidė virš kaimo, o NKVD kareiviai ieškojo šaukiamąjo amžiaus vyrų, šaudė ir degino sodybas. Buvo sudegintos Banio, Dirdos, Kunevičiaus ir J.Mažeikos sodybos¹.

Ruseinių apylinkėse veikė Antano Kielės-Paukščio ir Prano Kunevičiaus-Pranyčio partizanų būriai, prie kurių buvo LLA Kovo apylinkės štabas.

1945 m. rugsėjo mėn. Kėdainių aps. NKGB skyrius užverbavo Teodorą Krutkį, užsiregistravusį Vlado Kuročkos būrio partizaną. Jam buvo duotas agento slapyvardis Kibirkštis. Šis agentas NKGB skyriui suteikė žinių, kuriomis pasinaudojus buvo susekti ir suimti LLA Kovo apylinkės vadas J.Jasinevičius-Margis bei Krakių gimnazijos 10 mokinių, platinusių atsišaukimus. Legalizavęsis T.Krutkis buvo priimtas į Kėdainių NKVD raštinę tarnautoju. Slapta atvykęs į buvusį savo partizanų būrį Krutkis sakė, kad jis NKVD raštinėje dirbęs iš reikalo ir prižadėjo partizanams teikti naudingų žinių, parūpinti kišeninių ginklų ir šovinių. Krutkis padovanojo dalinio vadui Paukščiui nuosavą pistoletą. Vėliau jis padovanojo dar vieną pistoletą ir kulkosvaidžio diską, kuriuos sakėsi pavogęs iš NKVD. Partizanai perduodavo Krutkiui išplatinti atsišaukimų, juo pasitikėjo.

Spalio mėn. pabaigoje per ryšininkes Mariją Kantautaitę, Stasę Kielytę

ir Genę Mažeikaitę Krutkis buvo pakviestas dalyvauti vakaronėje, į kurią turėjo ateiti partizanų būrių vadai Kielė bei Kunevičius ir LLA Kovo apylinkės štabo nariai Dalbokas bei Gudaitis. Vakaronė turėjo įvykti sekmadienį, 1945 m. lapkričio 4 d., Mato Mažeikos sodyboje. Apie numatomą vakaronę Krutkis pranešė NKVD, kurie nusprendė jos metu sunaikinti partizanų būrį.

Mato Mažeikos 7 ha ūkio sodyba buvo Ruseinių kaimo pakraštyje, įsiterpusi į mišką. Sodybą dažnai aplankydavo partizanai, o šeimininkas Matas Mažeika buvo pramintas partizanų tėvu.

NKVD numatė tokį operacijos planą:

1. Krutkis ateina į Mažeikos namus sekmadienį apie 12-13 val.;
2. Mažeikos sodybą iš anksto apsupa NKVD kareivių grupės, apginkluotos automatiniais ginklais;
3. Krutkis sutartiniu ženklu (daina) praneša apie partizanų vadų atvykimą. Po to Krutkis koku nors pretekstu išsiveda vieną iš partizanų vadų į pamiškę, kur jį gyvą sugriebia NKVD kareiviai. Tuomet NKVD kareiviai sodybą apšaudo "uraganine ugnimi";
4. Jei Krutkis negalės išeiti, jis name susiranda priedangą ir išmeta granatą - tai bus ženklas pradėti šaudyti.

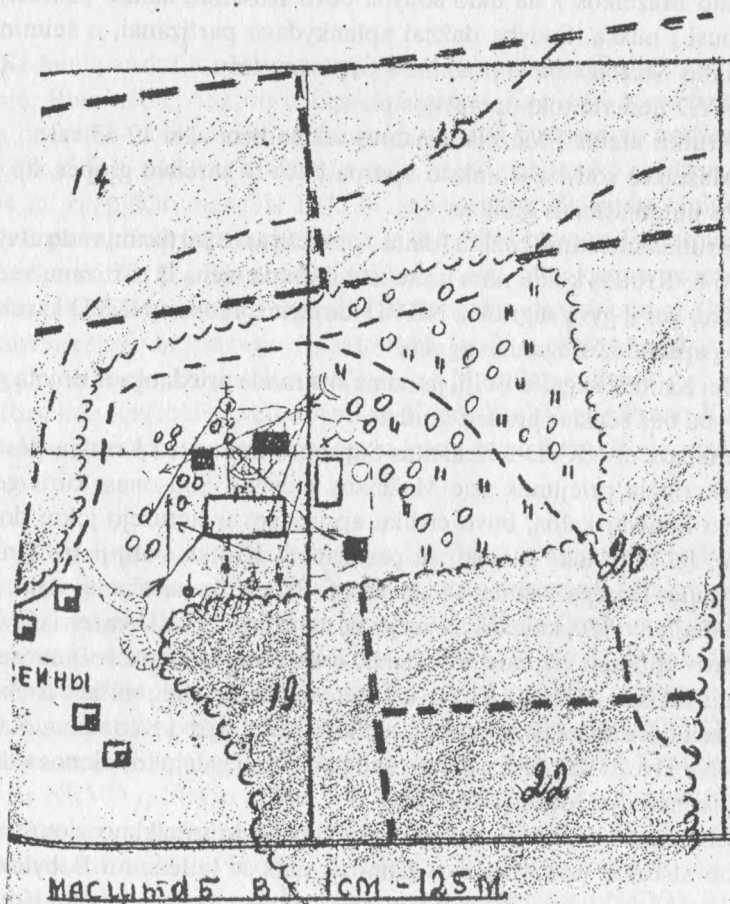
Penktadienį NKVD leitenantas Simsonas drauge su Krutkiu pėsti ir raiti ištyrinėjo priėjimus prie Mažeikos sodybos. Simsonas, kuris gerai mokėjo lietuvių kalbą, buvo civiliai apsirengęs ir neturėjo jokių dokumentų. Jei būtų tekę susitikti su partizanais, Krutkis būtų jiems Simsoną pristatęs kaip pažįstamą, atvažiavusį iš Panevėžio partizanų būrio.

Šeštadienio rytą kaimiškais vežimais atvažiavo NKVD kareiviai. Vežikai buvo aprengti civiliais drabužiais, o kareiviai paslėpti vežimuose po šienų ir maišais. Privažiavę prie tos vietos, kur Ruseinių miškas iš abiejų pusių kelią, kareiviai išlipo, o vežimai kitu keliu grįžo į Kėdainius. Kareiviai buvo atvežti šeštadienį dėl to, kad partizanai galėjo tos dienos vakare ateiti išsimaudyti Mažeikos pirtyje.

Leitenantas Simsonas nuvedė kareivius iki jų sutelkimo vietos, apie 0,7 km atstumu nuo Mažeikos namo, o pats su leitenantu Bobylevu ir trim kareiviais nuėjo išžvalgyti vietovės ir numatyti ugnies taškų išdėstymą. Kai netoli pamiškės, į pietus nuo Mažeikos sodybos, šalia jų prabėgo berniukas su šunim, leitenantai ir kareiviai sugulė, kad berniukas jų nema-

Схема №2

Боевых действий ПУЛВЗВОДА 2298
В НОЧЬ 4-5 НОЯБРЯ 1945
В Р-НЕ РУСЕЙНЫ

Kulkosvaidininkų būrio Nr.2/298 veiksmų 1945 m. lapkričio 4-5 d. naktį Ruseinių kaime schema. Š.-LYA. F.K-I. A.3. B.1207. D.2. L.126-130.

tytų. Bet buvo pavojus, kad berniukas juos pastebės grįždamas, dėl to atsikėlė nuėjo paskui jį. Simsonas pasakė berniukui, kad jį rusai veda kaip vertėją, ir paklausė kelio į Barsukynę. Berniukas parodė kelią. Jie nuėjo daugiau kaip kilometrą nurodytu keliu, o paskui grįžo prie savo grupės.

Šeštadienį visą dieną ir sekmadienio rytą Simsonas stebėjo Mažeikos sodybą, bet nieko naujo nepastebėjo. Aplink sodybą visą laiką bėgiojo vaikai su šunimis. Sekmadienį anksti rytą kareiviai priėjo arčiau prie Mažeikos sodybos. Tai buvo nelengva, nes po naktinio pašalo pelkėtas dirvos paviršius pasidengė ledo sluoksniu, kuris einant lūžo ir traškėjo. Be to, prie namo buvo du šunys.

Sekmadienio dieną Krutkis du kartus buvo išėjęs iš Mažeikos namo, bet toliau nėjo, nes manė, kad jį seka. Kartą jis išėjo drauge su Dalboku ir nuėjo iki rūšio, bet ten buvo šuo, o kareiviai buvo toliau nuo tos vietos. Toliau nuvilioti Dalboką Krutkis negalėjo, o jį smūgiu apsvaiginti ir duoti ženklą šaudymui jis nesiryžo, nes bijojo pats pakliūti į ugnį. Apie 23 vai. Krutkis, vaizduodamas stipriai išgėrusį, garsiai dainuodamas išėjo iš namo ir nuėjo miško link. Išgirdęs Krutkio dainavimą ir pastebėjęs kieme partizanų sargybinių, Simsonas iššovė, tuo duodamas ženklą pradėti šaudymą. Trys kulkosvaidžiai ir grupė kareivių su automatiniais šautuvais, išsidėstę nepilnu žiedu (3,4 rato), šaudė į namą. Buvo iššauta daugiau kaip 1100 šovinių, 20 raketų ir 15 granatų. Sodyba buvo tiesiog išvarpyta kulku.

Krutkio užverbavimas, pasiruošimas Mažeikos sodybos apšaudymui ir "opereacijos" įvykdymas aprašyti NKVD pranešime²:

"Nutraukus ugnį, sodyboje buvo rasta 17 lavonų, iš jų:

1. Medžiotojas (sl.), dvarininko sūnus iš Girkalnio k. - kadrinis partizanas, LLA narys, dalyvavęs Pabarčiaus ir Kuročkos gaujose;

2. Matas Mažeika, valstietis iš Ruseinių k. - namo šeimininkas, partizanų bazės laikytojas, pramintas "partizanų tėvu";

3. Labutis (sl.) - Juozas Štokas iš Krakių m. - partizanas, turėjęs legalizavimosi dokumentą;

4. Lapiukas (sl.) iš Ruseinių k. - partizanas, turėjęs legalizavimosi dokumentą;

5. Ferdinandas (vardas) iš Grašvos k. - partizanas, turėjęs legalizavimosi dokumentą;

6. Genė Mažeikaitė iš Paliepių k. - būrio ryšininkė, gyvenusi nelegaliai;

O Ferdinandas Dzikas

7. Genė Kielytė, partizanų būrio vado sesuo - būrio ryšininkė, gyvenusi nelegaliai, ir kiti".

Kitų 10 žuvusiųjų pavardės ir vardai nenurodyti, nes tai buvo moterys ir vaikai, prie kurių pavardžių neprirašys "banditas". Dėl Ferdinando jie suklydo: Ferdinandas Dzikas sėkmingai ištrūko iš to ugnies pragaro.

Dabar Vilkaviškio r. gyvenantis Ferdinandas Dzikas papasakojo³: "Aš gyvenau Grašvos kaime, buvau partizanų ryšininkas. Į Mažeikos sodybą užėjau atsitiktinai, eidamas pas dėdę. Sužinojau, kad pas Mažeiką turėjo ateiti Prano Kunevičiaus partizanų būrys. Bet jie dar nebuvo atėję, kai į namą pradėjo smarkiai šaudyti. Sužeistas iššliaužiau

į lauką, nušliaužiau kokius 100 m ir susitvarkiau kojos žaizdą. Mačiau, kaip enkavedistai padeginėjo sodybos pastatus ir pavieniais šūviais pribagainėjo likusius gyvus žmones. Dar nušliaužęs apie 300 m iki kitos sodybos, iš tvarto išsivedžiau arklį ir juo parjojau namo. Gydžiausi tris mėnesius, po to išvažiavau iš Kėdainių apskrities".

Kėdainių r. neseniai atrastame partizanų archyve yra dokumentas-atskaita⁴, kurioje parašyta: "... Atsitiktinai pro Mažeikos sodybą ėjo keturi partizanai: Medžiotojas, Jokeris, Balandis ir Lokys-Paulius. Visi užėjo pas Mažeiką į gyvenamąjį namą, kur rado išdaviką Krutkį ir prisirinkusių svečių. Iš viso svečių ir savininkų buvo kambaryje dvidešimt, neskaičiuojant partizanų ir išdaviko. Krutkis pasisveikino, pabučiavo partizanus, maloniai kalbino juos, teiravosi, kodėl daugiau neatvyko, sakėsi atvežęs svarbių žinių ir pistoletą perduoti dalinio vadui ir t.t. Jiems besikalbant, apie 22 val. kieme pradėjo loti šuo, Krutkis bailiai ėmė dairytis pro langus. Vienas iš ten buvusių svečių - Stokis (buvęs partizanas, bet legalizavęsis) išėjo laukan pasidairyti, o paskui jį išėjo ir išdavikas. Kieme išdavikas keturiais šūviais nušovė Stokį, duodamas ženklą burliokams

D. A. 8

49 III 16

V. A. V.

87

1. IKS narių moralinė būklė gera. Nuotika gera. Pasireiškiančių žalingų įtakų nėra. Teigiamą įtaką ir sąmo-ningumas pasireiškia tuo, kad visi su noru ir pasižventimu dirba. Tėvynės labui ir tikisi visišką galutinę mūsų pergalę - laimėjimą. Jų ir trūkumų nėra.

Bolševikų žiaurumų aprašymas.

1944 m., kada į Lietuvą įsiveržė antru kartu raudonosios gajos ir pradėjo mūsų jaunimo gaudymą, visi mūsų jauni vyrai stvėrėsi ginklų ir iškėjo į mišką - į partizanų eiles, atlikti garbingą pareigą Tėvynei. Su jais sykiu iškėjo ir Krutkis Teodoras, gyv. Vainutiškių km., Dotnuvos valsč. ir buvo priimtas į Paukščio dalinį partizanų, kuriame išbuvo iki 1945 m. liepos m.

Kada bolševikai paskelbė legalizaciją ir pradėjo partizanams vilioti pas save, Krutkis pamiršo Tėvynės meilę, partizanų pareigą, sulaužė priesaiką ir 1945 m. vasarą stojo - legalizavosi. Po legalizacijos Krutkis buvo priimtas į Kedainių MKVD raštinę tarnautoju.

Po legalizacijos Krutkis atvyko į buvusį savo dalinį pas partizanus, pasipasa-kojo apie save ir savo tarnybą. Grįžimas šodžiais įtikino partizanus, kad jis MKVD raštinėje dirbęs iš reikalo ir prižadėjo partizanams teikti jiems naudingų žinių, parūpinti kiteninių ginklų ir šovinių.

6. Geras

7. Nėra

8. Eilraščių, dainų ir straipsnių nuorašų 16 lapų.

D A V

Daininský

pradėti puolimą. Po pasigirdusių kieme šūvių, iš burliokų kulkosvaidžių ir automatų pasipylė stipri ugnis į gyvenamąjį namą. Prasidėjo tikras pragaras, kulkos zvimbė, sienas raižė, žmonės griuvo žemėn, sužeistieji dejavo, vaikai klykė, lavonai plūdo kraujuose, namo stogas skendo liepsnose. Partizanas Medžiotojas buvo nukautas vietoje, o kiti trys su ginklais iššliaužė laukan ir jiems pavyko laimingai pasprukti nuo priešo. Burliokai raketomis apšvietė kiemą ir bėgančius iš namo į kiemą be pasigailėjimo šaudė vyrus, moteris ir vaikus, o gyvuosius pribagainėjo atskirais šūviais. Po kautynių rusai surinko moterų ir vaikų lavonus ir sumetė į degančio gyvenamojo namo ugnį, o vyrų lavonus nuvežė į Kėdainius ir pametė ant gatvės. Pabėgusią Genę Jasaitytę, gyv.Paliepių kaime, sugavo, trumpai patardę gyvą įmetė į ugnį sudegino.

Nuo žiauraus okupanto užpuolimo žuvo šie asmenys: partizanas Medžiotojas (23 metų), Mažeikienė (48 m.), Genė Mažeikaitė (18 m.), Bronė Mažeikaitė (16 m.), Vytautas Mažeika (14 m.), Albinas Mažeika (12 m.), Izidorius Mažeika (10 m.), Veronika Mažeikaitė (25 m.), Kerza, gyv.Ruseinėlių k., Juozas Stokis, gyv.Krakių m., Stokienė (30 m.), Stakių sūnus (2 m.), Jurgis Jankauskas, gyv.Barsukynės k., Kazys Saras (37 m.), gyv.Barsukynės k., Genė Jasaitytė (19 m.), gyv.Paliepių k. Dviejų žmonių pavardės ir gyvenimoji vieta nenustatytos. Pavyko pabėgti trims, iš kurių vienas sunkiai sužeistas. Burliokai sudegino Mažeikos trobesius: gyvenamąjį namą, tvartą, klojimą ir pirtį".

Ir pagal NKGB pranešimą, ir pagal partizanų junginio ataskaitą šaudymo rezultatas buvo toks pat: 17 žuvusių, iš jų tik vienas partizanas. Žuvusieji buvo Mato Mažeikos šeimos nariai ir kaimynai.

Mato Mažeikos šeimos ir sodybos sunaikinimą organizavo NKVD-NKGB Kėdainių operatyvinės grupės viršininkas mjr.Todesas, šaudė kulkosvaidininkų būrys Nr.2/298. ⁴

¹ Ferdinando Dziko liudijimas. Vilkaviškio r., 1998.

² LYA F.K-1. A.3. B.1207. II d. L.126-130.

³ Ferdinando Dziko liudijimas. Vilkaviškio r., 1998.

⁴ Kėdainių rajone atrastame partizanų archyve partizanų junginio ataskaita, pažymėta "D.A.Š. 49 03 16 Nr.87 F5 už 1949 m. vasario mėn." - 6 lapai.

PARTIZANAI BROLIAI IR SESERYS LISIAI

Kėdainių apskrities Krakių valsčiaus Šmotiškėlių kaime gyveno Lisių šeima. Tėvas Jonas Lisius ir motina Antanina Rybelytė-Lisienė buvo mirę. 1945 m. našlaičiai jų vaikai - 22 metų Ona, 21 metų Adolfas, 19 metų Elena ir 18 metų Jonas gyveno ir dirbo savo 4 ha ūkelyje. Ona namuose ausdavo audeklus, o kiti dar dirbdavo pas ūkininkus.

Tuo metu šiose apylinkėse veikė Antano Kielės-Paukščio partizanų būrys. Gruodžio 31 d. NKVD aptiko būrio stovyklą Ruseinių miške. Po to šis 16 žmonių būrys išsiskirstė ir slapstėsi pas ūkininkus. 1946 m. sausio 9 d. vakare partizanų būrelis - Antanas Kielė-Paukštis, Juozas Račys-Krapavickas, Petras Baltrušaitis-Jaunuolis, Kairys iš Švenčionių aps. ir Antanas Žiužnys-Plaktukas atėjo į Lisių namus ir jau norėjo eiti į kluoną ilsėtis, kai staiga pasirodė enkavedistai¹.

Šiuo metu Mažeikiuose gyvenanti Elena Lisiūtė-Paulauskienė pasakojo²: "Namuose buvome visi: Ona, Adolfas, Jonas ir aš. Naktį pasibeldė partizanai. Mes juos įleidome, paruošėme vakarienę. Jie norėjo

pas mus likti iki ryto, nes negalėjo pereiti per Šušvę, kadangi ją buvo apsupę enkavedistai. Netrukus vėl pasibeldė į duris. Brolis Adolfas pažiūrėjo per langelį ir pasakė, kad čia ne mūsiškiai, ką daryti? Partizanai liepė įleisti juos, kaip bus - taip. Kai enkavedistaiėjo į kambarį, kuriame slėpėsi partizanai, šie pradėjo šaudyti. Enkavedistai atsišaudė. Mes blaškėmės po kambarį, ieškodami kur pasislėpti. Aš palindau po krosnimi. Šaudė ilgai. Visi langai išbyrėjo. Kaip mes likome gyvi - nežinau, tai buvo Dievo malonė. Sesutę Oną sužeidė į galvą. Partizanas Kazys Rybelis, mūsų pusbrolis, įbėgo į kambarį ir liepė bėgti. Vienas partizanas buvo nušautas, jį draugai pasiėmė. Vi-

□ Elena Lisiūtė-Paulauskienė

siems iš namų pasitraukus, išėjau į sodą. Ten gulėjo negyvi 3 enkavedistai: seržantas, milicininkas Kairys ir dar vienas. Ketvirtas enkavedistas buvo pabėgęs. Aš surinkau ginklus, sudėjau į enkavedistų vežimą ir nuvežusi į mišką sutartoje vietoje sutartu ženklu (trys smūgiai į medį) iškviečiau partizanus ir jiems atidaviau ginklus, o arklį su vežimu paleidau ir pati pasileidau bėgti kur kojos nešė".

NKVD Kėdainių skyriaus pranešime³ parašyta: "1946 m. sausio 10 d. NKVD Krakių valsčiaus operatyvinė grupė, vadovaujama leitenanto Kobylino, atvyko į Smotiškėlių kaimą suimti partizanų pagalbininkės Onos Lisiūtės. Apsupę namą, beldė į duris. Į beldimą niekas neatsiliepė, bet pradėjo šaudyti iš automatinių ginklų ir nušovė milicininką Adolfą Kairį, o liaudies gynėjų būrio vadą seržantą Murašovą sunkiai sužeidė. Jis vėliau mirė. Partizanai pagrobė rankinį kulkosvaidį. Vienas partizanas buvo užmuštas. Partizanų pagalbininkė Ona Lisiūtė pabėgo drauge su jais".

Susišaudymo metu partizanas Antanas Žiužnys šautuvo buože išmušė langą su rėmais ir išsoko į lauką. Jam peršovė koją, bet jis dar nubėgo kokią kilometrą, dviejų draugų prilaikomas. Žiužnį paguldė kluone. Naktį pas jį atėjo Kielė, Krapavickas ir Kairys ir pasakė, kad Lisių namuose žuvo Petras Baltrušaitis-Jaunuolis. Jie A.Žiužnį pervežė į Pernaravos valsčiaus Juodžių kaimą pas Vladą Banį, kur paguldė atskirame kambarėlyje. Po trijų dienų ten jį suėmė enkavedistai⁴, mat, pasirodo, V.Banys buvo NKVD informatorius⁴.

Pabėgę iš namų broliai Adolfas ir Jonas Lisiai atėjo į partizanų Kukučio (Vlado Juškevičiaus) būrį, o seserys Ona ir Elena Lisiūtės išėjo pas žmones. Vienoje vietoje jos ilgai nebūdavo, nes žmonės bijojo pas save laikyti. Ilgiau pabuvo pas Ferdinandą Dziką Grašvos kaime ir pas Antaną Venclauską Šmotiškių kaime įrengtoje slėptuvėje.

1945 m. liepos 8 d. slapas informatorius pranešė NKVD, kad Dotnuvos vls. Venzgolų kaime pas Eleonorą Žemaitienę slapstosi dvi partizanų pagalbininkės. NKVD jas sulaikė. Tai buvo seserys Lisiūtės, turėjusios dokumentus kita pavarde.

Elena Lisiūtė-Paulauskienė papasakojo ⁶: "Būnant pas Venclauskus, pamatėme per lauką ateinant didelį būrį enkavedistų. Venclauskienė mane nuvedė į slėptuvę kluone po šiaudais, o enkavedistai suėję į kluoną ėmė badyti durtuvais šiaudus. Aš buvau kaip negyva ir laukiau, kada

□ Antanas Kavaliauskas-Dobilas, Elena Lisiūtė-Saulutė, Alfonsas Kavaliauskas-Uraganas, Janina Brazauskaitė, Adolfas Lisius-Aušra, Jadzė, Teresė Butkevičiūtė, Vincas Butkevičius-Aras. 1947 m. vasara. Nuotrauka iš E.Lisiūtės asmeninio archyvo

durtuvas man įsmigs į galvą, bet manęs neperdūrė, matyt, Marija globojo.

Kai mus su seserimi pas Žemaitienę suėmė, nuvežė į Kėdainių kalėjimą. Kalėjime buvau vienoje kameroje su Vale Arlauskaite iš Radviliškio. Parėjusios naktį iš tardymo primuštos, nupešiotais plaukais, dėl sumušimų negalėdamos atsisėsti, nutarėme bėgti. Kieme rastais mažais geležiu-kais kameros sienoje krapštėme skylę. Kad lengviau būtų krapštyti, mūrą šlapinome arbata ar sriuba. Bet kameroje buvusi šnipė mus išdavė ir en-kavedistai tą skylę rado. Tada mus abi išvarė į kiemą ir sukėlė tokį triukšmą, kad visas kalėjimas girdėjo. Kol kameros sieną remontavo, mus pasodino į karcerį. Kalėjime su Ona išbuvome 5 mėnesius, bet taip ir nesudarę kaltinimų mus paleido, liepė brolius prikalbėti legalizuotis.

Kai per 1946 m. Kalėdas Labūnavoje buvo suimtas to rajono partizanų vadas Aloyzas Dalbokas, jo paraginti Kukučio būrio nariai legalizavo-

si. Kai broliai legalizavosi, grįžome visi į savo namus, bet ir toliau palaikėme ryšį su partizanais ir jiems padėjome. NKVD mus sekė, klausinėjo apie mus kaimynų. Ir pradėjo geri žmonės mums sakyti, kad paliktume savo bakūžę ir važiuotume kur nors toliau. O partizanai mums sakė, kad NKVD visur mus atras".

Vincas Butkevičius, drauge su broliais Lisiais kovojęs partizanų Kukučio būryje ir drauge legalizavęsis, 1947 m. liepos 16 d. buvo MGB su laikytas, atvežtas į Vilnių ir užverbuotas į Sokolovo "specgrupę". Jis parašė laišką seseriai Teresei, kad Vilniuje dirba prie geležinkelio, bet dar neturi dokumentų, todėl negali parvažiuoti.

Sužinoję, kad Butkevičius sulaikytas, Adolfas ir Jonas Lisiai suprato, kad namuose neišgyvens, ir vėl išėjo į mišką, o jų sesers - pas žmones.

Agentas Aras (Vincas Butkevičius) MGB mjr.Sokolovui pranešė⁷: "1947 m. sausio 11d. legalizavausi drauge su Adolfu Lisium, Jonu Lisium, Kaziu Venckum, Jonu Babičiu ir Kraujeliu iš Kukučio būrio, buvusio Ruseinių-Paliepių miškuose. Gegužės mėnesį užėjau pas Lisius ir mes visi trys dviračiais nuvažiavome į Šilainių kaimą pas Feliksą Brazauską. Ten gėrėme alų ir šnekučiavomės. Sutemus atėjo Povilo Lukšio rinktinės vadas Ragelis drauge su Stirna, Vairu, Šernu ir dar dviem vyrais. Su mumis kalbėdamasis Ragelis domėjosi, ar legalizuodamiesi neišdavėme ryšininkų, kokius ginklus neatidavėme ar nebandė mūsų verbuoti. Ragelis sakė, kad jei mus užverbuos, bet mes jiems nedirbsime, NKVD vis tiek mus privers jiems išdavinėti žmones. Tad reikia išvengti verbavimo, o jei neduoda ramiai gyventi -vėl eiti į mišką. Beveik visi buvę partizanai, su kuriais drauge legalizavausi, palaiko ryšius su partizanais, tik Venckus ryšius su partizanais nutraukė".

Į Boleso Bartkaus-Albino ir Juozo Mingilo-Vilko partizanų būrį, kuriame buvo partizanai⁸ Adolfas ir Jonas Lisiai, Feliksas Brazauskas, Lokys, Slyva, Vėjas ir Povilo Lukšio rinktinės vadas Antanas Ragauskas-Ragelis, 1947 m. rugsėjo 8 d. atėjo du vyrai. Įtikinamai papasakoję apie savo partizanišką praeitį, priverstinį legalizavimąsi ir naujus MGB persekiojimus, jie buvo priimti į būrį. Jiems buvo duoti slapyvardžiai Klajūnas ir Gegutė⁹. Tai buvo MGB užverbuoti agentai Sizak ir Grom, buvę partizanai Kazys Venckus ir Jonas Venckus¹⁰. Jie buvo gavę užduotį sunaikinti to būrio aktyviausius narius.

Elena ir Ona Lisiūtės lankydavosi tame būryje pas brolius ir buvo ryšininkės. Kėdainiuose jos turėjo pažįstamą medicinos sesutę, iš kurios partizanams gaudavo medikamentų bei tvarsčių, pranešdavo jiems, kur pastebėta kariuomenė. Jos atkreipė dėmesį, kad naujieji būrio nariai jas daug ko klausinėja, stengiasi sužinoti, pas ką jos gyvena, pas ką užaina, pas kokius žmones būtų galima užėti išsimiegoti ir pan., taip pat ir tai, kad jie kai kada išeina iš būrio niekam nepranešę. Apie savo pastebėjimus jos pasakė broliams ir būrio vadams, tačiau jie atsakė, kad reikia tikrai įsitikinti, kad tie įtarimai yra pagrįsti¹¹.

1947 m. rugsėjo 16 d. Klajūnas ir Gegutė pranešė Kėdainių MGB, kad Ragelis išvažiavo į Vilnių likviduoti išdaviko Aloyzo Dalboko-Imperatoriaus, kuris tuomet jau buvo Sokolovo smogikų grupės vadas. Kėdainių MGB telegrafavo Vilniaus MGB, kad Ragelis atvažiuoja¹². Sokolovo smogikų grupės nariai rugsėjo 18 d. Vilniuje gatvėje atpažino Ragelį ir jį suėmė¹³.

1947 m. rugsėjo 29 d. partizanų būrio vadas Juozas Mingilas-Vilkas pakvietė Klajūną drauge nueiti į Surviliškio valsčių pas būrio vadą Karbočių. Pakeliui Grašvos miške Klajūnas užmušė Vilką¹⁴. Elena Lisiūtė, tai sužinojusi iš Ruseinelių kaimo gyventojų Antano Mažeikos, rašteliais pranešė partizanams, kad Klajūnas užmušė Vilką ir kad jie likviduotų Gegutę¹⁵. Partizanai nuginklavo Gegutę, bet nutarė dar patikrinti, ar tikrai jis yra išdavikas. Spalio 7 d. partizanai išėjo, o Gegutę saugoti liko naujasis būrio vadas Slyva (Jakutis). Gegutė staiga pagriebė pagalį, trenkė Slyvai per galvą ir stvėręs šautuvą jį nušovė. 1947 m. spalio mėnesį Štuikio sodyboje Grašvos kaime enkavedistai sulaukė Oną Lisiūtę ir vertė ją parodyti, kur gyvena partizanų rėmėjai. Vedama naktį Ona Lisiūtė bandė pabėgti, bet agentas Gegutė ją nušovė¹⁶.

Elena Lisiūtė-Paulauskienė papasakojo: "Mano seserį Oną sribai nušovė Jono Mažeikos sodyboje. Ji ten išgulėjo 5 dienas, nes sribai laukė manęs ateinant, bet aš buvau įspėta ir ten nėjau.

Mano brolis Jonas ir mano draugės Janinos Brazauskaitės brolis Feliksas žuvo Paliepių miške 1947 m. lapkričio 26 d. Tą rytą mes juos išleidome į mišką, o miškas jau buvo apsuptas enkavedistų. Abu jie žuvo. Mes nuėjome į Krakes, kur jie buvo paguldyti ant grindinio, verkėm, bet mūsų nepagavo.

1948 m. vasarą mus su Janina Brazauskaite enkavedistai sulaikė tik išėjusias iš Ruseinių miško. Tada teko jiems pažadėti, kad surasime partizanus ir jiems parodysime. Susitikę su partizanais viską jiems papasakojome ir visi nusprendėme, kad mudviem reikia pasitraukti iš Kėdainių apskrities. Partizanai davė adresą, pas ką nueiti Kaune. Kitą dieną rengėmės važiuoti, bet einant į stotį mus pagavo sribai ir tas pats majoras, kuriam pažadėjome parodyti partizanus. Tada jiems pasakėme, kad eitų iš paskos ir mes nuvesime juos pas partizanus. Kai jie atsiliko, nubėgome prie Šušvės, numėtėme paltus ir nubėgome pašlaičiais į Preikapių stotelę. Jie vijosi, šaudė, bet mums pavyko pabėgti. Ant kelio susistabdę sunkvežimį atvažiavome į Kauną. Apsistojome Šančiuose pas Kilčiauskienę. Ji mus suvedė su Vyšniausku, kuris parūpino pasus svetimomis pavardėmis¹⁷". Pasai buvo tikrai geri, nes Vyšniauskas buvo NKVD agentas Savkin, ir jis už 400 rb. parūpindavo tikrą pasą¹⁸.

1949 m. liepos 22 d. Ruseinių miško 12-ame kvartale išdavikas užvedė enkavedistus bei sribus - iš viso 300 ginkluotų žmonių į Vlodo Čalkio - Paukštelio partizanų būrio stovyklą. Žuvo visi 5 ten buvę partizanai, tarp jų Adolfas Lisius-Aušra ir Alfonsas Kavaliauskas-Uraganas¹⁹. Antanas Kavaliauskas-Dobilas žuvo vėliau.

1951 m. Eleną Lisiūtę suėmė Žiezmaruose. Raseiniuose ji buvo nužudyta 25-eriems metams lagerio. Kalėjo Intos lageryje, grįžo 1956 m.

¹LYA. F.K-1. A.58. B.5187/3. L.22: A.Žiūznio apklausos protokolas.

² Elenos Lisiūtės-Paulauskienės liudijimas. Mažeikiai, 1999 m.

³ LYA. F.K-1. A.3. B.1794. L.13: NKVD Kėdainių sk. 1946 m. sausio mėn. pranešimas.

⁴ Ten pat. A.58. B.5187/3. L.23: A.Žiūznio apklausos protokolas.

⁵ Ten pat. A.3. B.1794. L.15: NKVD Kėdainių sk. 1946 m. sausio mėn. pranešimas.

⁶ Elenos Lisiūtės-Paulauskienės liudijimas. Mažeikiai, 1999 m.

⁷ LYA. F.K-1. A.3. B.266. L.7-13: Šaltinio "Aras" agentūriniai pranešimai.

⁸ Ten pat. A.58. B.35621/3. L.57: A.Ragauskio apklausos protokolas.

⁹ Ten pat. A.3. B.1799. L.204-205: MGB Kėdainių sk. pažyma.

¹⁰ LYA. F.K-5. A.1. B.9. L.41: Maironio rinktinės štabo (VAŠ) pranešimas.

¹¹ Elenos Lisiūtės-Paulauskienės liudijimas. Mažeikiai, 1999 m.

¹² LYA. F.K-1. A.3. B.1799. L.141: MGB Kėdainių sk. 1947 m. rugsėjo mėn. pranešimas.

¹³ Ten pat. B.266. L.14-18: Agento Aido pranešimas.

¹⁴ Ten pat. B.1799. L.142: MGB Kėdainių sk. 1947 m. rugsėjo mėn. pranešimas.

¹⁵ Elenos Lisiūtės-Paulauskienės liudijimas. Mažeikiai, 1999 m.

¹⁶ LYA. F.K-1. A.3. B.1799. L.204: MGB Kėdainių sk. pažyma.

¹⁷ Elenos Lisiūtės-Paulauskienės liudijimas. Mažeikiai, 1999 m.

¹⁸ LYA. F.K-1. A.58. B.42351/3. L.193-23,25: Pažymos.

¹⁹ Ten pat. A.3. B.1803. L.95: MGB Kėdainių sk. 1949 m. rugpjūčio mėn. pranešimas.

TAURO APYGARDOS VADAS VIKTORAS VITKAUSKĄ-SAIDOKAS, KARIJOTAS

Beveik 10 metų prieš sovietinę okupaciją vykusį partizaninį kovą Lietuvoje įrašė į mūsų istoriją daug didvyriškų puslapių, iškėlė daug sumanių, ryžtingų ir narsių vadų. Vienas jų - prieš 50 metų žuvęs Viktoras Vitkauskas-Saidokas, Karijotas.

V. Vitkauskas gimė 1920 m. rugpjūčio 1 d. Vencloviškių k., Čekiškės vls., Kauno aps. pasiturinčio ūkininko šeimoje. Tėvai turėjo 25 ha žemės.

Mokėsi gimnazijoje, po to Belvederio pienininkystės-gyvulininkystės mokykloje ir buhalterių kursuose. 1943 m. vedė Eleną Žukaitę iš Kauno. 1944 m. užėjęs rusams, dirbo Kauno galanterijos fabrike "Kaspinas" buhalteriu. 1946 m., saugumui mėginant jį užverbuoti agentu, iš Kauno pasitraukė ir rugpjūčio 16 d. įstojo į Tauro apygardos Žalgirio rinktinės Prano Runo-Šarūno suorganizuotą dr. Vinco Kudirkos partizanų kuopą, veikusią prie Nemuno Šakių apskrityje. Buvo muzikalus, dainininkas, šokėjas, grojo smuiku ir eilę kitų muzikos instrumentų.

1947 m. gegužės 12 d. buvo paskirtas Žalgirio rinktinės adjutantu ir pakeltas grandiniu. Rugpjūčio 18 d. baigė mokomąją kuopą ir jam buvo suteiktas jaunesniojo puskarininkio laipsnis. Rugsėjo 15 d. paskirtas rinktinės žvalgybos skyriaus viršininku, einant ir adjutanto pareigas. Lapkričio 6 d. apdovanotas juostele "Už uolumą".

1948 m. balandžio 2 d. paskirtas rinktinės štabo viršininku, o gegužės 4 d. - laikinai eiti rinktinės vado pareigas. Birželio 8 d. patvirtintas rinktinės vadu ir liepos 13 d. pakeltas puskarininkiu.

1949 m. kovo 21 d. paskirtas apygardos štabo viršininku, einant ir

□ Viktoras Vitkauskas su žmona Elena

□ Viktoras Vitkauskas gimnazistas

□ Geležinio Vilko rinktinės vadas Antanas Pužas-Gintaras, Vytauto rinktinės vadas Algimantas Matusevičius-Neptūnas, Tauro apygardos vadas Viktoras Vitkauskas-Saidokas, Karijotas, Žalgirio rinktinės vadas Feliksas Žindžius-Tigras

rinktinės vado pareigas. Gegužės 5 d. jam suteiktas laisvės kovotojo-partizano leitenanto laipsnis. Lapkričio 1 d. paskirtas laikinai eiti apygardos vado pareigas, o gruodžio 24 d. apdovanotas II laipsnio Laisvės Kovos Kryžiumi.

1950 m. sausio 25 d. patvirtintas Tauro apygardos vadu, balandžio 15 d. pakeitė slapyvardį į Karijoto, o liepos 21 d. buvo paskirtas pirmuoju Pietų Lietuvos srities vado pavaduotoju.

Tapęs apygardos vadu, su buhalterio kruopštumu ėmėsi tvarkyti apygardos štabo kanceliariją. Saidokas pataisė apygardoje pašlijusius reikalus, stengėsi pakelti kovotojų ir gyventojų dvasią, įžiebtį jų širdyse viltį, kad dar ne viskas prarasta. Kad jis pats tuo tikėjo, matosi iš jo išleisto įsakymo.

Visiškai slaptai

LLKS Tauro Apygardai

Įsakymas Nr.2 (OP)

Būstinė 1950 m. rugpjūčio mėn. 30 d.

Aplinkybės: Kaskart ryškiau aiškėja neišvengiamas karas tarp Vakarų ir Sov. Sąjungos. Mūsų ilgos ir sunkios kovos galutinė pergalė įvyks tik žlugus komunistinei Sov.Sąjungos jėgai. Ta lemiamoji diena šuoliais artėja, truks vergijos pančiai, kelsis Lietuvos valstybė į lygiateisių valstybių gretas gyvenimui. Iš pirmosios išsivadavimo ir atsikūrimo valandos iš vergijos tėvynei reikės taurių jos sūnų rankų ir būtiniausiems dalykams ginkluotos jos pajėgios kariuomenės.

Išvada: Šiandien tą vidaus ginkluotąją pajėgą sudarome mes ir lemiame valandą, mobilizacijos keliu, mūsų eilės bus didinamos. O kad šiam momentui būtumėm tinkamai pasiruošę, turime šiandien stropiai ruoštis.

2

Įsakau Rn vadams iki š.m. spalio mėn. 1 d. pravesti pilną apmokymą pagal PLSrS išleistą 1950 m. birželio mėn. Rikiuotės Statuto I dalį, Šaudybos Statutą ir Jauniems LKP apmokymo programą.*

*P** apmokymo išdavęs 50.10.01 raportais pranešti man.*

Šių žinių gilinimas P.org. Vn. vykdomas visą laiką.

□ Tauro apygardos štabe. 1 .Tauro apygardos vadas Viktoras Vitkauskas-Saidokas, Karijotas, 2.Geležinio Vilko rinktinės vadas Antanas Pužas-Gintaras, 3.-, 4.Žalgirio rinktinės vadas Feliksas Žindžius-Tigras

□ Tauro apyg. vadas Viktoras Vitkauskas-Saidokas, Šturmo tėvūnijos skyriaus vadas Aleksandras Povilaitis-Riešutas, Žalgirio rn. vadas Feliksas Žindžius-Tigras, Žalgirio rn. ūkio skyriaus viršininkas Pranas Bastys-Dūmas. 1950 m. vasara

P. apmokymo subendrinimo ar kitų reikalų P sambūrius daryti tik būtiniausiais atvejais ir visapusiškai slaptaį tų parengus iš anksto.

Stiprinti P. org. vn. žvalgybą ir kontržvalgybą.

Vykdyti:

Rinktinės

** Partizanų Ap. Vadas V.Karijotas*

Didelis jo indėlis kaupiant partizaninės kovos istorijos archyvą. Rinktinių vadams jis įsakė surinkti medžiagą apie pirmuosius partizanus, jų vadus, organizatorius, jų kovos ir gyvenimo būdą, aprašyti jų klaidas ir sėkmingai atliktas operacijas, buvusius pasitarimus, posėdžius, nutarimus, kautynes, priešų siautėjimą, žmonių deportaciją, partizanų ir priešų nuostolius, žvalgybinę veiklą. Reikalavo, kad archyvinėje medžiagoje atspindėtų atskirų partizanų nuopelnai, jų asmens žinios, būtų nurodyti ryšininkai ir rėmėjai, sutvarkytos visų likviduotų asmenų bylos, rinktinėse išleistų įsakymų bylos, sudaryti partizanų nuotraukų ir negatyvų archyvai. Buvo įsakyta, padedant gyventojams, sutvarkyti žinomas partizanų palaidojimo vietas, jas nufotografuoti ir aprašyti: kur yra kapas, kas ir kada ten palaidotas, vardas, pavardė, slapyvardis, gimimo ir žuvimo metai, jo kilimo vieta, profesija, žuvimo vieta ir aplinkybės. Rūpinosi, kad kiekvienas partizanas ir jo kova būtų tinkamai įvertinta, priklausomai nuo jo pasižymėjimo ir sugebėjimų būtų suteiktas atitinkamas karinis laipsnis, kad nė vienas partizanas nebūtų užmirštas. Peržiūrėjo apdovanojimų bylas ir, radęs, jo nuomone, neįvertintą asmenį, apdovanodavo aukštesniu apdovanojimu arba pakeldavo laipsnį. Daug pasižymėjusių ir jau žuvusių partizanų, apdovanotų juostelėmis už uolumą ar narsumą, jis pagerbė aukštesniu apdovanojimu - Laisvės Kovos Kryžiumi su kardais ar be jų. Taip pat apdovanojo pasižymėjusius ryšininkus ir rėmėjus.

Vadas Saidokas buvo partizanų labai vertinamas ir mylimas. Partizanai jį vadino Tėvu. Vertino jį ir aukštesnė partizanų vadovybė už pareigingumą, darbštumą, drąsą ir nurodydavo pavyzdžiu kitiems vadams.

1948 m. balandžio 12 d. Kidulių valsčiuje įvykusiose kautynėse žuvo jo draugas, Žalgirio rinktinės rikiuotės skyriaus viršininkas Jonas Kuras-Jaunutis. Matydamas, kad žuvęs draugas gali atitekti priešiui, Saidokas

pakėlė partizanus kontratakai, rusus atmušė ir išsivežę Jaunutį palaidojo. Saidokas dalyvavo daugiau nei dešimtyje kautynių.

1949 metais paskirtas apygardos štabo viršininku atnaujino "Laisvės Žvalgo" leidimą, kuris 1948 m. žuvus Tauro apygardos vadui Žvejui ir suėmus Kaune BDPS Prezidiumo narius, nebuvo leidžiamas. Saidokui žuvus, laikraščio leidimas nutrūko ir daugiau atnaujintas nebuvo.

1950 m., esant sunkiai partizanų finansinei padėčiai, įvykdė kelias finansines operacijas. Jų metu buvo paimtos stambios pinigų sumos ir pasiskirstyta apygardų štabams ir LLKS Prezidiumui. Už tai gavo pagyrimą.

1950 m. spalio mėn. iš Vakarų į Lietuvą grįžus Juozui Lukšai-Skirmanui su radistais, Saidokas organizavo jų slėpimą, ryšį su Vakaraais ir su LLKS vyriausia Lietuvos partizanų vadovybe.

1951 m. vasario 2 d. perdislokuojant apygardos štabą į naują vietą, partizanai važiavo pro Slavikų vls., Endrikių kaimo gyventojų Valaičio sodybą, kurioje buvo apsistojęs nakvynei čekistų būrys, ieškojęs Saidoko štabo.

□ 1950 09 5-6 d. Pietų Lietuvos srities, Tauro ir Dainavos apygardų vadovybės pasitarimas. Stovi 2-as Viktoras Vitkauskas-Saidokas, Karijotas, Sergijus Staniškis-Litas, Viltis

□ Žalgirio rinktinės rikiuotės skyriaus viršininkas Jonas Kuras-Jurginas, Jaunutis ir štabo viršininkas Viktoras Vitkauskas-Saidokas, Karijotas

□ Žuvęs Viktoras Vitkauskas-Saidokas, Karijotas

Čekistams pastebėjus partizanus, įvyko kautynės. Partizanai traukėsi netoliese buvusio miško link. Kol pasiekė mišką, žuvo Tauro apygardos vadas Viktoras Vitkauskas-Saidokas, Karijotas, Žalgirio rinktinės Vasario 16-osios tėvūnijos vadas Pranas Rudnickas-Uosis ir jo adjutantas Vytautas Požereckas-Mindaugas, apygardos rūpybos poskyrio viršininkas Pranas Bastys-Dūmas ir štabo apsaugos kovotojas Jonas Račiukaitis-Jonas.

1951 m. vasario 16 d. Lietuvos nepriklausomybės atgavimo 43-ųjų metinių sukakties proga V. Vitkauskui-Saidokui, Karijotui buvo suteiktas laisvės kovotojo partizanų kapitono laipsnis.

Bonifacas Ulevičius

PRANAS PETKEVIČIUS-KARIŪNAS

Gimė 1919 m. Būdos kaime, Palomenės parapijoje mažažemių ūkininkų Mykolo ir Katrės Ambrazevičiūtės Petkevičių šeimoje. Be Prano, augino dar tris sūnus: Petrą (g. 1898 m.), Bernardą (g. 1901 m.) ir Kazimierą (g. 1904 m.).

Petras ir Bernardas buvo Lietuvos kariuomenės savanoriai, todėl atitarnavę gavo žemės Šilasėdų kaime. Kazimieras ir Pranas gyvena su tėvais. Pranas mokėsi siūti pas Alionį Aitekonyse. 1937 m. išėjo tarnauti į kariuomenę, ten gavo puskarininkio laipsnį. Grįžęs ėmėsi siuvėjo amato.

Vokiečių okupacijos metu Pranas Petkevičius buvo mobilizuotas į armiją, kariavo fronte prieš bolševikus, tris kartus sužeistas, jam suteiktas viršilos laipsnis.

Vokiečiams traukiantis iš Lietuvos, iš armijos pasitraukė, pasiėmęs ginklus. Nuo tada pradėjo ieškoti bendraminčių Livintų, Aitekonių, Palomenės apylinkėse, užmezgė ryšius su J.Misiūnu-Žaliuoju Velniu. Naujųjų okupantų gaudynių metu vėl pateko į rekrūtus. Aprengtas sovietinės armijos kareivio uniforma

□ Pranas Petkevičius-Kariūnas, (1919-1945)

ir pasivadinęs Juozu Putinu, pateko į Pabradę. Po mėnesio, vežant kareivius į Baltarusiją, pabėgo.

Savo apylinkėse organizavo partizanų būrį, kuris jau 1944 m. rudenį turėjo 60 žmonių. Jo dalinys, prasidėjus Vakarų sąjungininkų karui su sovietais, turėjo uždavinį užimti Kaišiadorių valsčių. Gruodžio mėn. P.Petkevičius-Kariūnas veikė LLA Didžiosios Kovos rinktinės Vanagų dalinyje kartu su Žaliuoju Velniu, o 1945 m. sausio 20 d. jam pavesta organizuoti ir vadovauti rinktinės 2-am (vėliau 1-am)

batalionui. Batalioną sudarė veikiantis partizanų Vanagų dalinys ir teritoriniu pagrindu organizuojamos kuopos. Kariūno partizanai veikė Kaišiadorių, Žiežmarių, Rumšiškų vls. į Kauno pusę.

1944 m. pabaigoje Būdos kaime buvo dislokuota sovietų armijos kuopa, kuri kirtu mišką ir arkliais vežė į Livintus, o Prano tėviškėje apsistojo kuopos vadas. Sodyba buvo stipriai saugoma. Tačiau vaikinai sugėbėjo aplankyti tėvus. Persirengdavo prasčioko rūbais, apsimesdavo elgeta, invalidu. Tėvas su širdies virpuliu glostė "elgetos" rankas...

1945 m. birželio 28 d. ryte prie Kariūno tėvų sodybos sustojo šarvuotas traukinys. Iš jo pasipylė kareiviai ir apsupo sodybą. Darė smulkia krata, prie sienos pastatė tėvus, brolių. Mažasis Pranukas (brolio sūnus) gulėjo lovytėje, nes jam buvo tik du metukai, o jo kūnelis buvo žaizdotas. Motinos prie vaiko nepriėjo. Krata nieko nedavė. Tada liepė rengtis. Tėvą, brolių, brolienę išsivedė. Šarvuočiu traukiniu nuvežė į Kaišiadoris. Nieko su savimi pasiimti neleido: nei drabužių, nei duonos kąsnelio. Namuose liko tik motina ir tėvo sesuo (abi senutės dau-

□ 1945 11 19 Kaišiadorių aikštėje okupantų išniekinti žuvę Didžiosios Kovos A rinktinės partizanai: Antanas Taparauskas-Kirvis, būrio vadas, Jonas Čiurinskas-Pilėnas, Pranas Petkevičius-Kariūnas, A rinktinės ir bataliono vadas

giau kaip 70 metų amžiaus) bei du brolio Kazimiero vaikai.

Kariūną ši žinia pasiekė birželio 30-ą. NKVD viršininkui Bološevui jis perdavė laišką-įpėjimą, kad nekerštautų vaikams ir nekaltiems.

Liepos 17-osios rytą į Petkevičių namus vėl atvažiavo mašina kareivių bei jų talkininkų iš Lomenių ir liepė rengtis. Kaišiadoryse susodinę į gyvulinius vagonus, senutes ir mažamečius vaikus išvežė į Molotovo sritį miško ruošos darbams.

Tėvą iš Lukiškių kalėjimo paleido 1945 m. spalio pabaigoje. Urale mirė teta Marijona, o lygiai po metų - išbadėjusi, nusikankinusi motina.

1945 m. lapkričio pradžioje Livintų miškuose P.Petkevičius-Kariūnas telkė DKR Vanagų pajėgas ir rengė maisto produktus žiemai. Jis buvo numatytas naujai sukurtos Didžiosios Kovos apygardos A rinktinės vadu.

Lapkričio 18 į 19 d. naktį okupantų 261 šaulių pulko pajėgos, pasinaudodamos vidinio agento Briedžio išdavyste, puolė DKR stovyklą Beištrakio miške tarp Mickūnų ir Livintų k.: mūšyje žuvo bataliono vadas P.Petkevičius-Kariūnas, o vakarop Antanas Taparauskas-Kirvis ir Jonas Čiurinskas-Pilėnas...

Kaimo, kuriame gimė ir užaugo

Pranas, jau nebėra. Petkevičių sodyba sunaikinta, kai šeimnininkai buvo ištremti į Rytus. Šeima ir giminės paguldė galvas Sibiro toliuose. Liesosibirsko kalvelėje guli brolis Kazimieras su broliene Juze, o Palomenės kapuose ilsisi brolis Bernardas, miręs 1988 m. kovo mėn., tik pusmečio nesulaukęs iki Sąjūdžio gimimo. O kur Prano Petkevičiaus kapas - niekas nežino...

K. Kasparas

Pagal artimųjų atsiminimų, archyvinę ir S.Abromavičiaus knygos (Didžioji kova. K.1999. P.213-215) medžiagą

LAIŠKAI, PATIKSLINIMAI

Gerbiamoji Redakcija,

esu nuo pirmojo numerio LKA skaitytojas, todėl noriu patikslinti ir papildyti.

LKA 20: Psl.151 virš nuotraukos rašoma: Henrikas Riškulys-Liūtas, reikėtų - Henrikas Ruškulis-Liūtas.

Psl.153 po nuotrauka: prekyje sėdi Algirdas Varnas-Gaidelis ir Bronius Kalytis-Siaubas (išdavikas, MGB provokatorius). Stovi: Antanas Lapienis-Pempė, Vilius Nemeikšis-Šeškus, Vytautas Gobužas-Viesulas, Antanas Dilys-Litas, Teofilis Limba-Sakalas ir Jonas Mockus-Don-Kichotas, Vėjas (2-as, 4-as, 6-as - visi K.Margio rinktinės, o nuo

1950 m. Vaižganto rinktinės partizanai.)

Psl.159 po nuotrauka: Antanas Matuliauskas-Adaska, Vaidila (Bb. 2547/3. T.3. L.259) ir Antanas Mor-kūnas-Jaunutis.

Psl.228 10 eilutė iš viršaus: Dėl J. Kemeklio slapyvardžių: Rokas - Ažuolo būrio vadas, Rimtutis - K. Margio rinktinės vadas, Granitas -žuvus Pakštui, ŠRL apygardos štabo viršininkas, o Utenos naujosiose kapinėse iškalta - Rokas.

Psl.212 Jančys Feliksas ir Regina Jančytė kalėjo Kengyro lageryje, o su Juozu Rimkumi teko gyventi viename barake Džezkazgano Rudnik lagerio trečiajame lagpunkte 1954-1955 m.

LKA 21: Psl.25 po nuotrauka - ...Vilkas, Pranas Urbonavičius-Dėdė, Vytautas Baltrūnas-Strazdelis, toliau kaip tekste išbraukiant Šarūną.

Psl.83 po nuotrauka: ...Pirmoje eilėje: po Ažuolas, Feliksas Stasiškis-Smūgis, toliau kaip tekste. Antroje eilėje: po Eimučio, Bronius Stasiškis-Sūkury, Juozas Trimbelis-Tarzanas, nežinomas, po Žaibo - Vytautas Baltrūnas-Strazdelis. Trečioje eilėje po Tigro, Pranas Velėniškis-Demokratas, neatpažintas, po Roko, Kazys Gruodžinskas-Beržas ir Pranas Urbonavičius-Dėdė.

Psl.95 po nuotrauka - ...Antroje eilėje: po Tarzano, Bronius Narbutas-Šernas, Radvila Šipų k. Jūžintų vls., neatpažintas. Trečioje eilėje: du neatpažinti, Bronius Keblys-Ūsas, Teodoras Kviklys-Klajūnas, toliau kaip tekste.

*Petras Kemeklis-Piščikas,
buvęs Ažuolo būrio partizanas,
Roko brolis.
Vilnius*

LKA 25: Psl. 161 rašant apie **Juozą Guziką-Durtuvą** dėl duomenų stokos atsirado klaida, kurią atitaisome.

Juozo Guziko sesers Aldonos Guzikaitės-Krakauskienės, gyvenančios Alytuje, teigimu (tą patvirtina ir kartu su J.Guziku išvežtas į Vokietiją ir ten kartu dirbęs Jeronimas Simanavičius, g.1924 m., gyvenantis Kybartuose) Juozas Guzikas 1943 m. spalio mėn. 15 d. buvo suimtas ir išvežtas priverstiniam darbams į Vokietiją. Dirbo dujųkurių gamykloje Auer, Uranenbare prie Berlyno. 1944 m. birželio mėn. buvo suimtas ir įkalintas. 1945 m. birželio mėn. grįžo į Lietuvą.

Toliau kaip tekste.

Atsiprašome.

Bonifacas Ulevičius

ASMENVARDŽIŲ RODYKLĖ

Abramavičius Bronius, Abramaitis, sl.Spyglys 27, 87
Adaska, žr.Matuliauskas Antanas
Adukauskas Vincas 39, 87
Aidas 227
Aidas, žr.Stanaitis Vytautas
Ajauskas Celestinas 185
Albinas, žr.Bartkus Bolesius
Aleksa A. 62-63
Aleksas, sl.Šlaitas 158, 159
Aleksandravičius Bronius 46
Aleksiukas(sl.) 145
Alionis 235
Algirdas(sl.) 178
Algirdas, žr.Vilčinskas Jonas
Ambrazevičiūtė Katrė 235
Anatonovas 180
Andriukaitienė 202, 203
Andzelis Albinas, sl.Riekus, Medžio-
tojas 35-36, 66, 76-77, 87
Anteckij 177
Antonovas 163,166
Anupras, žr .Ažubalis Antanas
Apynys, žr.Vyšniauskas Vitas
Aranskas Kazys 52
Aras(sl.) 194, 195
Aras, žr.Butkevičius Vincas
Aras, žr.Grigas Stasys
Aras, žr.Šablauskas Antanas
Arlauskaitė Valė 223
Askaitytė 49
Atkočiūnas Julius 159,179
Atkočiūnas Stasys, sl.Jazminas 159-160
Audickas 122, 151
Audra, žr.Vaičiulis Juozas
Auglys Bronius 81
Auglys Viktoras 174
Augustauskas Jonas 148,156
Aukštikalnis Gediminas 119, 127,151

Aukštikalnis Paulinas 151
Aukštikalnis Vytautas 119, 127, 151
Aukštuolis Vladas, sl.Vilkas 157-158
Austrevičius Edmundas 6, 31, 71
Austrevičius Petras 31
Aušra, žr.Lisius Adolfas
Ažubalis Antanas, sl.Anupras 111-112,
127,129-132, 134, 149,151
Ažuolas 159
Ažuolas, žr.Menčinskas Juozas
Ažuolas, žr.Stimburys Alfonsas
Ažuolis, žr.Jėčys Domininkas

Babarskas Stasys, sl.Garsas, Drąsuolis
(agentas) 87
Babičius Jonas 224
Babiliov 180
Bacevičius Vytautas, sl.Vygandas 97
Bagdonas Jonas, sl.Margiris 159-160
Bakšys Antanas, sl.Germantas 184-187,
189, 192,199
Bakutis Albinas 81
Balandis, žr.Kregždė Zenonas
Balčaitis Feliksas 199
Baliulis Juozas 76
Baliukevičius Lionginas, sl.Dzūkas 27,
56, 87
Balynas Juozas 81
Baltrūnas Petras 127,149, 151
Baltrušaitis Petras, sl.Jaunuolis 221-222
Baltrūnas Vytautas, sl.Strazdelis 238
Banionis-Baniulis Alfonsas, sl.Bimba
111-115,128, 152, 154-155
Banionis Antanas 119
Banionis P, sl.Rasputinas 116-117
Banionytė 119
Baniulis Juozas 37
Banionienė 117
Banyš 214, 222
Banyš Kazimieras, sl.Zabris 185, 192,
198
Bartašiūnas 47

Bartelė, žr.Gurklis Stasys
 Bartkevičius Jonas 127,151
 Bartkus Bolesius, sl. Albinas 224
 Bartušas, sl.Ukrainietis 204
 Barzdinis 124
 Basenko 195, 197
 Bastys Pranas, sl.Dūmas 231, 234
 Batkevičius 163, 166,180
 Bebras, žr.Vyšniauskas Vitas
 Berčiūnas Algirdas 46
 Berčiūnas Juozas 46
 Beržas, žr.Gruodzinskas Kazys
 Beržas, žr.Zalietkas Jonas
 Bieliūnaitė-Miliuvienė Albina 84
 Bieliūnas Albinas, sl.Kabelis 95
 Bielskis Antanas 112-113,117,124,128-129, 134, 152
 Bielskis Kazys 152
 Bielskis Kostas 111-112, 117, 141-142, 149,152
 Bijūnas, žr.Kazlauskas Leonas
 Bikov 47
 Bimba, žr.Banionis-Baniulis Alfonsas
 Bimba Antanas 114
 Birbilas Antanas 143
 Birbilaitė 143
 Bitvinskas A., sl.Keranas 185,197
 Blaževičius 49
 Blika 122
 Bobylevas 215
 Boksas, žr.Bubnys Vincas
 Borecas, žr.Slavėnas Vincas
 Borodaj 47
 Bortka Ignas 157
 Boruta Vincas, sl.Žvalgas 89
 Božiai 118
 Brazauskaitė Janina 223, 225-226
 Brazauskas Feliksas 224
 Bražinskas 136-137,139
 Bražinskas Balys 119-120,127,138-139, 152-153, 155
 Brenkis Vincas 46

Briedis (agentas) 237
 Briedis, žr.Kuzmickas
 Briedis, žr.Stanynas Jurgis
 Brizgys 43, 44
 Brizgys Vitas 43
 Bružai 174
 Bružas Antanas Gintautas 214, 221
 Bubnys Vincas, sl.Boksas 73-74, 88
 Budrionis Albinas 70
 Bukauskas Vytautas 185
 Bulovas 130
 Burbulis Juozas 23, 88
 Butkevičius Vincas, sl.Aras 223-224
 Butkevičiūtė Teresė 223
 Butkus Stasys 198-199
 Buzas 78
 Buzas Aleksandras 76
 Buzas Pranas 16, 18, 51, 75
 Buzevičius Juozas 113,128

Cvinklys, žr.Mikonis Bronius
 Cvirkaitė-Mockuvienė 202

Čaikauskas Domininkas, sl.Piršlys 159-160
 Čalkis Vladas 226
 Čechanavičienė M.V. 180
 Čechanavičius M.J. 180
 Čechanavičiūtė Elena 172-173,180
 Čebyšev 180
 Čerčilis 12
 Čereška Feliksas, sl.Karvelis 59, 61-62, 76-77, 88, 103
 Černyšovas 47
 Čiurinskas Jonas, sl.Pilėnas 236-237
 Čižauskas 85
 Čujev 180

Dabulevičius Jonas 55
 Dabulevičius Juozas 55
 Dagilis, žr.Zalietkas Petras
 Dagilis, žr.Žukauskas Jurgis

- Daktaras, žr. Viksva Jonas
 Dalbokas Aloyzas, sl. Imperatorius 215, 217, 223, 225
 Dambrauskas Alfonsas 81
 Danikovas 115
 Daugėla 210
 Daugirdai 52
 Daugirdas, žr. Zintelis Juozas
 Daumantas, žr. Lukša Juozas 7
 Deimantas, žr. Juknelis Petras
 Deltuva Jonas, sl. Smelstorius, Karklas 6, 25-26, 59, 71, 77, 90, 92 .
 Demokratas, žr. Velėniskis Pranas
 Devainis Augustas 119, 124
 Devainis Jonas, sl. Mašinistas 127, 135-136, 146-147, 152
 Devainis P. 111
 Devainis Povilas 127, 137, 141, 153
 Dėdė, sl. Tindžiulis Albinas
 Dėdė, žr. Urbonavičius Pranas
 Dėdytė, žr. Eidikonis K.
 Didžiulis Zenas 115
 Dilyš Antanas, sl. Litas 237
 Dimbelis Jonas 81
 Dirda 214
 Direktorius, žr. Viksva Petras
 Dobilas, žr. Kavaliauskas Antanas
 Dobilas, žr. Kudelis Juozas
 Don-Kichotas, Vėjas, žr. Mockus Jonas
 Dragūnas Pranas 112, 131, 153
 Dragūnas Vygintas 112, 117-118, 122, 136, 140, 150
 Dragūnas Vladas 153
 Drąsuolis, žr. Vyšniauskas Vytautas
 Dimbelis 81
 Dumbliauskaitė 180
 Dulinkevičius 81
 Dulinskas Matas 81
 Durneika Albertas 52
 Durneika Antanas, sl. Žvirgždas 58, 60, 76-78, 90
 Durtuvas, žr. Guzikas Juozas
 Dūda Ignas 158-159
 Dūda Julius 157
 Dūlis, žr. Pūkas Antanas
 Dūmas, žr. Bastys Pranas
 Dzikas Ferdinandas 217-218, 220, 222
 Dzūkas, žr. Baliukevičius Lionginas
 Eidikonis Jonas 122, 153
 Eidikonis Kazys, sl. Dėdytė 111, 119-120, 127, 129-131, 134, 139, 141, 152-153, 155
 Einoris Alfonsas 119-120, 122, 127
 Erelis, žr. Sniževičius Antanas
 Ernst-Ernas 74, 90
 Ežys 158
 Fedotov 180
 Gaidelis, žr. Varnas Algirdas
 Gaidys 81
 Gaigalas Steponas 46
 Galvydis 180
 Gandis, žr. Vaitiekūnas Vytautas
 Garsas 55
 Garsas, žr. Babarskas Stasys
 Garvežys, žr. Gečiauskas Petras
 Gavėnas Vytautas, sl. Vampyras 27-28, 36-37, 90
 Gavėnas Vladas, sl. Tarzanas 35-36, 91
 Gedutis Jonas 202
 Gedutis Stasys 202
 Gečiauskas Petras, sl. Garvežys 159-160
 Gečiauskas Vytautas, sl. Spyglys 159-160, 168
 Gedvilas 210
 Gegutė 224-225
 Gegužis, žr. Greblikas Kazimieras
 Genys, žr. Malinionis Vincas
 Genys, žr. Savickas Henrikas
 Germantas, žr. Bakšys Antanas
 Gerulaitis V. 201, 212
 Giniūnai Onutė ir Petras 6

Giniūnas 71
 Gintaras, žr. Pužas Antanas
 Gintautas 128, 130, 153
 Gintautas, žr. Šukaitis Vincas
 Gladich 47, 48
 Glaveckas Jurgis, sl. Švyturys 6, 25-26, 71, 91
 Gobužas Vytautas, sl. Viesulas 237
 Greblikas Kazimieras, sl. Gegužis, Sakalas 91, 93
 Griausmas, žr. Pūkas Juozas
 Griciūnas 124
 Grigas Jonas, sl. Pavasaris 159
 Grigas Stasys, sl. Aras 87
 Grigonis Jurgis 81
 Grom 224
 Gruodžinskas Kazys, sl. Beržas 238
 Gudaitis 215
 Gulbinas 79
 Gunteris, žr. Karalius Juozas
 Gurklys Stasys, sl. Bartelė 112, 141, 145, 153
 Gusan-Gusinov 47
 Gusev 180
 Gutauskas 49
 Guzikaitė-Krakauskienė Aldona 238
 Guzikas Juozas, sl. Durtuvas 238

 Hansas 76-77, 92
 Hitleris 10
 Horstas 81

 Ibsenas H. 186
 Iljin 47
 Imperatorius, žr. Dalbokas Aloyzas
 Iršius Julius, sl. Kėkštas 66-67, 76-78, 94
 Iršius Vladas, sl. Skroblas 64, 77, 94
 Ylink Oskar, sl. Oskaras 56, 92
 Ylius Antanas, sl. Vilkas 28, 92, 94
 Jadžė 223
 Jakštas 126
 Jančytė Regina 238
 Jančys Feliksas 238
 Janulionis Lionginas 153
 Janušauskai 128
 Janulionis Lionginas 141
 Jaunuolis, žr. Baltrušaitis Petras
 Jankauskas Jurgis 220
 Jankauskai Stasė ir Vytas 6
 Jankauskaitė Koste 157
 Janušauskas Jurgis 142, 153
 Januševičius Povilas 118
 Jaramalavičius Alfonsas 46, 156
 Jarmuševičius Alfonsas 174
 Jasaitytė Genė 220
 Jasinevičius J., sl. Margis 214
 Jaunutis, žr. Kuras Jonas
 Jaunutis, žr. Morkūnas Antanas
 Jazminas, žr. Atkočiūnas Stasys
 Jeršov 180
 Jėčys Domininkas, sl. Ažuolis 94, 105
 Jėčius Vincas 112, 128, 141, 144-145, 151, 153
 Jėčius Vytautas 141, 153
 Jogas(sl.) 145
 Jokeris 218
 Jokubka 136
 Jonas, žr. Račiukaitis Jonas
 Jonuška Pranas, sl. Rėksnys 118, 127, 130, 133, 135, 141-142, 153, 155
 Jovaras 55
 Jovaras, žr. Kubertavičius Vincas
 Juknelis 66
 Juknelis Petras, sl. Deimantas 73, 95
 Juknys Anicetas, sl. Krantas 159-160, 168
 Juknytė-Jakubauskaitė S. 160, 179-180
 Junelis Leonas 18
 Jurginas, žr. Kuras Jonas
 Jušinskai 76
 Jušinskaitė-Leskevičienė Petronė 71
 Jušinskas 34
 Jušinskas Petras 52
 Juška 118

Juškauskas 49
 Juškevičius Vladas 222
 Jūreivis, žr.Traskauskas Juozas

 Kabelis, žr.Bieliūnas Albinas
 Kačiatkova 180
 Kairys Adolfas 222
 Kaladė 118, 135, 139,153, 155
 Kalinauskas 14
 Kalytis Bronius, sl.Siaubas 237
 Kaminskai 60
 Kaminskas Albinas 81
 Kaminskas Jonas, sl.Šarūnas 59, 60, 95
 Kantautautė Marija 214
 Kaprov 166, 168,180
 Karalius Jonas 182
 Karalius Juozas, sl.Gunteris 40-41, 95, 99
 Karalius Vytas 40, 59
 Karalius Vitas, sl.Perkūnas 96
 Karašauskas Juozas, sl.Liepa 56-57, 72, 74-75, 83, 96,101
 Karbočius 225
 Karemkā 140
 Karijotas, žr.Vitkauskas Viktoras
 Kariūnas, žr.Petkevičius Pranas
 Karys, žr.Tuinyla Leonas
 Karvelis, žr.Čereška Feliksas
 Kasparas Kęstutis 237
 Kasperavičiai 52
 Kasperavičius 20
 Kasperavičius Juozas, sl.Strausas 89,96, 107
 Katalynas Stasys 46
 Kaukas, žr.Valentėlis Vytautas
 Kavaliauskas Alfonsas, sl.Uraganas 223, 226
 Kavaliauskas Antanas, sl.Dobilas 223, 226
 Kazlauskas Leonas, sl.Bijūnas 54, 96
 Kazlauskienė Aldona 6
 Keblys Bronius, sl.Ūsas 238

Kelmas, žr.Svetlauskas Pranas
 Kemeklis J., sl.Rokas, Rimtutis, Granitas 238
 Kemeklis Petras, sl.Piščikas 238
 Keranas, žr.Bitvinskas A.
 Kerštas 158
 Kerza 220
 Ketvirtis Pranas 159
 Kėkštas, žr.Iršius Julius
 Kibirkštis, žr.Krutkis Teodoras
 Kielė Antanas, sl.Paukštis 214-215,221-222
 Kielytė Genė 218
 Kielytė Stasė 214
 Kirtiklis Alfonsas 23, 72, 97
 Kirtiklis Vitas 6, 22-23, 97
 Kirvis 159
 Kirvis, žr.Taparauskas Antanas
 Klajūnas 224-225
 Klajūnas, žr.Kviklys Teodoras
 Klevas, žr.Nevulis Jurgis
 Klevas, žr.Račius Jonas
 Kliukinskas Leonas, sl.Levas 93
 Kmynas, žr.Vyšniauskas Vitas
 Kolys Juozas 97
 Kolys Jonas 23, 72
 Kovai 180
 Kovas, žr.Rėkus Juozas
 Kovas, žr.Slavickas Bronius
 Kozinec 180
 Krantas, žr.Juknys Anicetas
 Krapavickas, žr.Račys Juozas
 Krasnickas 49
 Kraujelis 224
 Kregždė Benediktas, sl.Bijūnas 201-203
 Kregždė Zenonas, sl.Balandis 199-203, 205,218
 Kriučkov 47
 Krivickas R. 149
 Križinovskij 180
 Krušnys Jurgis 33, 34, 59, 97
 Krutkis Teodoras, sl.Kibirkštis 214,217

Kubertavičius Vincas, sl. Vidugiris, Siaubas, Jovaras 17, 59, 71, 96-97, 110
 Kučinskas Algis 129
 Kučinskas Petras, sl. Tyla 54, 98
 Kudelis Juozas, sl. Dobilas 159
 Kudirka Vincas 228
 Kulinič 47
 Kunevičius Pranas, sl. Pranytis 214-215, 218
 Kunotas 197
 Kuras Jonas, sl. Jaunutis 232-234
 Kušlys Antanas, sl. Vilkas 36, 45-47, 98
 Kušlys Feliksas 46
 Kuzmickas Bronius, sl. Briedis 27, 99
 Kuzminskienė M.K. 180
 Kvedaravičiūtė Onutė 89
 Kviklys 124
 Kviklys Teodoras, sl. Klajūnas 238

 Labutis P. 171
 Labutis, žr. Stokis (Štokas) Juozas
 Laikrodis, žr. Litvinaitis Andrius
 Lakickienė Albina 71
 Lapas(sl.) 158
 Lapas, žr. Zukauskas Stanislovas
 Lapatinskas 180
 Lapelis, žr. Strazdas Vincas
 Lapienis Antanas, sl. Pempė 237
 Lapiukas(sl.) 217
 Latoškin 180
 Latvėnas 133, 139
 Latvienė Juzė 163, 165, 167, 173, 179-180
 Latvėnas Jonas 119
 Latvėnas Vytautas 120, 152, 153, 155
 Latvys Antanas 174
 Latvys Bronislavas 157, 167, 173, 179-180
 Laucius Antanas 144
 Laukaitis Juozas 59, 99
 Laulys, sl. Paukštis 195
 Laurynaitis Justinas 81
 Lazdynas(sl.) 159
 Laužikai 128, 140
 Laužikas A. 111
 Laužikas Algirdas, sl. Tėvas 112, 141, 145, 148, 153
 Laužikas Juozas 151
 Laužikas Povilas, sl. Liudas 112, 140-141, 141, 145, 153
 Laužikas Vytautas 112, 141, 145, 147, 149
 Lelka 176
 Lenzbergas Juozas 117-118, 143, 145, 153
 Leonenko 176
 Lepšys Juozas 37
 Leskevičius Jonas 6, 71
 Leskevičius Petras 70
 Leskevičiūtė-Giniūnienė Onutė 70-71
 Levas, žr. Kliukinskas Leonas
 Liepa, žr. Karašauskas Juozas
 Liepsna, žr. Palevičius
 Lietuvininkas Vitas 40, 59
 Lietuvininkas Vytautas, sl. Sakalas 99
 Likai 145, 151, 153
 Likas 153
 Likas Balys 151, 153
 Limba Teofilis, sl. Sakalas 237
 Linionis Vitas 39, 59
 Linionis Vytautas 99
 Liobikas 131
 Lisiai 221, 224
 Lisiūtė-Paulauskienė Elena, sl. Saulutė 221-223, 225-227
 Lisiūtė Ona 221-222, 225
 Lisius Adolfas, sl. Aušra 221-224, 226
 Lisius Jonas 222, 224
 Litas, žr. Dilys Antanas
 Litas, žr. Staniškis Sergijus
 Litvinaičiai 64
 Litvinaitis Andrius, sl. Laikrodis 64-65
 Litvinaitienė Petronėlė 71
 Liudas, žr. Laužikas Povilas

Liutkevičius Teofilis, sl.Sakalas 23, 72, 100
 Liutvinienė Petronėlė 6
 Liūdžius Albinas 14, 15, 22-23, 72, 99
 Liūdžius Juozas 15, 71,100
 Liūtas, žr.Navickas Juozas
 Liūtas, žr.Riškulys Henrikas
 Lynas, žr.Slenczoka Vytas
 Lokys, sl.Paulius 218
 Lokys, žr.Remeikis Juozas
 Lonsbergis 210
 Lukaševičius Adomas 185
 Lukša Juozas, sl.Skirmantas, Daumantas 63, 199, 233
 Lukšys Povilas 224

 Mackela 160
 Makoveckas 195
 Malinonis Vincas, sl.Genys 108
 Marcinkevičius Petras 46
 Marčiukaitis Jonas, sl.Šermukšnis 23, 39, 59,100
 Marčiukaitytės 33
 Marčiukaitis Jonas, sl.Šermukšnis 99
 Mačiulis Juozas, sl.Vilius 203
 Margiris, žr.Bagdonas Jonas
 Markūnas 154
 Margis, žr.Jasinevičius J.
 Martinka Lionginas 141, 154
 Masiulis Bronius, sl.Puškinas 111,114, 127,152,154-155
 Masiulis Juozas 112, 127, 154
 Mašinistas, žr.Devainis Jonas
 Matorinas 171
 Matuliauskas Antanas, sl.Adaska, Vaidila 238
 Matusevičius Algimantas, sl.Neptūnas 229
 Matusevičius Vincas 70-71, 74
 Matusevičius Vytautas 70
 Matusevičienė Marija 69
 Matusevičiūtė-Keturakienė Birutė, sl.Žibuoklė 6, 69-71, 82
 Matusevičiūtė Elytė 69
 Matusevičiūtė Janina 69
 Matusevičiūtė Marytė 69
 Matusevičiūtė Stasė, sl.Svajonė 70
 Mažeika Albinas 220
 Mažeika Antanas 225
 Mažeika Izidorius 220
 Mažeika J. 214
 Mažeika Matas 214-215, 217-218
 Mažeika Vytautas 220
 Mažeikaitė Bronė 220
 Mažeikaitė Genė 215, 217, 220
 Mažeikaitė Veronika 220
 Mažeikienė 220
 Medelinskas Povilas 128, 154
 Medžiotojas(sl-) 217-218, 220
 Menčinskas Juozas, sl.Ąžuolas 23, 25, 32, 38, 99-100
 Merkelis Adolfas 140
 Meškelevičienė Stefa 6
 Meškelevičius Antanas, sl.Tigras 41,99-100
 Meškelionis Antanas 70
 Meškotis Juozas 81
 Mikonis 126
 Mikonis Bronius, sl.Cvinklys 111, 115, 116, 147, 154
 Mikonis Vytautas, sl.Pabrinkis 111,114, 154-156
 Miliauskas Juozas 46
 Milinkov 180
 Milius Antanas 82
 Mindaugas, žr.Požereckas Vytautas 234
 Mingilas Juozas, sl.Vilkas 224-225
 Misiūnas J., sl.Žaliasis Velnias 158,235
 Misiūnas, sl.Vytenis 159
 Miškinis A. 157
 Miškinis Jonas 6, 58
 Miškinis, žr.Rutkauskas Algimantas
 Mylinkov 180
 Mockus Jonas, sl.Don-Kichotas, Vėjas

Morkūnas 133
 Morkūnas Antanas, sl.Jaunutis 238
 Morkūnas Jonas 179
 Muraliai 128
 Muralis 154
 Muralis Jonas 154
 Murauskas Vladas, sl.Ulonas 76, 78,
 100
 Murašovas 222
 Muravjov 180
 Musulas 197

 Naikintuvas, žr.Iliinyla Leonas
 Narbutas Bronius, sl.Šernas, Radvila
 238
 Narušis(ag.) 87
 Našlaitis, žr.Petraitis Jonas
 Natkus Kazys 157
 Navarskas Petras 144
 Navickas 127, 154
 Navickas Juozas, sl.Liūtas 56-57,101
 Navickas Leonas 46
 Nedzinskas Stasys 46
 Negras, žr.Prabulis Juozas
 Nemeikšis Vilius, sl.Šeškus 237
 Neptūnas, žr.Matusevičius Algimantas
 Neužmirštuolė, žr.Sabaitytė Aldona
 Nevi eros 122
 Nevulis Juozas 71, 78
 Nevulis Jurgis, sl.Klevas 6, 31,101
 Noreika 197
 Norvertas 64

 Oleinik 180
 Onaitis 166
 Opšerenka 114, 115
 Oskaras, žr.Ylink Oskar
 Otting Rudolf, sl.Rudolfas, Romas
 (agentas) 55, 74,110
 Overa Motiejus 14,16-17,101-102
 Overas Juozas 52

Packevičius Vytas 72
 Pačiakajus 128
 Pačiakajus Antanas 141-142,154
 Pačiakajus Vytautas 141,154
 Pabrinkis Alfonsas 182
 Pakalniškis S.K. 180
 Palevičius, sl.Liepsna 158,197
 Paliulis Alfonsas 149,156
 Paliulis Vitalijus 124,127-128,142,144,
 145,154
 Parnarauskas J. 201
 Paršeliūnas Bolius 46
 Paršeliūnas Vincas 46
 Patrimpas, žr.Petraška
 Paukštėlis 226
 Paukštis, žr.Kielė Antanas
 Paukštis, žr.Laulys
 Paulaitis Petras 167, 172
 Paulavičius Antanas 7
 Paulius, žr.Lokys
 Pauža Juozas 37,101
 Pauža Stasys 46
 Paužaitė Anelė 85
 Pavasarėlis, žr.Valentėlis Kazys
 Pavasaris, žr.Grigas Jonas
 Pavidonis Jonas 119-120, 127,133
 Pečiulis Zenonas 129, 154
 Pelionin 166, 180
 Pempė, žr.Lapienis Antanas
 Perkūnas(ag-) 83
 Perkūnas, žr.Karalius Vitas
 Perkūnas, žr.Šeštakauskas Sigitas
 Petraitis Jonas, sl.Našlaitis 195, 197
 Petkevičiai 237
 Petkevičius Bernardas 235, 237
 Petkevičius Kazimieras 235, 237
 Petkevičius Mykolas 235
 Petkevičius Petras 235
 Petkevičius Pranas, sl.Kariūnas 235-237
 Petraška, sl.Patrimpas 29
 Petraška Juozas 18, 20

- Petrauskaitė-Žukauskienė Onutė 71
 Petronis 134
 Petronis Antanas 117, 127,134,154
 Petronis Jonas 127, 154, 156
 Petronis Julius 117
 Petronis Juozas 117
 Petronis Leonas 117
 Petronis Povilas 117
 Petronis Stasys 118, 120, 127,154
 Petrukonis Vincas 46
 Petrukonis Vladas 46
 Petrulis Antanas 128-131,154
 Pileckis 166
 Pilėnas, žr.Čiurinskas Jonas
 Piršlys, žr.Čaikauskas Domininkas
 Pilypauskas Jonas 198
 Piščikas, žr.Kemeklis Petras
 Plaktukas, žr.Žiužnys Antanas
 Plechavičius Povilas 13, 88, 95
 Plochich 180
 Pociūtė Bronė 204
 Pogarelov 45, 47
 Postnikov 180
 Povilaitis Aleksandras, sl.Riešutas 231
 Požereckas Vytautas, sl.Mindaugas 234
 Prabulis Juozas, sl.Kiaunė, Negras 74, 101
 Prakaitas Juozas 210
 Prancevičius Edvardas, sl. Vasaris 182, 198-201., 203, 205
 Pranytis, žr.Kunevičius Pranas
 Prūsaitis Jonas 23, 72,101
 Pubrinkis, žr.Mikonis Vytautas
 Puchlov 180
 Pukis Levonas 149
 Pupelis Vincas, sl.Tautvydas 98
 Puskunigis S. 172-173,179
 Pušėlė, žr.Stasiulevičiūtė-Lakickienė Albina
 Putinas Juozas 235
 Pušis(sl.) 158
 Puškinas, žr.Masiulis Bronius
 Puzinas Petras 133,154
 Pužas Antanas, sl.Gintaras 229, 231
 Pūkas Antanas, sl.Dūlis, Laikrodis 43-44, 61, 78,102
 Pūkas Juozas, sl.Griausmas 52,102
 Pūkas Motiejus 52
 Pūkas Vincas 52
 Pūkutis 43
 Pūras Petras 81
 Račiukaitis Jonas, sl.Jonas 234
 Račius Jonas, sl.Klevas 73, 77, 102
 Račys Juozas, sl.Krapavickas 221-222
 Radistas, žr.Vilčinskas Vytautas
 Ragauskas Antanas, sl.Ragelis 224- 226
 Ragelis, žr.Ragauskas Antanas
 Rainys Jonas 166,171
 Rakutis Izidorius 158
 Ramanauskas Adolfas, sl.Vanagas 7, 50-51
 Rasimavičius Alfonsas 120-122, 127, 129.134.154
 Rasimavičius Romas 124,127,129,134, 136.154
 Rasimavičius Vaclovas 120-121
 Rasimavičiūtė Janina 111, 133, 146, 148, 151, 155
 Rasputinas, žr.Banionis P.
 Rašimas P. 135
 Remeikienė Verutė 26
 Remeikis Juozas, sl.Lokys 26,33-34,59, 102
 Rešimas Petras 118,127,141,153, 155
 Rėksnys, žr.Jonuška 118
 Rėkus Juozas, sl.Kovas 37,103
 Rickus, žr.Auzelis Albinas
 Riešutas, žr.Povilaitis Aleksandras
 Rimkus Juozas 238
 Rybelis Kazys 221
 Rybelytė-Lisienė Antanina 221
 Rokas, žr.Kemeklis J.
 Rudis 148

- Rudnickas Pranas, sl.Uosis 234
 Rudokas Jonas, sl.Šaulys 159, 160, 168
 Rudžianskas Feliksas 199
 Runas Pranas, sl.Šarūnas 228
 Ruškulyš Henrikas, sl.Liūtas 237
 Rutkauskas Ignas Algimantas, sl.Sakalas, Miškinis 61-63,103
 Ruzveltas 12
 Rūta(sl.) 178-179
- Sabaitytė-Vilutienė Aldona, sl.Viltis, Neužmirštuolė 6, 31, 69, 71, 103
 Sadulinas 180
 Saidokas, žr. Vitkauskas Viktoras
 Sakalas, žr.Greblikas Kazimieras
 Sakalas, žr.Lietuvininkas Vytautas
 Sakalas, žr.Limba Teofilis
 Sakalas, žr.Liutkevičius Teofilis
 Sakalauskaitė J.M. 180
 Salogubov 81
 Samsonaitė-Gylienė Birutė 84, 89,104
 Sankauskai 127, 136
 Sankauskas155
 Sankauskas Julius 155
 Sardokas Stasys 6
 Saulutė, žr.Lisiūtė Elena
 Savčenko 47
 Savickas Henrikas, sl.Genys, Skrajūnas 159,160
 Savkin 226
 Senavaitis Vincas, sl.Žaliavėlnis 99
 Senukas 195
 Sevriukov 47, 48
 Siaubas, žr.Kalytis Bronius
 Siaubas, žr.Kubertavičius Vincas
 Sibirov 47
 Silevičius 149
 Simanavičius Jeronimas 238
 Simsonas 215, 217
 Sinelnikovas 122,144
 Sidorkinas 160
 Sizak 224
- Skardžiai 140
 Skardžius Jonas 112,128,141,145,151, 155
 Skardžiūtė-Bielskienė Ona 112, 149, 152
 Skilinskas Antanas 84
 Skirmantas, žr.Lukša Juozas
 Skroblas, žr.Iršius Vladas
 Skukauskai 128
 Skukauskas Alfonsas 111,140,155
 Skukauskas Jonas 141,155
 Slavėnas Vincas, sl.Borecas 93
 Slavickas Bronius, sl.Kovas 74,104
 Slenzoka Vytautas, sl.Lynas 31
 Slyva (Jakutis) 224, 225
 Smelstorius-Karklas, žr.Deltuva Jonas
 Smilga 158
 Smūgis, žr.Stasiškis Feliksas
 Snizevičius Antanas, sl.Erelis, Čigonas 104
 Sokolovas 224-225
 Soldovnikov 180
 Spikin 47
 Spyglys, žr.Abramavičius Bronius
 Spyglys, žr.Stimburys Julius
 Stadalius Juozas 46
 Stadalius Vincas 54
 Stalinas 84, 171, 177-178
 Stanaitis Vytautas, sl.Aidas 54-55, 86, 105
 Stančikaitė Genė 131
 Stančikas 125
 Stančikas Petras 131
 Stančikienė-Vieversytė Stasė 6, 85-86
 Staniškis Sergijus, sl.Tėvukas, Litas, Viltis 15-16,23,25,27,55,105-106,223
 Stanynas Juozas, sl.Vilkas 41, 106
 Stanynas Jurgis, sl.Briedis 106
 Starkus 111
 Stasiškis Feliksas, sl.Smūgis 238
 Stasiškis Bronius, sl.Sūkurys 238
 Stasiulevičiūtė-Lakickienė Albina, sl.

- Pušėlė 6, 55, 57
 Stašis (Stasys) Vytautas 120, 139, 152-153, 155
 Stavčenko 47
 Stebulytė Stasė 76-77
 Stenionis Juozas 46
 Stimburys Alfonsas, sl.Ąžuolas 157-158
 Stimburys Bronius, sl.Šaknis 157-158
 Stimburys Julius, sl.Spyglys 157-158
 Stirna 224
 Stokienė 220
 Stokis 220
 Stokis (Štokas) Juozas, sl.Labutis 217-218, 220
 Strausas, žr.Kasperavičius Juozas
 Stravinskas Juozas, sl.Žiedas 97
 Strazdas Vincas, sl.Lapelis 159
 Strazdelis, žr.Baltrūnas Vytautas
 Stumbras, žr.Terza Petras
 Sulikašvili 47
 Sūkuty, žr.Stasiškis Bronius
 Svajonė, žr.Matusevičiūtė Stasė
 Svajūnas 195
 Svetlauskas Pranas, sl.Kelmas 74, 106
 Svinkimas Juozas, sl.Šamas 56,- 57, 106

 Šablauskas Antanas, sl.Aras 185, 201-202
 Šaknis, žr.Stimburys Bronius
 Šamas, žr.Svinkūnas Juozas
 Šaras Kazys 220
 Šarūnas, žr.Kaminskas Jonas
 Šatas Jonas 174
 Šaulys, žr.Rudokas Jonas
 Šerkšnas Antanas 46
 Šerkšnas Vincas 46
 Šermukšnis, žr.Marčiukaitis Jonas
 Šernas 224
 Šernas, žr.Narbutas Bronius
 Šeškus, žr.Nemeikšis Vilius
 Šeštakauskas Balys 83
 Šeštakauskas Sigitas, sl.Perkūnas 56, 58, 74, 82-83, 101
 Šidlauskai 132, 134
 Šidlauskas Algis 119, 120, 127, 132, 136, 142, 153, 155
 Šikarskas-Andriuškevičius Vitas, sl.Sa-
 kalas, Sakalėlis 66, 69, 77-78, 107
 Šimaitis R. 167, 172
 Šinkevičius Bronius 111, 113-114, 119, 127, 152, 154-155
 Šlaitas, žr.Aleksas
 Šliževičius 62
 Šmitas Juozas 37, 107
 Špėderis Albinas 81
 Šukaitis Antanas 201-203
 Šukaitis Vincas, sl.Gintaras 198, 201-203
 Šulin 180
 Švarcas 104
 Švelnia Kazys 155
 Švelnius Jonas 151
 Švelnys 126, 133
 Švyturys(sk) 6
 Švyturys, žr.Glaveckas Jurgis

 Tamaliūnas Juozas 87
 Tamuliai 76
 Tamulienė Irena 6, 73
 Tamulionytė Elena 6
 Tamulis Jonas 73
 Tamulis Pranas 6
 Taparauskas Antanas, sl.Kirvis 236-237
 Tarvydienė Marija 181
 Tarzanas, žr.Gavėnas Vladas
 Tarzanas, žr.Trimbelis Juozas
 Tautvaišienė Janina 6
 Tautvydas, žr.Pupelis Vincas
 Tekutis 81
 Telioninas 163
 Terza Petras, sl.Stumbras 107
 Tėvas, žr.Laužikas Algirdas
 Tėvukas, žr.Staniškis Sergijus
 Tigras, žr.Meškelevičius Antanas
 Tigras, žr.Žindžius Feliksas

- Tikaiža 136
 Tindžiulis Albinas, sl.Dėdė 111-112, 115, 124, 126-127, 131-134, 137, 141, 146-147,151, 155
 Tyla, žr.Kučinskas Petras
 Traskauskas Juozas, sl.Jūreivis 93,107-108
 Trimbelis Juozas, sl.Tarzanas 238
 Tuinyla Leonas, sl.Žvalgas, Karys, Naintuvas 82, 93, 108
 Tumelis Zigmās 6
 Tura Petras 122,128, 141,155
 Tuškevičius Pranas 81

 Ugnė 195
 Ukrainietis, žr.Bartušas
 Ulevičius Bonifacas 30, 110, 192, 234, 238
 Ulonas 43-44
 Ulonas, žr.Murauskas Vladas
 Uosis, žr.Rudnickas Pranas
 Uraganas, žr.Kavaliauskas Alfonsas
 Urbonavičius Pranas, sl.Dėdė 238
 Ūsas, žr.Keblys Bronius
 Ūsas, žr.Vyšniauskas Juozas

 Vaičiulis Juozas, sl.Audra 65, 74,108
 Vaičiulis (Vaičiulaitis) Juozas, sl.Stalinas, Vėjas 43-44, 65, 76-78, 108
 Vaidila, žr.Matuliasukas Antanas
 Vaidinauskas 131
 Vainauskas 139, 149
 Vairas 224
 Vaitekūnai 128
 Vaitekūnas 131
 Vaitekūnas Tautvilis, sl.Zubris 112,115, 141,145,148,155
 Vaitekūnas Vytautas, sl.Gandis 111, 114, 141, 145-146, 154-155
 Vaitelis Danielius 182
 Vaitkus Gediminas 81
 Vaitulevičienė Stasė 6

 Valackas Alfonsas 127, 130, 155
 Valentėlis Kazys, sl.Pavasarelis 111,156
 Valentėlis Vytautas, sl.Kaukas 111,156
 Valiūnas Antanas 212
 Vampyras, žr.Gavėnas Vytautas
 Vanagas, žr.Ramanauskas Adolfas
 Varanauskienė 125
 Varnas Algirdas, sl.Gaidelis 237
 Varževičiai Elvyra ir Antanas 6
 Vasaris, žr.Pranckevičius Edvardas
 Vasiliauskas Juozas 81
 Velėniškis Pranas, sl.Demokratas 238
 Velička 171
 Venckus Jonas 224
 Venckus Kazys 224
 Venclauskai 222
 Venclauskas Antanas 222
 Venckauskienė 222
 Verpetinskas Petras 81
 Vetrovas 18, 35, 51
 Vėjas 224
 Vėjas, žr.Vaičiulis Juozas
 Vėlyvis Petras 5
 Vichrev 166,180
 Vidugiris, žr.Kubertavičius Vincas
 Vidžiūnas Juozas 127,155
 Viesulas, žr.Gobužas Vytautas
 Vieverskytė-Stančikienė Stasė 71
 Vijūnė(sl.) 112, 115
 Vikrev 163
 Viksua Antanas 122
 Viksua Jonas, sl.Daktaras 111,114,117, 127.156
 Viksua Petras, sl.Direktorius 111, 137, 146.156
 Viksvaitė 114
 Viksvienė 117
 Vilčinskas Antanas 127, 129, 132, 155
 Vilčinskas Jonas, sl.Algirdas 185, 195, 197
 Vilčinskas Juozas 81
 Vilčinskas Vytautas, sl.Radistas 111,

114,127,130, 145-146, 154-155
 Vildė Jonas 211
 Vilius, žr.Mačiulis Juozas
 Vilkas 166
 Vilkas, žr.Aukštuolis Vladas
 Vilkas, žr.Ylius Antanas
 Vilkas, žr.Kušlys Antanas
 Vilkas, žr.Mingilas Juozas
 Vilkas, žr.Stanynas Juozas
 Viltis, žr.Staniškis Sergijus
 Viltis, žr.Sabaitytė-Vilutienė Aldona
 Vitkauskas Juozas 54
 Vitkauskas Viktoras, sl.Saidokas,
 Karijotas 228-234
 Vygandas, žr.Bacevičius Vytautas
 Vyšniauskas 226
 Vyšniauskas Alfonsas 6_L 31
 Vyšniauskas Juozas, sl.Ūsas 11, 12,18
 Vyšniauskas Vaclovas 23,24,25,31,72,
 109
 Vyšniauskas Vitas, sl.Bebras 78, 108
 Vyšniauskas Vitas, sl.Kmynas 66
 Vyšniauskas Vitas, sl.Žilvitis, Apynys
 66, 67
 Vyšniauskas Vytautas, sl.Drąsuolis 5,
 24, 71, 72, 81,109
 Vyšniauskienė Teofilė 24
 Vyšniauskytė-Nevulienė Zuzana 71
 Vytautas, žr.Žemaitis Jonas
 Vytenis, žr.Misiūnas
 Zabris, žr.Banys K.
 Zacharas Vytautas 182
 Zailskas Pranas 11-12
 Zailskienė Natalija 12
 Zalieckas Jonas, sl.Beržas 65-66,76-77,
 109
 Zalieckas Petras, sl.Dagilis 61, 66-78,
 109
 Zimirev 47
 Zubčenko 47
 Zubris, žr.Vaitekūnas Tautvilis
 Zuikis Vincas 52
 Žaliauskas Juozas 81
 Žaliasis Velnias, žr.Misiūnas J.
 Žaliavelnis, žr.Senavaitis Vincas
 Žalinkevičius 133, 154
 Žemaitienė Eleonora 222-223
 Žemaitis Jonas, sl.Vytautas 106, 199
 Žibuoklė, žr.Matusevičiūtė-Keturakie-
 nė Birutė
 Žiedas, žr.Stravinskas Juozas
 Žilaitis Vytautas 202
 Žilvitis, žr.Vyšniauskas Vitas
 Žindžius Feliksas, sl.Tigras 229, 231
 Žintelis Juozas, sl.Daugirdas 159
 Žiugžda 202
 Žiūkai 139
 Žiužnys Antanas, sl.Plaktukas 221-222,
 226
 Žukaitė Elena 228
 Žukauskas Antanas 181,182
 Žukauskas Jurgis, sl.Dagilis 41,72,110
 Žukauskas Stanislovas, sl.Lapas 181-
 183
 Žukauskienė Ona 6
 Žukauskas Juozas 6
 Žvalgas, žr.Boruta Vincas
 Žvalgas, žr.Tuinyla Leonas
 Žvejys 233
 Žvinkus Juozas 6
 Žvirgždas, žr.Durneika Antanas

VIETOVARDŽIŲ RODYKLĖ

Ažuoliniai 6, 10-14, 16,
 23, 38, 66, 76, 78, 109
 Aitekonys 235
 Akmeniai (Akmenė)
 114, 122, 125,156
 Aleknoniai 6, 9
 Alytus 9-11, 20, 27, 29,
 35, 44, 47, 74, 79, 87, 94-
 95, 97, 99-100, 106, 109,
 238
 Amalavos upelis 9
 Amalavos palios 101
 Amališkių ež. 9
 Amališkės 100
 Amalviškės 9, 10, 13, 99
 Amalviškių pelkės 59,62,
 77
 Angiriai 214
 Anykščiai 118, 122,137
 Antašava 116, 124, 132,
 142,145,147-148
 Ariogala 92, 110, 199,
 204
 Archangelskas 54
 Archangelsko sr. 122
 Alizava 111, 118, 120,
 125,134, 137
 Astravas 111, 128, 140-
 141,145, 153, 155
 Audaičiai 110
 Azija 176

 Bagdoniai 123
 Balbieriškis 18, 29, 99
 Balbieriškio miškas 29
 Baltarusija 235
 Bambenos upelis 32, 34
 Bakšėnai 111, 120, 122-
 123, 126-127, 129, 131,
 133-134, 138, 139, 141,

146- 147, 152,155
 Bakšenėliai 125, 127
 Baltarusija 142
 Barčiai 6, 83
 Barsukynė 217, 220
 Barlašiškiai 111-112,114,
 118, 125-127, 136, 142,
 151,153-156
 Bambininkai 10, 14, 16,
 23, 33-34, 38, 47, 49, 59,
 66, 72, 78, 99-100
 Bauskė 124
 Belvederis 228
 Bereiviškiai 202
 Bikonys 132,142
 Birbiliškės miškas 202
 Beistrakio miškas 237
 Berlynas 147, 238
 Berniukiškis 119, 127-
 128, 130,152, 153
 Besuspariai 128-130,153
 Betygala 204, 205
 Birštonas 98
 Biržai 94, 118, 120-121,
 124, 135, 137, 139, 147,
 211
 Bižiai 111
 Božiai 117-120,123,125,
 127-128, 145
 Buožiai 114,125
 Bukta 10
 Buktos palios 100
 Buktos miškas 87, 94,97,
 101,107,109
 Būda 47, 236
 Būdviečiai 62
 Būdelė 100
 Brazavas 14, 30, 59, 88

 Čekiškė 228

Čekoslovakija 8
 Čeremchovas 211-212
 Čiobiškis 158
 Čypėnai 120
 Čypiškis 130
 Čunskas 171

 Dainava 159
 Dalginė 107
 Daujėnai 133
 Daukšiai 9-10,13-14,18,
 20, 22-23, 35, 42-44, 48,
 52, 58-59, 66, 78, 90-92,
 95-97, 99, 101, 108
 Daugpilis 210
 Daršiškių šilas 132
 Daržininkai 92
 Degučiai 87
 Deltuva 158, 163,179
 Didžiuliai 101
 Dievine 9
 Dotnuva 222
 Dovydiškiai 157-158,
 163,175
 Dovinės upelis 9, 43-44,
 52,101,106, 110
 Dudinka 139
 Džezkazganas 238
 Dzingiškės 56,106

 Europos centras 10
 Elbė 12
 Endriškiai 233

 Garliava 6, 84
 Gelaziai 132, 148
 Geležiniai 6, 16, 27
 Gelvonai 158-159
 Giedraičiai 180
 Gilučiai 32
 Gindviliai 117
 Girkalnis 217

- Gižai 91
 Gyvakarai 112,117,129-130,142, 144,149
 Gričiūnai 116,149
 Grašva 214,218,222,225
 Gudakėmis 35
 Gudeliai 14, 18, 20-21, 29, 48,51-52,54, 90, 95-97, 99-101, 108
 Gudupiai 10, 13-14, 66, 91,97
 Gulagas 68
 Gumbeliai 127,137,142, 149,156

 Igliauka 44, 67
 Inga 212
 Inta 103, 201, 204, 226
 Irkutskas 171, 211-212

 Jakutskas 210, 212
 Jankai 87
 Japonų jūra 79
 Joniškėlis 124
 Juodeliai 59, 62
 Jurbarkas 201
 Jūžintai 238

 Kaišiadorys 109,235-237
 Kalniškės 16,37,103,108
 Kalpiškiai 128,153
 Kalesninkai 46
 Kalnuočiai 125
 Kalvarija 14,27,30,35,59, 62-63,88,107
 Kamenka 140
 Kampininkai 14
 Kanijono lageris 80-81
 Karmėlava 104
 Kaunas 6,29, 84,87,100, 104-105, 107, 117, 122, 129, 135, 139, 160, 163-164, 166, 168, 171, 178-180, 182, 186, 226, 228, 233, 236
 Kazlų Rūda 6, 8,10
 Kazachstanas 177
 Kengyras 135
 Keturvalakiai 100, 104
 Kėdainiai 92, 181-182, 214-215, 218, 220, 222-223, 225-226
 Kiaulycios upelis 9, 38
 Kizma 122
 Kybartai 238
 Klaipėda 98-100, 202
 Klingai 130, 154
 Kolyma 6, 79
 Komija 183
 Krakės 214,217,220-221, 225
 Krasenka 101, 110
 Krasnojarskas 104, 139, 183
 Kreivoji 107
 Kretinga 124
 Kriaučynė 99
 Krinčinas 124
 Krokialaukis 30
 Krosna 21, 35,37, 48,51, 56, 58, 72, 75-76, 82-85, 90,96,101,103-104,106-108,110
 Kukliai 103
 Kunigiškis 129
 Kumečiai 6,10,13-14,44, 59, 100
 Kupiškis 117-118, 122-123,129,136-137, 147
 Kupiai 128, 135
 Kupiškis 140, 144-145, 150,211
 Kupreliškis 128,134,136, 156
 Kupreliškis 111,125

 Labūnava 223
 Lamokų girelė 135
 Lapės 105
 Latvija 119, 124
 Launica 59
 Lazdijai 6,10, 27, 29, 72, 95, 103
 Lebeniškis 151
 Lemjū 103
 Lenkija 62-63, 103
 Lentvaris 183
 Leščiai 94
 Liepakojai 9-10, 14, 37-38, 44-47, 59, 98-99
 Liepoja 143
 Liesosibirskas 237
 Lietuva 5, 8, 10, 12, 14, 19-22, 50-51, 53, 59, 63, 67-68, 71-76, 86-88, 91, 103, 110, 117, 122, 157-158, 171-172, 174, 178-179, 184, 188-189, 199, 205, 210, 233-235, 238
 Likalaukis 111-112, 114, 128-129, 131, 140-141, 145, 147,153,155
 Linksmavietė 182
 Liubavas 62
 Liudvinavas 14, 21, 29-30, 35, 48, 51, 77-78, 87-88, 91-92, 94-95, 97-101, 104, 106-110
 Liūliškis 9-10, 48, 90, 92
 Livintai 235-237
 Lomeniai 237
 Lukiškės 79, 122, 163, 169, 237
 Magadanas 79-80, 98, 109, 122

Makrickai 6	Ochotsko jūra 79	Pėdiškiai 106,108
Manštrakis 67	Ozernyj 180	Pilviškiai 120
Marijampolė 6, 9,13-14, 21, 27, 29-30, 33-34, 43- 44, 52, 59, 77, 79, 82-83, 86-88,90-92,94-101,103, 104,106-109	Ožkasviliai 14, 30, 37, 90, 91	Pivonija 181
Maskva 103, 135, 163, 168, 169,172,174	Ožkiniai 111, 148, 151, 153,155	Pyvesa 120,128,130-131, 138-139, 146
Mažeikiai 221	Pabaiskas 158	Pyvesos upelis 111, 140, 147
Medinai 87	Pabarščiai 99	Plyniai 10
Mediniai 129	Pabaiskas 159, 175	Plynios 6, 90
Medžiūnai 94	Pabidžiai 152	Prienai 8, 27
Merkinė 10,19	Pabradė 235	Prienų šilas 27
Mickūnai 237	Padovenis 101, 108	Priekapiai 226
Mikaičiai 157, 160, 163, 173-174, 179	Padovinys 59, 88, 90, 94, 100	Punios šilas 95
Miknionys 9, 10, 96	Pagausantis 198, 202	Punskas 101, 103
Mimonys 183	Paginėvis 92	Puznos miškas 118, 128, 153
Mirolavas 30, 45, 98	Pakalniai 159	
Molinė 108	Palemone 235, 237	Radviliškis 223
Molotovo sr. 237	Palėvenytė 122-123, 138, 139	Raseiniai 21,94, 204,226
Monkūnai 199, 204	Paliepiei 217, 220, 225	Raziūnai 158-159
Mordovija 79,84,96,104, 109, 122, 135	Palios 6, 8-10, 16, 12-14, 16, 18-20, 22-23, 29-30, 32-33, 35, 38-40, 42-43, 45, 48, 52,56, 58, 67, 71- 72, 74, 76, 78, 85, 87, 90- 91, 96, 97, 101,103, 106, 110	Razajevka 135
Musninkai 158	Pamituvys 198	Riečiai 6,9-10,14,34,39- 40, 53, 99
	Pandėlys 125, 134, 149	Rinkotės miškas 49
Nartas 91	Panemunis 135	Ryga 124
Naravai 106	Panevėžys 21, 82, 121, 126, 135, 139, 144, 147, 210,215	Rytų Sajanai 212
Naujavalakis 10, 35	Panoteriai 182	Rečnoj 180
Naujavalakis 14, 74, 85, 101	Papilys 210	Reketija 102
Navasodai 95	Pasiauriškiai 148	Repeniškis 118
Nenartavas 6	Pasudonė 107	Rokiškis 21,136, 211
Nojiediškis 125	Pasvalys 124	Rudė 9, 59
Norilskas 139	Patilčiai 62, 90	Rudėnai 96
Norvertavas 63, 66-67, 78, 94,107,109	Pernarava 222	Rudikai 122, 125-128, 131, 133, 138-139, 142, 148-149
Novostrojka 212		Rudikėliai 149
Nemunas 19, 29		Rudnik 238
Neris 107		Rumšiškės 236
		Rūdininkai 62, 103
		Ruseinėliai 214, 220,225
		Ruseiniai 211, 214-217, 226

Rusija 8, 68,117

Saaro sr. 110

Saar-Dauteri mstl. 110

Salamiestis 111-112,115,

117-119, 123-125, 128,

130, 133, 135-136, 141-

142,146,150-153,155

Saltininkai 10,14, 35

Sangrūda 103

Seinai 103

Seirijai 16, 98

Sibiras 51,76, 81-82,121,

159, 164, 168, 171, 174,

186, 212, 237

Simnas 14,18,25,33,35,

45-49, 51-52, 72, 74, 76,

83, 87, 97-100, 106,109

Sipsalis 128, 131, 133,

144,147

Sipsalės miškelis, 111-

112,145-146, 149

Skapiškis 125, 142

Skardupiai 27, 92

Skituriai 6, 23, 38, 74

Slavikai 233

Stakiai 198

Stebuliai 108

Stuburai 114, 117, 127,

130, 133, 147, 151, 153,

155

Suchajus Bonai 212,

Surviliškis 225

Suvainiai 122, 138

Suvalkija 8,10, 27,30, 37

Sūsninkai 14, 59, 87, 96

Sūduva 10

Sverdlovskas 169, 212

Sviliai 124

Šakiai 29, 228

Šančiai 226

Šatijai 105

Šėta 181

Šiauliai 94,123,134

Šiaulių sr. 195,197

Šilasėdai 235

Šimonių giria 111, 140

Šipai 238

Širvintai 159

Šiupylai 94

Škėvonys 98

Šleikiškiai 133

Šlienava 6

Šmotiškėliai 221-222

Šmotiškis 222

Šunkariai Laukiniai 87

Šušvė 226

Šventosios upė 159, 174,

175,

Taišetas 159, 167, 169,

172,179

Tauragė 21

Telšiai 180

Trebiškės 108

Truibiškės 109

Tuitai 111-112, 114, 116,

118-120, 125, 136-138,

141-142, 151-153, 155

Tuitadvaris 119-120,125

Tūriškės 107-108

Ukmergė 21,94,157-160,

163,164,174, 179-183

Uosupis 14, 30

Uralas 237

Uranenbaras 238

Urnėniškis 124,128

Urėniškis 118

Utena 21

Užnemunė 9,10

Vabalninkas 94,112,114-

116, 118-119, 121-124,

135-136,141

Vaidaginiai 124, 128

Vakarų Lietuva 185-184,

189-190, 204, 233

Valavičiai 104

Varebiejai 14, 106

Varėna 97

Varnupiai 10, 13, 14, 44,

56, 59, 88, 99-101, 106,

109-110

Vartai 10, 14, 23, 35, 90,

106-108

Veiveriai 100

Veliuona 198, 201

Velykije-Luki 212

Velsko r. 122

Ventupis 10

Venzgplai 222

Vepriai 159

Vėžinonys 118

Vėžionys 127, 153

Viktariškis 153

Vilijampolė 139

Vilkaviškis 62,87,90-100,

104, 218, 220

Vilkija 199

Vilkyškiai 202

Vilnius 12,58, 79, 84, 98,

134, 139, 160, 171, 179-

180, 183, 201, 212, 224-

225, 238

Virbališkis 142

Vitebskas 10

Vižaidai 91

Vyšniaukis 107

Vytautiškiai 14, 56, 82,

92, 96, 101,103,106

Vokietija 11, 110, 124,

238

Vorkuta 96,177

Zabrano miškelis 200

**Zailiai 14, 16, 30, 33-34,
38, 51, 66, 76, 78, 87
Zailskas 12
Zarasai 94
Zima 86**

**Žaidogala 95
Žalioji giria 10,14,16,23,
35, 37, 63, 67, 72, 74, 76,
90,106, 108, 142
Želsva 98, 104, 109
Žemaičių Kalvarija 92
Žemaitėliai 154
Žemaitija 124
Žiežmariai 226, 236
Žiliai 111, 122, 126, 127,
135, 137, 144, 145, 152,
153
Živavodė 67
Žuvintas 9-10,14,16,22-
23, 25, 30, 32, 34, 37-38,
44-45, 47, 49, 52, 59, 72,
74, 78, 87, 91, 96-97, 99-
100**